

• వేమన గ్రంథాలయము,

తేలప్రోలు, కృష్ణాజిల్లా.

వేమన గ్రంథాలయము, తేలప్రోలు, కృష్ణాజిల్లా.

గ్రంథనామము.....

గ్రంథము నంబరు.....

తెలుగు..... విభజన నంబరు.....

గ్రంథదాత.....

.....

గ్రామము.....

వేమన గ్రంథాలయము

తేలప్రోలు, కృష్ణాజిల్లా.

ప్రధాన రాజప్రోవకులు.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ రాజా శోభనాద్రి అప్పారావు

బహద్దరు జమీందారు ఆఫ్

తేలప్రోలు యెన్టీరు దొరవారు.

శ్రీమద్రామాయణ పూర్వము
ప్రకాశము

ప్రగ్రంథములు—౧౦ క యాది గ్రంథములు ప్రకాశము

వి. 14.6.33

ఆత్మకథ

ప్రథమసంపుటము

అనువాదకుడు:

శతావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రి

ప్రకాశకుడు:

కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు

౧౯౩౧]

[వెల. రు. 1-12-0

చెన్న పురి:

ఆంధ్రవత్రికామద్రాలయమునందు

ః మ ది త ము

ప్రియమైన వానిని గురించి

మూడవ కూర్పు

౨౫౦౦ ప్రతులు

విషయ సూచి

మొదటి భాగము

2-16

విషయము

పుట

౧ జన్మాదికము	౧-౪
౨ బాల్యము	౫-౮
౩ బాల్యవివాహము	౯-౧౪
౪ యాజమాన్యము	౧౫-౧౮
౫ మైసూరులో	౧౯-౨౫
౬ దుర్వార్త (౧)	౨౬-౩౦
౭ " (౨)	౩౧-౩౬
౮ దొంగతనము-ప్రాయశ్చిత్తము	౩౭-౪౧
౯ నాపితృనిర్యాణము-నామహావమానము	౪౨-౪౬
౧౦ మతములలో స్వల్పప్రవేశము	౪౭-౫౩
౧౧ సీమకు ప్రయాణసన్నాహము	౫౪-౬౦
౧౨ జాతిబహిష్కారము	౬౧-౬౪
౧౩ తుదకు సీమ	౬౫-౬౯
౧౪ నా అభిరుచి	౭౦-౭౪
౧౫ ఆంగ్లవేషము	౭౫-౭౯
౧౬ మార్పులు	౮౦-౮౪
౧౭ భక్త్యపరిశీలనము	౮౫-౮౯
౧౮ బిడియము నాడాలు	౯౦-౯౫

విషయము

పుట

౧౯ అసత్యవణము	౯౬-౧౦౧
౨౦ మతపరిచితి	౧౦౨-౧౦౬
౨౧ నిర్బలకే బలరామ్	౧౦౭-౧౧౦
౨౨ నారాయణహేమచంద్రుడు	౧౧౧-౧౧౬
౨౩ గొప్పసంత	౧౧౭-౧౧౯
౨౪ పట్టాపుట్టినది-కాని పిమ్మట?	౧౨౦-౧౨౩
౨౫ నాబెంగ	౧౨౪-౧౨౭

రెండవ భాగము

౧ రాయచందుభాయి	౧౩౧-౧౩౫
౨ జీవయాత్ర	౧౩౬-౧౪౦
౩ మొదటికేసు	౧౪౧-౧౪౫
౪ మొదటిదెబ్బ	౧౪౬-౧౫౦
౫ దక్షిణ-అఫ్రికాకు	౧౫౧-౧౫౪
౬ నేటాల్	౧౫౫-౧౫౯
౭ కొన్ని అనుభవములు...	౧౬౦-౧౬౫
౮ ప్రీటోరియాదారిలో	౧౬౬-౧౭౧
౯ ఎక్కువకష్టములు	౧౭౨-౧౭౮
౧౦ ప్రీటోరియాలో మొదటిరోజు	౧౭౯-౧౮౪
౧౧ క్రైస్తవులతో పరిచయము	౧౮౫-౧౮౯
౧౨ భారతీయులతో పరిచితి	౧౯౦-౧౯౩

విషయము

•పుట

౧౩ కూలితనపు అనుభవము	...	౧౯౪-౧౯౮
౧౪ దావాసిద్ధపఱచుట	...	౧౯౯-౨౦౩
౧౫ మధన	...	౨౦౪-౨౦౯
౧౬ తేషటిమాట. యెవరి కెఱుక?	...	౨౧౦-౨౧౩
౧౭ బన పెట్టితిని	...	౨౧౪-౨౨౦
౧౮ వర్ణద్వేషము	...	౨౨౧-౨౨౫
౧౯ నేటాలు ఇండియన్ కాంగ్రెసు	...	౨౨౬-౨౩౧
౨౦ బాలసుందరము	...	౨౩౨-౨౩౫
౨౧ మూఁడుపౌనుల పన్ను	...	౨౩౬-౨౪౦
౨౨ ధర్మనిరీక్షణము	...	౨౪౧-౨౪౫
౨౩ గృహవ్యవస్థ	...	౨౪౬-౨౫౦
౨౪ ఇంటికి	...	౨౫౧-౨౫౪
౨౫ హిందూదేశమున	...	౨౫౫-౨౫౯
౨౬ రాజభక్తి, శుశ్రూష...	...	౨౬౦-౨౬౪
౨౭ బొంబాయిసభ	...	౨౬౫-౨౬౯
౨౮ పూనాలో	...	౨౭౦-౨౭౨
౨౯ వెంటనే మరలి రమ్మ	...	౨౭౩-౨౭౬

మూడవ భాగము

౧ తుపానుచిహ్నములు	...	౨౭౯-౨౮౨
౨ తుపాను	...	౨౮౩-౨౮౮

విషయము

పుట

3 ఒరగల్లు	297-298
4 శాంతి	298-300
5 పిల్లలచదువు	300-301
6 సేవాభావము	301-302
7 బ్రహ్మచర్యము (1)	300-301
8 " (2)	301-302
9 మితవ్యయము	302-303
10 బోయరుయుద్ధము	303-304
11 నగరసంస్కరణము-తొమనిధి	304-305
12 స్వదేశాగమనము	305-306
13 మరలభారత దేశములో	306-307
14 గుమాస్తా-జేరా	307-308
15 కాంగ్రెసులో	308-309
16 లాద్వికర్ణ-దర్బారు	309-310
17 గోఖలేగారితో నొకనెల (1)	310-311
18 " (2)	311-312
19 " (3)	312-313
20 కాశీలో	313-314
21 బొంబాయిలో	314-315
22 ధర్మసంకటము	315-316
23 మరల దక్షిణ-ఆఫ్రికా	316-317

ప్రస్తావన

నాంలు గయిదేండ్లవెనుక మిత్రుల పట్టుదలచే నేను
నాచరిత్రను వ్రాయ నియ్యకొంటిని; అంతట
వ్రాయుటకుఁగూడఁ బూనుకొంటిని. మొదటిపుట వ్రాసి
తినో తేదో, బొంబాయిలో అల్లరు లారంభమాయెను;
అంతటితో నావ్రాతయు నంతమాయెను. పిదప ఘటనా
చక్రమునఁ దగులుకొని తిరిగితిరిగి తుదకు యెరవడ చెఱ
సాలయందు శాంతిఁ బొందితిని. నాతోపాటు జయరామ
దాసుగారును చెఱసాలయందుండిరి. మిగిలినపను లన్నియు
నొకమూల నుంచి మునిముందు ఆత్మకథను వ్రాయుఁ డని
వారు నాకు సందేశ మంపిరి. 'ఇచట నేను కొన్నిగ్రంథ
ములు చదువవలయు నని యిదివఱకే నిశ్చయించుకొని
యుంటిని గాన ఆపనిని ముగింపక ఆత్మకథ వ్రాయుఁ
బూనుకొనఁజాల' నని వారికి ప్రత్యుత్తర మంపితిని. యెర
వడ చెఱసాలలో నాకు సంపూర్ణముగా ఆతేండ్లుండు
సౌభాగ్య మొదవియుండెనేని నే నచట తప్పక ఆత్మ
కథను అనఁగా నాచరిత్రమును వ్రాసియుండెడి వాఁడను.

కాని నా గ్రంథపఠనము పూర్తియగుట కింకను ఒకసంవత్సరము కొంతయుండెను; గాన నది కాకముం దెటులును నాకు దీని వ్రాయ నయినదికాదు. ఈ కారణములవలన అచటను ఈపని నిలిచిపోయెను. నేడు ఆనందస్వామి దీనిని దిరుగఁదొడెను. నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికా సత్యాగ్రహేతిహాసమును పూర్తిచేసియుంటిని గాన నిక నాత్మకథనువ్రాయ మనసుపడితిని. 'విషయమునంతయు వ్రాసియుంచి పుస్తకాకారముగా ప్రకటింపనొప్పు' నని ఆనందస్వామి యనెను. 'విడిగా దీనినే వ్రాయుచు కూర్చుండునంత అవకాశము నాకు లేదు. కాని క్రమక్రమముగా నవజీవన పత్రికకు వ్రాసి యిచ్చుచుండవచ్చును. ఇంతియ కాక నవజీవనపత్రిక కేదో కొంచెము వ్రాయుచుండవలసినవాడనుగదా! అది ఆత్మకథయే యేల కారాదు?' అని నే ననఁగా స్వామియు సంగీకరించెను. ఇటు లాత్మకథ వ్రాయ నవకాశ మొదలెను.

నే నిటులు నిశ్చయించుకొనియుండఁగా నిర్మల హృదయుండగు నొక మిత్రుఁడు వచ్చి యిటు లనెను—
నాడు సోమవారము, నాకు మానదినము:

‘మీరు మీచరిత్రము నెందులకు వ్రాసికొనుచున్నారు? అది పాశ్చాత్యుల సంప్రదాయము. మనపూర్వులెవరును స్వకీయ చరిత్రములను వ్రాసియెఱుఁగరు. అయి

నను మీరు వ్రాయున దెద్ది? మీరు నేడు సిద్ధాంతము
 లనుకొనినవానిని రేపు కా వనుకొనిన-చో? లేక యీ
 సిద్ధాంతముల ననుసరించి యేషనులను మీ రిప్పుడు చేయు
 చున్నారో వానిని కొంతకాలమునకు తాఱు మాఱు
 చేయవలసివచ్చిన-చో? పలువురు 'మీ వ్రాతలను ప్రమా
 ణముగాఁ దీసికొని తదనుగుణముగా తమజీవితములను
 దిద్దుకొనుచున్నారు. దీని వారు చెడుదారిని బడిన-చో?
 ఈకారణములవలన ఇపు డాత్మకథారూపముగా నేమేని
 వ్రాయుటకు తొందరపడని-చో బాగుగా నుండదా?'

ఈమాటలు కొలదియో గొప్పయో నామదిలో
 పనిచేసెను. కాని నే నాత్మచరిత్రమును వ్రాసికొనుచుం
 టినా? అనేకసమయములందు సత్యమునుగూర్చి నాయొన
 ర్చిన శోధనలను ఆత్మకథయనుపేర వ్రాయ నుంకించుచు
 న్నాను. సాజీవితమంతయు నిటువంటిశోధనలచే పడుగుపే
 కలుగా నేయఁబడిన దననగును. కావున వీనిని వ్రాయు-చో
 నివి యొక జీవితకథాకారమును గైకొనఁగలవు. దీనిపుట
 పుటయందును ఈ నా శోధనలే నిండియుండునెడల ఈచ
 రిత్రము నిర్దోష మని నే ననుకొందును. నా యీ శోధనల
 నన్నిటిని లోకులయెట్టెదుటఁ బెట్టిన-చో వీనివలనఁ గొంత
 యుపయోగ ముండు నని నానమ్మకము,—లేక యిది
 వెట్టినమ్మక మందురా! కానిండు! నారాజనీతిప్రయోగ

ములను భరతవర్ష మంతయు నెఱుఁగును. కొంతవట్టు
 నభ్యప్రపంచమంతయు నెఱుఁగును. నాబుద్ధిలో దీనివిలువ
 తక్కువలో తక్కువ. ఈ శోధనలవలన నాకు మహాత్మ
 బిరుడము నచ్చుటఁజేసియు వీనివిలువ నాచూపులో
 నింకను తక్కువ. పలుమాఱు లీవిశేషణము నాకు మిగుల
 దుఃఖము కలిగించెను. ఈ విశేషణమువలన నేను చంక
 లెగురవైచిన ఊణ మొకటియు లేదు. అది యటుండె.
 నాయాధ్యాత్మిక శోధనలను దెలుపుట నా కిష్టము. ఇవి
 నాకొకనికే తెలియును. మఱియు వీనివలననే రాజనీతి
 తేత్రమున నాకు శక్తిగలిగెను. ఇవి నిష్క్రముగా నాధ్యా
 త్మికము లగునెడల ఇంకఁ జంకలు కొట్టుకొనుట కవకాశ
 మేడ? వీనిని వర్ణించుటవలన వినయము వృద్ధి యగుటకే
 వీలు కలదు. నేను విచారించుకొనుకొలఁదిని, నాతొంటి
 జీవితమున చూపుఁ బఱపినకొలఁదిని నాయల్పత్వమే నాకు
 స్పష్టముగా కానిపించుచున్నది. ఈ ముప్పదియేండ్లనుం
 డియు నా చేసినపని యంతయు ఆత్మదర్శనముకొఱకు,—
 ఈశ్వరసాక్షాత్కారముకొఱకు,—మోక్షముకొఱకు. నా
 జీవితమునందలి ప్రతిపనియు నిందులకే. నాచలనవలనము
 లిందులకే. నా వ్రాతకూత లిందులకే. రాజనీతితేత్ర
 మున నేను దుముకుట యిందులకే.

ఒకనికి శక్యమయినపని అందఱకును శక్య మగు నని నా చిరవిశ్వాసము. కావున నాశోధనలు చీకటింట జరుగలేదు. ఉండను లేదు. నీని నందఱును తెలిసికొనిపోదు రని కొందఱు అందురు. నీనివలన ఆధ్యాత్మికగౌరవము తగ్గిపోవు నని నేఁ దలఁపను. మనకును, మన అంత ర్యామికిని మాత్రము తెలిసిన విషయములు కొన్ని యుండును. కాని యివి నాశక్తి కావలిని. నాప్రయోగ ములం దాధ్యాత్మికము లనఁగా నైతికములు ; ఆత్మమున కర్థము నీతి ; ఆత్మదృష్టితో ఏనీతి పాలిపఁదగినదో అది ధర్మము. కావున ఈకథయందు పిన్నలును, పెద్దలును నిర్ణయము చేయునట్టియు, చేయఁగలట్టియు విషయసమా వేశము ఉండఁగలదు. నేను తెటస్టుడనై, అభిమానరహితుడనై ఈకథను వ్రాయఁగలిగితినేని, శోధనమార్గాను గాములగు నితరుల కిందు దారిబత్తెము దొరకఁగలదు.

నాశోధనలు దెట్టి సంపూర్ణత్వమును నేనారోపించుకొనను. వైజ్ఞానిక పండితుఁడు (scientist) మిగుల నియమముతో, ఆలోచనతో, కౌశలముతో తన శోధన ములు నడపును. అతఁడు దానఁ గలిగిన పరిణామములనే చరమసిద్ధాంతము లని యనఁడు. వాని సత్యత్వమునెడల శంక లేకున్నను తెటస్టుడయి యుండును. నాప్రయోగ ములును అటువంటివే. నన్ను నేను మిగుల పరీక్ష చేసి

కొంటిని ; ఒక్కభావమునే లోతుగా పరికించితినీ ; విడచి
అచీయుఁ జూచితినీ. అయినను ఇవియే పరినిష్ఠితములని
నాయభిప్రాయము కాదు. ఇవి సత్యములు, లేక నేటికి
సత్యములు. ఇవి నాదృష్టిలో సత్యము లనియు, ఈ సమ
యమువఱకుఁ పరినిష్ఠితము లనియును తప్పక చెప్పవలసి
యున్నది. అటులు కానినాఁడు వీనిమీఁద నే నేకార్య
ములను ప్రతిష్ఠింపఁజాలకపోవుదును. నేను ప్రతిపదమం
దును ' ఇది గ్రాహ్యము, ఇది అగ్రాహ్యము ' అను రెండు
పద్ధతు లవలంబించుచు వచ్చుచుంటిని. గ్రాహ్యము లని
తోచినవాని ననుసరించితిని. కావున ఎంతవఱకీయాచర
ణము నాకు—అనఁగా నా బుద్ధికి,—నా అంతరా
త్మకు—సంతోషము కలిగించునో అంతవఱకు నాయీ
సిద్ధాంతములయందు నా కచలమగు విశ్వాసు.

నేను కేవలము నా సిద్ధాంతములను, అనఁగా
తత్త్వములనుగూర్చి వ్రాయఁదలఁచితినేని నాచరిత్రమును
వ్రాయను. కాని యీసిద్ధాంతములనుండి బయలుదేరిన
కార్యముల యితిహాసమును వ్రాయఁగోరుచున్నాను.
కావుననే యీ ప్రయత్నమునకు సత్యప్రయోగ మని
మాఱుపే రుంచితిని. ఇందు సత్యముకన్న భిన్నము లనఁ
బడు అహింసా బ్రహ్మచర్యాది నియమములును, వీని
శోధనములును రాఁగలవు. కాని సత్యమే నా కన్నిటికన్న

దొడ్డది. మఱియు దీనియందు పెక్కువస్తువుల సమావేశము కలదు. ఆసత్యము స్థూలముగా వాక్సత్యమే కాదు, భావ సత్యముకూడ. ఆసత్యము కేవల మస్మత్కల్పనాగతసత్యమే కాదు; అది స్వతంత్రము, ససాతనము;—అనఁగా సాక్షాత్ పరబ్రహ్మము.

పరబ్రహ్మమునకు లక్షణము లనేకములు; ఏల నఁగా తద్విభూతు లనేకములు. విభూతులు నన్నాశ్చర్య చకితుని జేయును. ఒక్కొక్కలక్షణము నన్ను ముగ్ధుని జేసి వైచును. నేను సత్యస్వరూపుఁడగు పరమేశ్వరుని పూజా రిని. అతఁ డొకఁడే సత్యము. మిగిలిన దెల్ల మిథ్య. ఆసత్య మింతవఱకు నాకు దొరకలేదు. నేను శోధక మాత్రుఁడను. ఈశోధనమున నేను నా ప్రియతమవస్తువు లఁగూడ విడనాడఁగలను; మఱియు నే నీశోధనయజ్ఞమున నాశరీరమునుగూడ హోమము చేయ సంసిద్ధుఁడను. ఇంతియకాక ఇంతశక్తిగూడ నాకుఁ గలదనియే నానమ్మిక. ఇంక నెంతవఱకు నా కీసత్యము సాక్షాత్కరింపదో అంత వఱకును నాయంతరాత్మ దేనిని సత్యముగాఁ దలఁచునో ఆకల్పితసత్యమును ఆధారముగాగణించి, దీప స్తంభముగాఁ జేఁబూని, దానియాశ్రయమున నాజీవితమును వెడలింతును.

ఇది కత్తిమీఁది సామయినను నా కతిసరళముగా కానిపించుచున్నది. ఈ మార్గమునఁ బోవుచుండఁగా

భయంకరములగు నాతప్పిదములును కడు తక్కువగా
కానిపించుచున్నవి. ఏలయన, నే నిన్ని తప్పిదములలో
నున్నను రక్షింపఁబడుచుంటిని. ఇంక ముందుగూడ నేనీ
దారినే పోగలను. దవుదవుల విశుద్ధమగు సత్యము
యొక్క—పరమేశ్వరునియొక్క—మెఱపు గూడ కాని
పించుచున్నది. ఈస్పష్టిలో ఒకటియే సత్యము, మిగిలిన దెల్ల
మిథ్య యను నీనమ్మిక నాఁడు నాఁటికిఁ బెరుఁగుచున్నది,
ఈనమ్మిక యేచందమునఁ బెరిగినదో నా ప్రపంచము,
అనఁగా నవజీవనాది ప్రతికాపాతకగణ మెఱుఁగును.
మఱియు ఈ ప్రయోగములందు నా కెవరు సబ్రహ్మచా
రులో వారును నాతోపాటు దీనిమెఱపును కనుఁగొందు
రుగాక! నాకు శక్యమయినది ఒక బాలకునకుఁ గూడ
శక్యమే యను నీ విషయ మొకనాఁటికంటె మఱియొకనాఁ
డెక్కువ ధ్రువమగుచున్నది. ఇందులకు నాకు బలవత్త
రములగు కారణములు కలవు. సత్యశోధనసాధనము లెంత
కఠినములో అంతసరళములు నయియున్నవి. అహంత
కలవాని కేది దుశ్శక్త మనిపించునో కల్లకషట మెఱుఁగని
పసివాని కది సుశక్త మనిపించును. సత్యశోధకుఁడు తనను
రజఃకణముకన్నను తక్కువవానిఁగా నెఱుఁగవలయును.
ప్రపంచ మంతయు రజఃకణములను త్రొక్కుకొనుచుఁ
బోవుచుండును; అట్టి రజఃకణములచేఁ గూడ త్రొక్కి

వేయఁబడునంతే యల్పుఁడనని సత్యార్చకుఁ డెంతవఱకు
తన్నుఁ దాఁ దెలిసికొనఁజాలఁడో అంతవఱకును వానికి
స్వతంత్రమగు సత్యముయొక్క ఆభాసమేనియు దుర్ల
భము ! ఈ విషయము నసిస్థవిశ్వామిత్రుల యాఖ్యాన
మునందు పరిస్ఫుటమాయెను. ఏసుమతము, ఇస్లాము
మతముకూడ ఈ విషయమును నిరూపించెడిని.

ఈముందు వ్రాయఁబోవు గ్రంథమునందు పాఠ
కునఁకెందేని గర్వగ్రంథము సోకెనేని, అందేదో లోకము
కలదని చెప్పక తప్పదు. మఱియు నాకుఁ గానిపించు ఆ
సత్యపు మెఱు పెండమావులును గాక తప్పదు. నా వంటి
వారు వందలు వేలు మ్రందుదురు గాక, సత్యమునకే సదా
జయమగుఁగాక ! అల్పాత్ముల ప్రమాణముచే సత్యము
యొక్క ప్రమాణము వీసరవోవకుండుఁగాక !

నా యీ వ్రాతల నెవరేని ప్రమాణముగా
గ్రహింపకుందురుగాత మని వినతుఁడనై ప్రార్థించు
చున్నాను. ఇందలి శోధనములను ఉదాహరణముగాఁ
గైకొని యెవరి శోధనములను వారు యథాశక్తిగను,
యథామతిగను చేయుదురుగాత మనియే నాకోరిక. ఈ
సంకుచిత క్షేత్రమున ఆత్మకథాసంబంధము లయిన యీ
వ్రాతలవలనఁ గొలఁదియో గొప్పయో సాయము

చేకూటఁగలదని నానమ్మకము. ఏలనఁగా, నేను వేనిని
దాఁచికొనలేదు. నా దొసఁగుల నన్నిటిని పాఠకుల
యెదుటఁ బెట్టితిని. ఏలందురా, సత్యవైజ్ఞానిక శోధ
నములు తెలుపుట నాయుద్దేశము. నే నెంత మంచివాఁ
డనో తెలుపుట తిలమాత్రము నా కిష్టము కాదు. ఏప్ర
మాణముచే నేను ప్రమితుఁడను కాదలఁచుచున్నానో,
మఱియు ఏప్రమాణము మనకందఱకు సంపూర్ణముగా
అవలంబనీయమో అట్టి ప్రమాణముచే నేను నన్నిటలు
భావించుకొనుచున్నాను.

క. నావంటి కుటిలమతియు

గావలుఁడుం గాముకుండుఁ గలఁడే యిలలో?

ఏవాఁడు నాకు నొడ లిడె

నా వానినె మఱచునంత యకృతజ్ఞుండన్.*

నేను నిండు నమ్మికతో ఏపనిని నాయూర్పు నిట్టూ
ర్పుల కేలికగా తలఁచుచుంటినో, మఱియు ఎవని యుష్పఁ
గల్లు నేను తినుచుంటి ననుకొనుచుంటినో అలవానికి నే
నింతవఱకును దవులనే యుంటి నను గీచింత ప్రతిక్షణము
నన్ను తొలుచుచున్నది. దీనికి కారణము నావికారములే

* మో సమ కాన కుటిల ఖిల కామీ?

జిన తను దియో తాహి బిసరాయో

విసో నిమక హరామి.

[మూరాదాన్.]

యని నాకుఁ దెలియును. కాని వీని నింతనటకు హుజాడు
చేయఁజాలకున్నాను.

ఇక ముగింతును. ప్రస్తావనలో ప్రశోధననుగూర్చి
ప్రసంగింప నొల్లను. అవి ఉత్తరగ్రంథమందే పాఠకుల
కంటఁ బడుఁగాక !

ఆశ్రమము, సాబరమతీ
మార్గశీర్ష శు. ౧౧. వి. ౧౯౮౨

మోహనదాస్ కరమ్చంద్
గాంధీ.

72

౧౮ వర్ణద్వైపము

‘అబ్బుల్లా సేటుగారిదికూడ మీయూరే అంటిరే. మీతండ్రిగారు దివానైనయెడల సేటుగారు మీకుటుంబమును తప్పక ఎఱిగియుందురు. ఆయనవద్దనుండి అఫిడవిట్టును తెచ్చినచో ఇంక మిమ్మేమియు నడుగవలసిన పనిలేదు. “మీ దరఖాస్తును నామంజూరు చేయలేను” అని వకీలుసభవారికి చెప్పెదను.’

ఈమాటలు విన్నంత నాకు కోప ముబిడెను. కాని ఆపుకొంటిని. నేను మొదటనే సేటుగారికడనుండి యోగ్యతాపత్రము తీసికొని దాఖలు చేసినయెడల దానిని త్రిప్పివైచి తెల్లవారికడనుండి యోగ్యతాపత్రములు కావలయునని చెప్పియుండెడివారు. అయితే నన్ను అడ్వకేటుగ అంగీకరించుటకు నా పుట్టుపూర్వోత్తరములతో నేటి పాత్తు ? నాతలిదండ్రులు చెడుగు లగుదురుగాక, నుడుగు లగుదురుగాక! ఆచెడుగునుడుగులతో ప్రకృతమున కేమి ప్రయోజనము ? నే నిటులు తలచి నిగ్రహించుకొని మెల్లగా నిటు లంటిని: ‘ఈ వివరముల నన్నిటిని అడుగుటకు ఈవకీలుసభవారి ఇట్టి యధికారమును నేను మన్నింపకున్నను మీరు కోరిన అఫిడవిట్టును బంప సంసిద్ధుడను.’

అబ్బుల్లా సేటుగారికడనుండి అఫిడవిట్టును తీసికొని వకీలుకు ఇచ్చితిని. ఆయన తాను సంతృప్తిపడితి నని చెప్పెను. కాని వకీలు సభవారు తృప్తులు కాలేదు. వారు నా దరఖాస్తున కెదురాడిరి. కాని కోర్టువారు అటర్నీ జనరలుతో పని లేకయే వకీలుసభవారి యాక్షేపమును నిరాకరించిరి. ప్రధానన్యాయాధీశుఁ డిటు లనెను: ‘అర్జీదారు ఇంగ్లీషు సర్టిఫికేటు చూపలేదు అను ఆక్షేపము సయుక్తికము కాదు. అతఁడు కల్ల సర్టిఫికేట్టును బంపెనా, అతనిపై నేరమే మోపనగును. ఆనేరము నిక్కమాయెనా, అతనిపేరు వకీలు పట్టిక

ఆ త్మ క థ

నుండి పాటా కొట్టనగును. శాసనములకు నలుపు, తెలుపు అను భేదములు లేవు. కావున గాంధీగారిని చేర్చికొనకుండుటకు కోర్టునకు హక్కు లేదు. అతని దరఖాస్తును మేము మంజూరు చేయుచున్నాము. గాంధీగారూ! మీరు ప్రమాణము చేసి అడ్వోకేటుగఁ జేరుఁడు!

నేను లేచి రిజిస్ట్రారుకడ ప్రమాణము చేసితిని.

నేను ప్రమాణము చేయఁగనే ప్రధానన్యాయాధీశుఁడు నన్నిటులు సంబోధించెను:

‘గాంధీగారు! మీ రిప్పుడు పాగను దీసివేయవలయును. ప్రాక్టీసుచేయు బారిష్టరులకు కోర్టువారు విధించు వేషనియమమును మీరు పాలింపవలయును. కోర్టునియమములకు మీరు లోబడవలయును.’

నాకు నామర్యాద తెలియును. ఇట్లా మేస్ట్రీటు కోర్టులో పాగ తీయ నిరాకరించితిని. ఇప్పుడు సుప్రెముకోర్టువారి యానతికి లోబడి తీసివైచితిని. నే నీ ఆజ్ఞను నిరాకరింపవచ్చును. అటులా చేయుట సమ్మతమును కాకపోదు. కాని నేను పోరవలసిన పోరితములు ముం దెన్నియో కలవు. వానికొకట నా శక్తిని అడచి యుంచితిని. తలపాగపట్టుదలమాత్రముచే నా యుద్ధకళ సమాప్తము కాదు. దాని కింతకంటె దొడ్డ ప్రయోజనము కలదు.

నే నిటులు లోబడుటకు (ఇది లోపమా?) అబ్బుల్లాసేటుగాదును, తదితరమిత్రులును ఆక్షేపించిరి. కోర్టులో ప్రాక్టీసు చేయనపుడు తలపాగ తొల్ప ధీరత వహింపవలసినదని వారి యభిప్రాయము. నేను వాదించువారికి నచ్చునటులు చేయజూచితిని. ‘యస్మిన్

దేశే య ఆచారః' అను దాని యర్థమును వారికి తెలుపఁ జూచితిని. 'హిందూదేశమున తెల్లయధికారి పొగను దీసివేయుమని ఆజ్ఞాపించి నచో అపుడు నేను దానికి లోబడుట ఎన్న. కాని నేటాలుకోర్టులో ఆ కోర్టు ఆచారములను, నియమములను నిరాకరింపరాదు' అని అంటిని.

నా చెప్పిన కారణములు వారికి నచ్చకున్నను వారు కొంతవట్టు శాంతించిరి. ఒక్కవిషయమును వివిధసందర్భములఁబట్టి వివిధవిధములుగ చూడఁగలిగియున్న నను తత్త్వమును వారిచే ఒప్పింపలేక పోతిని. నా జీవితమునం దంతటను సత్యమనెడి పట్టుదలయే సంధిసౌం దర్యము నానందింపఁ జేయఁగలిగెను. ఈ పద్ధతి సత్యాగ్రహమునం దనివార్యమగు భాగమనియు నా యుత్తరజీవితమున పరికింపఁగలిగి తిని. ఇది తెలుచు నా ప్రాణములమీఁదికి తెచ్చిపెట్టుకొను నటుల యొడిది. మఱియు నా మిత్రుల అసంతోషమును గూడ తలఁదాల్చ వలసి నచ్చెడిది. సత్యము వజ్రమువలె నెంత కఠినమో కుసుమమువలె అంత కోమలము.

నేటాలునకీలుసభవారి సత్తిఘటనముచే దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో మఱియొకమాటు నా పేరు మారుమోగెను. పెక్కు వార్తాపత్రికలు ఆ సంఘమువారి యెదురుకోలును తెగడెను. వారి యెదురుమతము ఈసుచేఁ బుట్టినదనియు వ్రాసెను. ఈ ప్రసిద్ధివలన నా పనిలో కొన్ని అంశములు సరళము లాయెను.

నేటాలు ఇండియన్ కాంగ్రెసు

నా యవాదిత్వము నా కపుడు అప్రధాన మాయెను. తుది వఱకు అప్రధానముగనే అయిపోయెను. నేటాలురాష్ట్రమున నా యునికిని సార్థకమును చేయుటకు ప్రజాసేవలో నేను తన్మయుడ నయి తీరవలెను. విన్నపము లంపుకొనినంత ప్రాంతజు పని పూర్తికాదు. ఇల్లలుకగనే పండుగా? ఎపుడును అలజడి జరుగుచుండిననే వలసరాజ్యముల కార్యదర్శికి ఈ విషయము తెలియుచుండును. దీనికై ఒక శాశ్వతసభ వలయునని తోచెను. దాన నేను దాదా అబ్దుల్లాగారితోడను, ఇతరమిత్రులతోడను సంప్రతించి స్థిరముగు ఒక ప్రజాసంస్థను స్థాపింపఁ దలపెట్టితిని.

ఈ సభకు పేరు పెట్టుటలో నాకు చాల ధర్మసందేహము కలిగెను. అది ఏపక్షము దెసకును మొగ్గరాదు. కాంగ్రెస్ అనుపేరు ఇంగ్లండులోని కన్సర్వేటివ్ పక్షమునకు రుచింపదని నాకు దెలియును. కాని భారతదేశమునకు కాంగ్రెస్ జీవగజ్జి. నేటాలునందు దాని శక్తిని వృద్ధి చేయఁదలచితిని. ఆపేరునకు భయపడుట పిటికితనమని తోచెను. ఈ కారణములు తెలిపి ఈ సంస్థకు 'నేటాల్ ఇండియన్ కాంగ్రెస్' అని పేరిడితిని. గూఢ సంఘటనము మే ౨౨ తేదీని 'నేటాలు ఇండియన్ కాంగ్రెస్' జన్మించెను.

ఆనాడు విశాలముగు అబ్దుల్లాగారి గది క్రిక్కిరిసిపోయెను. సభ్యులందఱును కాంగ్రెసుకు స్వాగతమిచ్చిరి. కాంగ్రెసునియమ

ములు తక్కువ; చందామాత్ర మెక్కువ. నెల కయిదు షిల్లింగులు చెల్లించిననే సభ్యులు కాగలరు. శక్తివంచన లేక చందాల నిండని ధనికులు ప్రోత్సహింపబడిరి. అబ్బుల్లాగారు తొలుద్వొల్త రెండుపా నులు పద్దు వేసిరి. పిదప ఇరువురు మిత్రులు అటులే పద్దు వేసిరి. “నేను సంకోచింపవలయునా?” అని కొంచె మా లోచించితిని. ఆలో చించి నేనును ఒకపాను పద్దు వేసితిని. ఇది నాశక్తికి మించినయ్యి. కాని నాకు సంపాదనమే పాసగినచో ఇది నా తల మీఱినది కాదని తలచితిని. దైవ మిందులకు తోడాయెను. ఈ తీరున నెలకు పాను ఇచ్చు సభ్యులు పలుకొన మాడిరి. నెలకు పది షిల్లింగు లిచ్చువారి సంఖ్య ఇంత కెక్కుడు. ఇవిగాక కృతజ్ఞతతో నందికొనిన దొడ్డియీ వులు చాలఁ గలవు.

అడిగినంత నెవరూ చందాలీయ రని అనుభవమున జెలిసెను. దర్బానునకు ఆవలనున్న సభ్యులను మాటిమాటికి అడుగు టసంభవము. ఆరంభశూరతాదోష మనుభవమాయెను. దర్బానువారుగూడ ఎన్నిసా రులు తిరిగినను చందా లిచ్చువారుకారు.

నేను కార్యదర్శిని. కావున చందాలు పోగుచేయు పని నాది. వనూళ్లకై నా గుమాస్తాను రోజెల్ల తిప్పవలసిన గతి పట్టెను. అతని కీపనిపై విరక్తి దోచెను. నెల చందాలు కాక ఏడాదిచందాలు— అనియు ముందుగనే యీవలెనని—పెట్టినచో ఈ స్థితి బాగుపడునని తోచెను. అందులకు సభ నేర్పాటుచేసితిని. నెలకు ఒడు లేడాదికి మార్పుటయు, మూడుపానులు కనీసపు పద్దుగాఁ జేయుటయు అందఱును నచ్చెను. ఈ విధముగా చందాలసూలుపని సులభమాయెను.

ఆత్మకథ

అప్పు తెచ్చి సార్వజనికకార్యములు చేయరాదని నాకు మొదటినుండియు తెలియును. ధనముతక్కు మిగిలిన ఏవిషయమునం దయినను వాగ్దానములఁ బాటించనగును. వాగ్దానము చేసినవారు మరల దాని నట్లే చెల్లించుకొనుట నే నెన్నఁడును ఎఱుఁగను. నేటాలుభారతీయులుగూడ దీనికి భిన్నులు కారు. ముందు డబ్బు చూచికొనక ఏ పనియు మొదలు పెట్టకపోవుటచే కాంగ్రెస్ సెన్నఁడును ఋణగ్రస్తము కాలేదు.

నా సహచరులు స్థూతనసభ్యులను చేర్చ నమితోత్సాహమును జూపిరి. ఆ పని వారి కెంతో వేడుకయాయెను. దానితోఁగూడ వారికి అనుభవమును కలిగెను. అనేకులు సంతోషముతో ధనసాహాయకము చేయఁ దొడఁగిరి. దూరప్రదేశములలో గ్రామములందు ఉద్యమమును వ్యాపింపఁజేయుట కవ్వతర మాయెను. ప్రజాసేవ యన నేమియో ప్రజకు తెలియదు. అయినను చాల దవ్వులనుండు గొప్ప గొప్ప వర్తకులుగూడ ఉదారతతో మమ్ము బిలిచి ధన మిచ్చుచుండిరి.

ఈ యాత్రలో నొకసారి ఒక సంకటము పొందనాయెను. ఒకదాత ఆఱుపాను లిచ్చునని మే మనుకొంటిమి. కాని అతఁడు మూఁడు పానులకు పైని చిల్లిగవ్వయేని యెక్కుడీయనని పట్టుపట్టెను. మే మా స్వల్పధనమునే అతనికిడ కొనినచో మిగిలినవారును అంతియ యిత్తురు. కాఁగా ఎక్కువ వసూలు కాదు. నాఁడు శేయి చాల గడ్డచిపోయెను. మాకందఱకు చాల నాకలిగా నుండెను. కాని మే మనుకొనిన మొత్తము రానిదే అన్న మెట్లు తిందుము? ఎంత బతిమాలినను ఫలము కలుగలేదు. దాత పట్టినపట్టు విడువలేదు. పట్టనమునందలి వర్తకులందఱు చెప్పి చూచిరి. మే మందఱమును రాత్రి

౧౯ నేటాలు ఇండియన్ కాంగ్రెసు

యంతయు వానితో వేగితిమి. అతడును, మేమును ఒకరికొకర మొక్కింతయైన లొంగకుండుటకు నిశ్చయించుకొంటిమి. నాసహచరులలో చాలమంది మిక్కిలి కినిసిరిగాని సౌజన్యమును కొంచెమేనియు విడువలేదు. తుదకు తూర్పురేక లుదయించునపుడు అతడు మాకు ఆఱు పాను లిచ్చెను; విందు చేసెను. ఇది టోంగాటా పత్తనమున జరిగెను. అయినను ఉత్తరపుటెల్ల న స్టేంగర్ పత్తనము మొదలు దేశమధ్యమున నున్న చార్లెస్ టౌను వఱకును ఇది ప్రతిధ్వనించెను. దీనివలన మాకు చందావనూళ్ల పని తేలికయాయెను.

కాని మా కర్తవ్య మొక ధనసంగ్రహణమే కాదు. కావలసిన దానికంటె ఎక్కువ డబ్బును దగ్గఱఁ జెట్టుకొనరా ననుతత్త్వమును నేను మున్నే నేర్చియుంటిని.

సభలు అక్కఱబట్టి ప్రతివారమును, ప్రతినెలయు జరిగెడివి. ప్రతిసభయందును వెనుక జరిగిన సభాకార్యక్రమ మెల్ల వినిపింపఁబడుచుండెడిది; చర్చలు జరిగెడివి. ఇట్టి చర్చలలో క్షప్తముగ కాఖాచంక్రమణము చేయక మాటలాడురీతి ప్రజకు తెలియదు. ప్రసంగించుటకు అందఱును వెనుకాడుచుండిరి. సభలలో జరుగవలసిన రీతిని వారికిఁ దెలిపితిని. వారు దానిని బాటించుచుండిరి. వారు ఉపన్యసించుటాకవిద్య యని గ్రహించిరి. ఉపన్యాసమన నేమియో యెఱుఁగని వారుగూడ ఆలోచించి ఉపన్యసింపఁ గడంగిరి.

సార్వజనికకార్యములందు సాదరుఖర్చులు గూడ మితిమీటి పోవుట నే నెఱిగి మొదట రసీదుపుస్తకములఁగూడ అచ్చొత్తింప వల ననుకొంటిని. నాకడ నైక్లోస్టయిలు కలదు. దానిమీఁద రసీదులకు, రిపోర్టులకు ప్రతులు తీయించుచుంటిని. కాంగ్రెసు-కోశము సంపూర్ణ

ఆత్మకథ

ముగ నుండి సభ్యుల సంఖ్య యెక్కుడై పని మిక్కుటముగా నున్న పుడు మాత్రమే యిట్టివారి నచ్చొత్తించుచుంటిని. ఇట్టిసంఘము లన్నిటికిని పొదుపు అత్యావశ్యకము. అయినను చాల చోటుల ఇటులు జరుగుట లేదని నాకు తెలియును. కావున చిన్నదయినను ముందు అభివృద్ధికి రావలసిన యీ సంస్థను గుఱించిన విశేషము లన్నియు వ్రాయఁదగు నని తలచితిని.

ప్రజలు తాము చెల్లించిన మొత్తములకు రసీదులు పుచ్చుకొనఁ గోరువారు కాదు. అయినను మేము తప్పక రసీదు లిచ్చుచుండువారము. ఈ రీతిగా పైసకును లెక్కవ్రాయఁబడుచుండెను. అటు లగుట ఈనాఁడు పరీక్షించినను గూర్క సంవత్సరమున నేటాలు ఇండియన్ కాంగ్రెసు లెక్కలు బరాబరుగ నుండునని ధైర్యముతో చెప్పఁ గలను. ఏ సంఘమున కైనను తప్పులేని లెక్కలే జీవము. లెక్కలు సరిగా లేనిచో సంఘమున కపకీర్తి. లెక్కలను శుద్ధముగా నుంచనిచో సత్యమును శుద్ధముగా నుంచుట అసంభవము.

ఆదేశముననే పుట్టి పెరిగి విద్యాచంతులయిన భారతీయులకు నేప చేయుట ఈ కాంగ్రెసుయొక్క లెండన పని. ఇందులకు 'కలోనియల్ బారన్ ఇండియన్ ఎడ్యుకేషనల్ అసోసియేషన్' అను ఒక సంఘము స్థాపింపఁబడెను. ఇందలి సభ్యు లందఱును విద్యాచంతులయిన పిన్నవారు. వారు కొలఁదిగా చందాలు చెల్లించుచుండిరి. వీరి కష్టముల ప్రజకు తెలుపుట, వీరి తెలివిని పెక్కి దీయుట, వీరికిని హిందూదేశపు వర్తకులకును నెయ్యి మలవఱుచుట, వీరిని వీరి శాఖకు నేవచేయఁ దెలుపుట—ఇవి ఈ సంఘము పని. ఇది యొకవిధమగు వాద వివాదసమితి. అందలి సభ్యులు నియతకాలముల తప్పక పలువిష

౧౯ నేటాలు ఇండియన్ కాంగ్రెసు

యములపై చర్చలు చేయుచుండిరి. ఈ సంఘమునకు ఒకచిన్న గ్రంథాలయము కూడ ఏర్పాటు చేయబడెను.

ప్రచారమొనరించుట కాంగ్రెసుయొక్క మూడవ పని. దక్షిణ-ఆఫ్రికాయందును, ఇంగ్లాండునందును ఉన్న ఆంగ్లేయులకును, భారతీయులకును నేటాలులోని వాస్తవము తెలుపవలయును. ఈ యుద్దేశము లోసలఁ బెట్టుకొని రెండు కరపత్రములు వ్రాసితిని. 'దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని ప్రతిబిటిషువానికిని ఒకచిన్న పము*' అనున దొకటి. ఇందు నేటాలు భారతీయుల స్థితిగతులు సోదాహరణముగ వివరింపఁ బడినవి. 'భారతీయుల వోట్లహక్కును గుఱించి ఒక చిన్న పము†' అనునది రెండవది. ఇందు భారతీయుల వోట్లహక్కును గుఱించి అణాపైసలతో సమస్తము వ్రాయబడెను. నే నీరెంటిని వ్రాయుటకు కడు శ్రమపడితిని. శ్రమపడినందులకు ఫలమబ్బెను. అవి విరివిగా ప్రచురమై పోయెను.

ఈ యలజడివలన దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని భారతీయులు చాల మంది మిత్రులయిరి. ఇంగ్లాండునందు, హిందూదేశము నందును గల అన్ని పక్షములయొక్కయు ఆదరము చేపూతెను. ముందు చేయవలసిన పనికి నీతియు రీతియు కానవచ్చెను.

*An appeal to every Briton in South-Africa.

†The Indian franchise—An Appeal.

బాలసుందరము

యాదృశే భావనా యత్ర సిద్ధిర్భవతి తాదృశీ* అనునది
అనేకవిషయములలో నా కనుభవ మాయెను. పేదలకు
సాయపడుట నాకు ప్రబలాభిలాష. ఆ యభిలాష న న్నా పేదలలోఁ
గలిపివైచి నాకు వారితోడి సంబంధము ననాయాసముగా బంధించి
వైచెను.

నేటాలు కాంగ్రెసునందు అచటఁ బుట్టిన భారతీయులును,
ఉద్యోగులును సభ్యులుగా జేరినను గిరిమిటియా లందు చేరకుండిరి.
కాంగ్రెసు ఇంకను వారి పరము కాలేదు. వారు చందాలిచ్చి సభ్యు
లుగాఁ జేరఁజాలరు. ఎపుడు కాంగ్రెసు వారికి సాయముచేయునో
అపుడు వీరును సన్నిహితులు కాఁగలరు. ఇట్టి దొకటి తలఁపని తలఁ
పుగా సంఘటించెను. అది ఈసమయముననే పొసఁగునని కాంగ్రెసు
వారు గాని, నేనుగాని సిద్ధపడి యుండలేదు. నేను ప్లీ డరీ మొదలుపెట్టి
నాటికి మూడో నాలుగో నెలలు. ఇంకను కాంగ్రెసునకు శైశవము
పోలేదు. ఈగోజులలో ఒకరోజున ఒక అటవయరఁడు తలగుడ్డదీసి
చేతఁబట్టుకొని, ఏడ్చుచు నాముందు నిలువఁబడెను. ఇతఁడు కట్టుకొన్న వి
చినుఁగు పాతలు. ఒడలున వడఁగు. ముందటి రెండుపండ్లు ఊడిపో
యెను. ఆ కుదుళ్ల నుండి నెత్తురు కాటుచుండెను. యజమాని ఇతనిని
చావ బాఁడెను. నా గుమాస్తా అటవ. అతనివలన ఇరవినీకథ తెలిసెను.

* ఎవనికి ఎటువంటి తలఁపు కలుగునో, వానికి అటువంటి ఫలము కలుగును.

వానిపేరు బాలసుందరము. దర్బానులో ప్రసిద్ధుడైన ఒక తెల్లవాని కడ ఇతఁడు ఇండొంచెర్లు కూలి. యజమానికి ఏదోమాటమీఁద కోపము పెరిగెను. ఒడలుతెలియక పట్టుకొని బాఁదెను. బాలసుందరము ముందరిపండ్లు రెం డెగిరిపోయెను.

బాలసుందరమును డాక్టరుకడకుఁ బంపితిని. అపుడచట తెల్ల డాక్టరులే కలరు. బాలసుందరము దెబ్బలను గుఱించి డాక్టరుసర్దిఫి కెట్టు తీసికొని మేస్త్రీటువద్ద అతనిచే ఆఫిడవిట్టు దాఖలు చేయించి తిని. మేస్త్రీటు ఆఫిడవిట్టు చదువుకొని కోపముగొని వెంటనే అతని యజమానికి సమనులు పంపెను.

యజమానికి శిక్షవేయించుట సుతరాము నాడద్దేశము కాదు. ఎటులయినను ఆ యజమాని కడనుండి బాలసుందరమును విడుదలచేయిం చుట నా ఉద్దేశము. ఇండొంచెర్లు కూలితనమును గుఱించిన చట్టమును చదివితిని. ఎవఁడేని కూలివాఁడు ఏమియు తెలుపకుండ లేచిపోవుచో యజమాని సివిల్ కోర్టులో దావా వేసికొనవలెను. ఇండొంచెర్లు కూలి వాఁ డటులు లేచిపోవుచో యజమాని చేయవలసినది పూర్తిగవేటు. వానిపై క్రిమినల్ కేసు పెట్టవలెను. నేరముగనుక నిక్కమైనచో శిక్షయు వేయింపవచ్చును. కావుననే 'ఈ యిండొంచెర్లు కూలితన మును, బానిసతనమును ఒక్కటే' అని సర్ విలియమ్ హంటరుగా రని యున్నారు. యజమానికి బానిసీఁ డెట్టి యాస్తియో ఇండొంచెర్లు కూలియు అట్టి యాస్తియే.

బాలసుందరమువిడుదలపఁ రెండేదారులు. ఇండొంచెర్లుకూలి వారికి ప్రొటెక్టరు అని ఒకఁడుండును. అనఁగా వారి రక్షకుఁడు. అతనితోచెప్పి కట్టడి తప్పింపవలయును, లేదా మఱొక యజమాని

ఆ త్మ క థ

కడకు బదిలీ చేయింపవలయును. ఒప్పుదలమీఁద బాలసుందరము యొక్క యజమానిచేతనే విడుదల పెట్టించుట రెండవదారి. ఇటు లా లోచించి ముందు ఆ యజమానితో నిటు లంటిని :

‘మీమీఁద నేరమును బలపఱచి యెటులేని మిమ్ము శిక్షింపఁ జేయుట నా యుద్దేశము కాదు. అతని నతిశ్రూరముగ బాఁడుట మీకును ఇప్పటికి తెలిసినచ్చియుండును. మీరు మీ కరారునామా నెవరికేని మార్చినచో నాకుఁ జాలును.’ దీని కతఁడు తత్క్షణ మంగీకరించెను. అటుపిమ్మట నేను రక్షకుని జూచితిని. ఆయనయు ఒప్పుకొనెను. కాని ఒక క్రొత్తయజమాని కావలయును.

ఒక తెల్లయజమానికి వెదకులాడితిని. నాఁడు భారతీయు లెవరును ఇండొంచెర్దుమాలీల భరింపఁజాలకుండిరి. నా కప్పటికి కొలఁది మంది తెల్లవారితోడనే పరిచయము. ఒకరికి ఈ సంగతి తెలిపితిని. అతఁడు దయతో ఒప్పుకొనెను. నే నాతనికి కృతజ్ఞుఁడనైతిని. మేస్త్రీటు బాలసుందరముయజమానిపై నేరము మోపి తన కరారు నామాను మఱొకనికి బదిలీచేయుట కనుమతించెనని రికార్డు చేసెను.

బాలసుందరముకేసు మాలీలలో ప్రాకిపోయెను. నాకు ‘గిరి మిటియాబంధు’వని పేరు వచ్చెను. నా కీసంబంధమువలన పరమసంతోషము కలిగెను. ఇక ప్రతిదినము మా ఆఫీసుకు గిరిమిటియాలు ప్రవాహముగా రాదొడఁగుటచే వారి కష్టసుఖము లెఱుఁగుటకు నా కవకాశము కలిగెను.

ఈ కేసువిషయము దూరముననున్న మదరాసునఁగూడ ప్రతిధ్వనించెను. ఆరాష్ట్రమునందలి వివిధప్రదేశములనుండి నేటాలునకువచ్చిన గిరిమిటియాలు తమగిరిమిటియానోడరులవలన నీ వార్తను తెలిసికొనిరి.

ఈ కేసు మహాగొప్పది కాదు. కాని నేటాలులో తమకు న్యాయము సాధింపఁగలవాఁడొకఁడు బయలుదేరె ననువార్తయే గిరిమిటియాల కెల్ల తృప్తిని, ఉత్సాహమును కలిగించెను.

బాలసుందరము నాకడకు వచ్చినపుడు తలపాగ తీసి చేతఁ బట్టుకొని యుండెనని చెప్పియుంటిని. ఈ దృశ్యమున ఒక విచిత్రమును కరుణారసముతో మన నైచ్య మంటుకొనియున్నది. నా పాగను తీసి వేయు నునినప్పటి సంఘటనమును వ్రాసియుంటిని. తెల్లవాని జూడఁ బోవుచో గిరిమిటియాగాని, క్రొత్త భారతీయుఁడుగాని తన తలపైని టోపీనిగాని, పగిడీనిగాని, పాగనుగాని తీసి చేతఁ బట్టుకొనవలయును. రెండుచేతులు జోడించి నమస్కరించినను అది అత్యల్పము. బాలసుందరము నాకడఁ గూడ నిటులు చేయవలయు ననుకొనెను. ఇట్టిచేతను చూచుట కిదే నాకు తొలిసారి. ఇది నాకు చిన్నతనముగా నుండెను. నేను బాలసుందరముతో పాగను జుట్టుకొమ్మంటిని. అతఁడు చాల సంకోచముతో పాగను చుట్టుకొనియెను. కాని అపు డతనిమోముచు సంతోషకళ కానిపించెను.

తమ తోడిమానవులను నీచపఱచుటచే తమకు గౌరవము వచ్చుననుకొనువారి యుద్దేశము నా కెన్నటికిని అగోచరము.

మూడు పానుల పన్ను

బాలనుందరము కేసుతో నాకు గిరిమిటియాల సంబంధ

మెక్కువ ఆయెను. అది యటుండె. ఎక్కువ పన్నులు వేసి సర్కారువారు వీరి నలజడి పెట్టుటవలననే వీరి స్థితిని గుఱించి లోతుగా చదువుట ఆవశ్యక మాయెను.

౧౮౯౪ సంవత్సరమున నేటాలు సర్కారువారు గిరిమిటియా లకు సాలుకు తలకు ౨౫ పానులు అనగా ౩౭౫ రూకలు పన్ను కట్టుటకు బిల్లు తయారు చేసిరి. దీనిని చూచి నేను దిగ్ భ్రాంతుడనై తిని. ఈ విషయమును కాంగ్రెసులో చర్చకు తెచ్చితిని. అందు ఈ బిల్లును ప్రతిఘటించుటకు ప్రబలప్రయత్నములు చేయుట కేకగ్రీవ ముగా నిశ్చయింపబడెను.

ఈపన్నునకు మూలకారణము లఘువుగా ముందు తెలియఁ జెప్పుదును. ౧౮౬౦ ' సంవత్సరప్రాంతములలో నేటాలునందలి తెల్ల వారు అచటి భూములు చెఱకుఁదోటల కనుమూలము లని గ్రహించిరి. అదుపు వారా దేశమున కూలీలకు చిక్కుపడిరి. ఆదేశమునందలి జూలూ జాతివా రీకూలికిఁ దగరు. ఇతరదేశములనుండి పని బాగులవారు రానిచో బెల్లము, పంచదారయు తయారుచేయుట అశక్యము. దాని చే నేటాలుసర్కారువారు ఇండియాసర్కారువారితో సంప్రతించి భారతదేశమునుండి కూలివారిని వలసగొనిపోవుటకు (రిక్రూట్) అను మతి పొందిరి. ఈ కూలిజనము నేటాలులో అయిదేండ్లు పనిచేయు

౨౧ మూఁడు పౌనుల పన్ను

నటులు గిరిమిటుమీఁద (కరారునామా) సంతకము చేయవలెను. గడువు దాటుపిదప వారి యిష్టము. అనఁగా అచటనే నివసింపఁదలఁచినచో నివసింపవచ్చును. శక్తి యున్నచో భూమి బుట్ట కొనవచ్చును. ఇవి తెల్లవారు అపుడు గిరిమిటియాలకు పెట్టిన ఆశలు. వారి ఉద్దేశ మేమనఁగా : ఈ అయిదేండ్లు దాటినపిదపఁగూడ భారతీయుల ఒడలి కష్టమువలన తమ పంటలను వృద్ధి చేసికొనవచ్చును—అని.

అయితే భారతీయులు తెల్లవా రనుకొన్నంతకంటె ఎక్కువ లాభకారులైరి. వారు రకరకముల కూరగాయల సాధికముగ పండింపఁ దొడగిరి. ఇండియానుండి చాలరకముల విత్తనములు తీసికొనిపోయి అచట పెనిచి పండించి అచటి కూరగాయలను చౌకగా గిట్టునటులు చేసిరి ; మావితోటలఁ బెంచిరి. వీరింతటితో ఆంగలేడు. దీనితో పాటు వర్తకముగూడ చేయసాగిరి. ఇండ్లు కట్టుకొనుటకు స్థలములు కొనఁదొడగిరి. కొందఱు కూలివాండ్రు భూస్వాములైరి. భారత దేశమునుండి వర్తకులు కొందఱు వీరితోపాటు వెళ్లి అచట పాతుకొని పోయిరి. ఇట్టివారిలో కీ. శే. సేట్స్ అబు బకర్ ఆమద్ గారు. ప్రప్రథములు. వారు కొలఁదికాలములో తమ వ్యాపారమును బాగుగా సాగించిరి.

ఇదియంతయు చూచి తెల్లవర్తకులు కలబెల పడిరి. నల్లవారిని పిలుచుకొని వెళ్లునపుడు వీరికిఁ గల వర్తకపుతెలివిని తెల్లవారెఱుంగరు. భారతీయులు స్వతంత్రవ్యాపసాయికు లయినచో ఎటులో ఓర్వవచ్చునుగాని వర్తకములో పోటీపడినచో ఓర్వవచ్చునా?

భారతీయులయెడ అనూయకలుగుట కిది మూలకారణము. దీనికి మరికొన్ని కారణములును చేరెను. నల్లవారి జీవితమునందలి నానా

ఆత్మకథ

పద్ధతులు, కొంచెము వ్యయముతో మప్పితముగా మనఁగలుగుట, అల్ప
లాభసంతోషము, ఆరోగ్యనియమవిషయములందలి ఉదాసీనత,
చుట్టుపట్టులను శుచిగ నుంచుకొనుటలో అశ్రద్ధ, ఇండ్లను మరమ్మత్తు
చేయించి బాగుచేసుకొనుటకు పిసిని గొట్టుతనము ఈమొదలగున వన్నియు
మతభేదముతో కలిసి జాతినైషమ్యమును అగ్నిహోత్రమును ప్రజ్వ
లింపజేసెను. ఇది మునిముందు వోటుహక్కు తొలగించు బిల్లు-రూ
పముగను, పిదప గిరిమిటియాలకు తలపన్న కట్టు శాసనరూపముగను
ప్రత్యక్షమాయెను. ఈ శాసనములే కాక పెక్కు చిక్కు లిదిచరకే
మొలకెత్తి యున్నవి. గిరిమిటియాలను, గిరిమిటికాలము అయిదేండ్లు
ముగియకమునుపే—అనఁగా ఇండియాచేరిన తర్వాతనే ముగియునట్లు
బలాత్కారముగ పంపివేయుట. ఈ శాసనముల మొదటి సూచన యిది :
ఇండియాసర్కారువారు దీని కంగీకరించునట్లు లేదు. పిదప ఈక్రింది
రీతిగా కొన్ని షరతులు ఉద్దేశింపఁబడెను.

౧. గిరిమిటియాలు తమ నియమితకాలము చెల్లిపోయినంత ఇం
డియాకు లేచిపోవలయును. కానిచో

౨. రెండేండ్ల కొకతూరి క్రొత్త ఒడంబడిక వ్రాయుచుండవల
యును. ఒడంబడిక వ్రాసినపుడెల్ల జీతము కొంచెము కొంచెము వృద్ధి
చేయఁబడుచుండును.

౩. మఱి క్రొత్త ఒడంబడిక వ్రాయక ఇండియాకును తిరిగిపోక
నేబాలులోనే ఉండినచో సాలుకు ౨౫ పౌనులు, అనఁగా ౩౭౫
రూకల పన్ను చెల్లించు చుండవలయును.

ఈ ఘోసలాను ఇండియాసర్కారువారిచే మంజూరు చేయిం
చుటకు సర్ హెన్రీ బిక్లసు, మేసన్ అనువారు ఇండియాకు వచ్చిరి.

౨౧ మూడు పానుల పన్ను

అప్పుడు ఎల్లిప్రభువు ఇండియా వైస్రాయి. అతడు ౨౫ పానులు తల పన్నును మంజూరుచేయక మూడుపానులు పన్ను మంజూరు చేసెను. ఇది వైస్రాయిగారి పెద్ద లోటు. నేను నాడును నేడును అటులే తలతును. ఇటులు అతడు మంజూరు చేసి ఇండియా మే లేమాత్రము చూడలేదు. నేటాలు తెల్లవారి కట్టి లాభము కూర్చుట యతనికి ధర్మముకాదు. మూడు నాలుగేండ్లలో ప్రతిగిరిమిటియాయును, వాని యాలును, పదునాటేండ్ల కొడుకును పడమూడేండ్ల కూతురును ఈ తలపన్నును చెల్లింపవలసినవారగుదురు. నెలకు ౧౪ పిలింగుల కంటే ఎన్నడును ఎక్కువ సంపాదించి యెటుగని భార్యాభర్తలు ఇద్దఱు పిల్లలుగల కుటుంబమునకు సాలుకు ౧౨ పానులు (౧౦౦ రూకలు) పన్ను వేయుట ఏదేశమునను, ఎవ్వరును కనని వినని అత్యాచారము.

ఈ పన్నును ప్రతిఘటించుటకై మేము ఘోరయుద్ధ మారంభించితిమి. ఈ విషయమున నేటాలు ఇండియా కాంగ్రెసువారు ఊరకుండినచో ఇండియా వైస్రాయి ౨౫ పానుల పన్నును మంజూరు చేసియుండును. ఇది ౨౫ పానులనుండి ౩ పానులకు తగ్గుటకు బహుశా నేటాలు కాంగ్రెసువారి ఆందోళనమే కారణము కావచ్చును. లేక నా తలఁపే పొరపాటు కావచ్చును. కాంగ్రెసువారు ఆందోళనము జరిపినను జరుపకున్నను ఇండియాసర్కారువారు తమంతట తామే మూడు పానుల పన్నును మంజూరుచేసియుండు రనినను అనవచ్చును. ఎటులేని యగుగాక, ఈపని భారతీయుల హితమునకు భంగకరము. భారతదేశయోగక్షేమముల రక్షింపవలసిన వైస్రాయి అమానుషముగు నిట్టి పన్నును మంజూరుచేసియుండఁగూడదు.

ఆ త్మ కి థ

ఈ పన్ను ౨౫ పౌనులనుండి అనగా ౩ ౭ ౫ రూకలనుండి ౩ పౌనులకు అనగా ౪౫ రూకలకు తగ్గుట మాత్రము కాంగ్రెసువారి కేమంత శ్రేయస్సు? గిరిమిటియాలకు సంపూర్ణముగా మేలు కలుగ లేదను వంత అచట నుండనే యుండెను. ఈ పన్ను రద్దుపఱపించి ముదరా యిప్పింపవలయు నను నిశ్చయమును కాంగ్రెసువా రెన్నఁ దును విడనాడ లేదు. కాని యీ నిశ్చయము ఇరువది సంవత్సరములకు నెఱవేఱెను. అదియు నేటాలుభారతీయులే కాక దక్షిణ-ఆఫ్రికా లోని భారతీయు లెల్లరును ఏకీభవించి ప్రయత్నించినఁగాని కాలేదు. గోఖలేగారికి మాటయిచ్చి కడకు చెల్లింపకపోవుట తుదిపోరునకు నిమిత్త మాయెను. ఆపోరునకు గిరిమిటియాలు పూర్తిగా పూనుకొనిరి. సర్కారువారు తుపాకులు కాల్చుటచే కొందఱు చచ్చిరి. పదివేలమం దికి పైఁగా బందీలయిరి.

కాని తుదకు సత్యమే జయించెను. భారతీయుల బాధల రూపమున సత్యము ప్రత్యక్షముగా ప్రకటమాయెను. కాని అచల మగు నమ్మిక, గొప్ప ఓర్పు, విసువు విరామము లేని పూనిక, యివి లేకున్నచో ఆ యుద్యమము జయము పొందియుండదు. వారు ఆ పోరాటమునే మానివైచి, కాంగ్రెసువారును ఆ లఢాయిని మఱిచి పోయినచో తలపన్ను తప్పక తలపైఁ బడుట అనివార్య మయ్యెడిది. అది యీనాటివఱకును గిరిమిటియాల తలపై అట్లే యుండెడిది. మఱియు దీని అపయశస్సు దక్షిణ-ఆఫ్రికా భారతీయులకును అఖిల భారతీయులకును చుట్టుకొని సనాతనమయ్యెడిది.

ధర్మనిరీక్షణము

శ్లోకీతిగా నేను ప్రజాసేవలో తన్మయుడ నయిపోవుటకు కారణము ఆత్మసాక్షాత్కారాభిలాషయే. ప్రజాసేవ వలననే ఈశ్వర సాక్షాత్కారము కలుగునని నేను సేవాధర్మమును స్వీకరించితిని. భారత సేవ నాకు సహజముగా లభించెను. నాకిది ప్రియము. కోరుకొనకయే యిది నాకు సంప్రాప్తమాయెను. నేను పర్యటనకును, కారీయావాడు కుట్రలను తప్పించుకొనుటకును, జీవికకొఱకును దక్షిణ-ఆఫ్రికా పట్టితిని. కాని నే నీశ్వరాన్వేషణమున, ఆత్మదర్శనమున మునిగిపోయితిని.

ఏసుమిత్రులు నా ధర్మజిజ్ఞాసను తీవ్రముచేసిరి. అది యేప్ర కారమునను శాంతము కాలేదు. నేను దానిని శాంతము చేయఁజూచి నను ఏసుమిత్రులు పడనీయలేదు. ఎటులనఁగా: దర్బానులో దక్షిణ-ఆఫ్రికా జనరల్ మిషనునకు అధ్యక్షులు స్పెన్సర్ వాల్ టనుగారు నన్ను పసిపట్టిరి. దాదాపు నేను వారి కుటుంబములో నొకఁడ నై పోతిని. ఈ సంబంధమునకు కారణము ప్రిటోరియా పరిచయము. వాల్ టనుగారి స్వభావము విచిత్రమైనది. ఆయన నన్నెన్నఁడును ఏసుమత మున కలియుమని చెప్పినటులు గుర్తులేదు. కాని అతఁడు తన జీవిత మును సమస్తము విప్పి నాముం దిడియెను. తన మంచిచెడుగు లెల్ల నిరీక్షింప నా కసకాశ మిచ్చెను. ఇతని ధర్మపత్ని కడు వినయవతి; వివేకవతి.

ఆ త్మ క థ

ఆ దంపతుల ప్రవర్తనము నాకు సంతోషము కలిగించెను. మా యిరువుర అభిప్రాయభేదములను మే మెఱుంగుదుము. ఎటువంటి తీవ్రచర్చయు వాని నేకము చేయుట అసంభవము. అయినను ఎచట ఉదారత, సహిష్ణుత, సత్యమును ఉండునో అచట భేదములును లాభదాయకములు. ఆదంపతుల నమ్రత, ఉద్యమశీలము, కార్యపరాయణతయు నాకు మోదము కలిగించెను. ఇందుల మేము తఱుచు ఒకచో కూడుచుంటిమి.

ఈసంబంధము మతము నెడల నన్ను జాగరూకునిగా నుంచెను. మతచింతనమునకు ప్రిటోరియాలో నా కెట్టి యవకాశ ముండెనో అది యిచట లేకపోయెను. అయినను సమకూరిన స్వల్పకాలమును చదువునకు వినియోగించుచుంటిని. ఈవిషయమున మరల ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు మొదలాయెను. రాయచందుభాయి నాకు త్రోవ చూపుచుండెను. నర్మదాశంకరుని* 'ధర్మవిచార' మను గ్రంథ మొకమిత్రుఁడంపెను. దాని పీఠిక నాకు చాల నుపకరించెను. నర్మదాశంకరుని విశ్వంఖిల జీవితమును నేను వినియుంటిని. ఈ పీఠికలో అతఁడు తన శీలమును ద్విద్వకొనిన తెఱఁగు కలదు. అది నాకాశ్చర్యము కలిగించెను. దానితో నా కాగ్రంథముపై ఆదరము పెరిగెను. దాని నతిశ్రద్ధతో చదివితిని. మాక్సుముల్లరుగారి 'India, What can it teach us?' అను గ్రంథమును, దివ్యజ్ఞానసమాజము ప్రకటించిన ఉపనిషత్తుల యనువాదమును శ్రద్ధతో చదివితిని. వీని యన్నిటివలన నాకు హిందూమతముపై ఆదరమధికమై నానాటికి దాని గొప్పతన మెక్కుడుగా కానిపింపఁ జొచ్చెను. కాని దీనిచే నితరమతములయెడ వైముఖ్యము కలుగలేదు.

* గుజరాతులో ఒక ప్రసిద్ధ కవి.

వాషింగ్టన్ ఇర్వింగ్ గారి 'Life of Mahomet and His Successors' అను గ్రంథమును, కార్లయిలుగారి మహమ్మదు స్తుతిని చదివితిని. దీనిచే నా కామతప్రవక్తపై ఆదర మెక్కినను. 'The Sayings of Zarthustra' అను గ్రంథమునగూడ చదివితిని.

ఇటులు వివిధమతములను కొలదిగాను, నొప్పగాను తెలిసికొంటిని. దీని ఆత్మనిరీక్షణము పెరిగెను. చదివినదానిలో ఏది మంచిదని తోచునో దాని ననుభవమున పెట్టుగడగితిని. ఈ రీతిగా యోగ గ్రంథములఁ జదివి నాకుఁ దెలిసినంత సాధన నారంభించితిని. కాని అం దెంతో ద వ్వేగఁజాలకపోతిని. భారతదేశమునకు...పోవుపిదప ఏ గురువునొద్ద నేని అభ్యసింపఁ దలచితిని గాని ఆ కోరిక నేఁటికిని తీరలేదు.

టాల్ స్టాయి పుస్తకములు లెస్స చదివితిని. ఇతని 'The Gospels in Brief, What to do ?' మొదలగు గ్రంథములు నా హృదయమున అంటుకొనిపోయెను. విశ్వప్రేమ మనుష్యుని ఎంతవఱకుఁ దీసికొనిపోవఁగలదో నే నంతకంత కెక్కువగా తెలిసికొనఁగలిగితిని.

ఇత్తఱి నే నాకు మఱొక ఏసుకుటుంబముతో పరిచితి కలిగెను. వారి మాటచే ప్రతి ఆదివారము వెస్లీయన్ చర్చికి పోఁ దొడగితిని. అచటికిఁ బోయినపుడెల్ల వారియింటనే విందని వా రొకసారియే చెప్పిరి. ఆచర్చిలో ప్రవచనము నిస్సారముగా నుండెడిది. అచటి మండలి భక్తమండలి కాదు. వారందఱు ఐహికచింతకులు. లోకాచారమునకును, విశ్రాంతికిని వారు చర్చికి వెళ్లువారు. ఉండిఉండి నాకు అచట కునికిపాటులు వచ్చెడివి. నాకు చాల చిన్నతన మాయెను. కాని నాతోపాటుకొందఱు మిశ్రు లుండుటవలన నా చిన్నతనము

ఆ. త్మ క థ

భిన్న మయిపోయెను.' ఈ స్థితి నాకు బాగుండలేదు. తుదకు అచటికిఁ బోవ మానుకొంటిని.

నడచుచు నడచుచునున్న ఈ కుటుంబముతోడి పాత్ర ఇట్టే ఆగిపోయెను. 'ఇక రావలదు' అని వారు ముదలకించిరని చెప్పఁ జెల్లును. అది యిటులు : ఆ యిల్లాలు చాలమంచిది; ఋజువయినది; కాని సంకుచితస్వభావ. మా పని యెపుడును మతచర్చ. నే నపుడు ఆర్నాల్డుగారి 'Light of Asia' ను చదువుచుంటిని. అపుడు బుద్ధునకును ఏసునకునుఁ గల తారతమ్యమును గుఱించి చర్చ వచ్చెను. నే నిటు లంటిని:

‘అమ్మా, చూడు బుద్ధుని దయ! అది మనుష్యజాతితో ఆగక సకలభూతములదాక వ్యాపించెను. అతని ఋజుముమీద సంతసముతో కూరుచున్న మేకపిల్లచిత్తరువు కనులయెదుట పొడఁగట్టి నచో ఎవనిహృదయము ప్రేమచే పొంగిపోవదు? ఏసులో సర్వభూత వ్యాప్తమగు నీదయ కానఁబడదు.’

ఆమెకు మనస్సు నొచ్చెను. నేను ఇది గ్రహించితిని. ప్రసంగ మంతటితో కట్టిపెట్టితిని. భోజనమునకు లేచితిమి. ఆమె కుమారుఁడు అయిదేండ్లవాఁడు హాసన్ముఖుఁ డొకఁడు మాతోఁ గలఁడు. పిల్లలున్నచో నాకు మఱొకరితో మాటాడ నేమి పని? మే మిరువురము చిరకాలమిత్రులము. కుఱ్ఱనిపల్లెరమున మాంసపు ముక్కకలదు. మాచి నేను గేలిచేసి నాచేత నున్న రేగుబండు చూపి, ‘చూడు మిది దాని కన్న నెంత బాగున్నదో’ అని యంటిని. అమాయకుఁ డాకుఱ్ఱఁడు నా లోఁ గలిసిపోయెను. నీపండ్లే బాగుండెనని కొండాడఁ దొడఁగెను.

౨౨ ధర్మనిరీక్షణము

కాని ఆపసివాని తల్లియ్యో వగచెను. నేను కొంచెము హెచ్చరిక పడితిని. వెంటనే ప్రసంగము మార్చివేసితిని. ముటుసటి యా దివారముగూడ వారింటి కేగితిఁ గాని జంకుతోడనే. నే నటకు పోవ మానుకొనఁ దలఁపలేదు; ఆది మంచిదనియు ననుకొనలేదు. కాని యామె నా పని చులుకనచేసెను. ఆమె యిటు లనెను: ‘గాంధీ! నేనొకటి చెప్పెదను, నుత్తొక విధముగా తలఁపకుము. నీ చెలిమి మాపిల్లవానికిఁ దగదు. ఇప్పుడు వీఁడు ప్రతిదినము మాంసము తినుటకు మారాము చేయుచున్నాఁడు. నీ వాదమును స్మరణకు తెచ్చి పండ్లు తెమ్మనుచున్నాఁడు. దీనిని నేను సైఁపజాలను. మాంసము మానినచో మఱిమి జబ్బు చేయదు కాని వీఁడు చిక్కి సెల్లెమయిపోవును. నా కిది చూడ శక్యమా? నీ విక నిట్టి చర్చలు పెద్దవారమైన మాతోడనే చేయవలయుఁ గాని పిల్లలకడఁ గాదు. వీనితో పిల్లలు పాడయిపోదురు.’

‘అమ్మా, నేను చాల వగచుచున్నాను. నాకును పిల్లలు కలరు. తలిదండ్రుల భావములు నే నెఱుఁగుదును. ఇక నిట్టి కష్టము కలుగకుండఁ జేయుట కడు సులభము. నేను చెప్పటకంటె నేను తినునవియు, పరిత్యజించునవియు సాక్షాత్తు పిల్లవాని మనస్సునకు ఎక్కువగా పట్టిపోవును. ఆకారణమున నేటినుండి నే నిచటికి వచ్చుట మానుకొనుటయే దీనికిఁ దగు చికిత్స; కాని దాన మన మైత్రి కేమాత్రమును భంగము రాదు.’

‘తమ మాట బాగుగా నున్న’దని ఆయిల్లాలు సంతోషముగా ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

గృహవ్యవస్థ

గృహభారము వహించుట నాకు క్రొత్త గాదు. కాని బొం

బాయిలండనులలోని నాకాపురమునకును, నేటాలులోని కాపురమునకును వార కలదు. అచట గృహవ్యయమునందలి కొంత భాగము ప్రతిష్ఠకొరకు. ఇండియన్ బారిష్టరు ప్రతిష్ఠకు తగినటులును మఱియు భారతీయుల ప్రతినిధియొక్క ప్రతిష్ఠకు తగినటులును నేను నేటాలులో గృహవ్యయము చేయఁదలచితిని. అందులకు పట్టణములో మంచిచోట ఒక సాగనైన చిన్నయింటిని అద్దెకుఁ గొంటిని. కావలయు ఉపకరణము లన్నియు అందుఁ గలవు. భోజనవ్యయము మితము. అయినను అపుడపు డాంగ్లేయమిత్రులను, నాతో పనిచేయు భారతీయులను విందులకుపిలుచుచుండుటవలన కొంచె మధికముగ నే యగుచుండెను. ప్రతి సంసారమునందును ఒక మంచిసేవకుని ఉంచుకొనక తప్పదు. కాని యెవనినైనను సేవకునివలె నెటు లుంచుకొనవలయునో నాకు నేటికిని తెలియదు.

నాతో నొకమిత్రుఁ డుండువాఁడు. మఱియొక వంటవాఁడును ఇంటివానివలె నుండెడువాఁడు. ఆఫీసులోని గుమాస్తాలును మా యింటనే భుజించి నివసించుచుండెడివారు.

ఈసంసార మిటులు సఫలముగా సాగినదనియే నాతలఁపు. కాని యీ సంసారమున కొన్ని కటువులగు అనుభవములు తగులకపోలేదు.

నా మిత్రుడు మంచి తెలివిగలవాడు. నాయెడ విశ్వాసియని నమ్మితిని. కాని నేనే మోసపోతిని. ఆఫీసుగుమాస్తా యొకడు మా యింట నుండెను. నామిత్రున కితనిపై అనూయ పుట్టెను. నా గుమాస్తామీఁద అనుమానము కలుగునటులు నామిత్రుఁ డొక పన్నాగము పన్నెను. ఆ గుమాస్తాస్వభావము విచిత్రమైనది. తనను నేననుమానించు చుంటినని వెంటనే పసిగొనెను. వెంటనే పని మానుటయ కాక మా యింటినిగూడ పరిత్యజించెను. నేను చాల వగచితిని. నేనతని కన్యాయము తలఁచితి నేమో యని లోలోపల మిగుల దుఃఖించితిని.

ఈ నడుమ మా వంటవాడు ఏకారణముననో సెలవు పుచ్చుకొనెను. మిత్రుల సేవాశుశ్రూషలకు నేను పాచకు నుంచితిని. కావున ఇతనికి బదులు మఱొకని నుంచవలసివచ్చెను. ఈ క్రొత్తవాడు తుంటరి యని తుడకు తెలిసెను. కాని నాకు మాత్ర మతఁ డీశ్వరుడు పంపిన దూత.

నా యింట నా యెఱుక లేక జరుగుచున్న కొన్ని దుష్కార్యములను వచ్చిన రెండుమూఁడ్లాళ్లలోనే కనిపట్టి ఇతఁడు నన్ను ముదలకింప నిర్ధారించుకొనెను. 'మంచివాఁడనియు, 'ఎవ' రేమి చెప్పినను దాని నమ్మువాఁడనియు నాకు పేరు. నా యింటనే లోకవ్యాప్తమగు దుర్గంధము బయలుదేలుట ఈ వంటవాని కాశ్చర్య మాయెను. ప్రతిదినము మధ్యాహ్నము ఒంటిగంట నా భోజనవేళ. ఆఫీసునుండి ఆ సమయమున కింటికిఁ బోవుట మామూలు. ఒకనాఁడు పండ్లెండు గంటలవేళ ఆ వంటవాడు ఆఫీసుకు రోజుకొనుచు వచ్చి 'ఒక తొందరపని యున్నది. మీరు వెంటనే యింటికి రావలయును' అనెను.

ఆ త్మ క థ

‘ఇప్పు డెటులు? ఆపని యేమో చెప్పు. ఆఫీసు వదలి యింటికి రాదగినంత పని యేమి? అచట నేమి పని?’

‘మీ రిప్పుడు రానియెడల నిటుపిదప ‘ఏల వెళ్లకపోతి’నని విచారించు. నా చెప్పదగిన దింతియ.’

ఇతఁ డింత దృఢముగా చెప్పుటవలన వెళ్లవలసి వచ్చెను. నే నొక గుమాస్తాను వెంటఁ బెట్టుకొని యింటికి బయలుదేరితిని. వంట వాఁడు ముందు నడిచెను. నన్ను మేడమీఁదికిఁ దీసికొనిపోయెను. నా మిత్రుని గదివంకఁ జూపి, ‘ఈతలుపు తీసి మీరే చూడుఁడు, అనెను.

నాకు అంతయు తెలిసిపోయెను. తలుపు తట్టితిని. ప్రత్యుత్తరము వచ్చినా? నా బలముకొలది తలుపు తట్టితిని. గోడలు గజగజలాడి పోయెను. తలుపు తెఱవఁబడెను. లోపల నొక వేశ్య. ‘పో పొమ్ము; మరల నీ గుమ్మము తొక్కవలదు’ అని దానిఁ బంపివైచితిని.

‘ఈక్షణమునుండి నీతో నా కేసంబంధమును లేదు. నేను బుద్ధి మాంద్యముచే నిలువెల్ల మోసపోతిని. నావిశ్వాస మింతకుఁ దెచ్చితివి.’

ఈ నా మాటలతో తెలివి తెచ్చికొనుటకు బదులు అతఁడు ‘చూడు! నీరహస్యము లన్నియును బయటఁబెట్టెదను’ అని బెదరించెను.

‘నాకు రహస్యమని లేదు. నాసంగతి యంతయు చాటిచెప్పుము. కాని నీ విపుడే యిచటినుండి లేచిపోవలయును.’

అతఁడు మఱి కొంచెము బిటు సెక్కినను. ఇంక నతని సంభాషింప వీలులేకపోయెను. అంతట కిందనున్న గుమాస్తాను బిలిచితిని. ‘మీరు వెంటనే సూపరింటెండెంటుగారికడకుఁ బోయి నా నమస్కారమును

౨౩ గృహవ్యవస్థ

చెప్పిన పిదప—నాయరీట నివసించుచున్న ఒకతఁడు విశ్వాసఘాతము చేసెను. అతఁడు నా యింట నుండుట నా కిష్టము కాదు. కాని అతఁడు ఇచ్చటనుండి కదలుటలేదు. తమ మద్దతు కోరుచున్నాను—అని నా విన్నపములు చెప్పఁడు.

అపరాధి ఇంతవఱకు లొంగలేదు. నేనిక పోలీసులకప్పగింతు ననుకొనెను. తప్పు అతనిని భయపెట్టెను. పిదప నతఁడు శరణుచొచ్చెను. పోలీసులకు తెలుపవలదని బతిమాలెను. వెంటనే యింటిని వదలెద ననెను; వదలెను.

ఈఘటన యథాసమయమున నన్ను మేలుకొలిపెను. ఈదుష్ట పజ్జముచే నేను పూర్తిగా మోసగింపఁబడినటు లప్పటికిఁగాని తెలియ లేదు. ఈమిత్రుని దగ్గఱకు చేర్చుట నుంచి చేయఁబోయి చెట్ట చేయుట యైనది. తుమ్మకొమ్మన గులాబిపూలు కోయఁదలచితిని. అతని నడవడి నుంచిది కాదని నాకుఁ దెలియును. అయినను నాయెడ తప్పుదలఁపఁడని నమ్మితిని. అతని నడవడిని బాగుచేయఁదలచి నేనే చెడుగునఁ బడితిని. ఇయ్యెడ నా హితై ఘటనలు చెవిఁబెట్టినైతిని. మోహమునఁ బడి అంధుఁడనైతిని.

ఈ దుర్ఘటనచే నాకనులు తెఱపింపఁబడని యెడల నాకు సత్య మిసుమంతయు తెలియవయ్యెడిని. నే నతనివలలోఁ బడి యిపుడు నే నుద్యమించిన యీ యేకాంతజీవనము తల పెట్టియుండను. నాసమయ మంతయు వానికి వర్ముచేసెడివాడను. నన్ను అంధకారమున నుంచి కుమార్తముఁ బట్టింపఁగల శక్తి అతని కున్నది.

కాని ఈశ్వరరక్షితుని ఎవఁ డేమి చేయఁగలఁడు? నామనస్సు శుద్ధము. కాన తప్పు దొడరినను రక్షితుఁడ నయితిని. ముమ్మొదటనే

ఆత్మకథ

సంభవించిన యీ యనుభూతి భవిష్యద్విషయములలో నన్ను జాగరూకునిగాఁ జేసెను.

ఈశ్వరుఁ డీవంటవాని ప్రేరింపలేదని యెవ రెఱుఁగుదురు? అతఁడు వంట చేయలేడు. ఆ పనిమీఁద అతఁడు నాయంట నెంతో కాలము ఉండలేడు. ఇతఁడు తక్కు కొండొకరు నాకనులు విప్ప లేరు. ఆమె యిటుకు వచ్చు టిదే మొదలు కాదు. ఇంత ధైర్య మీవంటవానికిఁ దక్కు మఱొకరికి లేదు. ఏలన, ఆ మిత్రునిపై నాకుఁ గల విశ్వాసము హద్దు దాటిపోయినదని అందఱకుఁ దెలియును. వంట వాఁడు ఈవిషయము నాకు తెలుపుటకే వచ్చెఁ గాబోలు—‘అయ్యా, నేను మీ యింట నుండలేను. మీరు సులభముగా మోసపోవుదురు. ఇది నాకుఁ దగినచోటు గాదు’ అని యాక్షణమే నా సెలవడిగెను.

నేనును ఉండుమని పట్టు పట్టలేదు.

వెనుక వెళ్లిపోయిన గుమాస్తాపై నామతి విటిచినవాఁ డీమిత్రుఁడే యని నా కపుడు తెలిసెను. ఆగుమాస్తాకు నా కావించిన అన్యాయ మును పోఁగొట్టుటకు నే నెంతయో ప్రయత్నించితిని. నాకీ వార్తగుఱింపి యెన్నఁటికిని విచారమే. ఏలన, అతని నెన్నఁటికిని సంతృప్తి చేయఁజాలకపోతిని. ఎంత బాగు చేసినను అతడు కతుకే.

ఇంటికి

నేటికి నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికా ప్రవేశించి మూడేండ్లు, నా కచటి
 లోకుల సంగతి తెలిసెను; వారికిని నా సంగతి తెలిసెను.
 గూడవ సంవత్సరము ఆటునెలలు నెల వీయమని అడిగితిని.
 ఏలన, నే నచట ఇంకను చాలకాల ముండవలసినవాడను. నా కచట
 మంచి ప్రాక్టీసు ఏర్పడెను. అచటివారికి నాతో చాల పని యుండు
 నని తెలిసెను. అందుల నే నింటికిఁ బోయి ఆలుబిడ్డలతో మరల
 దక్షిణ-ఆఫ్రికా నివాసమునకు రా నిశ్చయించితిని. ఇంతియకాక నేనిండి
 యాకుఁ బోవుచో అచట ప్రచారము చేసి దక్షిణ-ఆఫ్రికా భారతీ
 యులయెడల ఎక్కువ అభిమానము కలిగింప వీలుండును. మూడు
 పానుల పన్ను మహావణము. అది మానువటకు శాంతి యొట్లు? కాని
 ఇచట నేను లేనికాలమున కాంగ్రెసుపనియు, విద్యా సంఘము
 పనియు నెవరు చూతురు? నా చూపులో నిరువురే కలరు. ఆదంజీ
 మియాఖాన్ ఒకఁడు; పార్సీ రుస్తుంజీ మజియొకఁడు. అప్పటికి
 వర్తకులలో పలువురు ప్రచారకులుగా తయారయిరి. కాని కార్య
 దర్మిభారము నియమపూర్వకముగా వహించువారును, దక్షిణ-ఆఫ్రికా
 భారతీయుల అభిమానమునకు పాత్రము లయినవారును వీరిరువురే.
 కార్యదర్మికి ఆంగ్లభాషాజ్ఞాన మావశ్యకము గదా! నేను ఆదంజీ
 మియాఖానుగారి పేరు కాంగ్రెసువారికి సూచించితిని. వా రతని
 కార్యదర్మిగ నామోదించిరి. అతని నెన్నుకొనుట అత్యుత్తమ మని

ఆ త్మ క థ

అనుభవమువలనఁ దెలిసెను. ఆదంజీ మియాఖానుగారి ఉద్యోగశీలము, వారి యుదారత, వారి మంచితనము, వారి వివేకము కార్యదర్శిత్యము నకు యుక్తునిగాఁ జేసెను. మఱియు ఆపదవికి ఏబారిస్తర్, ఇంగ్లీషు వచ్చిన ఏగొప్పవాడో కాని పనికిరాఁ డనుడిహను పాఱదోలెను.

౧౮౯౬ వ సంవత్సరము నడుమ నేను కలకత్తాకు బయలుదేలు 'పోస్ట్ గోలా' స్త్రీమ రెక్కి ఇండియాకు బయలుదేటితిని.

ఆస్త్రీమరులో పలువురు యాత్రికులు లేరు. అందు ఇద్దఱు ఇంగ్లీషు ఉద్యోగులు కలరు. వారితో నాకు మైత్రి కలిసెను. ఒకనితో నేను ప్రతిదినము ఒకగంట చదరంగ మాడుచుంటిని. ఆస్త్రీమరులోని డాక్టరు 'తమిళభాషాశిక్ష' యిచ్చెను. దానిఁ జదువఁ దొడగితిని.

నేటాలులో నుండఁగా మహమ్మదీయులతో పరిచయముకలుగఁ జేసికొన ఉరుదుభాషను, నువరాసువారితో పరిచయము కలుగఁ జేసికొనుటకు అఱవభాషను చదువఁదలచితిని.

ఉరుదు నేర్వఁదలచిన యాంగ్లమిత్రుని మాటమీఁద డెక్కు మీఁద నున్న యాత్రికులలో 'ఎవరేని మున్నీ దొరకునా' యని అన్వేషించితిని; దొరకెను. అప్పటినుండియు మాచదువు బాగుగా సాగెను. ఆ తెల్ల ఉద్యోగి ధారణ దొడ్డని. ఉరుదు అక్షరములు గుర్తింప నాకు చాలఁ గష్టమాయెను. మఱియతఁడో, అక్షర మొకసారి చూచిన చాలు నిక మఱవఁజాలఁడు. నేను చాల కష్టించితిని గాని అతని నతిక్రమింపఁజాలక పోతిని.

అఱవము నాకు కొంచెము బాగుగనే వచ్చెను. గురువు లేఁడు, అయినను గురు వక్కఱ లేనంత చక్కఁగా ఆతమిళశిక్ష వ్రాయఁబడెను.

ఇండియాకు వచ్చు పిమ్మట అఱవము లెస్స చదునదలచితిగాని అశేక్యమాయెను. ౧౮౯౩ సంవత్సరమున కిటీవలి కాలమున నే నేమి వ్యాసంగముచేసినను చెఱసాలలందే. అఱవము దక్షిణ-ఆఫ్రికా చెఱ సాలలోను, ఉరుదు యరవాడ చెఱలోను అభ్యసించితిని. అయినను అఱవము మాటలాడుటమాత్రము నా కభ్యాసము కాలేదు. చదువవచ్చిన కొంచెము వాడుక లేమి తుప్పుపట్టిపోవుచున్నది. ఇందుకు వగచుచున్నాను. దక్షిణ-ఆఫ్రికాయందలి మదరాసుసోదరులకు నేననినచో ప్రాణము. నాకు వీ రెల్లప్పుడు గుర్తువత్తురు. ఎచటనేని అఱవవాఁడుగాని, తెలుగువాఁడుగాని కానిపించినచో వారిపూనిక, శ్రద్ధ, స్వార్థత్యాగము గుర్తురాకమానవు. వారందఱు నిరక్షరులు. వారిస్త్రీలును అట్టివారే. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో పోరు నిరక్షరులది. అక్షరము తెలుఁగని యోధులే అందు పోరాడిరి. ఆపోరు బీదలకొఱకు. పోరినదియు పూర్తిగా బీదవారే.

అమాయికులును, యోగ్యులును అగు ఆభారతీయుల చిత్తము చూటగొన నాకు భాషాభేదము బాధకము కాలేదు. వారికి హిందూస్తానియు, ఇంగ్లీషును తప్పులుతప్పులుగా వచ్చును. కావున మాపని జరుగుటకు అడ్డు లేకపోయెను. కాని వారి ప్రేమకుబదులుగా నే నఱవము అభ్యసింపఁ దలచితిని. అఱవము కొంతకొంత గ్రహించితిని. ఇండియాలోఁ తెలుఁగు నేర్వఁ బ్రయత్నించితిని. కాని అందు అక్షరాలు దాటి పైకి పోలేదు.

ఈరీతిగా అఱవము, ఆంధ్రము చక్కఁగావచ్చు భాగ్యము లేక పోయెను. ‘బహుశా’ ఇక నేర్వఁజాలను. కావున ద్రావిడులు హిందూస్తాని అభ్యసంతురని నే నాశ పెట్టుకొనియున్నాను. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని మదరాసుద్రావిడులు కొలదియో, గొప్పయో, అవశ్యము

ఆత్మకథ

హిందీ మాటలాడుదురు. దేశభాషాపతనముచే తమ ఆంగ్ల భాషాజ్ఞానమునకు బాధక మేమో యని ఇంగ్లీషు వచ్చినవారు మాత్రమే దేశభాషల నాదరింపకున్నారు.

శాఖాచంక్రమణము చేసితిని. సింహావలోకనముచేసి ప్రయాణగాఢను పూరింతును. పోంగోలాస్తీమరు కెప్పైనునుగుటించి చెప్పుట తరవాయి. మేము నెచ్చెలుల మైతిమి. అతడు స్టీమత్ సోదరసంప్రదాయములోనివాడు. సముద్రయానప్రసంగముకంటె ఆధ్యాత్మికప్రసంగమే మాకెక్కువ. అతడునీతికిని, జ్ఞానమునకు(ధర్మమునకు)ను భేదము కల్పించును. ఇతనిదృష్టిలో బైబిలుబోధ శిశుక్రీడ. భాషాసారశ్యమునుబట్టి దానికి గొప్పదనము. బాలకులు గాని, స్త్రీలు గాని, పురుషులుగాని జీససునందును, ఆతని బలిదానమునందును విశ్వాసముంచుచో వారిపాపము నశించిపోవును. ఇతని పరిచయము ప్రిటోరియాలోని స్టీమత్ సోదరుని గుర్తు తెచ్చెను. నీతియెడవిధిని షేధములు గల యేమతమైనను అతనికి పనికిమాలినతనము. ఇంత చర్చకును గారణము నాశాకాహారము. మాంసమును, విశేషించి గోమాంసమును నేనేల తినరాదు? భగవంతుడు శాకములవలెనే పశుపక్షులనుగూడ మనుష్యుని ఆనందమునకును, ఆహారమునకును సృజింపలేదా? ఇట్టి ప్రశ్నలతో మాకు ఆధ్యాత్మికప్రసంగములలోనికి దిగక తప్పకపోయెను.

మే మొకరి నొకరము ఒప్పింపజాలక పోతిమి. నీతిజ్ఞాన(ధర్మ)ములు రెండును ఒకటియే యని నా దృఢవాదము. ఇందులకు భిన్నముగ అతని దృఢవాదము.

ఇటులు ఇరువదినాలుగు నాళ్లకు ఈ ఆనందయాత్ర పూర్తియాయెను. హుగ్లినది సౌందర్య మాలోకించుచు కలకత్తారేవున ఓడదిగితిని. నాడే బొంబాయికి రై లెక్కితిని.

కలకత్తానుండి బొంబాయికి పోవుదారిలో నడుమ ప్రయాగ కలదు. అట రైలు ర౫ నిమిషము లాగును. ఇంతలో పట్నము చూచివచ్చుకోరిక వొడమెను. మఱియు మం దొకటికావలసియుండెను. మందులు అమ్మి 'కెమిష్టు' ఆర్థనిద్రాముగ్ధుడయి యుండెను. మం దీయఁ జాల నాలస్యమాయెను. నేను సురల స్తేషనుచేరుకొనుచుఁకు బండి బయలుదేలుచుండెను. ఉత్తముడగు ఆస్తేషకొమాస్టరు నాకై రైలును ఒకనిమిష మాఁపెను. కాని నారామి చూచి నా సామాను బండినుండి దింపి యుంచెను.

కెల్నరు హోటలులో ఒకగదినిగొని ఆపట్నమున వెంటనే నా పనిని మొదలిడఁ బూనితిని. ప్రయాగలోని 'పయోనీరు' పత్రికా ఖ్యాతి నేను వినియుంటిని. భారతీయుల కోరికలకు వికటముగా నది వ్రాయుచుండుననియు నా కెఱుక. అపుడు డాక్టరు చేజనీగారు దానికి ఉపసంపాదకులనినాగుర్తు. అన్ని పక్షములవారి సాయమును నా కభిప్రేతమగుటచే ఆయన కొకచీటి వ్రాసితిని. అందు రైలుతప్పిపోవుట వివరించి మఱునాటి బండికి నేను పోవలయుననియు, ఇంతలో తమ దర్శనమున కవకాశము చేయవలయుననియు వ్రాసితిని. మంచిదని వెంటనే ప్రత్యుత్తరము వచ్చెను; నాకు సంతసము హెచ్చెను. ఆ యాంక్షేయుఁడు నామాటలు వినెను; ఇటు లనెను: 'మీరు వ్రాయున దెల్లను గమనించి నేను నాపత్రికలో టిప్పణి వ్రాయుదును. కాని

ఆ త్మ క థ

మివిధానమంతయు నే స్వీకరింపజాల. ఏలననగా, నేటాలులోని తెల్ల వారి ఉద్దేశములను, భారతీయుల కోరికలను సాంగముగా నే నెఱుంగ వలదా?'

‘మీరు సంగతుల నన్నిటిని చక్కగా చదివి మీపత్రికలో చర్చించినఁ జాలును. న్యాయముతక్క నాకు మఱియొకటి వలదు’ అని నే నంటిని.

మిగిలిన సమయము త్రివేణీసంగమసౌందర్యము చూచుటతోడను, కార్యవిచారముతోడను గడచెను.

పయినీరు పత్రికాధిపతితోడి యీ యాకస్మిక ప్రసంగమే నేటాలురాష్ట్రమున నాపడిన యాతనలకు బీజాకోపణ మాయెను.

అటనుండి ‘బొంబాయిలో దిగకయే రాజకోటకుఁ బోయితిని. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని స్థితిగతులను గుఱించి ఒక చిన్న పుస్తకము వ్రాయఁబూనితిని. వ్రాయను, ప్రచురింపను నెల పట్టెను. దానిపయిని పచ్చ అట్ట ఉండుటచే అది ‘పచ్చపుస్తక’మని వాడుకపడెను. అందు దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని స్థితిగతులనెల్ల చిత్రించితిని. ఉద్దేశపూర్వకముగా తగ్గించి వ్రాసితిని. లోఁగడ వ్రాసిన రెండు కరపత్రముల భాషకంటె నిందు సరళమగుభాష నుపయోగించితిని. ఏలయనగా, కష్టము కొలఁ దిదై నను దవ్వులనుండి చూచువానికి కొండంతగాఁ గానిపించును.

దీనికి పదివేల ప్రతులు తీయించితిని. హిందూదేశములోని అన్ని పత్రికలకును, సకలపక్షముల నాయకులకును బంపితిని. అందఱ కంటె మునుముందు పయినీరు పత్రికాధిపతి సంపాదకవ్యాసములలో దీనిఁగూర్చి చర్చించెను. ఆవ్యాససారాంశము ‘రూబరు’ మారిఫత్తున సీమకువెల్లెను. మఱియు అటనుండి ఈసారాంశముయొక్కసారాంశము

నేటాలునెల్లెను. ఈతంతి అచ్చులో మూడుబంతులకన్న నెక్కువకాదు. నేటాలులోని హైందవుల బాధలగుఱించి నా వ్రాసిన వ్యాసమున కది కొలది సంస్కరణము. అందలివి నాశబ్దములు కావు. ఈవార్త నేటాలులో ఎంతపని చేసెనో తరువాత గ్రహింపఁగలరు. పేరుపడిన పత్రికలలో నెల్ల మెల్ల మెల్లగా దీనిమీఁద టీకలు, టిప్పణులు బయలుదేఱెను.

ఈ పుస్తకముల కన్నిటికి కాకితములు చుట్టి తపాలుకు పంప దుస్సాధ్యము; పైఁగా అమితధనవ్యయకరము. దాన నొకటి కనిపట్టి తిని. చుట్టుప్రక్కల పిల్లలఁ బిలిచితిని. బడిలేని ప్రాద్దుటిపూటలు నాకు సాయముచేయ వేడితిని. వారు కులాసాగా అంగీకరించిరి. వారిసాయమునకు బదులు ముద్రకొట్టిన పోస్టుబిళ్లలును, ఆశీర్వాదములును నేనిత్తునంటిని. పిల్ల లాడుకొనుచు నాడుకొనుచు ఆపని ముగించిరి. చిన్నచిన్న పిల్లలను స్వయంసేవకులుగా చేయుట నాకిది ప్రథమానుభవము. ఈ నా బాలమిత్రులలో ఇరువురు నేఁడు నాతోపాటు పనిచేయుచున్నారు.

ఈరోజులలో బొంబాయిలో విపరీతముగా ప్లేగు వ్యాపించెను. ఎటు మాచినను గగ్గోలు. రాజకోటలోఁగూడ నిది ప్రవేశించునని భయము పుట్టెను. ఆరోగ్యశాఖలో నేను మంచి పనివాఁడనని నాతలఁపు. నేను స్వచ్ఛందసేవ చేయుదునని సర్కారుకు విన్నవించుకొంటిని. వా రియ్యకొని నన్ను వ్యాధిపరీక్షాసంఘములో ఒక సభ్యుని జేసిరి. పాకీదొడ్లు పరిశుభ్రముగా నుంపవలయునని నేను నొక్కి చెప్పితిని. సంఘము ప్రతివీధిలోని పాకీదొడ్లను పరీక్షింప నిశ్చయించెను. బీదవారు తమ పాకీదొడ్లు పరీక్షించుటకు ప్రతిహూలముగా లేరు. ఇంతియకాక మేము నూచించిన సంస్కరణముల నన్నిటిని జేసిరి. మఱి భాగ్యశాలురమాట? మేము వారిదొడ్లు పరీక్షింప

ఆత్మకథ

వెళ్లగా వా రొప్పుకొనలేదు. ఇక సంస్కరణము మాట యెటులు సాగును? ధనికుల పాకీదొడ్లు 'పాడు పాడు' అని అనుభూతమైనది. చీకటి కోణము; తేమ యూట; పాడుకంపు; కూర్చుండుచోట లుక లుకలాడు పురుగులు. ఆరోజుజీవిత మంతటిలో నరక మనిపించెను. మేము చెప్పిన సంస్కరణములు కడు తేలిక. మలము నేల పయి పడకుండ బొక్కెన లంచుటయు, నేలపైబడి తేమ పుట్టింప కుండుటకు మాత్రమును బొక్కెనలలోనే విగర్జించుటయు, పాకీదొడ్ల కును బయటిగోడలకును నడుమనుండు కట్టడమాలను కూల్చించి, గాలి వేలుగులు తగులునటులు చేసి పాకీనాండ్రు సరిగా శుభ్రపఱచుటకు పీలు కలుగజేయుటయు. భాగ్యవంతు లీచివరి సంస్కరమునకు అనేక బాధకములు చెప్పిరి. పలువురు దీనిని కొనసాగింపలేదు.

సంఘము చండాలవాటికనుగూడఁ జూడవలయును. కాని ఒక సభ్యుడుమాత్రమే నాతో వచ్చుటకు సిద్ధుడాయెను. మాలవాడకు వెళ్లుటయును, అందును అచటి పాకీదొడ్లు పరీక్షించుటయును వారికి అభూతపూర్వముగను, అత్యశ్చర్యముగను ఉండెను. మాలవాడకు వెళ్లునా కదియ మొదటిసారి. వారియిండ్లు చూచి నే నాశ్చర్యపడితిని. వారు మమ్ముఁ జూచి ఆశ్చర్యచకితు లయిరి. 'మీ పాకీదొడ్లు చూడ వచ్చితిమి' అని నే నంటిని.

'మా కేమిటి, పాకీదొడ్లెమిటి? మేము బయళ్లకు పోదుము. మీవంటి గొప్పవారికి పాకీదొడ్లు.'

'మేము మీయిండ్లు చూడవచ్చునా?'

'అయ్యా, అవశ్యము చూడవచ్చును. మీ కేటి యడ్డు? మీ యచ్చవచ్చిన చోటెల్లఁ జూడుడు. అయ్యా, మావియు ఒక యిండ్లెనా? కలుగులు!'

౨౫ హిందూదేశమున

నేను లోనికిఁ జని ఇండ్లు, ముంగిళ్లు అంతయుఁ జూచి ఆనందించితిని. ఇండ్లెల్ల గోమయలిప్తములు; ముంగిళ్లు శుద్ధములు; ఉన్నకుండలు, చట్లు ట్రాళితములై నిగనిగలాడుచుండెను.

ఈప్రదేశములలో ప్లేగుభయము లేదు.

ఒక పాకీదొడ్డిని వర్ణింపక విడువజాలను. అది యొక భాగ్యశాలిది. ప్రతిగదికిని తూములు ఉన్నవి. నీరద్వారములు, మాత్రద్వారములు నవియే. కావున ఇల్లంతయు చెడుగవులుకంఘ. మఱియొక యింట మేడమీఁద పడకగది. దాని కొకతూము. మలమాత్రములకు అదియే ద్వారము. ఆతూమునుండి నేలకు ఒక గొట్టము. అక్కడ నిల్చుచో ముక్కు పగిలిపోవును. ఆయింటివా రచట నెటులు నిద్రించుచున్నారో పాఠకులే ఊహించుకొందురుగాక !

సంఘము వైష్ణవాలయముగూడఁ జూడఁ జనెను. అందలి పెద్ద పూజారికిని, గాంధీకుటుంబమునకును చాల నెయ్యము. అతఁడు కోవెల యెల్లఁ జూపను, సంస్కారములు చేసికొనను అంగీకరించెను. ఆదేశమున ఆతఁడుగూడ ఎన్నఁడుఁ జూచి యెఱుఁగని ఒక ప్రదేశము కలదు. పుల్లకులు ఊడ్చిన పెంట యంతయు నచట నిలువ; కాకులకు, గ్రద్దలకు నది యునికి. పాకీదొడ్లు పాడుగానున్నవని చెప్ప నక్కఱలేదు. రాజకోటలో నే నెంతోకాలము ఉండకపోవుటవలన అతఁ డెంత బాగుచేయించెనో నా కెఱుక లేదు.

దేశపు దుర్గంధముఁ జూచి దుఃఖితుఁడ నయితిని. మనము దేశమును పవిత్రమని భావించుము. అచట ఆరోగ్యనియమములను పరిపాలింపవలయునని ఆసించుము. స్మృతికర్తలు జాహ్యభ్యంతరశౌచము అత్యాచర్యకమని రాపాడుట ఆసమయమున నా యెఱుక కావలలేదు.

రాజభక్తి, శుశ్రూష

శుద్ధమయిన రాజభక్తి-అనుభవము నా కెంత కలదో మఱియొక
 నికి అంత కల దనుకొనను. సత్యమునెడ నాకుఁగల స్వాభావిక
 మగు ప్రేమయే ఈ రాజభక్తికి మూలమని యిపు డనుకొనుచున్నాను.
 ఇట్టిరాజభక్తి గాని, మఱి యే సుగుణము గాని నటించుట ఇంతవఱకు
 నాకు చేతఁగాదు. నేటాలులో నేఁ జను ప్రతిసభయందును ‘గాడ్
 సేవ్ ది కింగ్’ అనుపాట పాడుకొని పోవుచుందురు. వారితో కలిసి
 పాడుట విధియని నాయూహ. బ్రిటిష్ పరిపాలనమునంగు దోష
 ములు నాకు తెలియక పోలేదు. అయినను మొత్తముమీఁద ఈపాట
 పాడుట మంచిదని నాయూహ. ఆరోజులలో బ్రిటిష్ రాజ్యము
 యొక్కయు, బ్రిటిష్ పరిపాలకుల యొక్కయు నీతి మొత్తముమీఁద
 సుఖకరమని అనుకొంటిని.

దక్షిణ-ఆఫ్రికాయందలి వర్ణద్వేషము బ్రిటిషువారి అసలు
 సంప్రదాయము కా దనుకొంటిని. అది కాలికము, స్థానికము అని
 అనుకొంటిని. దాన రాజభక్తిలో తెల్లవారిని మించితిని. ‘గాడ్
 సేవ్ ది కింగ్’ అను పాటకు లయ నేర్చితిని. అందఱును లేచి పాడు
 నపుడు నేనును కలిసి పాడుచుఁడువాఁడను.

రాజభక్తి కావశ్యకమగు ప్రతిసమయమునను నేను నిరాడంబర
 ముగా రాజభక్తిని ప్రకటించుచుంటిని.

౨౬ రాజభక్తి, శుశూప

నా జీవితములో రాజభక్తి నెన్నడును అమ్ముకొనలేదు. దానిచే నెన్నడును స్వప్రయోజనము సాధింపఁ దలఁపలేదు. రాజభక్తి ఒకవిధి యని నా భావము. దానివలన ప్రతిఫల మెన్నడును నేతలపెట్టలేదు.

నే నిండియాకు వచ్చినరోజులలో విక్టోరియారాణి 'డయమండ్ జూబిలీ' మహోత్సవమునకు ఆరంభము. అందులకు రాజకోటలో నియతమైన ఒకసంఘమునఁ జేర నాకు పిలుపు వచ్చెను. నే నియ్యకొంటిని. ఆయుత్సవము చూడ పైబొటారము; చాల మోసము. దీనితో వ్యభ కలిగెను. 'ఈ సంఘములో ఉండవలెనా, మానవలెనా?' అని శంక కలిగెను. తుదకు ఇటులు తోచెను: 'నీపని నీవు చేసికొని తృప్తి పనుము.'

ఆవేడుకలో చెట్లు నాటుట యొకపని. పలువురు డంబమున కును, ఉద్యోగుల మొప్పునకును నాటుచుండిరని తెలిసికొంటిని. 'చెట్లు నాటు టొకవిధికాదు. ఆపనికి బదులు మఱొండేదేని చేయనగును' అని వారికి నచ్చఁజెప్పఁ బోయితిని. 'మనస్సు నాటి చెట్లు నాటు వలయు; లేదా, నాటనే వలదు.' నా యీమాటలకు వారు నవ్వుకొని రనుకొంటిని. నా పాలఁబడిన మొక్కను మనస్సుతోనాటి నీరు పోసి మెలకువతో పెంచినటులు గుర్తు.

మా యింటి పిల్లలకుఁగూడ 'గాడ్ సేవ్ ది కింగ్' అను పాట చెప్పితిని. రాజకోటలోని క్రైయినింగు కళాశాలా విద్యార్థులకుఁ గూడ ఈపాటను జెప్పినటులు గుర్తుకలదు. కాని అది జూబిలీలోనో, ఎడ్వర్డు పట్టాభిషేక సమయముననో సరిగా చెప్పఁజాలను. పిదపపిదప నీపాట నాకు విరోధమాయెను. నామనస్సున అహింసావిమర్శ మధిక మయినకొలఁది నేను నావాఙ్మనసములపై కడుజాగరూకత వహించితిని.

ఆ త్మ క థ

‘రాజశత్రువులఁ జంపుము; ఆమోసగాండ్రు మోసములఁ ద్రుంపుము’ (ఆపొటలో ముఖ్యము) అను ఈవాక్యములు నాకు గిట్ట లేదు. నా మిత్రుఁడు డాక్టరు బూఘుగారికి నా యీ సంశయమును మనవిచేసితిని. ఆయనయు ఇయ్యకొని అహింసావాదియైన యెవ్వని కిని ఈపాట పాడుట కష్టమనెను. ఈపాటలో శత్రువులని ఊహింపఁ బడినవారు మోసగాండ్రని యెటు లనఁగలుగుదుము? శత్రువులయినంత మాత్ర తప్పంతయు వారిదేనా? పరమేశ్వరునికడ న్యాయమును మనకు భిక్షింపనొప్పు. డాక్టరు బూఘుగారు నాపూర్వపక్షము సిద్ధాంతించిరి. వారి సమాజమున దీనికి బదులు మఱియొకపాట నల్ల రి. వానిని గుఱించి ముందు వివరింతును.

రాజభక్తితోపాటు రోగుల కుపచారము చేయుట నా కల వాటైపోయెను. నెయ్యురై నను, క్రొత్తలై నను వారి కుపచరించుట నా కెంతయో ప్రీతి.

రాజకోటలో దక్షిణ-ఆఫ్రికాను గుఱించి కరపత్రము వ్రాయుచుండుకాలమున ఒకసారి బొంబాయికి పోవలసివచ్చెను. పెద్ద పెద్ద నగరములలో సభ లేర్పాటుచేసి యీ విషయమున ప్రజాభిప్రాయమును పెంపొందింపవలయునని నా యభిప్రీతము. అందులకు ముందు బొంబాయి నిర్ణీతము. మునిముందు జడ్జి రేనడేగారిని సందర్శించితిని. వారు నా చెప్పినదెల్ల వినిరి. విని ఫిరోజీషా మెహతా గారిని జూడుమనిరి. పిదప జడ్జి బదురుద్దీన్ తైయబ్జిగారిని జూచితిని. వారు అట్లే చెప్పి మఱియు నిటు లనిరి: ‘రేనడేగారును, నేనును ఏమియు చేయఁజాలము. మాస్థితి నీకు తెలియును. ప్రజావ్యవహారములలో మేము చొరరాదు. కాని నీపనికి మే మనుకూలురము. ఇందు నీకు సాయము చేయఁగలవారు ఫిరోజీషా మెహతాగారు ఒక్కరే.’

నేను తప్పక ఫిరోజీషా మెహతాగారి దర్శనము చేయఁ దలఁచి యుంటిని. ఈ పెద్దలు ఆయనసాయము పొందు మనుటవలన మెహతాగారికి ప్రజలలో ఎట్టి పలుకుబడి యున్నదియో నాకు లెస్స తెలియ నాయెను.

పిదప నేను వారికడ కేగితిని. నే నాయనను గాంచి మిట్లు మిట్లుగొన సంసిద్ధుడ నయితిని. ఈయన పేరునకు అంటింపఁబడిన పెద్ద పెద్ద విశేషణములను వినియుంటిని. ‘బొంబాయి సింగమును’, ‘కిరీటములేని బొంబాయి ఫాదుషాను’ చూడవలయునని తెలియును. కాని ఆఫాదుషా నాకు భయంకరుఁడుగా లేడు; ఖత్యులుఁడును తండ్రి ఎదిగినకుమారుని ఆదరించునటులు నన్నాదరించెను. మేమిరువురము వారిగదిలో కూర్చుంటిమి. మిత్రులును, అనుయాయులును ఆయన చుట్టును బలిసియుండిరి. వారిలో డి. ఇ. వాచాగా రొకరు; కామాగా రొకరు. అయ్యిరువురకు నే నెఱిగింపఁబడితిని. లోగడ నాకు వాచాగారినిగూర్చి తెలియును. అతఁడు మెహతాగారికి కుడిభుజము. అతఁడు మంచి లెక్కగాఁడని వీరచంద్రు గాంధీ నాకుఁ జెప్పియుండెను. ‘మన మిద్దఱము కలిసికొని మాటలాడవలయును’ అని వాచాగా రనిరి.

ఇదియంతయు రెండు నిమిషములు. మెహతాగారు నామాట లన్నియు శ్రద్ధగా వినిరి. నేను రేనడేతై యజ్ఞీలను చూచితినని చెప్పితిని. మెహతాగారు ‘గాంధీ! నీపనికి ముం దొకసభ జరుగవలయును. నీపనికి నేను తప్పక మద్దతు చేయఁగలను.’ అని తనకార్యదర్శి మున్నీగారిని జూచి సభాదినము నిర్ణయింపుమనెను. సభాదినము నిర్ణీతమాయెను. ‘సభ రేపు జరుగుననఁగా నా కొకసారి కానిపింపు’ మని మెహతాగారు నన్ను వీడుకొలిపిరి. ఈసంభాషణముతో నాభయము పోయెను. సంతసముతో ఇంటి కేగితిని.

ఆత్మకథ

మాబాప బొంబాయిలో నుండెను. అతని జూడబోతిని. అతడు మంచిముపట్టి యుండెను. అతడు కలవాడు కాదు. నాసో దరివలన ఉపచారము జరుగుట కష్టముగా నుండెను. నాతో రాజకోటకు రమ్మంటిని. అతడియ్యకొనెను. మాసోచరిని, అతనిని దీసికొని రాజకోట కేగితిని. వ్యాధి ఎక్కువాయెను. అతని నాగదిలో నుంచికొంటిని. రేయుంబవలు ఉపచరించుచుంటిని. రేలు మేలుకొనియుండనాయెను. నే నిటు లతని కుపచరించుచునే దక్షిణ-ఆఫ్రికాను గుఱించి వ్రాసికొనుచుంటిని. తుదకు మాబాప స్వర్గస్థుడాయెను. అయినను అంత్యకాలమున అతనికి ఉపచారముచేయు నవకాశము దొరకుటవలన నాకు మనస్తాపము కొంచెము తగ్గెను.

ఈవిధముగా కోగుల కుపచరించు కోరిక పోను పోను ఎక్కువాయెను. దానిచే నొకొక్కతటి నాపనికిగూడ ప్రాలుమాలెడివాడను. మఱియు ఒకొక్కపుడు నాభార్యనే కాక యింటివారందఱను అందులకు ఏర్పాటు చేయుచుంటిని.

ఈవృత్తిని నేను కోరికయని యందును. ఏలనగా, ఏమంచిపని యైనను సమకాలమున ఉపయోగకరమగు నేని తత్క్షణము ఆనంద దాయకమని నా యనుభవము. దంభముచే గాని, పరభీతిచే గాని చేయుచో అది వాని నడచును. అట్టివారు మాసిపోవుదురు. ఏ నేవ చిత్తానందము కలుగజేయదో అది నేవకునకు ప్రయోజనకారి గాదు: నేవ్యునిగూడ సుఖపెట్టును. ఏ నేవచే చిత్త మానందిత మగునో దాని ముందు ఈ భోగములు, ధనోపార్జనములు మొదలగున వన్నియు తుచ్ఛములని తోచును.

బొంబాయి సభ

మూబావ శరీరము విడిచిన మఱునాఁడే నేను బొంబాయి

సభకు పోవలసివచ్చెను. ఉపన్యాసవిషయమును సిద్ధము చేయఁదగినంత వ్యవధి లేదు. రేయుంబవలు నిదుర లేమి నాకు క్షేళ మధి కముగ నుండెను; గొంతు బొంగురుపోయెను. ఎటులో ఒకటులు ఈశ్వరుఁడే నిర్వహించుకొని పోవునని నేను బొంబాయి కరిగితిని. ఉపన్యాసము వ్రాసికొని పోవలయునని కలలో నేని తలపోయలేదు.

సర్ ఫిరోజీషా మెహతాగారి యజ్ఞానుసారము సభాపూర్వ దినమున సాయంకాల మైదుగంటలకు ఆఫీసులో వారి దర్శనము చేసితిని.

‘గాంధీ! నీ యుపన్యాసము వ్రాసి సిద్ధముచేసితివా?’

‘లేదు. ఆశువుగా ఉపన్యసింపఁ దలఁచితి’నని బెదరుచు బెదరుచు బదులు పలికితిని.

‘బొంబాయిలో ఇది చెల్లదు. పత్రికలకును, దేశాంతరములకును ఉపన్యాసవిషయములు పంపువారు వారి యిష్టానుసారము మార్చి, కూర్చి పంపుచుండుదుగు. మన సభ కేమేని ప్రయోజనము సిద్ధింపవలయు ననిన ఉపన్యాసము ‘లిఖితపూర్వకముగా’ ఉండవలయును. మఱియు దానిని తెలవాటులోపల అచ్చొత్తింపవలయును. అయితే ఉపన్యాస మీరాత్రికి రాత్రి సిద్ధము కాదా?’

ఆ త్మ క థ

నేను కంగారు పడితిని. పిదప 'చిత్త' మంటిని.

'వ్రాతప్రతికొఱకు మున్నీ గారిని మీకడ కెన్ని గంటలకుఁ బంప మందురు?' అని బొంబాయిసింహా మనెను.

'రాత్రి పదొకొండు గంటల' కని నే నంటిని.

మెహతాగారు మున్నీ గారితో ఆవేశకు నావద్దకు వచ్చి వ్రాత ప్రతిని పుచ్చుకొని రాత్రియే ముద్రంపుమని చెప్పి నాకు అనుజ్ఞనిచ్చిరి.

మఱునాటి సభ కేగితిని. సర్ ఫిరోజీషాగారు 'ఉపన్యాసము వ్రాసి చదువు' మని సలహా ఇచ్చుటలో ఎంత దూరాలలోచనము కలదో అపుడు తెలిసికొంటిని. ఫ్రాంజీ కావనోజీ ఇన్స్టిట్యూట్ హాలులో సభ. ఫిరోజీషా మెహతాగారి ఉపన్యాస మయినచో నిలుచుట కేని తావు దొరకదని వినియుంటిని. వీరి యుపన్యాసమనినచో విద్యార్థులు చెవులు కోసికొందురు.

అంత నిండోలగము చూచుట నాకదియే తొలిసూటు. నాధ్వని యేరికిని వినిపించుట లేదు. వడఁకుచు వడఁకుచు గాత్రము పెద్దచేసి 'తిని. ఫిరోజీషాగారు మాటిమాటికి 'బిగ్గటగా', 'ఇంకను బిగ్గటగా' అని ప్రోత్సహించుచుండిరి. వారు నన్నెంతెంత ప్రోత్సహించుచుండిరో నాధ్వని యంతంత క్రుంగి కూలారుచుండెను.

ఇంతలో నా ప్రాత చెలికాఁడు కేశవరావు దేశపాండేగారు. వచ్చి అడ్డుపడిరి. నా యుపన్యాసము వారిచేతఁ బెట్టితిని. అతని కంత మంత సభకుఁ దగినది కాని, సభ్యులెవరు విందురు? 'వాచా, వాచా' యను కేకలు సభలో గింగురుమనెను. పిదప వాచాగారు లేచిరి. దేశపాండ్యునిచేతినుండి కాకితము లందుకొని వారు నాపని పూరించిరి.

సభ నిశ్శబ్దమాయెను. సభ్యు లితీక్రివఱకు వినిరి. . ప్రకరణము ననుసరించి 'సిగ్గుసి'గ్గును మాటలును, కరతాళధ్వనులును ఉప్పతిల్లెను. నాకు సంతస మెసఁగెను.

సర్ ఫిరోజీషాగారు నాయుపన్యాసమును ప్రశంసించిరి. నాకు గంగాస్నానము చేసినటు లుండెను.

దీనిచే దేశపాండేగారును, మఱియొక పారసీకగృహస్థును. నాకు నిండుసాయముచేయఁ బూనిరి. ఆపారసీకమిత్రుఁడు నేఁడు సర్కారువారి పెద్ద ఉద్యోగి. కావున వారి పేరు నుడువఁ గొంతుచు న్నాను. ఈయిరువురును 'దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు వత్తు'మని మాట యిచ్చిరి. కాని అపుడు స్మార్ట్ కాజ్ కోర్టు జడ్జియగు సి. యం. ఖర నేట్ జీగారు వీరిమాటను బూటకముచేసిరి. దీనికి కారణ మొకపార సీకసతి. అతఁ డామెను పెండ్లాడునా, దక్షిణ-ఆఫ్రికాకే బయలు దేటునా? తుదకు పెండ్లాడుటయే మంచిదని అతనికిఁ దోచెను. ఈమిత్రుని వాగ్దానభంగమునకు నేటాలులోని పారసీరుస్తుంజీ గారు ప్రాయశ్చిత్తము కావించుకొనిరి. నేఁడు పలువురు పారసీకసతులు ఖద్దరుప్రచారమున పాలుగొని నాఁటి వాగ్దానభంగమునకు తోడయిన ఆయమ దొసఁగునకు ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొనుచున్నారు. కనుక నే నాదంపతుల సంతోషపూర్వకముగా మన్నించితిని. ఇక దేశ పాండేగారికి పెండ్లియాశ లేదు. కాని యతఁడును రాజాలకపోయెను. నేఁ డతఁడును అందులకు ప్రాయశ్చిత్తి చేసికొనుచున్నాఁడు. నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు మరలు తఱి జాంజిబారులో ఒక తైయబ్జీ వంశ్యుఁడు. కానిపించెను. ఆతఁడును నాకు సాయపడెద ననెను. కాని అటులు చేయలేదు. అందులకు నేఁడు అబ్బాస్ తైయబ్జీగారు ప్రాయశ్చిత్తము నందుచున్నారు. ఈ రీతిగా బారిష్టరు మిత్రులను దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు,

ఆ త్మ క థ

తీసికొని పోవలయునని నా యొనరించిన మూఁడు యత్నములును ముక్క చెక్క లాయెను.

ఈ సందర్భమున పేస్తనజీ పాదుషాగారు నాకు బాగుగ గుర్తు తగులుచున్నారు. నేను సీమలో నున్నది మొదలు మా కిరువురకు మంచి మైత్రి. మొదట మేము లండనులో ఒక శాకాహారాగారమున కలిసి కొంటిమి. ఇతని తమ్ముఁడు బరజోరజీ పాదుషాగారిని నే నెఱుఁగుదును. పిచ్చివాఁడని అతనికి షేరు పడిపోయెను. మే మెన్నఁడు నొక చో కూడలేదు. మిత్రమండలి ఇతనికి *చక్రమని పే రొసఁగెను.

గుర్రముల మొగ మెవరు చూతురని జాలిగొని ఇతఁడు ట్రాము బండి నెక్క మానెను. శతావధాని కుండు ధారణాపటిమ యున్నను వీడిగ్రీకిని చదువలేదు. అతఁడు స్వయంకృషిచే బుద్ధిలో ఒకవిధమైన స్వాతంత్ర్యము కలుగఁజేసికొనెను. పుట్టినది పారసీకకుల మయ్యను తినునది శాకాహారము. పేస్తనజీకి పెద్ద పెద్ద డిగ్రీ లున్నను ఇట్టి షేరు లేదు. కాని ఇతని బుద్ధివైభవము ప్రఖ్యాతము. సీమలోఁగూడ పెద్ద ప్రఖ్యాతి. మా యిరువురి మైత్రికి మూలము శాకాహారము. బుద్ధివైభవమున వంతు పెట్టుకొనుట నాతరము గాదు.

ఈతని క్రమ్మట బొంబాయిలో జెదకి కనుఁగొంటిని. పేస్తనజీ గారు హైకోర్టులో ప్రోథోనోటరీ యుద్యోగముననుండెను. అపుడతఁడు ఒకగొప్ప గుజరాతీ నిఘంటువు పని చేయుచుండెను. దక్షిణ-ఆఫ్రికా లోని ఉద్యమమునకు సాయపడుటకు నేను వేఁడని మిత్రుఁడు లేఁడు. పేస్తనజీపాదుషా తా నెట్టిసాయమును చేయఁజాలనని చెప్పుటయే కాక నీవైనను మరల దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు వెళ్ల వలదని సలహా ఇచ్చెను. అతఁడు

* చక్రము రిఫ్రవ తిరుగును. ఏది తలపెట్టినను ఇతఁడును అంతయకాఁగా ఇతఁ డొక వింత మానిసి ఇతని ఉద్దేశము లన్నియు వింత కలిగించునవే. —అనువాదకుఁడు.

మఱియు నిటు లనెను: “నేను నీకు సాయము చేయఁజాలను. నీ నైనను మరల దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు పోవుట మంచిది కాదందును. మనదేశమున మనము చేయఁదగిన పని యేమంత కఱవై పోయెనా? మనము మాతృ భాషకు చేయవలసినపని కొంచెమా? నే నిపుడు విజ్ఞానశాస్త్రమునకు పరిభాషలను వెదకుచున్నాను. మనము చేయవలసిన క్షేత్రమున నిది యెంత? లొడితెఁడు. దేశదారిద్ర్యము చూడుము! దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో భారతీయులు చిక్కులపాలై యున్నారనుట నిక్కువమే. కాని నీవంటి వాఁ డట్టిదానికి బలియగుట నే నొల్ల. మనము ముందు స్వరాజ్యము సంపాదించుము గాక; పిదప దక్షిణ-ఆఫ్రికా సోదరులకు అలవోకగా మేలు కలుగును. నేను నిన్ను మరలింపఁజాలనని నాకు తెలియును కాని నీవంటివారి నెవ్వరిని నీతోపాటు తీసికొనిపోవుట నాకు సమ్మతము కాదు.”

నా కీయుపదేశము రుచింపలేదు. అయినను ఈ సంభాషణమున అతనిపై నా కాదర మినుమడించెను. అతని దేశప్రేమను, భాషాప్రేమను చూచి ముగ్ధుడనయితిని. ఈ ప్రసంగమువలన మామైత్రి మఱింత దృఢపడెను. ఆయన ఉద్దేశమును నేను తెలిసికొంటిని. కాని నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని ఉద్యమమును మానుకొనుటకు బదులు మఱికొంచె మెక్కువగా పూనుకొంటిని. ఏ దేశభక్తుఁడును దేశసేవలో ఏ యేకదేశమును మఱివఁజాలఁడు. కనుకనే నాముందీగీతా శ్లోకము కానిపించెడిని:

* శ్రేయాన్ స్వధర్మో విగుణః పరధర్మా తస్యనుష్ఠితాత్,
స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః పరధర్మో భయావహః.

పరధర్మమును అనుష్ఠించుటకంటె గుణములేని దైనను స్వధర్మమునే అనుష్ఠింప లగ్గు. స్వధర్మమున చచ్చినను మేలు. పరధర్మము భయావహము.

* గీత ౩ అధ్యాయము ౩౫.

పూనాలో

నకో ఫిరోజీషాగారు నా పనిని తేలిక చేసిరి. నేను బొంబాయి నుండి పూనా వెళ్లితిని. పూనాలో రెండుపక్షము లున్నవని నే నెఱుఁగుదును. నాకు అన్ని పక్షములవారి సాయమును ఆవశ్యకము. లోకమాన్యుని సందర్శించితిని. వా రిటు లనిరి:

‘అన్ని పక్షముల సాయము వలయు నను నీ తలఁపు మేలైనది. ప్రకృతవిషయమున ఎవరికిని మతభేద ముండదు. కాని ఇందులకు సభా పతి తటస్థుఁడు కావలయును. తాము ప్రొఫెసర్ భండార్కరుగారి దర్శనము చేయుఁడు. వా రిపు డేసభలలోనికిని వచ్చుట మానుకొనిరి. కాని ఇందులకు సమ్మతింతు రనుకొందును. వీరి దర్శనానంతరము పర్య వసాన మే మైనదో నాకు తెలుపుఁడు. నేను తమకు సంపూర్ణముగా సాయముచేయఁ గోరుచున్నాను. తాము ప్రొఫెసర్ గోఖలేగారి దర్శనము చేయుఁడు. నన్నుఁ జూడఁ బని పట్టు నేని తమకు వీలయినపు డెల్ల తప్పక నన్నుఁ జూడనగును.’

లోకమాన్యుని జూచుట నా కదియ మొదలు. వీరు లోకప్రియు లెటు లైరో వెంటనే తెలిసెను.

అటునుండి గోఖలేగారికడకు వెళ్లితిని. వారు ఫెర్గుసన్ కాలే జిలో నుండిరి. నన్ను కడుఁ జేర్మితో చూచి ఆత్మీయునిగాఁ జేసికొనిరి. వీరితోడుతను నాకు ప్రథమపరిచయమే. కాని నా కది ప్రథమపరి చయము కానియట్లే యుండెను. ఫిరోజీషాగారు హిమాలయము.

లోకమాన్యుడు సముద్రము. గోఖలే గంగ. ఇందు స్నానము శక్యము. హిమాలయముపై నెక్కుట చిక్కు. సముద్రమున దిగుట భయము. కాని గంగయొడిని ఆడుకొన నగును. దీనిలో నావ వేసికొని పోవచ్చును. బడిలో చేర్చుకొనునపుడు పిల్లవానిని పరీక్షించునటులు గోఖలేగారు నన్ను పట్టిపట్టి పరీక్షించిరి. ఎవరెవరి దర్శనము చేయవలయునో, ఎటులు చేయవలయునో ఆనై నమంతయుఁ దెలిపిరి. నాయుపన్యాస మొకసారి చూడఁగోరిరి; కాలేజీనంతయు మాపిరి. 'తమయిచ్చ వచ్చినపుడు నన్ను చూడవచ్చును. డాక్టర్ భండార్కర్ గాతి ప్రత్యుత్తరము నాకు తెలుపుఁడని సెల వొసగిరి. గోఖలేగారు బ్రతికియున్నంతవట్టు రాజనీతివిషయములలో నా హృదయక్షేత్రము నెంతయాక్రమించిరో దేహపాతముతరువాతఁగూడ అంత ఆక్రమించియుండిరి. మఱియెవరును అటు లాక్రమింప లేదు.

కొడుకును దండ్రీవోలే రామకృష్ణభండార్కరుగారు నన్నాదరించిరి. రెండుజాములవేళ నేను వారికడ కేగితిని. శాస్త్రములలో పరిశ్రమచేసిన ఆపండితునకు నే నట్టివేళఁగూడ పనిచేయుట ప్రియమాయెను. తటస్థుడైన సభాధ్యక్షుఁడు కావలయునను నా పట్టుదలను విని 'అది మంచిది'—'అదిమంచి' (That's it, That's it) దనుమాటలు ఆయననోట సహజముగా ప్రవహించెను.

మాటయు మంతియు అయిన పిదప ఆయన యిటు లనెను: 'నేను రాజకీయములలో అడుగిడుటలేదని యెవరి నడిగినను జెప్పుదురు. కాని మిమ్ము విముఖులఁ జేయలేను. మీ వాదము న్యాయము; మీ ఉద్యమము స్తుత్యము. మీసభకు నేను రా ననఁజాలను. శ్రీయుతులు తిలకుగారిని, గోఖలేగారిని దర్శించితి రది మంచిపని. ఈయిరువారగులవారును నన్ను ఆహ్వానించుచో రాఁగలను. సమయనిర్ణయము

ఆత్మకథ

నకు నన్నడుగఁ బనిలేదు. వారి కెపు డనుకూలమో నాకును అపుడనుకూలమే. అని నాకు ధన్యవాదములును, ఆశీర్వాదములును బలికి సెలవిచ్చిరి.

సడిసప్పుడు గాకుండ, ఆడంబరము లేకుండ, ఈవిద్వాంసులు, ఈత్యాగులు సభ చేయించి నాకు ప్రోత్సాహ మిచ్చి సెలవిచ్చిరి.

నే నటనుండి మదరా నేగితిని. మదరాసు సంతోషమత్త మాయెను. బాలసుందరముకథ సభ నాకట్టెను. నా ఉపన్యాసము దీర్ఘము; అంతయు ముద్రితము. సభ ఒక్కొక్క శబ్దమునే మనస్సునకు పట్టించుకొని వినెను. సభాంతమున జనులు 'పచ్చపుస్తకము' కొనుగోవిటుచుకొని పడిరి. మదరాసులో కాబట్టునని 'పచ్చపుస్తకము' సంస్కరించి రెండవతూరి పదివేలప్రతులు తీయించితిని. ఇందు చాలవట్టు వేడి వేడి రొట్టెలవలె ఖర్చు పడెను. కాని పదివేల ప్రతు లక్కఱలేదు. లోకుల ఉత్సాహముమీఁదనే నే నెక్కువ కన్నుంచితిని. నాయుపన్యాస మింగ్లీషు వచ్చినవారికిఁగదా! వారి కిన్ని ప్రతు లక్కఱలేదు.

మదరాసు స్టాండర్డు పత్రికాసంపాదకులును, స్వర్గీయులు నగు పరమేశ్వరకృష్ణగారు నా కిచట కడు సాయము చేసిరి. వా రీవిషయమును చక్కఁగ చదివిరి. వారు పలుమాటులు నన్ను తమ ఆఫీసుకు తీసికొని చనిరి; సలహాలు చెప్పిరి. హిందూపత్రికాధిపతులు జి. సుబ్రహ్మణ్యముగారి దర్శనమును చేసితిని. మఱియు డాక్టర్ సుబ్రహ్మణ్యముగారి దర్శనమును చేసితిని. వారి సానుభూతిఁ బడసితిని. మఱి పరమేశ్వరకృష్ణగారు తమ పత్రికలో నీవిషయమునుగూర్చి నా యిష్టముఁ చొప్పున వ్రాయుట కంగీకరించిరి. నేనును వారు చేసిన వీలును ఉపయోగించుకొంటిని. సభ పచ్చయప్ప హాలులో జరిగినటులును, డాక్టర్ సుబ్రహ్మణ్యముగారు అధ్యక్షు లయినటులును గుర్తు.

నాసంభాషణ మెక్కువ పా లింగ్లీషులోనైనను ఇంటిలో నున్నంతప్రేమ, అంత ఉత్సాహము మదరాసులో కాననాయెను. ప్రేమ భేదింపని బంధన మేది?

‘వెంటనే మఱలి రమ్మ’

మదరాసునుండి కలకత్తాకు వెళ్లితిని. కలకత్తాలో నాకష్టములకు మేరలేకుండెను. అచట శ్రేట్ ఈస్టరన్ హోటలులో దిగితిని. నే నచట నెవరిని ఎఱుగను. హోటలులో డెయిలీ టెలిగ్రాఫ్ పత్రికాప్రతినిధి మిస్టర్ ఎల్లర్ ఛార్జుతో పరిచితి కలిగెను. వారి బస బెంగాల్ క్లబ్బులో. వారు నన్నచటికి రమ్మనిరి. అచటి డ్రాయింగ్ రూములో భారతీయులకు ప్రవేశము లేదను సంగతి అపుడు వా రెఱుగరు. అపుడే వారి కా ప్రతినిషేధస్థితి తెలిసెను. నన్ను వారు తమ గదిలోనికి తీసికొని చనిరి. అచటి తెల్లవారికి నల్లవారిపైఁ గల యీసునకు వారు వగచిరి. నన్ను లోనికిఁ గొంపోవఁ జాలనందులకు తుమాపణ వేడిరి.

వంగదైవమును సురేంద్రనాథబెనర్జీగారిని దర్శింపవలయును. వారి దర్శనమునకు వెళ్లితిని. అపుడు వారిని పలువురు పరివేష్టించి యుండిరి. వారిటు లనిరి: ‘మీమాట ఇచట నెవరును వినరని నాభయము. మా పొట్లన్నియు మీరు చూచుచునే యున్నారు. అయినను శక్తికొలది అలఁతియో వలఁతియో ప్రయత్నించి చూడవలయును. ఇందులకు మీకు మహారాజుల మద్దతు జరూరు. బ్రిటిష్ ఇండియా అసోసియేషన్ ప్రతినిధిని చూడుఁడు. రాజా సర్ ప్యారీమోహన్ ముకర్జీగారిని, మహారాజా టాగోరుగారిని చూడుఁడు. వీ రిరువురుమ ఉదారులు. సార్వజనికకార్యములలో ఎక్కువ పాలు గొందురు.’

ఆత్మకథ

నే నీ సజ్జనసందర్శన మొనరించితిని. కాని అచటను నా ప ప్పడుక లేదు. ఇరువురు కలకత్తాలో సభచేయుట సులభసాధ్యము కావనియు, ఏదేని చేయఁగలుగుచో సురేంద్రనాథబెనర్జీగారే చేయవలయు ననియు చెప్పిరి.

నాపని కష్టతర మగుచుండెను. అమృతబజార్ పత్రిక ఆఫీసుకు వెళ్లితిని. అచట నా చూచిన సజ్జనులందఱును నన్నొక దేశదిమ్మరినిగా తలపోసిరి. వంగవాసిపత్రికాధిపతి ఇంకొక మెట్టెక్కినాడు. ఒక గంటవఱకు వేచియుండవలసి వచ్చెను. ఆయనతో మాటలాడ వచ్చినవారు పలువురు. వారిని పంపినపిదపఁగూడ కన్నెత్తి యేని నన్ను జూడలేదు. ఒక గంట అటులు వేచివేచి తుదకు నామాట వెళ్లఁబోసికొన నెంచితిని. అప్పుడు వారిటు లనిరి: 'నా కెన్ని పనులున్నవో మీకు కానిపించుటలేదా? మీవంటివారిచట వేనవేలు. తా మిటునుండి వెళ్లి పోవుచో చాల మంచిది. మీ మాట నే వినఁగోరను.' నాకు కొంచెము కినుక వోడమెను. గాని సంపాదకుని యవస్థ అర్థము చేసికొంటిని. వంగవాసి ఖ్యాతినిగూడ వినియుంటిని. 'అక్కడికి' వచ్చి పోవు జనప్రహేళమును చూడనే చూచితిని. ఆ వచ్చిపోవు వారందఱు వీరికి పరిచితులు. వారి పత్రికలకు విషయమును తక్కువ గాదు. ఆదినములలో దక్షిణ-ఆఫ్రికాజేరు తెలిసీతెలియని స్థితిలో నుండెను. ప్రతిరోజు 'అందఱు' వచ్చి తమతమ కష్టములను వీరికి వినిపింతురు. 'ఎవరికష్టము వారి కెక్కువ కదా! ఆపన్ను లందఱు సంపాదకున కడ్డముగా కూరుచుందురు. ఈ యాపన్నుల నందఱును ఎటు లూఱడించుట? మఱియు ఈ యాపన్నులు పత్రికాసంపాదకుని మాటలో నేమో శక్తి కల దనుకొందురు. అయితే ఆఫీసు-గడప దాఁటుచో తనమాట చలామణి కాదని పత్రికాసంపాదకునకే తెలియును.

నేను అద్దై ర్యమును చెందలేదు. ఇతరపత్రికాసంపాదకులఁ గాంచి తిని. నా యలవాటు చొప్పున ఆంగ్లో ఇండియన్ పత్రికాసంపాదకులఁ గూడఁ జూచితిని. స్టేట్సునుక్, ఇంగ్లీషునుక్ పత్రికలు రెండును దక్షిణ-ఆఫ్రికా సమాచారము గొప్పదని తెలిసికొనినవి. నేను వారితో చాల ముచ్చటించితిని. నా ముచ్చటించిన విషయమునంతయు వారు ప్రకటించుచుండిరి. ఇంగ్లీషునుక్ పత్రికాసంపాదకుఁడగు సాండర్సు గారు నన్ను తనవానిగాఁ జూచుకొనిరి. తన ఆఫీసును, పత్రికను నా వశ మొనరించిరి. దక్షిణ-ఆఫ్రికానుగూర్చి ప్రధానవ్యాసములలో నా యిష్టము చొప్పున మార్పుటకును అంగీకరించిరి. వీరికిని నాకును గట్టి స్నేహము కలిసిన దనినచో అత్యుక్తికాదు. వీరు తమ శక్తికొలఁది నాకు సాయపడెదమని మాట యిచ్చిరి. దక్షిణ-ఆఫ్రికా వెళ్లి నపిదపఁగూడ ఊత్తరము వ్రాయు మనిరి. నాకు చేతనయిన దంతయు చేయుదుననిరి. వీరు తమ మాటను తూచాలు తప్పకుండ పరిపాలించిరి. ఆరోగ్యముచెడి పోవనంతవఱకును నాతో ఊత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుపుచుండిరి. నాజీవితమున అనుకొనకుండ చేహరిన ఇట్టి తియ్యని నెయ్యము లనేకములు. నాలో అత్యుక్తి లేకపోవుటయు, సత్యపరాయణతయు, డుటయు సాండర్సుగారి ప్రేమకు హేతువు. వీరు నన్ను శల్యపరీక్ష చేసిరి. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని తెల్లవారిదోషములు ఖండించుటలోను, గుణములు చెప్పుటలోనుఁగూడ నేను వెనుకాడలేదని వారి కనుభవ మాయెను.

ప్రతిపక్షికి న్యాయముచేయుటచలన మనము వడిగా న్యాయము పొందగలమని నా యనుభవము చెప్పుచున్నది.

ఇటులు తలఁపని తలంపుగా సాయముచేకూఱఁగా కలకత్తాయం గును సభకావింప నాశపెట్టుకొనియున్నంతలో దర్బానునుండి తంతి

ఆ త్మ క థ

వచ్చెను: 'జనవరిలో పార్లమెంటుసమావేశము; వెంటనే మఱి రమ్మ.'

ఈ కారణమున దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు వడిగా వెళ్లవలసియున్నదని పత్రికలో ప్రకటించి కలకత్తా విడిచితిని. మఱియు 'మొదటి స్త్రీమరు' లో నాకు ప్రయాణసౌకర్యము చేయు'మని దాదాఅబ్దుల్లాగారి యేజెంటుకు బొంబాయికి తంతి నిచ్చితిని. దాదాఅబ్దుల్లాగారు 'కుర్ లేండ్' అనుస్త్రీమరునుఁగొనిరి. దీనిలో కరాయిలేకుండ నన్నును, నాసంసారమును దీసికొనిపోవ పట్టుపట్టిరి. నేను ధన్యవాదములతో అంగీకరించి డిసెంబరు మొదట కుర్ లేండులో నాధర్మపత్నిని, నా యిరువురు పిల్లలను, స్వర్గీయుఁడగు మా బావగారియొక్క కుమారునిని తీసికొని రెండవ తూరి దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు బయలుదేరితిని. ఈ స్త్రీమరుతోపాటు 'నాదరీ'యను మఱియొక స్త్రీమరును దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు బయలుదేరితిను. దీనికి యేజెంటు దాదాఅబ్దుల్లాగారు. ఈరెండు స్త్రీమరులలో మొత్తము ఎనమన్నూఱుగురు యాత్రికు లుండిరి. అందు సాబాలు పైగా ట్రాన్సువాలు పోవువారు.

రెండవ భాగము

అశోకు
శ్రీమద్రామాయణము

ఆత్మకథ

మూడవభాగము

శ్రీమద్రామాయణము
భాగము

222

శ్రీ విష్ణు శ్రీ ధారా లాల్ల జల
 చీల పీఠాలు
 ౧

తుపాను చిహ్నములు.

క్రుటుంబముతో జలయాత్ర చేయుట నాకిదే మొదలు. నడుమ

రకపు హిందూకుటుంబములలో బాల్యవివాహములు జరుగుకతన
 భర్త చదివికొన్నవాడుగను, భార్య నిరక్షరకుక్షిగను ఉండునని ఈక
 థలో పలుమాటులు చెప్పియుంటిని. భార్యాభర్తల జీవనమున సముద్ర
 మంత అంతర ముండును. భర్త భార్యకు ఉపాధ్యాయుడు కావలసి
 వచ్చును. నేను నాభార్యాపుత్రుల వేషభాషలమీద, భోజనభాజన
 ములమీద ధ్యాన ముంపవలసినవాడనైతిని. నేను వీరి కునికిని మనికిని,
 రీతిని నీతిని బోధింపవలసినవాడనైతిని. నాటి సంగతులు కొన్ని
 గుత్తుతెచ్చుకొన్నచో నాకిపుడు నవ్వు వచ్చుచున్నది. హిందూపత్ని
 పతిభక్తియే తనధర్మమునకు పరాకాష్ఠ యనుకొనును. హిందూపతి పత్ని
 కీర్త్యుడ ననుకొనును. ఈ కారణమున భర్త యెటు లాడించిన భార్య
 అటు లాడవలసివచ్చును.

మనము నాగరకుల మనిపించుకొనవలయు ననినచో తెల్లవారి
 ననుకరింపవలసి యుండుననియు, అటు లనుకరించినయెడలనే మనకు
 పలుకుబడి యుండుననియు, అది లేనిది దేశారాధనమునకు వీలుండ
 దనియు నే ననుకొనుచుండెడువాడను.

ఈ కారణమున నాభార్యకును, పిల్లలకును వేషభాషలు నేనే
 నిర్ణయించితిని. పిల్లలు మొదలగువారిని చూచి లోకులు కారితూ

ఆత్మకథ

వాడు కోమటులనినచో ఓర్వనగునా? పారసీకు లందఱకంటె నాగ రకు లని వాడుక. ఈ కారణమున తెల్లవారివేష మనుకరించుట బాగు కాదని తోచఁగనే పారసీవేషము వేసితిమి. నాభార్యకు పారసీపద్ధతి చీర, పిల్లలకు పారసీలకోటు, పంట్లము. అందఱకును బూటులు మేజోళ్లు తప్పవు. నాభార్యకును పిల్లలకును ఈరెంటిలో నేదియు కొంతకాలమువఱకు ఇష్టము కాలేదు. బూటులు కాళ్లు కఱచును. మేజోళ్ల వలన చెమట; బాటనవ్రేళ్లు బిగఁదీసికొనిపోవును. ఈ యడ్డంకు లకు నాకడ కావలసినన్ని జవాబులు. నాప్రత్యుత్తరముల జౌచిత్యము కంటె అధికారబల మధికమాయెను. కావున చేయునది లేక నా భార్యయు, పిల్లలును ఈ క్రొత్తవేషములు వేసిరి. అట్టి భావము తోడనే, అట్టి అనిష్టముతోడనే వారు భోజనసమయమున కత్తులను, ఫోర్కులను వాడఁ దొడఁగిరి. నా కీవ్యామోహము పోయినవెంటనే వారు బూటులు, మేజోళ్లు, కత్తులు, ఫోర్కులు విడనాడిరి. మొదట నీ క్రొత్తపద్ధతి నవలంబించు టెంత కష్టమాయెనో అది అలవాటయిన పిదప దానిని విడనాడుటయు అంతకష్టమాయెను. ఈ నాగరకతయను కుబుసమును విడిచివైచిన పిదప 'ఎంత తేలిక యైనదిరా' యని అని పించుచున్నది.

ఈయోడలో బందుగులును, పరిచితులును గలరు. నాకు వీరి తోడను, డెక్కుమీఁద పనునించు యాత్రికులతోడను బాగుగా పరి చితి కలిగెను. ఈయోడ కామందు నాకు ఒకనంక క్లయంటు, ఒక వంక మిత్రుఁడు. కావున ఆయోడలో స్వగృహములో నున్న చందము ననే యుండెను. ఆయోడలో, ఎక్కడికి వెళ్లుటకు నా కిచ్చ వొడ మునో అక్కడికి వెళ్లుట కే యిబ్బందియు లేదు.

౧ తుపాను చిహ్నములు

ఓడ యేరేవునను ఆగక సరాసరి నేటాలు పోవును. కావున
 యీ దినములే పయనము. మే మిక మూడునాలుగు రోజులకు రేవు
 పట్టనుండఁగా మఱియొక గొప్పతుపానును సూచించుచు సముద్రమున
 ఒక గొప్పతుపాను వీవఁ దొడఁగెను. ఈదక్షిణప్రదేశమున డిసెంబరు
 వేసఁగి; మఱియు వానలకును తఱి. ఈకారణమున దక్షిణసముద్రము
 నందు ఈరోజులలో చిన్న పెద్ద తుపానులును, వానలును పొడమును.
 ఈతుపాను ఇంత ఎక్కువగను, ఇన్ని నాళ్లును ఉండుటవలన యాత్రి
 కులు బెగ్గడిల్లిరి.

ఆ దృశ్యము భవ్యము. అపదలో నందఱును వికృమయిరి. భేద
 బుద్ధి నశించెను. ఒక్కసర్వేశ్వరునే హృదయపూర్వకముగా స్మరింపఁ
 గడఁగిరి. హిందువులు, ముసల్మానులు అందఱును కలసి ఈశ్వరుని గుర్తు
 తెచ్చుకొనఁదొడఁగిరి. కొందఱు ముడుపులు కట్టుకొనిరి. కెప్పెను యాత్రి
 కుల నడుమకు నచ్చి, 'ఈతుపాను పెద్దదైనను ఫరవాలేదు. నేను
 ఇంతకంటె పెద్దపెద్ద తుపానులు చూచితిని. ఓడగనుక గట్టిదాయెనా
 బుడింగిమని మునిగిపోదు' అని యీరీతిగా ఊరడించెనుగాని దీనివలన
 ఎవరికిని ఊటట కలుగ లేదు. ఇప్పుడో ఇక కొంచెమునేపటికో యొక్క
 డి కక్కడికి ఓడ విడివడిపోవు నన్నంతయు, ఇపుడే ఎక్కడోపటియి
 లయి పోవుచున్నదని యనిపించునంతయు విపరీతధ్వనులు వినబట్టు
 చుండెను. ఓడ బోరగిలబడి పోవునంతగా అల లూగు చుండెను.
 డెక్కుమీఁద ఉండుమాట చెప్ప నక్కఱలేదు. అందఱ నాలుకలపైని
 'ఈశ్వరాధీనము' అనుమాట తక్క మఱొకమాట లేదు.

ఇట్టిస్థితి ఇరువదినాలుగు గంట లున్నదనిగుర్తు. తుదకు మబ్బులు
 విడెను. సూర్యవర్షన మాయెను. 'ఇపుడు తుపాను తొలగిపోయె'
 నని కెప్పెను చెప్పెను.

ఆత్మకథ

అందఱమోములు వికసించెను. అపాయముతోపాటు ఈశ్వర స్మరణమును దూరమైపోయెను. మృత్యుభయము తొలగెను. దానితోపాటు మరల మాయ ఆవరించెను. నమాజులు జరుగుచుండెను. భజనలు చేయఁబడుచుండెను. కాని తుపానుతఱి నున్న ఏకాగ్రతయేది?

ఈతుపానుయొక్క భాగ్యమున యాత్రికు లందఱతో నాకు చెలిమి యాయెను. నాకు తుపాను భయము లేదు. ఉన్నను తక్కువలో తక్కువ. నేనిట్టి తుపానులు లోఁగడ మాచియుంటిని. నాకు సముద్ర రోగమును రాదు. కావున నేను యాత్రికులలో నిబ్బరముగా తిరుగుచు వారి నోదార్పఁ గలిగితిని. మఱియు కెట్టెను చెప్పు సందేశముల వారి కందించుచుంటిని. ఈ స్నేహబంధము నాకు చాల నుపయోగించెనని తెలియఁగలదు.

ఓడ డిసెంబరు పదునెనిమిదవ తారీఖుననో, పందొమ్మిదవ తారీఖుననో డర్బనురేవున లంగరు వైచెను. నాదరీ యోడయు నాఁడే చేతుకొనెను. కాని నిజమగు తుపానులో చిక్కుకొనుట ముందున్నది.

తుపాను

పదునెనిమిదవ డిసెంబరు కొకనాఁ డటో యిటో రెం డోడఁ
లును లంగరువేసెను. దక్షిణ-ఆఫ్రికా రేవులలో డాక్టరువచ్చి ప్రతి
యాత్రికుని పట్టిపట్టి పరీక్షచేయును. దారిలో నెవరికేని ఏదేని అంటు.
రోగ మంటుకొనినచో కొంతకాలము ఓడక్వారంటీను(సంస్కర్తని షేధము)
లో ఉంచబడును. మేము బొంబాయినుండి బయలుదేలునాఁడు అచట
ష్టే గుండెను. దీన మాకును క్వారంటీనుబాధ కలుగునని కొంచెము భయ
పడితిమి. రేవున లంగరు వయినతరువాత ఓడ ప్రప్రథమమున పచ్చ
జెండా ఎత్తవలెను. డాక్టరు పరీక్షించి చీటి యిచ్చువఱకు పచ్చజెండా
ఎగురుచునే యుండవలయును. మఱియు పచ్చజెండాను దింపిన పిదిపనే.
యాత్రికులను గలిసికొనుట కోడమిఁదికి ఇతరులను రానిత్తురు.

ఈనియమముల ననుసరించి మాయోడపయిగూడ పచ్చజెండా
ఆడుచుండెను. డాక్టరు వచ్చెను. పరీక్షించి అయిదు దినములు క్వారం
టీను అని ఆజ్ఞయిచ్చెను. ఏలనఁగా స్టేగుక్రిములు ఇరువదియూఁడు
దినములవఱకు ఉండునని వారి యుద్దేశము. మేము బొంబాయినుండి
బయలుదేటి పదునెనిమిది దినము లాయెఁగాన ఈ యయిదురోజు లున్న
చో నిరువదియూఁడు దినములును ముగియును.

కాని మమ్ము క్వారంటీనులో నుంచుటకు హేతువు కేవల
మారోగ్యము కాదు. డర్బనులోని తెల్లవారు మమ్ము త్రొప్పి పంపి

ఆత్మకథ

వేయుటకు కొన్నాళ్ల నుండి పాతాళహోమము చేయుచున్నారు. ఈ యాజ్ఞకు నదియును నొకకారణము.

దాదాఅబ్దుల్లా కంపెనీవారు పట్టణములోని సంగతులను మాకు ఏనాటికి ఆనాఁ డెఱిగించుచుండిరి. తెల్లవా రొకనాటికంటె మఱి యొకనాఁడు పెద్దపెద్దసభలు జరుపుచుండిరి. దాదాఅబ్దుల్లాగారి కొక వంకభయమును, ఒకవంక లాలనమును చూపుచుండిరి. ఈ రెండోడలను మరల త్రిప్పిపంపివేయుచో దాదా అబ్దుల్లాగారికి నష్టపరిహార మిచ్చుటకు సిద్ధముగ నుండిరి. దాదా అబ్దుల్లాగా రీజడుపులకు బెదురువారు కారు. అపుడు భాగస్వాములయిన సేబ్ అబ్దుల్ కరీంహాజీఆదంగారు కంపెనీతరపున వ్యవహారములు. ఎంతనష్టము సంభవించినను ఓడలను రేవు పట్టించి యాత్రికులను దింపి తీటుదునని ఆయన ప్రతిన. ఏనాటి వార్త లానాఁడు పూసగుచ్చినటు లాయన నా కెఱిగించుచుండెను. స్వర్గీయులగు మనసుఖలాల్ హీరాలాల్ నాజరుగారు నాఁడు నన్ను జూచుటకు భాగ్యవశమున డర్బను వచ్చియుండిరి. వారు చాల చతురులు, వీరులును. లోకులు వీరిసలహాను నైకొనుచుందురు. వీరి వకీలు మిస్టర్ లాటౌ. వీరుచు అంతటివారు. వీరు తెల్లవారి చేతలు దూఱిరి. నడచుకొనవలసిన రీతి లోకులకు తెలిపిరి. కేవలము డబ్బు పుచ్చుకొను వకీలువలెఁగాక నిక్కమైన మిత్రునివలె వీరికి సాయపడుచుండిరి.

ఈ రీతిగా డర్బనులో ద్వంద్వయుద్ధ మారంభమాయెను. ఒక వంక హాటికి లేని నల్లవారును, వీరికి మిత్రులయిన కొలఁదిమంది తెల్ల వారును; మఱియొకవంక ధనబలము, బాహుబలము, అక్షరబలము, సంఖ్యా బలమును కల తెల్లవారును. మఱియు ఇట్టి బలశాలులైన తెల్లవారికి రాజ

బలముకూడ తోడు. ఎట్లనఁగా, నేటాలుసర్కారువారు బహిరంగముగా వీరికి తోడుపడిరి. మంత్రవర్గమున ప్రధానులును, కర్తలును, హర్తలును అగు హారీ ఎస్కాంట్ గారు సభలో బహిరంగముగా భాగస్వాము లయిరి.

కావున మా క్వారంటీను కేవలము ఆరోగ్యనియమానుసారము కాదు. యాత్రికులనుగాని, ఏజెంటునుగాని ఏదోరీతిని భయపెట్టి మమ్ము వెనుకకు త్రిప్పివయించుటయే ముఖ్యోద్దేశము. ఏజెంటును బెదిరించుట ఆయెను. ఇక మమ్ము? 'మీరు తిరిగి వెళ్లని యెడల సముద్రమున ముంచివేయుదుము. తిరిగి వెళ్లినయెడల మీ ఖర్చులన్నియు ఇచ్చి వైచెదము' అని.

నేను యాత్రికులలో తిరిగి వారికి ధైర్యము చెప్పుచుంటిని. నాదరీలోని యాత్రికులకుఁ గూడ 'ధీరులై యుండు' డని వార్తపంపితిని. యాత్రికులు శాంతులయి యుండి ధైర్యము చూపిరి.

యాత్రికుల మనోవినోదమునకు ఓడలో రకరకములయిన ఆటల నేర్పఱచితిమి. కిసిమిసి పండువు వచ్చెను. నాడు కెప్టెను సెలూను యాత్రికులకు విందుచేసెను. అందు నేనును, నాపిల్లలును ముఖ్యులు. భోజనమైన పిదప ఉపన్యాసావసరము వచ్చెను. నేను పాశ్చాత్య నాగరకతనుగుఱించి ముచ్చటించితిని. అది గంభీరభాషణమున కనుకూల సమయము కాదని నాకు తెలియును. కాని నాకు వేటువిధముగా మాటాడుట శక్యము కాదు. నేను వినోదముగను, ప్రమోదముగను మాటలాడుచుంటిని గాని నా మనస్సంతయు డర్బనులో జరుగు సంగ్రామమునం దుండెను.

ఏలనఁగా, నేనే ఈ పోరాటమునకు మధ్యబిందువను. నాపై రెండు నేరములు ఉండెను:

ఆ త్మ క థ

౧. నేను భారతదేశములో నేటాలు తెల్లవారి ననుచితముగా నిందించితిని.

మఱియు,

౨. నేను నేటాలును భారతీయులతో నింపజూచుచున్నాను. ఇందులకు కురలేండ్, నాదరీ యోడలనిండ ఇంతమందిని తీసికొని వచ్చుచున్నాను.

నాకు నా పూచీ తెలియును. నావలన దాదాఅబ్దుల్లాగారికి గొప్ప అపాయ మున్నది. యాత్రకుల ప్రాణము లపాయమున నున్నవి. మఱియు నేను నాపిల్లలను జెల్లలను దెచ్చి అపాయమున నుంచితిని.

నేను నిక్కముగా నిర్దోషిని. నే నెవరిని నేటాలు రమ్మని బులిపింపలేదు. నాదరీలోని యాత్రకుల సంతవట కెఱుంగనే యెఱుంగను. కురలేండులో ఇద్దఱు ముగ్గురు తక్క మిగిలినవారిలో నూటి కొకని పేరును, ఊరును ఎఱుంగను. లోఁగడ నేను నేటాలులో చెప్పి యుండని అక్షర మొకటేని భారతదేశములో నేటాలు తెల్లవారిని గుఱించి చెప్పియుండలేదు. మఱియు నేను చెప్పిన ప్రతివిషయము నకు నాకడ వలసినంత సాక్ష్యము కలదు.

ఏసంస్కారమువలన నేటాలు తెల్ల వారు పరిణమించిరో, యేసంస్కారమునకు వారుప్రతినిధులును, పూటకాపులునుఅరోఆసంస్కారమునుగుఱించి నామనస్సున భేదము కలిగెను. నేను దానిని విచారిం చుచు కూరుచుంటిని. ఈకారణమున దీనినిగుఱించి ఈ చిన్నిసభలో మాటాడితిని; శ్రోతలును సహించిరి. నే నేయుద్దేశముతో చెప్పితినో కెప్పెన్ మొదలగువా రాయుద్దేశమును సరిగా గ్రహించిరి. దీనివల్ల వారి జీవితమున నేదేని పరివర్తనము కలిగెనోలేదో నే నెఱుంగ.

ఈసంభాషణానంతరమున కెప్పైను మొదలగు అధికారులతో పాశ్చాత్య సంస్కారమునుగుఱించి నాకుచాల ప్రసంగము జరిగెను. నేను పాశ్చాత్యసంస్కారము ప్రధానముగా హింసకమంటిని. ప్రాచ్యసంస్కారమహింసక మంటిని. ప్రచ్ఛకులు నాసిద్ధాంతములపైనిని నాపైనిని కవిసికొనిరి. కెప్పై కాబోలు అడిగెను:

‘తెల్లవారు బెదరింపులు కార్యరూపమున సాగించునెడల మీరు మీ అహింసాసిద్ధాంతము నెటులు పరిపాలింతురు?’

నే నిటు లు త్తర మిచ్చితిని:

‘వీరిని క్షమింవను, వీరిపై చర్య జరపకుండను ఉండఁగలదైర్యమును,బుద్ధిని ఈశ్వరుఁడు ప్రసాదించునని నా కాశ గలదు. ఇప్పటికిని వీరిపై నాకు కోపము లేదు. వీరి యజ్ఞానము చూచినను, వీరి సంకుచితదృష్టి చూచినను నాకు విచారము కలుగుచున్నది. వారు చేయునదంతయు శుద్ధమనియే వా రెంచుచున్నారని నాతలఁపు. కావున కోపమునకు కారణము లేదు.’

ప్రచ్ఛకులు నగిరి. వారికి నామాటలపై నమ్మిక లేకుండఁబోలు!

ఈతెఱఁగున దినములు కష్టముగఁగడచెను. క్వారంటేను ఎపుడు తీసివేయుదురో చెప్పినదాఁక తెలియదు. ఆఫీసరు నడుగఁగా నిటులనెను: ‘ఈ విషయము నాచేతులనుండి జాఱినది. సరకారు హుకుమియఁగ నే మిమ్ము దింపనగును.’

‘మీరు ప్రాణములు దక్కించుకొనఁ దలఁతురేని మాకు లొంగుఁడు’ అని తుట్టఁబడు యాత్రికులకును, నాకును కడపటిమాటగా చెప్పి

ఆ త్మ క థ

పంపిరి. యాత్రికులుచు, నేనును ఇటులు వ్రాసితిమి: ‘నేటాలు రేవులో దిగుటకు మాకు హక్కు ఉన్నది. ఎన్ని అపాయములు వచ్చినను మా హక్కు కాపాడుకొని తీయుదుము.’

తుదకు ఇరువదిమూడుదినములు గడచినపిదప ౧౩ జనవరి నాడు ఓడలు రేవులోనికి వచ్చుటకు అనుజ్ఞ యియ్యబడెను. మఱి యు యాత్రికులు దిగవచ్చునని ఆజ్ఞ ప్రకటింపబడెను.

ఒరగల్లు

ఓడలు రేవులోనికి వచ్చెను. యాత్రికులు దిగిరి. కాని ఎస్కాంబిగారు కెప్టెనుకు 'తెల్లవారు గాంధి యనిన మండిపడుచున్నారు; వారికి ప్రాణభయము సమీపించియున్నది. కావున గాంధీయు వారి సంసారమును చీకటిపడినతరువాత దిగవలసినది. రేవు సూపరిం టెండెంటు టేటమ్ గారు వారిని రాత్రి యింటికి భద్రముగా తీసికొని వెళ్ళగలరు.' అని కబురుచేసిరి.

కెప్టెను నా కీసందేశమును వినిపించెను. నే నందుల కంగీకరించితిని. కాని యీ సందేశ మంది యరగంట యాయెనో లేదో లాటను గారు వచ్చి కెప్టెనుతో నిటు లనిరి: 'గాంధిగారు నాతో రాడలచుకొనునెడల నాజబాబుదారిమీఁద వారిని తీసికొని వెళ్ళగలను. గాంధి గారినిగూర్చి ఎస్కాంబిగారు పంపిన సందేశమును నిర్వృత్తింప మీకుఁ బనిలేదని నేను ఈ యెడల ఏజెంటుగారి వకీలు-ధర్మముతో చెప్పుచున్నాను.' ఇటు లాయన కెప్టెనుతో మాటలాడి సాకడకు వచ్చి, 'మీకు ప్రాణము లనిన భీతిలేనిచో మీ భార్యను పిల్లలను బండిమీఁద రుస్తుంటీగారి యింటికిఁ బంపుదము; మనము వెనువెంట నడచిపోదము. చీకటిపడినపయి చాటుమాటుగా డోరజొచ్చుట నాకిష్టముకానిపని. మీ మీఁద ఈగయేని వాలదని నా యూహ. ఇపుడు నలుప్రక్కలను శాంతి కలదు. తెల్లవారంద టెవరిదారిని వా రేగిరి. తాము దొంగలవలె చాటుగా పోవుట నా కింపితముకాదు' అని చెప్పెను.

ఆ త్మ క థ

నేను సమ్మతించితిని. నా భార్యయు పిల్లలును ఒడుదొడుకు లేకుండ రుస్తుంజీనేటుగారి యిల్లు చేరిరి. నేను కెప్పెనుకడ సెలవునంది లాటనుగారితో ఓడ దిగితిని. రుస్తుంజీనేటుగారియి ల్లించుమించు రెండుమైళ్లు.

మే మోడనుండి దిగఁగనే కొందఱు దొరపిల్లలు 'గాంధీ గాంధీ' యని కేక లిడుచు చప్పటులు చఱవదొడఁగిరి. అయిదాఱుగురు మూఁగి 'గాంధీ గాంధీ' యని బిగ్గఱగా అఱవ దొడఁగిరి. లాటనుగారు గుంపె క్కువ అగునేమో యని అనుకొని ఒక రిక్సావానిని ఎలుఁగెత్తి పిలిచిరి. రిక్సా యెక్కుట నా కిష్టముకాదు. రిక్సా నేక్కుచో ఇదియ మొదలు. కాని పిల్ల లెక్కనిత్తురా? వారు చంపుదుమని రిక్సావానిని బెదరిం పఁగా వాఁడు పాటిపోయెను.

మేము ముందుకు నడచుచుండ గుంపు పెరుగుచుండెను. మఱి నడవ సందులేదు. మునిముందు నన్నును, లాటనుగారిని విడదీసిరి. పిదప నాపైని రాలను, క్రుల్లిన గ్రుడ్లను వర్షింపదొడఁగిరి. ఎవఁడో నాతల పొగ నెగురఁగొట్టెను. నన్ను ఎడపెడఁగొట్టిరి. క్రిందఁ బడఁద్రోసిరి.

నాకు స్మృతి తప్పెను. దాపుననున్న యింటిచువ్వలఁ బట్టు కొని అనుకొని నిలువఁబడితిని. అటులు నిలువఁబడుటకును అసంభవ మాయెను. ఇంకను దెబ్బలు తగులుచునే యుండెను.

ఇంతలో అచటికి పోలీసు సూపరింటెండెంటుగారి భార్య హఠాత్తుగా వచ్చెను. ఆమె నన్నెఱుఁగును. ఆధైర్యవతి నన్నుఁ జూచి నా కడ నిలువఁబడెను. అపు డెండ లేకున్నను గొడుగు విప్పి నా పయిఁ బట్టెను. దీన గుంపు కొంచె మఁగెను. ఇటుమీఁద నన్ను గొట్టఁ దలచిన యెడల ఆ మిసేస్ అలెగ్జాండరుకు తగులక వీలులేదు.

ఈ నడుమ ఎవడో యొక భారతీయుడు పోలీసుతాళాకు పరుగెత్తెను. పోలీసు సూపరింటెండెంటు నా సంరక్షణమునకు కొందరు పోలీసులను బంపెను. వారు తటిలో దిగిరి. మా దారిలోనే పోలీసుతాళా కలదు. నన్ను తాళాలో ఆశ్రయముపొందుమని సూపరింటెండెంటు నెను. నే నియ్యకొనక 'వారి తప్పు వారికి తెలిసినంతనే వారే యూరకుండుదురు. వారికి న్యాయబుద్ధి కలుగఁగలదని నాకు విశ్వాసమున్న' దని కృతజ్ఞతతో బదులాడితిని.

పోలీసువారి కాపుదారివలన మఱి హాని కలుగక రుస్తుంజీగారి యింట క్షేమముగా విడిసితిని. నాకు పృష్ఠమున పెద్ద దెబ్బలు తగిలెను. ఒకచోట మాత్రమే పెద్దగాయమాయెను. ఓడవైద్యులు దాదీ బర్జోరుగారు అచట నుండిరి. వారు నాకు ఓపికతో లెస్సగా పరిచర్య చేసిరి.

లోపల శాంతిగనే యుండెను. కాని యింటి నెలుపల తెల్ల వారు గిట్టినైచిరి. చీకటులతో రాత్రి వచ్చెను. 'గాంధీని మా కప్ప గింపు'డని గోల బయలుదేఱెను. పోలీసు సూపరింటెండెంటు అలెజాండరుగారు సమయము కనిపట్టి అచటికి వచ్చి గుంపులో నెవ్వరిని భయపెట్టక వారి నందఱను తల్ల యొకమాటతో చక్కిలిగిలి పెట్టుచు ఆపుచుండిరి.

అయినను అతఁడు చింతామక్తుఁడుకాలేదు. అతఁడు ఇటులు కబురంపెను : 'నీవు నీ మిత్రుని ధనప్రాణములను, గృహమును, మఱి నీ పెండ్లాము పిల్లలను దక్కించుకొనఁ దలతువేని మాటువేసముతో ఈ యిల్లు విడిచి పోగోరెదను'. ఒకనాఁడే పరస్పరవిరుద్ధములయిన రెండు సీతులు నాకు తటస్థించెను. ప్రాణభయము కేవలకల్పిత మను

ఆత్మకథ

కొని లాటనుగారు నన్ను బహిరంగముగా రమ్మనిరి ; దానికి నే నియ్యకొంటిని. ఇక ప్రాణభయము కనుల యెదుట కానిపించుచుండఁగా మఱియొక మిత్రుఁడు దానికి వ్యతిరేకముగ సలహా యిచ్చెను ; దీనికిని నే నియ్యకొంటిని. నా ప్రాణము లపాయమున నున్నవను భయముచేఁగాని, మిత్రుని కపాయ మను భయమునఁగాని, నా యాలుబిడ్డలకు హాని యను భయమునఁగాని నే నిటు లొనర్చితినని ఎవరు చెప్పఁగలరు ? మొదట నేను ధైర్యముతో ఓడ దిగి గుంపు నెదుర్కొనుటయు, పిదప మాటువేసముతో దాటుటయు నీ రెండును ఒప్పిదములేయని యెవరు నిశ్చయింపఁగలరు? అయితే గతవిషయముల యోగ్యతలు నిర్ణయించుట పనిలేనిపని. ఈ విషయము లనగతము చేసికొని వీనిలో నేర్చికొనవలసిన దేమేని నున్న నేర్చుకొనుటమాత్రమే వీనిప్రయోజనము. ఒకానొకఁడు ఒకానొకసమయమున ఎటులు ప్రవర్తించునో చెప్ప దుశ్శక్యము. ఈ రీతిగా మనుష్యుని బాహ్యచారమువలన మాత్రము గుణమును నిగమనముచేయుట అసమగ్రమును, అవ్యాప్తికమును అగు నని మనము తెలియఁగలము.

అది యటుండె. పలాయనత్వరలో బాధ మఱచితిని. నల్ల పోలీసు వేషము వేసితిని. తలపై నెచటను దెబ్బలు తగులకుండునని యూహించి ఇత్తడిసిబ్బి నిడుకొని దానిపై మదరాసు—ఉత్తరీయమును పొగగా చుట్టి బయలుదేరితిని. నాతోఁగూడ నిరువురు గూఢచారులు కలరు. అందొకఁడు భారతీయవర్త కుని వేషమువేసెను. లేక భారతీయునివలె నుండుటకు మోమున రంగు పూసికొనె నందము. రెండవ యతఁ డేవేసము వేసెనో గుర్తుచాలదు. ప్రక్కసందునఁబడి ఒక దుకాణము చేరుకొంటిమి. అందలి గిడ్డంగిలో పేర్వఁబడిన బస్తాలనుండి దారిచేసికొని వెళ్లి దుకాణపు ద్వారము దాటి గుంపులకు బయలు

బడిపోతిమి. వీధితుద నా కొఱకు బండి వేవియుండెను. అందెక్కి
అలెగ్గాండరుగారు కొంచెముకాలము | వెనుక నా కాశ్రయము మాపిన
పోలీసుస్టేషనుకే బండిని పట్టించితిమి. నేను నూపరింటెండెంటుకును,
గూఢచారులకును వందనము లర్పించితిని.

ఒకవంక నే నిటులు తప్పించుకొని పోవుచుండఁగా మఱియొక
వంక అలెగ్గాండరుగారు

‘పదపద గాంధీని పట్టుక వద్దాం
పెద చింతకొమ్మకు వేలాడ దీద్దాం’

అని పాటపాడుచు మూఁక సంతయు నవ్వులచే నిలువఁబెట్టియుంచిరి.

నేను పోలీసుస్టేషనుకు సురక్షితముగ చేరితినని విన్నంతనే
నూపరింటెండెంటు గుంపులో ఈసంగతి బయటఁ బెట్టి, ‘మీ లేడి
ప్రక్కదుకాణమునుండి దూసినది. మీ రంద జీఁక నిండ్లకుఁ బోవుట
మంచిది’ అనెను. గుంపునఁ గొందఱు కోపించిరి; కొందఱు నవ్విరి;
చాలమంది యీ మాట నమ్మలేదు.

‘అటులనుచో మీలో కొందఱు లోనికి వెళ్లి చూచికొనుఁడు.
లోపల గాంధీ ఉన్నయెడల మీ కప్పగింతును. లేనిచో మీ రంద
తొవరి దారిని వారు మీ మీ యిండ్లకుఁ బొండు. రుస్తుంజీగారి యిల్లు
పాడుచేయవలయు ననిగాని, గాంధీగారి పెండ్లాముబిడ్డలకు హాని
చేయవలయు ననిగాని మీ కుద్దేశము లేదని నాకు నమ్మక’మని నూప
రింటెండెం టనెను.

మూఁక తమ ప్రతినిధులను లోనికిఁ బంపెను. ప్రతినిధులు
మూఁకకు ఆశ లుడుగు సమాచారము వినిపించిరి. చాలమంది నూపరిం

ఆ త్మ క థ

తెండ్రెంటు అలెగ్జాండరుగారి సమయజ్ఞ తకును, చాతుర్యమునకును మెచ్చుకొనిరి. మఱికొందఱు లోలోపల కోపించుచు, కుందుచుఁ జనిరి.

స్వర్గీయులగు చేంబర్లనుగారు గాంధీని కొట్టినవారిని శిక్షింప వలసినదని నేటాలు గవర్న మెంటువారికి తంతి నిచ్చిరి. ఎస్కాంబిగారు నన్ను పిలువఁబంచిరి; నాకు తగిలిన దెబ్బలకు వగచిరి. ‘నా మాట నమ్ముఁడు. మీ వెండ్రుక కేని హాని కలుగుచో నేను సహింపఁజాలను. లాటనుగారు చెప్పిన చొప్పునఁ జేయుటకు మీకు స్వాతంత్ర్యము కలదు కాని నా సందేశము ననుసరించినచో ఈ దుఃఖిఘటన పాసఁగె డిది కాదు. ఘాతకులను మీరు గుర్తించునెడల వారిని ముందు పట్టు కొని శిక్షించు నేర్పాటు చేయుదును. చేంబర్లనుగారు శూద్ర ఇటులే తంతి నిచ్చిరి? అని పలికిరి.

‘ఎవరిమీఁదను కేసుపెట్టుట నాకు గిట్టదు. ఆ గుంపులో ఒకరి నిద్దఱను గుర్తు పట్టఁగలనుకాని వారిని శిక్షించినచో నాకేమిమేలు? ఇంతియకాక వారిని నేను దోషు లనను. నేటాలు తెల్లవారినిగుఱించి హిందూదేశమున నేను గోరంతలు కొండంతలుచేసి నోటికి వచ్చినటు లెల్ల తెగడితినని వారి కెవరో నమ్ముఁ జెప్పిరి. ఆ నమ్మికచే వారు కినుకఁ బూనుటలో తప్పేమి? మీ నాయకులును, - కోపింపకుఁడు. - మీరును నింద్యులు. లోకులను యథాన్యాయము ప్రసర్తింపఁజేయ వలయువారు మీరు. అట్టి మీగో, రూటరుమాట పాటించితిరి. నేను కల్పించియుందునని మీ రనుకొంటిరి. నే నెవరిని శిక్షింపఁజేయ నెంచను. సత్యము లోకమున కెపుడు ప్రకట మగునో అపుడే వారు తమ దుష్కృతికి వగతురు.’ అని నే నంటిని.

‘అటులే ఆమాటలే వ్రాసి యీగలరా? ఆమాటలే నేను చేంబర్లను గారికి తంతునీయవలసియున్నాను. తొందరపడి యేమాట యు వ్రాసి యీగోరను. లాటనుగారితోడను, తదితరమిత్రులతోడను సంప్రతించి యేది యుచితమో దానిని చేయుఁడు. మీరు ఘాతకులపై కేసు పెట్టుకున్నచో అందఱును ఉపశాంతులఁ జేయుటలో నాకు బలము చేమాటుటయే కాక మీప్రతిష్ఠయు సుప్రతిష్ఠితమగునని నే నంగీకరింతును.’ అని ఎస్కాంబిగా రడిగిరి.

‘ఈ సంబంధమున నే నన్నమాటయే నిశ్చప్రచము. మీకడకు రాకముందే ఇది సునిశ్చితము. నన్ను గొట్టినవారిపై కేసుపెట్టుట నా మతము కాదు. ఈ క్షణము నేను వ్రాసియున్నాను.’ అని నేను ఆవశ్యక మైన పత్రమును వ్రాసి యిచ్చితిని.

శాంతి

రక్తిముట్టడి జగిరిన రెణ్ణాళ్లపిదప నేను ఎస్కాంబిగారిని కలియువకు పోలీసు స్టేషనులోనే ఉంటిని. నారక్షణమునకుఁ గాను నాతో ఇద్దఱు పోలీసు లుండిరి. కాని నేను ఎస్కాంబిగారి కడకుఁ బోవునాటికి పోలీసు కాపలాతో పని లేకుండఁ బోయెను.

నే నోడఁ దిగిననాఁడు, అనఁగా పచ్చజెండా దింపిననాఁడు నేటాల్ అడ్వర్ టైజరు పత్రికా ప్రతినిధి వడివడిగా నన్ను గలిసి కొనెను. ఇతఁడు నన్నునే కప్రశ్న లడిగెను. అడిగిన ప్రతి ప్రశ్నకు సంపూర్ణముగా నేను సమాధానములు చెప్పితిని. సర్ ఫిరోజీషాహగారి మేలిసలహావలన హిందూదేశమున అచొత్తింపక యేయుపన్యాసమును నేను చదువలేదు. ఈ యుపన్యాసములును, ఇతరసంభాషణముల సంగ్రహమును నా కడఁ గలవు. వానినన్నిటిని నే నితని కొసగి, 'దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో ఇదివఱకు తేజము కల మాటలలో నా చెప్పియుండని మాట యొక్కటియు హిందూదేశమున చెప్పియుండలేదని ఋజువు చేసితిని. కురలేండ్ నాదరీ యోడలలో యాత్రికులను రావించుటలో నా చేయి యేమియు లేదనియు స్పష్టపఱచితిని. ఇందు పలువురు నేటాలుకు ప్రాతఁ కాపులు. మిగిలినవారు నేటాలులో ఆగరు, మఱి ట్రాన్సువాలు పోవుదురు. ఆసమయమున నేటాలున పని లేకున్నవ. ట్రాన్సువాలులో పనిపాట లేకున్నవగా సాగుచుండెను. ఆయము బాగుగా దొరకు

చందెను. ఈ కారణమున భారతీయులలో పలువురు అచటికి వెళ్లుటకే ఇచ్చుపడుచుండిరి.

పత్రికాప్రతినిధితో నా కావించిన ప్రసంగముయొక్కయు, నన్ను కొట్టినవారిపై నేను కేసు పెట్టకుండుటయొక్కయు ప్రభావము వలన తెల్లవా రందఱు తలలు వంచికొనిరి. పత్రికలు నన్ను నిగ్గోషినిగా సమర్థించి గుంపుల అల్లరిని నిందించెను. తుద కీరీతిగా ఈ ఘటన వలన నాకు లాభమే కలిగెను. నాకు లాభమనఁగా ప్రకృతకార్యము నకు లాభము. దీనివలన భారతీయుల ప్రతిష్ఠ హెచ్చెను. నా మార్గము సుగమ మాయెను.

మూఱ్ఱాలుగు నాళ్లకు నే నింటికిఁ జనితిని. కొలది నాళ్లలోనే నా పనిపాటలు చూచుకొనఁ దొడఁగితిని. ఈఘటనవలన నా వకాలతు పనియు పెరిగెను.

కాని ఒకదెస భారతీయులప్రతిష్ఠ పెరిగినటులే ఒకదెస వీరిని గుఱించి ద్వేషమును పెరిగెను. భారతీయుఁడు పౌరుషశాలి అని తెల్లవారికి తెలిసివచ్చెను కావున భారతీయుఁడనిన భయమును ప్రబలెను. నేటాలు లెజిస్లేటివ్ కాన్సిలులో రెండు చట్టములు ప్యాసు అయెను. ఇవి భారతీయులకు కష్టము కలిగించునవి. ఒకటి వర్తకుల వ్యాపారములకు హాని కలిగించును. రెండవది వలసవచ్చువానికి హాని కలిగించును. వోట్లకొఱకు మే మొనర్చిన ఆందోళనము దైవవశమున ఇటులు ఫలించెను : 'భారతీయులకు వ్యతిరేకముగా, అనఁగా భారతీయుఁ డయినంతమాత్రమున వానిపై ఏ లాయును సృజింప వలను పడదు!' అని. దీని అర్థ మేమనఁగా, 'లాలో జాతిభేదమని, వర్ణభేదమని యుండరాదు' అని. ఈ కారణములచే పూర్వోక్తములగు రెండు

ఆత్మకథ

చట్టములలోను ఉపయోగింపబడిన భాష పైకిమాత్రము అందఱకును చెందునటులుగా కూర్చబడెను; కాని దాని లోపలి ఉద్దేశము భారతీయుల హక్కును కుంచించుటయే.

ఈ చట్టములు నా పనిని పెంచెను. మఱియు భారతీయులను వారి విధిపై నెక్కువ మెలకువగా ఉంచెను. ఏ భారతీయుఁడును ఈ చట్టముల యర్థ మెఱుఁగకుండ నుండరాదని వానిని అన్ని భాషల లోనికిని అనువదించితిమి. నీమవఱకు అర్జీ లిచ్చుకొంటిమి. కాని చట్టములు మంజూరయిపోయెను.

సార్వజనికకార్యములతోనే నా పని సరి. మనసుఖిలాలు సాజరుగారు నేటాలులో నుండిరని చెప్పియుంటిని. వారు మాయింట నుండ వచ్చిరి. వా రా పనుల నెక్కువగా చూచుచుండుటవలన నా భారము కొంత తగ్దెను.

నె నచట లేని తఱిలో ఆందజీ మియాఖానుగారు తమ విధిని చక్కగా నిర్వర్తించిరి. వీ రున్నతఱిలో సభ్యులసంఖ్య యినుమడించెను. కాంగ్రెసు మూలధనము ఇంచుమించు వేయిపానులు హెచ్చెను. యాత్రకుల అవగోధమును, ఈ చట్టములను పురస్కరించుకొని ఎక్కువ ధనము సమకూర్ప నిశ్చయించితిని. దానికి ఫలముగా ఇంచుమించు ౫,౦౦౦ పానులు సమకూరెను. కాంగ్రెసు కోశము నకు స్థాయిత్వము చేకూఱుచో దానితో కొంత ఆస్తిని కొని, దాని ఆయముతో కాంగ్రెసును ఆర్థికదృష్టిలో చింతయు చీకెను లేకుండ నుంపవచ్చునని నాకు లోభము కలిగెను. సార్వజనికమగు సంస్థను నడపుట నా కిదియ మొదటి అనుభవము. నా యీ యుద్దేశమును నా తోడిసభ్యుల యెదుట నుంచితిని. వారు ఇయ్యకొనిరి.

కొంత ఆస్తి కొంటిమి. అద్దె కిచ్చితిమి. దానిలో కాంగ్రెసు వ్యయము సరిపోవుచుండెను. ఇందులకు తగిన ధర్మకర్తల నేర్పఱచితిమి. ఆయాస్తి నేటికిని గలదు. కాని అది అంతఃకలహములకు మూలమయిపోయెను. దాని యద్దె కోర్టులో జమకట్టబడుచున్నది.

నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికాను విడిచిపెట్టిన తరువాత ఈ దుఃఖస్థితి బయలుదేఱెను. కాని సార్వజనికసంస్థలకు మూలధన ముంచుటను గుఱించిన అభిప్రాయములు మార్పునొందినవి. నే నచట నుండఁగనే చాల సార్వజనికసంస్థలను స్థాపించుట, వీనిని నడుపుట, వీనికి పూటగా ఉండుట, ఈయనుభవములవలన ఏ సార్వజనికసంస్థకును మూలధనము చేకూర్చు ప్రయత్నము కూడదని నా దృఢనిర్ణయము. ఏలనఁగా దీనియందు నైతికముగా అధోగతికి వీజము లున్నవి.

సార్వజనికసంస్థ యనఁగా సర్వజనుల యనుమతితోడను, సర్వ జనుల ధనముతోడను నడుపఁబడు సంస్థ. దానికి లోకుల సాయ మెప్పుడు లేకుండఁబోవునో అది జీవించియుండుట కధికారము లేనిదన్నమాట. మూలధనముచే నడపఁబడు సంస్థలు లోకుల అభిప్రాయములకంటె స్వతంత్రముగను, మఱియు పలుమాఱులు లోకాభిప్రాయములకు విపరీతముగఁగూడను నడుచును. మనదేశమున నిట్టివి ప్రతిపదమునను మనము చూచుచున్నాము. ధార్మికసంస్థల పేరఁ బరఁగుచున్న పలు సంస్థలకు లెక్కయు డొక్కయు లేదు. ధర్మకర్తలే వాని కధికారులగుచున్నారు. వా రెవరికిని ఉత్తరవాదులు కానంత అధికారమును చలాయించుచున్నారు. ఈసంస్థలు ప్రకృతినలే వానియంతట నవి పెరుగవలయునని నామతము. ఏ సంస్థలకు లోకులు సాయముచేయ సంసిద్ధులు కారో వానికి సార్వజనికసంస్థ లను పేరితో నిలిచియుండ నధికారము.

ఆత్మకథ

లేదు. ఏదేని సంస్థయొక్కలోకప్రియత్వమునకును, దాని ధర్మకర్తల యోగ్యతకును దాని వార్షికచందాపట్టికయే ఒరగల్గు. ప్రతిసంస్థయు తన నీయుటపిడిరాత గీచి చూచికొనుగాక !

దీని కెవరును దురర్థము చెప్పకుందురుగాక ! శాశ్వతభవనములు లేనిచో నడుపుటకు వీలు లేని సంస్థలగూర్చి నేఁ జెప్పుట లేదు. నేఁ జెప్పఁదలచిన దేమనఁగా, ప్రతివత్సరము ఇచ్చాపూర్వకముగా వచ్చు చందాలతో వార్షికవ్యయమును గడపవలయును.

దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని సత్యాగ్రహసమయమున ఈ నా పయి ఉద్దేశములు దృఢపడినవి. లక్షల తరబడి వ్యయ మవసరమైయుండినను మూలధనమును మాట లేకయే ఆఱుసంవత్సరములు ఆ మహాసమరము జరిగెను. చందాలు రానిచో రేపటి గతి యేమగునో అనుకొనిన రోజులు నాకు గుర్తున్నవి కాని భవిష్యద్విషయములను ఇచటఁ జెప్పను. ఈ పై అభిప్రాయము ప్రసక్తాను ప్రసక్తముగా ముందు విశదము కాఁగలదు.

పిల్లల చదువు

౧౮౬౭ సంవత్సరము జనవరి నెలలో డర్బనులో దిగునపుడు నాతో చూపురు పిల్లలుండిరి. ఒకడు నా మేనల్లుడు, పదేండ్లవాడు. మిగిలిన యిరువురు నా కుమారులు, పెద్దవానికి తొమ్మిదేండ్లు; చిన్నవాని కై దేండ్లు. వీరికి చదు వెట్లు?

నా పిల్లలను తెల్లవారి బడికి పంపఁగలను గాని అది కేవలము మెహనతు. నాపిల్లలకు మాత్రమే ఆ పీలు దొరకును. ఇతరభారతీయ బాలకుల కందు అవకాశము లేదు. భారతీయబాలురకు మిషనువారు పెట్టిన బడు లున్నవి కాని అందలి శిక్షాదీక్షలుబాగుండమి నే నటకుఁ బంపఁదలఁచుకొనలేదు. మఱియు గుజరాతీభాషలో బోధన మెటులు వీలగును? ఇంగ్లీషుభాషలో వీలగును. బహుప్రయాసమున వచ్చియు రాని అటవమునఁగాని, హిందీని గాని వీలగును. నేను దీనిని, మఱి యిత రాంతరాయములను అతిక్రమింప లేకపోతిని.

పిల్లలకు విద్య చెప్ప కొంచెమో గొప్పయో నేనే ప్రయత్నించుచుంటిని. కాని అదియు నియమముగా సాగలేదు. నా కనుకూలుండైన గుజరాతీశిక్షకుఁ డెవఁడును దొరకలేదు.

నా కేమియు తోచలేదు. 'నా ఉద్దేశముల ననుసరించి పిల్లలకు విద్య గలప నాంగ్లేయభాషాశిక్షకుఁ డొకడు కావలయు'నని పత్రికలలో ఒక ప్రకటన చేసితిని. ఈ యుపాధ్యాయుఁడు నియమముగా చెప్పుననియు, తీటిక యయినపుడు నేను కొంత చెప్పుదుననియు,

ఆ త్మ క థ

ఇటులు కాలము గడపుదమనియు నే ననుకొంటిని. నెల్లకు ఏడుపౌనుల జీతముమీఁద ఒక తెల్లయామె కుదిరెను. ఈరీతిగా ఎటులో ఒక టులు పని జరుగుచుండెను.

నేను బాలురతో గుజరాతీనే వ్యవహరించుచుంటిని. దీన వారికి కొంచెము గుజరాతీజ్ఞాన ములనడెను. వారిని క్రమ్మఱినిండి యాకు పంపుట నా కిష్టములేదు. ఏలన, చిన్నపిల్లలను తలిదండ్రులకు దూరముగా నుంచరాదని నాటికే నేను తెలిసికొంటిని.

మంచి యేర్పాటుగల విద్యావంతుల యిండ్లలో పిల్లలకు విద్య అప్రయత్నముగా అబ్బినటులు చాత్రాలయములలో (హాస్టలు) అబ్బదు. కావుననే వారు చాలకాలము నాకడనే యుండిరి. నా మేనల్లుని, పెద్దకుమారుని కొన్ని నెలలపాటు హిందూదేశమున వసతి గృహములుగల బళ్లకు పంపితిని గాని మరల వారిని వెంటనే తీసికొని వచ్చితిని. పిదప నా జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు వయసు వచ్చినతరువాత తనంతల నన్ను విడనాడి అహమ్మదాబాదు హైస్కూలులో చదువఁదలఁచి దక్షిణ-ఆఫ్రికానుండి నిర్గమించెను. నా మేనల్లుఁడు నా చెప్పఁగల దానితో మాత్రమే తృప్తిపడి యున్నటులు గుఱుతు. దౌర్భాగ్య వశమున, అతఁడు కొన్నాళ్లు జబ్బుపడి నవయావనముననే ఈ లోక ము విడిచిపెట్టెను. మిగిలిన నా మూవురు పిల్లలును ఎన్నఁడును బడికి పోలేదు. సత్యాగ్రహసమయమున నేను స్థాపించిన పాఠశాలయందు మాత్రమే వారు నియమముగా కొంచెము చదువుకొనిరి.

నా యీ ప్రయోగములన్నియు అపూర్ణములు. వారికి బోధింపవలసినంత సమయము నా స్వాధీనమున నుండెడిదికాదు. ఈ కారణమువలనను, మఱి అనివార్యమైన యితరతంత్రములవలనను నేను వారికి

భాషాజ్ఞానము బాగుగా కలిగింపలేకపోతిని. ఈ విషయమున వారి యవజ్ఞకు నేను కొంచెమో గొప్ప గుఱియగుచున్నాను. ఎటులనగా, ఎపుడేని పారి కొక బి. యే. గాని, యమ్. యే. గాని, తుదకు ఒక మెట్రిక్యులేటుగాని. కానిపించుచో నపుడు వారు 'అయ్యో! మేము కూడ ఇటులు కాకపోతిమే' అని అనుకొనుచున్న ట్లుందురు.

ఇటులు వా రనుకొనినను తలదండ్రుల సహవాసబలమునఁగలుగు అనుభవజ్ఞానము వీరికిఁ గలిగెను. స్వతంత్రతాపదార్థపాఠము వీరి కభ్యస్తమాయెనని నా యభిప్రాయము. వీరి యభిరుచి ననుసరించి స్కూలునకే పంపించియుందునేని ఇదియంతయు వారికి లభించెడిది కాదు. మఱియు నేను వీరిని సీమకుఁ బంపిగాని, లేక దక్షిణ-ఆఫ్రి కాలో ఉంచిగాని కృత్రిమశిక్షను బడయఁజేయుదునేని వీరియెడల నే నిపు డున్నంత నిశ్చింతుఁడనై యుండియుండను. మఱియు వారును నేటి ఋజు జీవితమును, త్యాగమును సేర్వజాలకపోయి యుందురు. ఇంతియ కాక తెచ్చిపెట్టుకొనిన వారి యునికిమనుకులు నాజేశారా ధనమునకును బాధకము లయ్యెడివి.

ఈ కారణమున నే ననుకొన్నంతయు, వా రనుకొన్నంతయు భాషాజ్ఞానమును నేను వారి కలవఱుపకున్నను, గతకాలమును విచారించి చూచినచో నేను వీరియెడల నాధర్మమును నాశక్తికొలది పాలింప లేదని అనుకొనను. మఱియు ఆవిషయమున నాకు పశ్చాత్తాపమును లేదు. ఇంతియకాక నేడు నా జ్యేష్ఠమారునిలో చింత్యములగు వీదోషములు నేను చూచుచున్నానో అవి అశిక్షితములును, అమూర్తములును అగు నా ప్రథమజీవితాంశముల ప్రతిధ్వనులని మాటికి మాటికి నేను గ్రహించుచున్నాను. ఆ నా ప్రథమజీవితకాల మొకమాదిరి మూర్ఖకాలము, మఱియు వైభవకాలము నయియుండెను. అప్పటి

ఆ త్మ క థ

యతని పయసు ననుసరించి అది అటువంటిది కాదని అతని యూహ, ప్రత్యుత అదియే నాజీవితమున రాజమార్గమనియు, తరువాత నాకు కలిగిన మార్పులన్నియు వివేక మను పేరిట నొప్పు విమోహమువలనఁ గలిగినవనియు నతని విశ్వాసము. నా ప్రథమజీవితమే రాజమార్గ మనియు, అదియే సురక్షితమనియు, తరువాత కలిగిన పరివర్తనము సూక్ష్మాభిమానకృతము, అజ్ఞానచిహ్నముననియు అతఁ డేల అనుకొన రాదు? 'నీ కుమారులు బారిష్టరు మొదలగుపదవి నందుచో నేమి ప్రమాదము? వారి రెక్కలు విలుగఁగొట్టుట యేటి అధికారము? వారిని వారి యిష్టానుసారము పోనీయక ఇటులు అడ్డుసాచ్చుట యేటి పని?' అని యిటులు కొందఱు మిత్రులు నాతో వాదించిరి.

కాని యీ ప్రశ్నలలో విశేష మేమియు నా కగపడుటలేదు. నా కనేకవిద్యార్థుల సంగతి తెలియును. ఇతరబాలకుల విషయమునఁ గూడ నాపద్ధతిని ప్రయోగించి చూచితిని, లేక అందులకు సాయప డితిని. దాని ఫలమును గ్రహించితిని. ఆ బాలురును, నా బాలురును నేఁ డొక యీడులోనే ఉన్నారు. వారు మానవతత్త్వమున నా కొడుకుఁ గుర్రల కెక్కువ కారు. ఇంతియ కాక వారికడ నా కుమారులు అభ్యసింప వలసిన దేమియు నుండదనుకొందును.

అయితే యీ నాప్రయోగముల పరమప్రయోజనమును గుఱించి భవిష్యత్కాలమున నిర్ణయింప వీలగును. మనుష్యజాతి యభివృద్ధిని పరిశీలించు శోధకుఁడు గృహశిక్షకును స్కూలుశిక్షకును గల భేదమును, తలిదండ్రులజీవితమునఁ గలుగు పరివర్తనము బాలురపై నెట్టి పని చేయునో ఆవిషయమును కొంచెము కొంచెము గమనించుటకే ఈసంగతి నిచట చర్చింప నుద్దేశించితిని.

ఇదియుఁగాక ఈ ప్రకరణమునకు మఱియొక ఉద్దేశము గలదు. సత్యారాధకుఁ డేయెల్లవఱకు సత్యారాధనము చేయఁగలుగునో అనున దొకటి. స్వతంత్రతాదేవి నుపాసించువానికి ఆ దేవి యెంత బలి క్కోరునో దానిఁ దెలుపుట యొకటి. నే నాత్మగౌరవమును వీటిఁబుచ్చి యితరబాలుర కలభ్యమయిన విద్యను నాబాలురకు చెప్పించి తృప్తిపడి యుందు నేని వారికి వాఙ్మాయజ్ఞానము తప్పక కలుగఁజేసియుందును గాని దానికి బదులు స్వాతంత్ర్యమందును, ఆత్మగౌరవమునందును వారికి నేఁడు కలిగిన యీ ప్రవేశ మపుడు కలిగియుండెడిది కాదు. స్వాతంత్ర్యపాండిత్యములలో నేది గొప్ప? అని ఆరా వచ్చినపుడు పాండిత్యము కన్న స్వాతంత్ర్యము వేయిరెట్లు మిన్నయని యెవరనరు?

౧౯౨౦ సంవత్సరమున నేను స్వతంత్రతాఘాతకములగు నూక్కిళ్లను కాలేజిలను విడిచి పెట్టుఁడని బాలుర నుద్బోధించితిని. మఱియు అక్షరజ్ఞానముకొఱకు బందములతో గులాములై పడియుండు టకన్న స్వాతంత్ర్యముకొఱకు నిరక్షరులై యుండి దారిలోని రాలను బగులఁ గొట్టి బ్రతుకుటయే మేని చెప్పియుంటిని. వారి కిప్పుడు నా యుద్దేశ మింనుమింను తెలియనగును.

సేవాభావము

నాడ్యోగము బాగుగనే గిట్టుచున్నది. కాని దాన నాకు సంతసము లేదు. జీవిక నింకను ఋజువు చేయవలయు ననియు నా మానసమున మథన జరుగుచుండెను.

అసమయమున మా యింటి కొకకుష్ఠరోగి వచ్చెను. అన్నము పెట్టి పంపివేయ నిష్ఠము కాలేదు. అతని నొకగదిలో నుంచి పుండ్లు కడిగి కట్టుకట్టి శుశ్రూషించితిని.

కాని యిటు లెన్నో దినములు సాగ వీలు కాలేదు. ఎల్లపు డితని నింట నుంచుకొను శక్తి లేదు; ఇచ్చాబలమును లేదు. కావున గిరి మిటియాలకు సర్కారువారు పెట్టిన ఆసుపత్రికి ఇతనిని పంపితిని.

కాని దీనిచే నాకు తృప్తి కలుగలేదు. ఎల్లపుడును చేయఁదగిన శుశ్రూషాకార్య మేదయిన నొరకుచో నెంత బాగుండు నని ఆశపడు చుండువాడను. డాక్టరు బూత్ గారు సెయింటువీయిడాన్స్ మిషన్ కు అధికారులు. ఎవరు వచ్చినను ఎల్లపుడును వీరు ఊరక మందు లిచ్చుచుందురు. వీరు కడు మంచివారు. వీరి హృదయము స్నేహపూర్ణ ము. డాక్టరు బూత్ గారి యాధిపత్యమున పారసీ రుస్తుంజీగారి ధర్మమున ఒక ఆసుపత్రి పెట్టబడె. ఇందు 'నర్సు' పని చేయుటకు నాకు ప్రబలమగునిచ్చ కలిగెను. ఇందు ఒకగంటమొదలు రెండుగంటల వఱకు మందు లిచ్చు పని కలదు. ఇందులకు డబ్బు పుచ్చుకొనకుండ

పనిచేయఁగల స్వచ్ఛందసేవకుఁడు కావలసి వచ్చెను. నే నీపని చేయుటకును, ఇంత సమయము నాపనిలోనుండి ఎటులో అవకాశము కలుగఁజేసికొనుటకును నిశ్చయించితిని. ఆఫీసులో కూరుచుండి సలహాలిచ్చుట, దస్తావేజులకు ముసాయిదాచెప్పుట, జగడములుపరిష్కరించుట—ఇవి నాటి నావకాలతు పనులు. నాకు మేస్త్రీగ్రటుకోర్టులోఁ గూడ పనులుండెడివి కాని అవి యంత వివాదాస్పదములు కావు. ఈ కేసులలో నాకు ఖానుగారు సాయము చేయుచుండువారు. వీరు నాతో దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు వచ్చిరి. మా యింటనే యుండిరి. వీరి యీ సాయమున ఈ చిన్ని ఆసుపత్రిలో నాకు పనిచేయ సమయము చిక్కెను.

అచట దైనందినము ప్రాద్దుటిపూటలందు పని. రాకపోకలకును; అచట పని చేయుటకును ఇంచు మించు రెండు గంటలు పట్టెడిది. ఈ పనివలన నా మనస్సునకు కొంచెము శాంతి కలిగెను. రోగుల రోగములును, బాధలును అడిగి డాక్టరుకు తెలుపుట, డాక్టరు చెప్పిన మందును తయారు చేసి రోగుల కిచ్చుట—ఇది నా పని. దీని వలన రోగపీడితులయిన హిందూస్థానీయులతో మంచి పరిచయము కలిగెను. వీరిలో నెక్కువమంది అతరవారు, తెలుగువారు, జైత్తగాహులును అగు గిరిమిటియాలు.

ఈవైద్యప్రవేశము నాకు తరువాత చాల నుపయోగించెను. బోయరు యుద్ధసమయమున దెబ్బలు తినినవారికిని, రోగులకును ఉపచరింప నీసేవ చాల నుపకరించెను.

పిల్లలను పెంచి పెద్దచేయు టెట్లను సమస్య యెల్లప్పుడు నా యెదుటనుండెడిది. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో నా కిరువురుసమారులు కలిగిరి. వారిని సాయుటకు నాకాసుపత్రిలో కలిగినఅనుభవ ముపయోగించెను. నా స్వతంత్రస్వభావము నాకెపుడును కష్టము కలిగించెడిది; ఇప్పటికిని

ఆ త్మ క థ

కలిగించుచున్నది. ప్రసవము శాస్త్రీయముగా జరుపవలయునని మా దంపతుల మనుకొంటిమి. ఇందులకు డాక్టరుగాని, నర్సుగాని యుండవలయును. కాని డాక్టరుగాని, దాయిగాని సరియగు వేళకు వచ్చుట పడనిచో మా పని యేమి కావలయును? దాయి మనదేశముది కావలయును. చదువుకొనిన మంత్రసాని హిందూదేశమున నే దొరకనపు డిక్క దక్షిణ-ఆఫ్రికా మాట చెప్పవలెనా? ఇందులకని నేను సుఖప్రసవమును గుఱించి చదువుకొంటిని. డాక్టరు త్రిభువన దాసుగారు రచించిన 'మానే శిఖావణ'* అను పుస్తకము పఠించితిని. దీని ననుసరించియు నా కితరత్ర కలిగిన అనుభవము తోడను ఇరువురు పిల్లలకు లాలన పాలనములు నేనే చేసితిని. రెండుమాటులును మంత్రసానుల సాయము పడసితిని గాని యొక్కకపరి రెండుమాసములకన్న నెక్కువ కాదు. వారి సాయమును కేవలము నా భార్యకే. పిల్లలకు తలంటునుండి సమస్తము నేనే చూచికొంటిని.

మా చివరవాని పుట్టుక నన్న తికతినపరీక్షలో పెట్టెను. ప్రసవ వేదన హఠాత్తుగా వచ్చెను. డాక్టరు సమయమునకు దొరకలేదు. మంత్రసానిని పిలువవలెను. మంత్రసాని అపుడు దాపున నున్నను ప్రసూతిసౌలభ్యము చేయఁజాలక పోయెడిదే. కావున నేనే పురుడు పోయవలసి వచ్చెను. భాగ్యవశమున త్రిభువనదాసగ్రంథము పఠించితిని గాన నిందులకు భయ మందనయితిని. అది నా కత్యంతముగ నుపయోగించెను.

తను పిల్లలను చక్కగసాఁకుటకు తలిదండ్రులకు శిశుపోషణము గుఱించి సామాన్యజ్ఞాన మేన్ని ఁండవలయును. ఈ విషయమున నే నెంతెంత గ్రహించితినో అంతంత లాభము కానిపించెను.

* తల్లులకు ఉపదేశము.

పిల్లలను సాక్షు విషయమున ఆవశ్యకజ్ఞానమును నేను సంపాదించుకయు, దాని నుపయోగింపకయు నున్నయెడల నాపిల్లలు నేటి యారోగ్యము పొందియుండువారు కారు. మొదటి అయిదేండ్ల వఱకు పిల్లలు నేర్చుకొనున దేమియు నుండదని జనులు వెట్టిగా నమ్మెదరు. కాని సత్యమేమనగా, బిడ్డ మొదటి అయిదేండ్లలో గ్రహించునది పిమ్మట నెన్నఁడును గ్రహింపలేదు. శిశువునకు విద్యారంభము తల్లి గర్భముతోనే ఆరంభమగును. గర్భధారణసమయమున తలదండ్రుల శారీరకమానసికప్రవృత్తుల ప్రభావము శిశువున ప్రసరించును. తల్లి గర్భము మోయుతెటి నుండుప్రకృతియు, ఆహారవిహారములును, గుణదోషములును స్వీకరించి శిశువు జనించును. జనించిన పిదప తలదండ్రుల ననుకరింపఁ దొడఁగును. పదపడి కొన్ని యేండ్లవఱకు తనవికాసమునకు సంపూర్ణముగా తలదండ్రుల నపేక్షించును.

ఈసంగతుల నెఱిగిన దంపతులు కేవలము కామత్పృప్తి నొనర్పరు. సంతానముకై యే వారు గృహమేధు లగుదురు. సంయోగము నిద్రవలె, ఆహారమువలె ఆవశ్యకమైన యొక పని యని యనుకొను టొక ఘోర మగు అజ్ఞానముగా నాకు కానిపించెడిది. లోకాస్తిత్వము జనన క్రియను అవలంబించి యున్నది. లోక మీశ్వరునకు లీలాభూమి. అతని మహిమకు ప్రతిబింబము. స్త్రీపుంససంయోగము ప్రజాతంతువుయొక్క సక్రమాభివృద్ధి కొఱకు నిర్మితమని యెవఁ డెఱుఁగునో అతఁడు భగీరథప్రయత్నము చేసియైనను తన లాలసతను పోకొట్టుకొనుఁగాక ! మఱియు సంయోగఫలస్వరూపముగ నేసంతతిని పడయఁగలఁడో ఆ సంతతియొక్క శారీరకమానసికాధ్యాత్మికరక్షణము చేయుట కావశ్యకమగు జ్ఞానము పొందుఁగాక ! మఱియు దానివలన దన సంతతిని లాభాన్వితముఁ జేయుఁగాక !

బ్రహ్మచర్యము—౧

ఇది నా బ్రహ్మచర్యవ్రతమునుగూర్చి వక్కాణింపఁదగినతఱి. పెండ్లి నాఁడే ఏకపత్నీవ్రత మనునది నా హృదయమున తావుకొనెను. అది నా సత్యవ్రతమున కొకయంగము. గార్హస్థ్యమునందును బ్రహ్మచర్యముయొక్క ఆవశ్యకత నాకు దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో కానిపించెను. ఏ ప్రసంగప్రభావమున, మఱి యేపుస్తకప్రభావమున ఈ బ్రహ్మచర్యవశ్యకత కానిపించెనో అది నేఁడు సరిగా గుర్తు చాలదు. రాయచందుభాయి ప్రధానకారణ మయియుండునని మాత్రము గుర్తు.

మా యిరువుర సంభాషణ మొకటి యింకను గుర్తుగలదు. ఒక తూరి నేను గ్లాడ్ స్ట౯ గారియొడ వారి భార్యకుఁ గల ప్రేమను ప్రస్తావించుచుంటిని. హాస్ ఆఫ్ కామన్సులోనుండునపుడుకూడ నా మెధర్తుకు లేనీరు కాచి యిచ్చుచుండెడిదని యెచటనో చదివియుంటిని. నియమనిష్ఠులయిన ఆ దంపతుల జీవితమున కిది నియమమైపోయెను. ఈవిషయమును ఆ కవికిఁ జెప్పి ప్రసక్తి ననుసరించి దంపతిప్రేమను స్తుతించితిని. రాయచందుభాయి యిటు లనెను: “గ్లాడ్ స్ట౯ గారి భార్య గ్లాడ్ స్ట౯ గారికి పరిచర్య చేసెనను విషయము దొడ్డదని కఠా మీరనుచున్నారు. ఆమె గ్లాడ్ స్ట౯ గారి సోదరి యగు ననుకొనుఁడు. లేక విశ్వాసము కల ఒక బంటనుకొనుఁడు. వీ రిరువురును అట్టి ప్రేమతోడనే లేనీరు కాచి యిత్తు రనుకొనుఁడు. ఈ విషయమున భార్య పరిచర్య దొడ్డదా? లేక సోదరియొక్క గాని, బంటయొక్క గాని పరి

2 బ్రహ్మచర్యము-౧

చర్య దొడ్డదా? ఇట్టి సోదరియొక్కగానీ, బంటుయొక్కగానీ ఉదాహరణములు మనకు లేవా? ఈ ప్రేమ స్త్రీజాతిలోఁ గాక పురుషజాతిలో కానిపించినచో అప్పుడు మీ కానందాశ్చర్యములు కలుగునా? ఈవిషయము కొంచె మాలోచించి చూడుడు.”

రాయచందుభాయి పెండ్లి అయినవాడే. ఆసమయమున వీరి మాటలు నాకు కఠోరముగా నుండెను. కాని యీ మాటలు సూదంటు రాతివలె న న్నొకర్నించెను. భార్యకుఁగల స్వామిభక్తియొక్క విలువకంటె పరిచారకుని స్వామిభక్తియొక్క విలువ వేయిమడుగులెక్కుడు కాదా? భార్యా భర్తలకు ప్రేమ యుండుటలో ఆశ్చర్యమే మున్నది? స్వామిసేవకులకు ఇట్టి ప్రేమ అభిప్రేయము. రాయచందుగారి వచనబలము క్రమముగా నన్ను వశపఱచికొనఁ జూచెను.

“నేను నాభార్యతో ఎట్టిసంబంధ ముంచుకొనవలయును? అని నాలో నాకు తోఁపదొడఁగెను. భార్యను భోగసాధనముగాఁ జేసికొనుట ఏకపత్నీవ్రత మనఁజెల్లునా? ఎంతవఱకు నేను లంపటతకు అధీనుఁడనయి యుందునో అంతవఱకు ఏకపత్నీవ్రతమునకు విలువ లేదు. ఈ విషయము చెప్పఁదగియున్నది. నాభార్య న న్నెన్నఁడును మోహవశుని జేసి లోఁగొనలేదు. ఈవృత్తితో నే నీదినములలో బ్రహ్మచర్యమును సులభముగా పాలింపఁగల ననుకొంటిని. అశక్తియే లేక కామాసక్తియే నాకు అడ్డు.

జాగ్రత్తగా నున్నపిదపఁగూడ రెండుతూరులు పొరపడితిని. ప్రయత్నము చేయుచుంటినిగాని పడుచుంటిని. ఈ ప్రయత్నమునకు ముఖ్యముగ హేతువు దొడ్డదికాదు. కేవలము సంతానము కలుగకుండుటకు, సంతానము కలుగకుండఁ జేసికొనుటకు బాహ్యోపకరణములను

ఆత్మకథ

గుఱించి కొలది గొప్ప సీమలో చదివితని. ఆహారప్రకరణమందు డాక్టరు ఆలిస్సనుగారి ఈ యుపాయములగుఱించి తెలిపియుంటిని. కొంత కాల మది మంచి దనుకొంటిని. కాని డాక్టరు హిల్స్ గారు దీనిని ఖండించి సంయమమే యుక్తమనిరి. ఆ విషయము నామనస్సులో పడి అనుభవముచే నిలిచిపోయెను. దీనిచే ఇంక నాకు సంతు వలదనుకొంటిని. దానితో ఈ యింద్రియనిగ్రహోద్యమ మారంభమాయెను.

ఇందులకు నా పడిన పాటులకు హద్దు లేదు. మా శయ్యలు దూరమాయెను. లెస్సగా అలసినతరువాత నిదిరింపఁ బూనితిని. ఇంత ప్రయత్నమునకును విశేషఫల మీసమయమున కానగాలేదు. కాని భూతకాలముదెస నొకసారి తేజిపాటఁ జూచినచో ఇన్ని విఫలప్రయత్నములే కడసారి బల మొసఁగెనని నాకు తెలియుచున్నది.

చివరనిశ్చయము సరిగా ౧౯౦౬ వ సంవత్సరమునఁగాని చేయఁబోసఁగలేదు. ఈ సమయమున నింకను సత్యాగ్రహమునకు గణేశపూజ కాలేదు. ఇంతవట్టు దానిని కలలోనైన ననుకొనలేదు. బోయరుయుద్ధమయిన పిదప నేటాలులో జూలూ తిరుగుబాటాయెను. అపుడు నేను జొహాన్నబర్గులో వకాలతు చేయుచుంటిని. ఆ తిరుగుబాటున నేటాలు సర్కారువారికి నేవ చేయవలెనని నాకు తోఁచెను. నే నటులు విన్నవించుకొనఁగా వారంగీకరించిరి. ఆ విషయము ముందు రాఁగలదు. అయితే ఈ సేవకు ఫలముగా నా మనస్సులో తీవ్రవాలోచన కలిగెను. నా స్వభావము ననుసరించి నా నెయ్యారతో ఆలోచించితిని. బిడ్డలను గనుట, వారిని పోషించుకొనుట—ఈరెంటికిని, లోక సేవకును పొత్తు లేదని నా తలఁపు. ఈతిరుగుబాటులో పని చేయుటకు జొహాన్నబర్గునుండి మకాము ఎత్తివేయవలసినచ్చెను. అలంకరించుకొనిన యింటిని, అమర్చుకొనిన వివిధసామగ్రిని ఒక నెల కాకమునుపే విడిచివేయవలసి వచ్చెను.

అలుబిడ్డలను ఫినిక్సులో నుంచితిని. పిదప నేను దెబ్బలు తినినవారికి శుశ్రూషచేయ నైస్యమును నడపింపఁ గడఁగితిని. ఆ యుద్ధమునందు అసిధారాసంచారములు చేయుచున్న తఱి లోకసేవాపరాణుఁడనే యగుదునేని పుత్రైష్వరమును, ధనైష్వరమును ఒక నమస్కారము చేసి వానప్రస్థాశ్రమము తీసికొనవలయు ననుకొంటిని.

తిరుగుబాటులో మాసమునరకంఠె నెక్కువ పని పట్ట లేదు. ఆయాలు వారములు నాజీవితమున అమూల్యకాలము. అది వఱకుకంటె నపుడు శపథముయొక్క గొప్పతనము నాకు గోచరించెను. శపథము తీసికొనుట స్వాతంత్ర్యమునకు ద్వారము కాదనుకొంటిని. ఇంతవఱకు నా చేసిన ప్రయత్నములకు కలుగవలసిన ఫలము కలుగలేదు. ఏలన నాకు నిశ్చలత కుదురలేదు. ఇందులకు నిలువబడఁగలవను విశ్వాసము లేదు. ఈశ్వరుఁడు కరుణించునను విశ్వాసము లేదు. కావున నా మనస్సు అనేకతరంగములకు, అనేకవికారములకు లోనగుచుండెను. శపథముచే తనను బంధించుకొనక విడిగా నుండు మనుష్యుఁడు మోహమునఁ బడునని నే నెఱింగితిని. శపథముచేఁ దనను బంధించుకొనినచో నది వ్యభిచారమునుండి తొలగించి ఏకపత్నీవ్రతమున నిలిపియుంచును. 'ప్రయత్నమునందు నాకు విశ్వాసము ; కాని శపథబంధనము మంచిది కాదు' అను నభిప్రాయము దౌర్బల్యసూచకము. ఇందు కొలది కొలదిగా భోగేచ్ఛ కలదు. ఏపని చేయరానిదో దానిని విడనాడుచో నేమి చేటు పొసగును? పాము కా టందుకొను నని తెలియుచో నిశ్చయపూర్వకముగా పరుగెత్తుదుము : పరుగెత్తుటకు యత్నము మాత్రమే చేయదు. ఏలనఁగా, కేవలము యత్నమే చేయుచు హారుచుంటి మేని చావు సిద్ధమని మన మెఱుఁగుదుము. కేవలము ప్రయత్నముచేయుచు హారుచుండుట యనఁగా సర్పమువలన మృత్యువు కలుగునని

అ త్మ క థ

స్వప్నముగా తెలియదన్నమాట. కాఁగా, దేనిని మనము విడనాడుటకు ప్రయత్నముమాత్రము చేయుదుమో దాని విడనాడు నావశ్యకతను విస్వప్నముగా మనము గ్రహింపలేదని తేలుచున్నది. 'ముం దీయా' హాలు మాటిపోవునో?' అను శంకచే పలుమాటులు మనము శపథము తీసికొనుటకు భయపడుదుము. ఇది యంతయు స్వప్నదృష్టి లేకుండుట వలన కలుగును. దీనిగుఱించి నిష్కలానందుఁ డిటు లనెను :

“త్యాగనటకే శేవై రాగ వినా.”*

ఎపుడు దేనియెడల పూర్ణముగా బైరాగ్యము కలుగునో అపుడే శపథము వ్రాసుట తనంతఁ దా ననివార్య మయిపోవును.

* గ దా. 3. ప్రక. ౧౩. పుల చా.

బ్రహ్మచర్యము—౨

మిగుల చర్చించి కడు నాలోచించి గొంతు వ సంవత్సరమున నేను బ్రహ్మచర్యవ్రతధారణ మొనరించితిని. వ్రతము పూను వఱకు ఈవిషయమున నాభార్యయుద్దేశము కై కొనలేదు. వ్రతసమయమున ననుమతిఁ గైకొంటిని. ఇందులకు ఆమె యెట్టి ఆతంకమును పెట్టలేదు.

ఈవ్రతము తీసికొనుటకు నాకు కడు కష్టమయిపోయెను. నాకు శక్తికొలది. వికారముల నడప నెటులు? భార్యయెడఁగూడ వికారముల కంటకయుండుట అర్థములేని మాటగా కానిపించెను. అయినను అది నాకవశ్యక ర్తవ్యమని తెలియుచుంటిని. నాలక్ష్యము శుద్ధము. కరుణించి ఈశ్వరుఁడు నాకు శక్తిని, సాయమును ప్రసాదించుఁ గాక యని ఇందు దుమికితిని.

నేఁడు ఇరువదియేండ్ల పిదప ఈవ్రతమును తలపోయుచుండఁగా నాకు ఆనందాశ్చర్యములు కలుగుచున్నవి. నిగ్రహమును గుఱించిన తలఁపును, తత్పరిపాలనమును గొంగి వ సంవత్సరము మొదలు ప్రబలముగానుండెను. కాని యిప్పుడు నాకుఁగల స్వతంత్రతయు, ఆనందమును గొంగి వ సంవత్సరమునకు వెనుక నున్నటులు గుర్తులేను. ఏలన, ఆ సమయమున వాసన లింకను నా కింకలేదు. ఏసమయముననైనను చ్యుతి కలుగునని భయముండెను. ఇప్పుడు ఆవాసన నామీఁద సవారు చేయఁ జాలదు.

ఆ త్మ క థ

మఱియు బ్రహ్మచర్యమహిమ ఒకనాటికన్న మఱియొకనాఁ డెక్కువగా అనుభవము కాదొడఁగెను. ఫినిక్సునందు బ్రహ్మచర్యము కైకొంటిని. నేననుండి నెలవుగొని ఫినిక్సు వెళ్లితిని. అటనుండి నెంటనే జొహాన్సుబగ్గు వెళ్ల వలసియుండెను. అటకు వెళ్లితిని. సిదప నెల లోపుగా సత్యాగ్రహసంగ్రామమునకు ప్రతిష్ఠ జరిగెను. ఈ బ్రహ్మ చర్యధారణము న న్నా సత్యాగ్రహప్రతిష్ఠాపనకు సిద్ధపఱచెను గాఁ బోలు. ముందు ఆలోచించుకొని నేను సత్యాగ్రహమును కల్పింప లేదు. అది అనాయాసముగ కోరకుండ తనంతట ప్రభవించెను. కాని దీని ముందు నేనేయే పనులు చేసియుంటినో, అనఁగా ఫినిక్సు వెళ్లుట, జొహాన్సుబగ్గులో గృహవ్యయమును తగ్గించియుండుట, తుదకు బ్రహ్మ చర్యవ్రతమును పూనుట, ఇవన్నియు దీనికిసూచకములవలెనుండెను.

బ్రహ్మచర్యమును సరిగా పాలించుట యనఁగా బ్రహ్మదర్శన మొనరించుట. ఈ జ్ఞానము నాకు శాస్త్రములవలనఁ గలుగ లేదు. నా కీయర్థము మెల్ల మెల్లగా అనుభవసిద్ధ మగుచువచ్చెను. శాస్త్రవచన ములు పిదపఁ జదివితిని. బ్రహ్మచర్యమువలన శరీరరక్షణము, బుద్ధిరక్ష ణము, ఆత్మరక్షణము సమస్తము కలుగునను సంగతి బ్రహ్మచర్యము తాల్చిన పిదప దినదిన మధికాధికముగా అనుభవము కాదొడఁగెను. ఏలయనఁగా, బ్రహ్మచర్య మనిన ఘోరమగు తపశ్చర్య యనిపించుటకు బదులు నా కిప్పుడు రసమయ మనిపించుచున్నది; దీని బలమువలననే పనులు జరుగుచున్నవి. దీని సౌందర్యము దైనందిన మెక్కువగా కాని పించుచున్నది.

అయితే నే నిటు లీ రసనివ్యంఛములను క్రోలుచున్నను, దీని కాఁకగూడ నాకుఁ దగులుట లేదని యెవ్వరును అనుకొనకుండురుగాక!

నేటితో నా కేబదియా తేండ్లు నిండినవి; అయినను దీనికార్యము నాకు గోచర మగుచునేయుండెను. ఇది యసిధారానత మని నానాటి కెక్కువగా తోచుచున్నది. ఎల్లపుడును దీనియొడ మెలకువగా నుండు టావశ్యకమని గ్రహించుచున్నాను.

బ్రహ్మచర్యనతపాలనమునకు నాలుకను కట్టుకొనవలయునని నా తలఁపు. నాలుకను జయించుచో బ్రహ్మచర్యము మిగుల తేలిక యయిపోవునని నేను కేవల మనుభవమువలన కనిపట్టితిని. ఈకారణమున నిటుపిమ్మట నాభోజనప్రయోగము శాకాహారదృష్టితోఁగాక బ్రహ్మచర్యదృష్టితో కాదొడఁగెను. మితమును, కేవలమును కారము పోవులు లేనిదియు, వీలయినంతవట్టు పండకయున్నదియు, అనఁగా స్వాభావిక మగు నాహారము మంచిదని అనుభవమువలన కనుగొంటిని. బ్రహ్మచారికి వనపక్వములగు పండ్లు సరియగు నాహారమని ఆతేండ్లు తరిచి తరిచి కనిపట్టితిని. కేవలము పండ్లు తిని యుండునపు డేసుఖమును, ఏ నిర్వికారతయు నాకు కలదో ఆసుఖమును, ఆనిర్వికారతయు పండ్లను మార్చి మఱియొక యాహారమును కైకొనునపుడు లేకపోయెను. పండ్లఁ దిను దినములలో బ్రహ్మచర్యము సులభమాయెను. పాలు పుచ్చుకొను దినములలో కష్టసాధ్యమాయెను. పండ్లు విడిచి పా లేల పుచ్చుకొనవలసి వచ్చెనో యది యథాసమయమున తెలుపఁగలను. బ్రహ్మచారికి పాలు విఘ్నకారకములనుటలో నాకు తిలమాత్రమును సందియము లేదని మాత్రము చెప్పినచో నిటఁ జాలును. కాని బ్రహ్మచారికి పాలు నిషేధమని యెవరును అర్థముచేసికొన కుందురుగాక! బ్రహ్మచర్యమున కాహార ప్రాముఖ్య మెట్టిది? ఎంత? అను విషయ మింకను తరిచి తరిచి చూడవలసియున్నది. పాలంత స్నాయువర్ధకమును, జీర్ణకరమును నగు ఘలాహారము నా కింతవఱకును తెలియలేదు. ఏ నైద్యుఁడును, ఏచాకిమును,

అ. త్మ క. థ.

పీ డాక్టరును తెలుపజాలకపోయిరి. పాలు వికారము కలిగించునని తెలిసినను ఈ పయికారణమున పాలు త్యోజ్యమని చెప్పజాలను.

ఆహారప్రకారము, ఆహారనియమములవలె నుపవాసముగూడ నొక బాహ్యోపచారము. ఇంద్రియగ్రామమునకు రాక్షసబలము కలదు. నలుప్రక్కలు, పదిదిక్కులు, క్రిందు మీదము కాపలా యుంచినఁ గాని అది లొంగదు. కడుపు మాడ్చినయెడల నింద్రియములు దుర్బలము లగునని అందఱకుఁ దెలియును. ఇచ్చాపూరక్యముగా చేయఁబడు నుపవాసము ఇంద్రియదమమునకు తప్పక తోడుపడఁ గలదమటలో నా కించుకయు సందియము లేదు. అయితే ఉపవసించువారిలో పలువురు సఖలురగుట లేదు. కేవల ముపవాసమువలననే సమస్తమును సిద్ధించునని వారనుకొందురు. బాహ్యోపవాసము మాత్రము చేయుదురు కాని మనస్సులో భోగముల నన్నిటిని భోగించుచునే యుండురు. ఉపవాసానంతర మేమేమి తిందము? అని ఆలోచించుచు ఆ తినబోవువాని రుచు లుపవాసదినములలోనే మనస్సునం దాస్వాదించుచుందురు. మరల రసనేంద్రియసంయమము లేకపోయెను, జననేంద్రియసంయమము లేకపోయె నని నిరసించుచుందురు. మనస్సుకూడ నెపుడు ఇంద్రియనిగ్రహమునకు బాసట యగునో అపుడే ఉపవాసమునకు ఫలము కలుగును. అనఁగా మనస్సునందు విషయభోగముల యెడల నైరాగ్యము పుట్టివలయును. విషయములకు మూలము మనస్సు. మనస్సు వశమగునెడల నుపవాసాదిసాధనములు ఎక్కువ ఉపకరించును. కానినాఁడు అంతగా నుపకరింపవు. అయితే ఉపవసించినను మనుష్యుఁడు విషయాసక్తుఁడు కాకపోడనవచ్చును గాని ఉపవాసమువినా విషయాసక్తి సమూలము నశింప దనవచ్చును. కావున ఉపవాసము బ్రహ్మచర్యమున కనివార్యమగు నుపకరణము.

బ్రహ్మచర్యము చేరించువా రనేకవిధముల విఫలత్వము పొందుచున్నారు. ఏలనఁగా వా రాహారవిహారములందు అబ్రహ్మచారులవలె వర్తించుచున్నారు. ఇటులు వర్తించియు బ్రహ్మచర్యమును రక్షించుకొనఁ దలచుచున్నారు. ఇది గ్రీష్మమున హేమంతమును గోరుట. స్వచ్ఛందవర్తనుని జీవనముకంటె సంయమము కలవాని జీవనమునందు భేద ముండవలయును. భోగిజీవనముకంటె త్యాగిజీవనమునందు భేద ముండవలయును. ఇరువురికిని పైపైని సామ్యమే కాని లోలోపల భేదమే. ఇరువురును చూచుచుందురు గాని బ్రహ్మచారి పరమేశ్వరుని జూచును; భోగి నాటకములను, సినిమాలను జూచును. ఇరువురును విందురు: బ్రహ్మచారి యీశ్వరభజన వినును; భోగి విలాస గీతములు వినును. ఇరువురును జాగరణము చేయుదురు: ఒకఁడు హృదయ మందిరమున రాముని ఆరాధించును; మఱియొకఁడు నాట్యరంగములలో మైమఱచును. ఇరువురును భుజింతురు: ఒకఁడు శరీరరూపము యిన తీర్థక్షేత్రముల రక్షామాత్రమునకు ఆరగించును; మఱియొకఁడు రుచులకు అనేకపదార్థములతో పొట్టనింపి దుర్గంధము చేసివైచును. ఇటు లిరువురును ఆచారవిచారములలో భేద ముంచుకొనుచునే యుండుదురు. ఇది ప్రతిదిన మెక్కునే కాని తగ్గదు.

బ్రహ్మచర్య మనఁగా మనోవాక్కాయములచే సర్వేంద్రియములను నిగ్రహించుట. ఇందులకు పూర్వోక్తముల నన్నిటిని విశదీకరింపవలయునని దై నందినము నాకు విశదమగుచున్నది. నేటికిని అటులే విశదమగుచున్నది. త్యాగక్షేత్రమున కెల్ల లేనటులే బ్రహ్మచర్యమహిమకును ఎల్ల లేదు. ఇట్టి బ్రహ్మచర్య మల్పప్రయత్న సాధ్యముకాదు. పలువురి కిది యెల్లపుడు నాదర్శమాత్రముగనే యుండును. ప్రయత్నశీలుఁ డగు బ్రహ్మచారి యెల్లపుడును తనలోటులను కని

ఆత్మకథ :

పట్టుకొను చుండును. తన హృదయకుహరమున గూఢముగా దాగియున్న వికారములను పోగొట్టుకొనుచుండును. ఎంత వఱకు వృక్షులకు నిరోధింపలేదో అంతవఱకును అది సంపూర్ణబ్రహ్మచర్యము కాదు. వృక్షులెన్ని విధములేని యగుఁగాక, అవన్నియు వికారమే. వీనిని వశపఱచికొనుట యనిన మనస్సును వశపఱచికొనుట. ఇంక మనోనిగ్రహము వాయునిగ్రహముకంటె సుదుష్కరము. ఇటులయినను మనస్సునం దీశ్వరుఁ డున్నచో నదియు సులభము కాఁగలదు. దారిలో కడుఁ జిక్కులు కలుగును. కావున నది యసాధ్యమని యెవ్వరు ననుకొన కుందురు గాక ! అది పరమార్థము. అట్టి పరమార్థమునకు పరమప్రయత్న మావశ్యక మగుటలో ఆశ్చర్యమేమి ?

అయితే ఇట్టి బ్రహ్మచర్యము కేవలప్రయత్నసాధ్యము కాదని దేశమునకు తిరిగివచ్చిన తరువాత తెలిసికొంటిని. అంతవఱకు ఫలాహారమువలన వికారములు సమూలము నశించిపోవు ననియు, తావన్మాత్రమున మఱియేమియు చేయఁబనిలేదనియు మోహమునఁ బడియుంటి నని చెప్పనగును.

అయితే ఇందులకు నాచేసిన ప్రయత్నములను దెలుపుటకు విలంబము వలయును. ఈనడుము ఈవిషయము తెలుపు టావశ్యకము. ఈశ్వరసాక్షాత్కారముకొఱకు నేను చెప్పియున్న బ్రహ్మచర్యమును చరింపఁ గోరువారు తమ ప్రయత్నముతో పాటు ఈశ్వరునిపై శ్రద్ధ వహింపఁగలవా రగుదురేని యీ విషయమున నిరాశులగుట కిసుమం తయు కారణము లేదు.

౮ బ్రహ్మచర్యము-౨

విషయా వినివర్తస్తే నిరాహారస్య దేహినః,

రసవర్జం రసోఽప్యస్య పరం దృష్ట్వా నివర్తతే *

—గీత, ౨. అధ్యాయ-౨౯.

కావున ఆత్మదర్శనము కావలసినవానికి రామనామము, రామ
కృపయు అంతిమసాధనములు. నేను భారతదేశమునకు వచ్చిన తరు
వాతనే యీ విషయ మనుభవము చేసికొంటిని.

* ఆహారము మానివేసినవానికి విషయములు శాంతించును, కాని రసము శాంతింపడు.
ఈశ్వరదర్శనమువలన రసమును శమించును.

మితవ్యయము

నేను భోగముల ననుభవింపసాగితిని గాని అది యెంతో కాలము సాగలేదు. గృహాలంకారమునకు వలయు సాధనసామగ్రిని నింపితిని. కాని యీ వ్యామోహము నిలువలేదు. కావున వ్యయము తగ్గించుకొనిరా మొదలిడితిని. చాకలిఖర్చుకూడ ఎక్కు వనిపించెను. ఇంతియ కాక వాడు బట్టలు సరిగా లేసికొనిరాడు. ఇందువలన రెండుమూడు డజనుల కమీజులును, అన్నికాలర్లును ఉన్నను చాలెడివి కావు. ఒక్కొక్క కాలరు ఒక్కొక్కనాటితో సరి. రోజూ కాకపోయినను కమీజు మూణ్ణాళ్ల కొకతూరి మార్చవలసియుండెడిది. ఈరీతిగా వ్యయ మమిత మాయెను. ఇది వ్యర్థమని తోచెను. ఇందువలన నేనే ఇంట ఉతుకుకొనఁ దలచితిని. బట్ట లుతుకుటనుగూర్చి వ్రాయఁబడిన పుస్తకములు చదివి ఆ విద్య గ్రహించితిని. నాభార్యకును నేర్పితిని. ఇందువలన పని బరువాయెను గాని యిది యొక క్రొత్తపని యగుట వలన మనోవినోదముగాను ఉండెను.

నేను ముమ్మొదిట బాగుచేసిన కాల రెన్నటికిని మఱపువచ్చుటకు వీలులేదు. పిండి యెక్కు డాయెను. ఇస్త్రీపెట్టె సరియగు వేడికి రాలేదు. మఱియు కాలరు కాలిపోవు ననుభయమున ఇస్త్రీపెట్టెను అడ్డచి తోమలేదు. ఇందువల్ల కాలరు గట్టిపడెనుగాని దీనినుండి పిండి వర్షించుచుండెను.

ఇట్టి కాలరుతో కోర్టుకు పోయి తోడిబారిష్టరుల హాస్యము చూచు సాధనమును కల్పించితిని. అయితే ఈ హాస్యమును సహింపగల పాండిత్యము నా కా సమయమునఁ గూడ కొఱతకాదు.

‘కాలరు నాయంత నే నిస్త్రీచేసికొనుట కిది ప్రప్రథమము. కావున దీనినుండి పిండి రాలుచున్నది. రాలిన రాలుఁగాక ! మఱియు మీయందఱకు నిది వినోదకారణమగుట చాల గొప్పమాట’ అని నా సంగతి యంతయు స్పష్టముగా చెప్పితిని. ‘ఇచ్చట చాకళ్లకు కఱవు కాదుగదా?’ అని యొక మిత్రుఁ డడిగెను.

‘చాకలిఖర్చు రెట్టికి రెట్టిగా నున్నది. కాలరు వెల యెంతో దాని నుతుకు ఖర్చును అంత. ఇంతియకాక, చాకలవానికొఱకు పడి గాపులు కాయవలయును. ఈ కష్టములచే నాయంత నేనే యుతుకు కొనుట మంచి దనుకొంటిని.’

ఎవరిపని వారు చేసికొనుటలోఁగల యందము వారికి నచ్చఁ జూపఁజాలక పోతిని.

తుదకు చెప్పవలసిన దిది: నా పని నాకు వెళ్లఁబాటిపోవు నటు లీవిద్యలో కాశల్యము గడించితిని. మఱియు నాయిస్త్రీ చాకలి యిస్త్రీ కెంతమాత్రమును తీసిపోలేదు. చాకలి యిస్త్రీచేసిన కాలరు కంటె నా చేసిన కాలరులో జిగితనమును, నిగనిగయు ఇసుమంతయు కొఱలేదు. స్వర్గీయులగు మహాదేవ గోవింద రానడేగారు గోఖలే గారి కొక నేలువను ప్రసాదించిరి. గోఖలేగారు దానిని ప్రాణపణ ముగా చూచుకొనుచు సమయవిశేషములందే దానిని దాల్చుచుండిరి. జొహాన్సుబద్దూలో గోఖలేగారికి చేసిన విందు చాల దొడ్డది. ఆసమయము మిగుల గొప్పది. అపుడు వా రిచ్చిన యుపన్యాసము దక్షిణ-

ఆ త్మ క థ

ఆఫీకాలో వారిచ్చిన ఉపన్యాసము లన్నిటికంటె గొప్పది. కాబట్టి వారి కాసమయమున ఆ సేలువ తాల్ప మనసాయెను. ఆ సేలువ ముడు తలు పడియుండెను. దాని నిస్త్రీ చేయింపవలయును. అంతలో దానిని చాకలికి వేసి యుతికించి తెప్పించు టసంభవము. 'నా విద్యను గూడ కొంచె మిపుడు పరీక్షింపు' డంటిని.

'నీ లాయరు విద్యను విశ్వసింపజెల్లును గాని మఱి చాకల విద్యనా? నీవు దీనిమీఁద మఱకలు పడవై చుచో? దీనివల యెంతయో నీకు తెలియునా?' ఇటులని గోఖలేగారు అది తమ కెటులు ప్రసన్న మైనదో ఆ సంగతి అతिसంతోషముతో తెలిపిరి.

మఱకలు పడవేయకుండుటకు పూచీపడెదనని గోఖలేగారిని ప్రార్థించితిని. దీనికి ఫలముగా ఇస్త్రీచేయు గౌరవమునాకు దక్కెను. వారు నాకు 'మంచి చాకలి' యని బిరుదు నిచ్చిరి. చాలు. ఇక లోక మంతయు నీయకున్న నేమి?

చాకలిదాస్యము నుండి విడిపించికొనినచందముగనే మంగలి దాస్యమునుండికూడ విడిపించుకొనవలసిన అక్కట కలిగెను. సీమకు వెళ్లువా రందఱును తుదకు గడ్డము మాత్రమైనను త్వరము చేసికొన నేర్తురు కాని తలవెంట్రుకలు కత్తిరించుకొనుట యెవరును నేర్చికొని యుండ రనుకొందును. ప్రిటోరియాలో నేనొకతూరి మంగలిదుకాణమున కేగితిని. అచట నా మంగలి 'నీకు త్వరముచేయను పొమ్మ' నెను. ఇంతియకాక తిరస్కారము చేయు టొకటి అధికము. నాకు చాలకష్టము కలిగెను. నేనేనూటిగా బజారుకు పోతిని. కత్తెర యొకటి కొంటిని. అద్దమునెదుట నిలువబడి కత్తిరించుకొంటిని. ముందటి వెంట్రుక లెట్లో ఒకట్లు కత్తెరపడినవి. కాని వెనుక వెంట్రుకలు కత్తి

రించుకొనుట చాల కష్టమాయెను. మఱియు నా కోరినరీతి కత్తెర పడలేదు. కోర్టులో దీనినిఁజూపించి కోలాహల మాయెను.

‘నీతలమీఁద ఎలుక లేఁదేని తిరుగుచున్నవా?’

‘లేదు. నా నల్లతలను తెల్లమంగలి యెటు లంటుకొనను? అందులకని నేనే యెట్లో ఒకట్లు కత్తిరించుకొంటిని. ఇదియ నా కధిక ప్రేయము.’

ఈ ప్రత్యుత్తరమువలన వారి కాశ్చర్యము కలుగ లేదు. సత్యమునకు ఇందు మంగలి యపరాధ మేమియు లేదు. నల్లవానికి క్షౌరము చేయుచో వీనికూడు పడిపోవును. మనముమాత్రము మన మంగళ్లచే మాలలకు క్షౌరము చేయనిత్తుమా? దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో దీనికి ప్రతిఫల మొకమాటు కాదు, పలుమాటులు నాకు కానిపించెను. ఇది మన పాపఫలమే యను నుద్దేశము గ్రహవ మాయెను. దానివలన నెన్నఁడును నాకు రోషము కలుగ లేదు.

నా పనులన్నియు నేనే జేసికొనుట, వ్యయము తగ్గించుట అను నీ కోరికలు జనించి యెటులు తీవ్రరూపములు ధరించెనో దానిని యథాప్రసంగమున వికాశింతును; కాని దీనికి మూలము బహుపురాతనమైనది. ఇది పూచుటకును కాచుటకును నీరు చల్లుటయే యావశ్యకము. మఱియు ఆ కాలము అనాయాసముగా సంభవించెను.

బోయరు యుద్ధము

౧౮౯౭ మొదలు ౯౯ వఱకును నాజీవితమునందలి యితరానుభవముల

వదలివైచి బోయరుయుద్ధమును గూర్చి చెప్పెదను. యుద్ధము పొసగినపుడు నా మనోభావములు సంపూర్ణముగా బోయరులపక్షమున నుండెను. ఇటువంటి విషయములలో వ్యక్తిగతమైన అభిప్రాయముల ననుసరించి పనిచేయుట కధికార మింకను నాకు కలుగలేదని అపుడు నే ననుకొంటిని. దీనిగుఱించి నా హృదయమున నెంత మధన జరిగెనో దాని సూక్ష్మవిచారము దక్షిణ-ఆఫ్రికా సత్యాగ్రహేతిహాసమందు వివరించితిని గాన దాని నిటఁ దడవను. వలయువా రట నగయుదురుగాక! ఇచట నీవిషయము వ్రాసినఁ జాలును: తెల్లదొరతనమందలి విశ్వాసము ఈ యుద్ధమున సాయపడుమని నన్ను ముందులకు త్రోసెను. మేము తెల్లదొరతనమువారి ప్రజలమను యోగ్యతచే మన కుండవలసిన హక్కులను మనము నిర్బంధించి పుచ్చుకొనుచో తెల్లదొరతనమువారి ప్రజలమను యోగ్యతచేతనే బ్రిటిష్ రాజ్యమును రక్షింప సాయపడుట మనకు ధర్మమయి యున్నదని నే నెంచితిని. భారతీయుల కన్నివిధముల నున్నతి రావలయుచో బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యమువలననే రావలయు నని నాఁడు నే ననుకొనుచుండెడివాఁడను.

ఈకారణమున చేరినంతమంది మిత్రులను కూడఁదీసికొని, యుద్ధమున దెబ్బలు తినినవారి రక్షణకు మిగుల కష్టించి ఒకదశమును పోగు.

చేసితిని. అప్పటికి ఆంగ్లేయులు నల్లవారనఁగా పిటికివారనియు, అపాయముల నెదురుకొనఁ జాలనివారనియు, వారికిఁ గావలసిన పని వారు చూచుకొనుట తక్కు నితర మక్కఱలేని స్వార్థపరులనియు ననుకొనుచుండువారు. ఇందువలన నా ఆంగ్లమిత్రులు పలువురు నా ప్రయత్నమును చప్పరించిరి. ఒక్క డాక్టరు బూత్ గారు లెస్సగా ప్రోత్సహించిరి. రణాభిహతులకు ఏ మేమి చేయవలయునో దాని నంతయు నేర్పిరి. మే మీపనికి తగినవారమని డాక్టరుకడనుండి సర్ది ఫి కెట్టులు పుట్టెను. లాటనుగారును, ఎస్కాంబిగారును ఈ మాయుద్దేశమును మెచ్చుకొనిరి. యుద్ధమున మాసేవ ననుమతింప వలసినదని తుదకు సరకారును వేడితిమి. సరకారువారు మమ్మభినందించిరి. కాని ఇపుడు మీపనితో జరూరు లేదనిరి.

అయితే నే నీ 'జరూరు లేదు'తో నూరకుండలేదు. డాక్టరు బూత్ గారి మద్దతుతో నేటాలు బిషప్పుగారిని దర్శించితిని. మా దళమున చాలమంది భారతీయ క్రైస్తవులు కలరు. బిషప్పునకు మాయుద్దమ మానందము కలిగించెను. ఆయన 'నేను మీకు సాయము చేయఁగల'ననెను.

ఇంతలో ఘటనాచక్రము తన పని చేసికొనుచుఁ బోవుచుండెను. బోయరుల సన్నాహము, దార్ధ్యము, పరాక్రమము మొదలగు నవి అనుకొనినంతకంటె చాల నెక్కువగా కానిపింపఁదొడఁగెను. సరకారువారికి కూటువమూఁకను (రిక్రూటు) పోగుచేసికొనవలసి వచ్చెను. తుదకు మా ప్రార్థనయు నంగీకరింపఁబడెను.

మాదళమున సుమారు ౧,౧౦౦ మంది కలరు. ఇందు నాయకులు సుమారు నలుబండ్రు. సుమారు మున్నూఱుగురు స్వతంత్రులగు భార

ఆ త్మ క థ

తీయులు, మిగిలినవారు గిరిమిటియాలు. డాక్టరు బూత్ గారును మాతో నుండిరి. దళము చక్కగా పనిచేసెను. దీని పని సేన కీవల. మఱియు దీనికి రెడ్ క్రాస్ గుర్తు రక్షణమునకుఁగాను అంటింపఁబడెను. మఱియు నొక సమయమున యుద్ధక్షేత్రములోనికిఁగూడ నీదళము పోవలసివచ్చెను. లోఁగడ సర్కారువారు హరియిష్టము చొప్పుననే అపాయస్థిలములోనికి మమ్ము ప్రవేశింపఁ జెప్పలేదు. కాని స్పియాంకోపు జాతీ పోయినపిదప స్థితిగతులు మాటెను. అపుడు జనరల్ బులరుగారు 'సాహాయ్యద్ధ షేత్రమునందు పనిచేయఁలయునను నిర్బంధము మీకు లేదు. అయినను అపాయమునకు సిద్ధపడి, పడిపోయిన సిపాయిలను గాని, ఆఫీసర్లను గాని రక్షణక్షేత్రమునుండి ఎత్తి డోలీలలో తీసికొని వచ్చుటకు ఇయ్యకొందురేని సర్కారువారు మీ యుపకారమును మన్నింతు'రని వార్త నంపిరి. మే మం దుఱుకుటకు సిద్ధముగ నుంటి మంటిమి. కావుననే స్పియాంకోప్ యుద్ధ మయినపిమ్మట మేము ఫిరంగిగుండ్లు, తుపాకిగుండ్లు పడుచోట్ల పనిచేయఁ గడఁగితిమి.

ఈడినములలో అందఱు నొకొక్కమాటు ౨౦, ౨౫ మైళ్ల వఱకు తిరిగి పనిచేయవలసి యుండెడిది. ఒక్కతూరి దెబ్బలు తిని పడిపోయినవారిని డోలీలలో నింతదూరమును మోసికొని రావలసి యుండెడిది. ఇట్టివారలలో జనరల్ వుడ్ గేటువంటి యోధులను జేరవైచు భాగ్యమును మాకు కలిగెను.

* రెడ్ క్రాస్ అనఁగా రోహితస్వస్తికము. యుద్ధమున పడిపోయినవారి కుపకారము చేయువారు ఎడమచేతిమీద పెట్టుకొను ఎర్రగుర్తు. ఈ గుర్తు కలవారిని శత్రువులు కొట్టరు అధికము తెలియఁగోరువారు ద. ఆఫ్రికా-స్కౌట్స్, ౧-౯ అరయుదురుగాక!

ఆటువారముల పిదప మాదళమునకు విడుదల యాయెను. స్పియాంకోపును, వాల్క్రాంజును చేతులనుండి జాటిపోయినపిమ్మట లేడీ స్మిత్ మొదలగు తావులను బోయరుల ముట్టడినుండి వడిగా విడిపించు నుద్దేశమును మానుకొని బ్రిటిషు సేనాపతి ఇంగ్లండునుండియు, ఇండియానుండియు సేనలను రావించుటకును. అంతఃట్టు మెల్ల మెల్లగా పనిచేయుచుండుటకును నిశ్చయించుకొనెను.

మా యొనర్చిన యీస్వల్పకార్యమున కాసమయమున చాల మెచ్చొదనెను. దీనిచలన భారతీయుల ప్రతిష్ఠ పెరిగెను. 'ఉ..... ఇంతకు భారతీయులన నెవ్వరు? రాజ్యపువారసుల్ గదా!' అను మాకు టముతో పద్యములను పత్రికలు ప్రకటించెను. జనరల్ బురరు మా సేవను ప్రశంసించెను. మాదళపు నాయకులకు మెడల్సుకూడ లభించెను.

దీనిచలన భారతీయులలో ఐక్య మెక్కువాయెను. నాకు గిరి మిటియాలతో సంపర్కము వృద్ధియాయెను. వీరిలో మిగుల వివేక ముదయించెను. హిందువు, తురక, క్రైస్తవుఁడు, మదరాసి, గుజరాతి, సింధీ, అందఱును హైందవులే యను భావన మిగుల దృఢపడెను. ఇంక భారతీయుల కష్టములు గట్టెక్కునని అందఱునుకొనిరి. ఇటుపిమ్మట తెల్లవారి నడతయందును విస్పష్టముగా భేదము కానవచ్చెను.

యుద్ధసమయమున తెల్లవారికిని మాకును కలిగిన సంబంధము మధురమైనది. వేలకొలది తెల్ల సోల్దరులపొత్తు మాకు కలిగెను. వారు మాతో మైత్రి పాటించిరి. తమకు మే మొనరించిన సేవకు వారు కృతజ్ఞతాబద్ధులైరి.

దుఃఖసమయములందు మనుష్యస్వభావ మెటులు ద్రవించునో యిందులకు అపుడు జరిగిన యొక సంగతిని చెప్పక తప్పదు. మేము

ఆ త్మ క థ

చీవలీళిబిరప్రాంతమున సంచరించుచుంటిమి. రాబర్టుప్రభువు
పుత్రుఁడు లెఫ్టినెంటురాబర్టుగారికి మర్మావిధమగు గుండు
తగిలెను. వారు ప్రాణములఁ బాసిరి. వారిని మోచికొనిపోవు భాగ్యము
మా దళమున కబ్బెను. మరలి వచ్చినపుడు ఎండ ఉడికిపోవుచుండెను.
అందఱకును నాలుకలు పెడ లాగుచుండెను. దారిలో నొక చిన్న
సెలయే టుండెను. 'ముందెవరు త్రాగవలెను?' అనుప్రశ్న, 'తెల్ల సోల్లరులు
త్రావుపయి మేము త్రావెదా' మంటిమి. ఆతెల్ల సోల్లరు మమ్ముమాచి
వెంటనే, 'ముందుమీరందఱును త్రావు' డనిరి. 'కాదు. ముందు మీరు.
త్రావు' డని మే మంటిమి. ఇటులు చాల ప్రాద్దువఱకు 'మీరు త్రావు'
డనిన 'మీరు త్రావు' డని ప్రేమగౌరవముతో పోటీలు పడితిమి.

నగరసంస్కరణము—తామనిధి

సంఘశరీరమునం దే యవయవమేని పనికి రాకపోవుట యెప్పుడును నా కిష్టము కాదు. లోకులదోషముల కప్పిపుచ్చి వానిని చూచి చూడనటు లూరకుండిగాని, లేక వానిని పాయఁజేయకుండిగాని మాహక్కులను మా కిడుఁ డని కోరుట నా కరుచికరము. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని భారతీయులమీఁద నొక ఆక్షేపము కలదు. అది యేదనఁగా: ‘భారతీయులు ఎడ్డెమ్మగములు; వీరి యిండ్లు, వాకిండ్లు చెత్తచెదారములమైలతో నిండియుండును’ అని. మాటిమాటి కీమాటయే. ఇందు కొంచెము సత్యము లేకపోలేదు. నే నచట నుండఁదొడఁగినదాది దీనిని దూరగింపఁ దలపోయుచుంటిని. ఈదోషమును ఆపివేయ సమకట్టి నది మొదలుకొని పేరుపడియున్న పెద్దలయిండ్లన్నియు పరిశుభ్రపడి నవి కాని డర్బనులో ప్లేగు ప్రవేశించి ప్రకోపించునను భయము పుట్ట నంతవఱకు ఇల్లిల్లు తిరిగి ప్రచారము చేయ వలనుపడలేదు. ఇందు మునిసిపాలిటీవారి సమ్మతి కావలయును. అదియు నాయెను. మేము పనిచేయఁబూనుటవలన వారికిని తేలికయాయెను. మఱియు భారతీయుల కిష్టములును తగ్గెను. ఎటులనఁగా: ప్లేగుమొదలగునవి ప్రకోపించి యున్నపుడు అధికారులు లోకులమీఁద విటుచుకొని పడుచుండువారు. ఇందుల కుపాయములు సీమాతిగాము లయ్యెడివి. వీరి కిష్టములు కానివారి కోపలేనంత యొత్తిడి కలుగుచుండెడిది. భారతీయులు

ఆత్మకథ

శుచిగా నుండుట మొదలిడినపిదప అట్టి కష్టములుగాని, బాధలుగాని లేకపోయెను.

ఈసంబంధమున నేనును కష్టములు చవి చూచితిని. హక్కుల కొరకు నేనూలుసరకారుతో పోరుటకు వీరివలన నెంత సాయము పడయఁగలిగితిరో వీరి విధిని వీరిచేతఁ జేయించుటలో సంతసాయము పడయఁజాలకపోతిని. కొందఱు నన్నవమానించిరి. కొందఱు వినయపూర్వకముగా 'ఫరవాలేదు ఫరవాలే' దని యోసరిల్లిరి. తమ ముఱికి తాము తీసివై చుకొనుట వారికి ఒక ఆపదవలె నుండెను. ఇందులకు డబ్బు ఖర్చు పెట్టుట యనఁగా నింకను కష్టము. దీనివలన నేను ఇదివఱకుకంటె లెస్సగా నేర్చికొనిన దేమనఁగా—'లోకులచే నేపనియేని చేయింపఁబూనుదుమేని మనకు శాశ్వతమైన ఓర్పుండవలయును.' సంస్కర్తకు కావలయునది కేవలము సంస్కరణము. ఏసంఘమున నతఁడు సంస్కారమును చేయఁగోరునో ఆసంఘమువలన విరోధమును, తిరస్కారమును, ప్రాణాపాయముఁ గూడ వచ్చునని కనిపట్టి యుండవలయును. సంస్కర్త దేనిని సంస్కారమని తెలుపునో, సంఘము దానిని 'వికార' మని యేల అనుకొనఁగూడదు? మఱియు వికార మనుకొనకున్న మానె; ఈ విషయమున నుదాసీనముగా నేల యుండఁగూడదు?

ఈయాందోళనమునకు ఫల మిది: భారతీయుల సంఘమునకు ఇండ్లు వాకిండ్లు శుభ్రముగా నుంచుకొనవలసిన యావశ్యకత కొలఁదియో గొప్పయో తెలిసెను. అధికారులలో నాకు కొంచెము గౌరవ మినుమడించెను. నేను ఎల్లపుడు మొఱ పెట్టుకొను చుండెనువాడను, లేక హక్కులను వెతకుచుండెనువాడను అనియే కాక, ఈవిషయము

లలో నే నెంత దిట్టరినో నా వారిని సంస్కరించుటలోగూడ నంత దిట్టరి నని వారికి బోధపడెను.

కాని సంఘపు మనోవికాసమున కింకను ఒకటి బాకీ కలదు. అది భారతవర్ష మునెడ తన ధర్మము నెఱుఁగుట, దానిని పాలించుట. భరతవర్ష ము నిఱుపేద. అచటివారు ధనమునకు విదేశము లేగిరి. భారతవర్ష మునకు ఆపత్సమయములందు వారు తమ సంపాదించిన ధనమున కొంచెము కొంచెమియ లగ్గు. ౧౮౯౭ సంవత్సరమున తౌమము వచ్చెను. ౧౮౯౯ సంవత్సరమున దానికంటె పెద్దతౌమము. ఈరెండు సమయములలో దక్షిణ-ఆఫ్రికానుండి పెద్దసాయము చేకూఁతెను. మొదటితూరి యెన్నియో మొత్తములు వచ్చెను. రెండవతూరి యింత కెంతయో యెక్కువ సొమ్ము చేకూఁతెను. మేము తెల్లవారిని గూడ చందా లడిగితిమి. వారును కడు సాయపడిరి. గిరిమిటియాలు కూడ చాల నిచ్చిరి.

ఈరీతిగా ఈరెండు తౌమములందును వారికిఁ గలిగిన ఆలవాటు అటులే నిలిచిపోయెను. హిందూదేశమున నిట్టి సంకటములు కలిగినపు డెల్ల వారు ధనము పంపుచుండుట మన మెఱుఁగుదుము.

అటులు నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికా భారతీయులకు నేవచేయుచు నొకటితరువాత నొకటిగా అనేకవిషయములను నేర్చికొనుచుంటిని. సత్య మనునది మహావృక్షము. దానిని మన మెంత యధికముగ పోషింతుమో యంత యధికముగ నది ఫలముల నొసఁగును. దానికి అంతమనుచు లేదు. నీవు దీనిగని లోనికి దిగినకొలది నేవారూపములయిన రత్నములు నీచేతికి దొరకుచుండును.

స్వ దేశాగమనము

యుద్ధకార్యము ముగిసినపిదప ఇక దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో నాపని తీసినదనియు, మఱి స్వదేశముననే కలదనియు గ్రహించితిని. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోనే యుండుచో ఏదో కొంచెముసేవ కావశ్యకత చిక్కకపోదు కాని అక్కడనే యుండుచో నాకుడబ్బు సంపాదించుటే ముఖ్యకార్యమయిపోవునని శంకించితిని.

దేశమునందలి మిత్రులు దేశములోనికి రమ్మని బలాత్కరించు చుండిరి. దేశమునకు మరలుచో నా కెక్కుడు ఉపయోగ ముండునని నేనును అనుకొంటిని. నేటాలులో మి. ఖానుగారు, మనసుఖలాలు నాజరుగారును ఉండనేయుండిరి.

నా కింక సెల వొసఁగుఁ దని నామిత్రుల ననురోధించితిని. అతికష్టముమీఁద ఒకమరతుపెట్టి నా సెలవు మంజూరుచేసిరి. ఆమర తిది: ఒక సంవత్సరములోఁగా ఇక్కడివారికి మీతో పనిపట్టు నేని దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు మరలి రావలయును. నా కామరతు విషమ-మరతుగా నుండెను గాని ప్రేమపాశముచే బద్ధుడ నయితిని.

కాచరే తాంతణే మనే హరజీ ఏ బాంధీ
జేమ తాణే శేమ తేమ నీరే
మనే లాగీ కటారీ ప్రేమ నీ. *

* ఆ. నాదు మెడకు నాదినారాయణుఁడునన్న
ప్రేమతంతు వొందు వేసివాఁడు
దానిఁ బూని యతఁడు తొ లాగుకొంటిని
నహహ, యతనిదాన నగుచునుంటి.

మీరాబాయి చెప్పిన యాయుపమ యించుమించుగా నాయె
డను సరిపడెను. పదుగురిలో పరమేశ్వరుఁ డున్నాఁడుకదా! మిత్రుల
మాటను తీసివేయ లేకపోతిని. మాట యిచ్చి సెలవు గొంటిని.

నా కీతటి నెక్కుడు సంబంధము నేటాలుతోనే. నేటాలులోని
భారతీయులు నామీఁద ప్రేమామృతము కురిపించిరి. ఊరూర అభి
నందనపత్రములు; ఊరూర వెలగల కానుకలు.

నేను గూర్క సంవత్సరమున దేశమునకు వచ్చునపుడును కాను
కలు దొరకెను. ఈతూరి ఆకానుకలు, ఆసభలు చూచి బెదరిపోయితిని.
బంగారు వెండియుఁ గాక వజ్రములుమాడ.

నేనీకానుకల నన్నిటిని స్వీకరింపఁ జెల్లునా? నేను వీనిని దీసి
కొనుచో డబ్బుతీసికొని లోకసేవ చేయలేదని అనుకొనఁదగునా?
నాక్ల'యం ట్లిచ్చినవి కొన్నిమాత్రము కాక కడమవన్నియు లోకసేవ
కొఱ కీఁబడినవే అయినను, నాచిత్తమున అవి క్లయంట్లిచ్చిన వనియు,
ఇవి యితరు లిచ్చినవనియు భేదము లేదు. పెద్దపెద్ద క్లయంట్లందఱును
ఈసార్యజనికకార్యములకు సాయపడినవారే.

ఈకానుకలలో ఏఁబదిగినిల బంగారుహార మొకటి కస్తూరిబా
యికి ఉద్దేశింపఁబడినది. అయినను అది నాచేసిన సేవకు ప్రతిఫలము
గనే యాయఁబడియుండును. దాన దీనిని విడిపెట్టరాదు.

ఒకనాఁడు రెండు గొప్పకానుకలు వచ్చెను. నాటిరేయి
నేను పిచ్చివానివలె జాగరము చేసితిని. గదిలో నటునిటు ఊరక
తిరుగుచుంటిని. ఏమి చేయను పాలుపోదు. వేలకొలఁది రూపాయలు
తీసికొనకుండుటా కష్టముగ నుండెను; పోనీ, తీసికొనుటా అది యంత
కన్న కష్టముగనే యుండెను.

ఆ త్మ క థ

ఈకానుకలను నేను జీర్ణముచేసికొనవచ్చును గాని నా యాలు బిడ్డలు? వీగు ప్రజానేవ కలవాటుపడిరి. నేవకు వెలయుండవని వీరికి ఎల్లపుడును నూటిపోయుచుంటిని. నే నింటిలో వెలగలనగలు మొదలగు వాని నుంచుట మానుకొంటిని. ఇంటిలో మితజీవిక నానాటి కేర్పాటుగుచుండెను. ఇట్టి స్థితిలో బంగారుగడియారములు, బంగారుగొలుసులు పెట్టుకొను టెటులు? వజ్రాలయుంగరములు తాల్చు టెటులు? అప్పటికే నగల వ్యామోహము కూడని నేను చాటి చెప్పుచుంటిని. కావున ఈనగలు, ఈజవాహరీ తీసికొని నే నేమి చేయుదును?

ఇంట వీని నుంచుకొనరాదని తుదకు నిశ్చయించితిని. పారసీ రుస్తుంజీ మొదలగువారిని ధర్మకర్తలగా నేర్పఱిచి పత్రము వ్రాసిపెట్టుకొని ప్రాద్దుననే ఆలుబిడ్డలతో సంప్రతించి యీబరువు దింపుకొన నిశ్చయించితిని.

నాభార్య నొప్పించుట కష్టమని తెలియును. మఱి పిల్లల నొప్పించుటలో నేమియు కష్టము కలుగబోదని నాకు నమ్మకమే. కావుననే నాపక్షమున వాదింప వీరిని వకీళ్లగా నేర్పఱుచుకొంటిని.

పిల్లలు వెంటనే ఒప్పుకొనిరి. ‘మా కీనగలతో నేమియు ఉపయోగము లేదు. ఎవరివి వారి కిచ్చివేయవలయునని మాయుద్దేశము. మఱి మనకు కావలసియున్నచో మనము చేయించుకొనలేమా?’ అని వారనిరి.

నాకు సంతోషము కలిగెను. ‘అటులగుచో మీరు మీ అమ్మను ఒప్పింపగల రనుకొందు’ నంటిని.

‘తప్పక, తప్పక. అది మాపని. ఈనగల అవసరము ఆమె కెందుకు? ఆమెకు కావలయునన్నచో మాకొఱకేకదా! మా కక్కట లేదని మే మే యన్నచో నిక నామె యెటులు పట్టుపట్టగలదు?’

కాని యీపది మొత్తముమీద మిగుల కష్టమని తెలియ నాయెను.

“ఇవి మీకును అక్కటలేకపోవచ్చును, మీపిల్లలకును అక్కటలేకపోవచ్చును. పిల్లలా? ఎటు లాడించిన నటు లాడుదురు. అయితే నాకు పెట్టుకొనవలయునని యున్నదనుకొందురేమో? లేదు. కాని రేపు నాకోడండ్ర కక్కటలేదా? మఱియు రేపటిమాట ఎవరికెఱుక? లోకు లింత ప్రేమతో నిచ్చిన వస్తువులను తిరిగి వారి కిచ్చివేయుట అప్రశస్తము.” ఈరీతిగా వాగ్ధార ఆరంభమయి దీనితో అశ్రుధారయు వచ్చికలిసెను. పిల్ల లేచిలింపకుండిరి; ఇంక నేనా చరించువాడను?

మెల్ల మెల్లగా నేనిటు లంటిచితిని: “మొదట కుజ్జులకు పెండ్లి యే తరవాయి. పసితనమున వీరికి పెండ్లిండ్లు చేయముకదా! ఇంక పెద్ద వారయిన పిదప వారి పెండ్లిండ్లు వారే చేసికొందురు. అయినను నగ నుట్ట కావలయునను కోడండ్రను మనము వెతకవలయునా? ఒకవేళ కావలసియేవచ్చు నందము; నే నెక్కడికి పాటిపోవుదును?”

“ఆ, మీసంగతి తెలియదా? నానగలగూడ ఒలిచి తీసికొన్న వారు కాదా మీరు! నన్నే పెట్టుకొననీయనిచో నింక కోడండ్రకు తప్పక పెట్టెదరు! కుజ్జువాండ్ర నిప్పటినుండియే బై రాగులను చేసిపెట్టు చున్నారుకదా! ఈనగలను నేను మరల నీయను. ఇంతియ కాక సాహారమున మీకేమి హక్కు?”

“ఆ హారము నీవు చేసిన పనిజూచి యిచ్చిరా? నాచేసిన పనిజూచి యిచ్చిరా? ఒకమాట చెప్పు!”

“పోనిండు! అటులే. మీరుచేయుచో నేను చేసినటులు కాదా? మిమ్ము రాత్రిందివములు నేను సేవించుటలేదా? అది నేన కాదోటు?”

ఆత్మకథ

ఇంటికి తీసికొనివచ్చిన అడ్డమైనవారికిని ఎముకలు విలుగ పనిచేయుట-
ఏమి యిది ? ఇది యేమియు కాదా?”

ఆ బాణములన్నియు వాడియైనవి. ఎన్నియో గ్రుచ్చుకొనుచునే
యుండెను. కాని నగలు తిరుగ ఇప్పించుటకు నిశ్చితుడైనై యుంటిని.
తుదకు పెక్కుమాటలు జరిగిన తరువాత నెటులో ఒకటులు సమ్మతి
పడసితిని. గౌరవముగల గాంగ సంవత్సరములందు వచ్చిన కాను
కల నన్నిటిని త్రప్పి యిచ్చివయిచితిమి. దీనికి దానపత్రము వ్రాసి
తని. నా అనుమతితోఁ గాని, ధర్మకర్తల అనుమతితోఁ గాని ప్రజా
సేవ కిది యుపయోగింపబడవలయు నను మరతుతో నీసామ్మంతయు
బాంకులో వేయబడెను.

ప్రజాకార్యములకు ధనమువలసినపుడు తఱుచు ఈధర్మమునుండి
ధనము తీయవలయు ననుకొంటిని గాని దీనిని ముట్టకయే వలయుధనమును
సమకూర్పఁ గలిగితిని. నేటికిని అది ఆపత్కొశరూపముగా నున్నది.
అది యిటులు క్రమముగా వృద్ధియగుచున్నది.

ఈ చేతకు నా కెన్నఁడును పశ్చాత్తాపము కలుగలేదు. కాలము
గడచినకొలది కస్తురిబాయియు దీని యాచిత్యము నెఱిగికొనఁ
దొడంగెను. ఈరీతిగా నేను పలుతెగల ప్రలోభనములనుండి తప్పుకొని
పోయితిని.

లోకసేవకున కెట్టి కానుకలేని వచ్చుఁ గాక! అవి యతని
నిజవస్తువులు కాజాలవని నా నిశ్చితాభిప్రాయము.

మరల భారతదేశములో

ఓరీతిగా నేను దేశమునకు మరలితిని. దారిలో మారిషస్‌రేవు తగిలెను. అచట నోడ చాలకాల మాఁగును. నేనచట దిగి చుట్టు ప్రక్కలవారి స్థితిగతులు తెలిసికొంటిని. అచట నొకరేయి గవర్నరుగా రయిన చార్లెసు బ్రూసుగారికి అతిథి నయితిని.

దేశమునకు క్రమ్మటినపిదప కొంచెముకాల మటునిటు తిరిగి గడపితిని. ఇది ౧౯౦౧ సంవత్సరమునాటి ముచ్చట. కలకత్తాలో ఆయేఁడు కాంగ్రెసు అధ్యక్షులు దిన్నా ఎడ్జ్లి వాచాగారు. నేనును దానికి పోవలయు ననుకొనుచుంటిని. కాంగ్రెసు మాచట నా కదే తొలిసారి.

బొంబాయినుండి సర్ ఫిరోజీషా గా రెక్కినెడలినరైలులోనే నేనును నెల్లితిని. డక్షిణ-ఆఫ్రికా విషయములు వీరితో ముచ్చటింప వలసియుండెను. వీరి పెట్టెలో ఒకస్తేషనుదాక అనుగమించుటకు నాకు సెలవాయెను. వారు ఒకపెట్టెను పుచ్చుకొనిరి. వారి రాజ వైభవము, ఖర్చు కరామతు నాకు వాకపే. ఏర్పాటయినస్తేషనులో వీరిపెట్టెలోనికి పోతిని. అపు డాపెట్టెలో దిన్నావాచాగారును, చిమకొ లాల్ సెతల్వాడుగారును ఉండిరి. వీ రందఱు రాజనీతినిగూర్చి ముచ్చటిం చుకొనుచుండిరి. నన్నుజూచి ఫిరోజీషాగారు “గాంధీ! నీపని అనుకూలముగాలేదు. నీతీర్మాన మామోదింపబడు ననుకొనుము. అయితే మొదట మనకు మనదేశములో నేమి హక్కులున్నవి గనుక?

ఆత్మకథ

మనదేశమున మనకు సత్త లేనంతవఱకు ఉపనివేశములలో మనస్థితి బాగుపడవలె నన్న నెటులు బాగుపడును?"

నేను స్తంభితుడ నయిపోతిని. చిమన్ లాలుగారుగూడ వారితో నేకీభవించిరి. కాని దిన్నాగారు నాకేసి దయాదృష్టిఁ బఱపిరి.

ఫిరోజ్ షాగారిచే నొప్పింపఁబయల్పించితిని. వారు బొంబాయి కిరీటములేని పాదుషా. అట్టివారిని నాబోటివాఁడా ఒప్పించుట! అంతటితో కాంగ్రెసులో ఈతీర్మాన మామోదింపఁబడునుగదా యని సంతసించితిని.

నా కుత్సాహము కలిగించుటకు వాచాగారు 'తీర్మానము తయారుచేసి నాకు చూపుట మంచిది' అనిరి.

నేను ధన్యవాదములు చెప్పితిని. రెండవస్తేషనుకడ బండి యాగఁగఁగనే దిగి నాపెట్టెలోనికి వచ్చి కూరుచుంటిని.

కలకత్తా చేరితిమి. నగరవాసులు అధ్యక్షుఁడుమొదలగు నాయకులను మహావైభవముతో తీసికొనిపోయిరి. నేనొక స్వచ్ఛంద సేవకుని బిలిచి, 'బస లెక్కడ?' అని అడిగితిని.

అతఁడు నన్ను రిప్పన్ కాలేజికి తీసికొనిపోయెను. అచట పలుతెఱఁగుల ప్రతినిధులు కలరు. భాగ్యవశమున నేనున్న విభాగము నకే లోకమాన్యులును వేంచేసిరి. వా రొకదిన మాలస్యముగా దయా చేసిరని నాకు గుర్తు. లోకమాన్యు లెచట నుందురో అచట నొకచిన్న దర్బారు జరుగుచునేయుండును. నేను చిత్రకారుడనై తినేని శయ్యపై కూర్చున్నవారిని కూర్చున్నటులు లోకమాన్యుని చిత్రించియుందును. ఆచోటు, వారి యునికి మొదలగున వన్నియు అంతస్పష్టముగా గుర్తు

న్నవి. వీరి దర్శనమునకు వచ్చు కోట్లతరబడి జనులలో ఒకరి పేరు గుర్తు కలదు. అమృతబజారుప్రతికాధిపతి—మోతీబాబు. వీరి యిరువుర పెద్ద నవ్వును, పరిపాలకుల అన్యాయముల గుఱించి వా రనుకొనిన మాటలును మఱపు రాజులవు.

ఇక నచటి కాంగ్రెసువారి నివాసములలో వృష్టిపాత మొన రింతము.

స్వచ్ఛందసేవకులలో ఒకరి కొకరికి పడదు. ఎవరికేని ఒకపని అప్పగింతుమా, అది అతనివలనఁ గాదు. అతఁడు వెంటనే మఱియొక నితోఁ జెప్పును. అల్లతఁ డింకొకనితోఁ జెప్పును. ఇక అభ్యాసులగు ప్రతినిధుల పని రెంటికిఁ జెడిన రేవడ.

కొంతమంది స్వచ్ఛందసేవకులతో నేను మాట మంతి కలిపితిని. వీరికి కొంచెము దక్షిణ-ఆఫ్రికా భోగట్టాచెప్పఁగా విని కొంచెము స్థిలిరి. వీరికి నేను సేవాధర్మము దెలుప యత్నించితిని. వారికి కొంచెము కొంచెము బోధపడెను. కాని సేవాప్రేమ ఎక్కడఁ బట్టిన నక్కడ పుట్టుకొక్కులవలె పుట్టుకొని వచ్చునది కాదు. ఇది లోపలనుండి పుట్టు కొని రావలయును. అటుపిమ్మట అభ్యాస ముండవలయును. అమా యికులును, సరళులును అగు ఈస్వచ్ఛందసేవకులకు మనస్సులో ఇచ్చు మాత్రము కావలసినంత; కాని నేరిమి, పిదప అలవాటు ఎటు లబ్బును? ఏమందురా? కాంగ్రెసు సంవత్సరమునకు మూన్నాళ్ళముచ్చటగదా! అయిన పిమ్మటనే అది నిద్రకుఁ బోవును. ఏడాదికి మూణ్ణాళ్ళ సేవవ లన వీరి కందు యోగ్యత యెటులు కలుగును?

మఱియు ప్రతినిధులును స్వచ్ఛందసేవకులవంటివారే. వీరికిని మూణ్ణాళ్ళ అభ్యాసమే. వీరు తమపనిని తాము చేసికొనరు. హుకుము

తత్వ కథ

లిచ్చి పనులు చేయించుకొందురు. 'ఓయ్! నలంటీర్! అది లే, ఇది లే' అని ఊరక హుకుములు జారీచేయుదురు.

అంటరానితన మిచట మిక్కుటముగాఁ గానిపించెను. అటవల వంటయిల్లు విడిగా ఏర్పాటు చేయబడెను. భుజించుచుండఁగా నెవరును మాడరాదు. అందులఁజేసి కాలేజి-ఆవరణమున వారికి విడిగా వంటయిల్లు ఏర్పాటుయినది. దృష్టిదోషము తగులకుండ చుట్టును దడులు, దానినిండ ఊపిరి సలుపనంత పొగ. పాకశాల అదే; పానశాల అదే; భోజనశాలయు నదే. అది వంటిల్లు కాదు, చందుకాపెట్టె. అన్నివైపులను మూత.

ఇది వర్ణధర్మమునకు విరుద్ధముగాఁ గానిపించును. కాంగ్రెసు-ప్రతినిధులలోనే యింత అంటరానితన మున్నచో నిక నిట్టివారిని ప్రతినిధులనుగాఁ బంపు లోకులలో ఎంత యుండును? ఇంతకు మూడింతలు. ఈప్రత్యుత్తరముతో నాముఖిమునుండి ఉహ్వాని నిట్టూరుపు వెలువడెను.

ఇక నచటి కంపునకు మితిలేదు. నలుదిక్కుల నీరు నీరు నీరు. మఱి మఱుగుదొడ్లు తక్కువ. ఆ కంపు తలఁచుకొన్నచో డోకు వచ్చుచున్నది. ఒక స్వచ్ఛందసేవకుని దృష్టి దాని దెస మరల్చితిని. 'అది పాకీవాని పని' యని అతఁడు నిర్భయముగా ననెను 'నా కొక చీపురుకట్ట తెచ్చి పెట్టు' మంటిని. అతఁడు తెల్లబోయి నామోము చూడ మొదలిడెను. తుదకు వెతికి చీపురుకట్ట నేనే తెచ్చికొంటిని. మఱుగుదొడ్డి బాగుచేసితిని. కాని అది నా యుపయోగమునకే. ఎక్కడి లోకము? ఎక్కడి మఱుగుదొడ్లు? ఎన్నిమాటులు బాగుచేసినను చాలదు. కాని అంతపని నాకు మించినది. కావున నా

౧౩ మరల భారతదేశములో

పనినే నేను చేసికొని సంతోషపడ నాయెను. నలుగురికిని ఈ కంపు కొట్టినటులు లేదు.

ఇవి యింతటితో నాగలేదు. కొందఱు రాత్రిపూట తమగది వసారాలోనే మలవిసర్జనము, మూత్రవిసర్జనము చేయఁగడగిరి. స్వచ్ఛందసేవకులకు ప్రోద్బుధననే చూపితిని. ఎవరును బాగుచేయ నొల్ల రైరి. తుద కాగౌరవము నాకే దక్కెను.

ఈకాలమున వెనుకటికంటె కొంచెము మాత్రము గాని నేటి కిని ఈమాట మనసునకు పట్టి ప్రతినిధులు నివాసములలోనే మలవిసర్జనమునకు వెనుదీయరును; స్వచ్ఛందసేవకులు బాగుచేతకు సిద్ధ పడరును.

కాంగ్రెసు మఱికొన్ని దినములు జరుగుచో అంటురోగము లును బసచేయు ననుకొంటిని.

గుమాస్తా-బేరా*

కాంగ్రెసు - ప్రారంభమున కింకను చెట్టాళ్లు వ్యవధి యున్నది.
కాంగ్రెసు-ఆఫీసులో నా కేమేని పని దొరకుచో కొంచె మను
భవము సంపాదించవచ్చునని తోచెను.

కలకత్తాలో దిగిననాడే కాల్యకృత్యములు నిర్వర్తించుకొని
కాంగ్రెసు-ఆఫీసుకు వెళ్లితిని. శ్రీభూపేంద్రనాథబసుగారును,
శ్రీఘోషాబసుగారును కార్యదర్శులు. భూపేంద్రబాబుకడకుఁ బోయి
యేదేని పని చెప్పఁ డంటిని. వారు నన్నుఁ జూచి యిటులనిరి:

‘నాకడ నేమియు పని లేదు. కాని బహుశా ఘోషాబసుగా
కేమేనియు చెప్పఁగలరు. వారిని చూడు.’

ఘోషాబసు బాబుగారికడ కేగితిని. వారు నన్ను క్రిందినుండి
మీఁదిదాకఁ జూచిరి. కొంచెము చిటునవ్వి యిటులనిరి:

‘నాకడ గుమాస్తాపని కలను. చేయుదువా?’

‘తప్పక చేయుదును. నాకు చేతనయినంతపని చేయుటకే తమ
సన్నధికి వచ్చితిని.’ అని నే నంటిని.

‘కుర్రడా! నిక్కమగు నేవాభావ మిదియే.’

వీరికి దాపున కొందఱు స్వచ్ఛందసేవకు లుండిరి. వారికేసి
తిరిగి వీ రిటు లనిరి :

* ‘బేరర్’ అను ఇంగ్లీషుమాట కిది యవప్రతిబంధము. ఇంటి పనిదాగులవాఁడని అర్థము.
కలకత్తాలో ఇంటినొకరును ‘బేరా’ అనుట రివాజయిపోయినది.

‘చూచితిరా! ఈ కుర్రవాడేమనెనో?’

మరల నాకేసి తిరిగి యిటు లనిరి: ‘అదిగో! ఆ యుత్తరముల గుట్ట ఒక్కటే తీసికో! ఇదిగో! ఈ కురిచీమీడ కూర్చుండి మొదలు పెట్టు! చూడు! నాకొఱకు వందలకొలది వచ్చుచుందురు. వీరితోడనే మాటలాడనా, మఱి యీయుత్తరములకు బదులుగ్రాయుచునే కూరు చుండనా? ఈపని చూచుటకు నాకు గుమాస్తా లేడు. ఈయుత్తరము లలో చాలవఱకు పనికిమాలినవి. కాని నీవన్నిటిని చదివిచూడు. ఆవశ్యకములగు వానికి ప్రత్యుత్తరము లిమ్ము. నాతో సంప్రతింపవలసి యున్న సంప్రతింపుము.’

న న్నింతగా నమ్మినందులకు సంతసించితిని.

ఘోషాలుగారు నన్నెఱుంగు. పిదప నా నామధామము లెఱిగెను. నా కొసగిన యీపని కడు లేతిక. ఈపని నంతయు ఎడిగా ముగించితిని. ఘోషాల్ బాబుగారు సంతసించిరి. ఈయన మాటల ప్రోవు. మాటలతో చాలకాలము గడపఁగలరు. నా సంగతి తెలిసికొన్న తరువాత నా కీగుమాస్తాపని నిచ్చినందులకు నొచ్చుకొనిరి. నేను వారి నిటుల నిశ్చింతులఁ గావించితిని:

‘అయ్యా, నే నెక్కడ? మీ రెక్కడ? కాంగ్రెసుసేవలో మీ తలవెంట్రుకలు నరసినవి. నాకంటె తాము వృద్ధులు. నే ననుభవ ములేని కుర్తడను. మీ రీపని నిచ్చినందులకు కృతజ్ఞుడ. ఏలనఁగా ముందుముందు నాకు కాంగ్రెసులో పని చేయవలయునని యున్నది. ఆపని తెలిసికొనుటకు దుర్లభమైన యవకాశము మీ రొసగితిరి.’

‘నిజముగా నీచందము మంచిది. కాని ఈకాలపు కుట్టవాండ్రు ఇటు లుండరు. కాంగ్రెసు పుట్టినకడనుండియు నే నెఱుఁగుదును.

ఆత్మకథ

దీనిని స్థాపించుటలో హ్యూముగారితో పాటు నాకును పాలు కలదని ఘోషాలు బాబుగా రనిరి.

మా కిటులు బాగుగా పరిచయము కలిగెను. మధ్యాహ్నభోజనము మేమిరువురమును కలిసి. ఘోషాల్ బాబుగారి చొక్కాకు గుండీ 'బేరా' తగిలించెడివాడు. అది చూచి 'నేనే ఆపని చేయుదు' నంటిని. నా కది మంచిదని తోచెను. పెద్ద లన్న నాకు కడు నాదరము. వారికి నామనస్సు లెస్సగా తెలిసిపోయినతరువాత తమ నిజ కార్యముల నన్నిటిని నాచే జేయించుకొనుచుండెడివారు. గుండీలు పెట్టించుకొనుచు మూతి బిగించి నాతో నిటు లనెడివారు: 'చూచితివా? కాంగ్రెసు సెక్రటరీకి బొత్తములు పెట్టుకొనుటకుఁగూడ తీరిక లేదు. ఏలనఁగా అప్పుడును అతనికి చేయవలసిన పనులున్నవి.' ఈ యమాయికతకు నాకు లోలో నవ్వు వచ్చెను గాని వారికిఁ జేయు శుశ్రూషను గురించి అప్రీతి యిసుమంతయు కలుగలేదు. దీనివలన నాకుఁ గలిగిన లాభ మమూల్యము.

కొలఁది నాళ్లలోనే కాంగ్రెసు తంతు అంతయు తెలిసికొంటిని. పెద్దల పరిచయము లభించెను. గోఖలే, సురేంద్రనాథబెనర్జీ మొదలగు యోధులు వచ్చుచు పోవుచు నుండిరి. వీరివైఖరి తెలిసికొన నాయెను. కాంగ్రెసులో కాల మెంత వృథాయగునో తెలిసెను. ఇంగ్లీషుభాషయొక్క యధికారము చూచితిని. దానిని చూడఁగా నా కపుడే దుఃఖము వచ్చెను. ఒకని పని పదిమందిచేయుటయు, ఆవశ్యక మైనపని కెవరును రాకుండుటయు చూచితిని.

వీని యన్నింటియెడలను నామనస్సు పనిచేయుచుండెను. కాని చిత్తము ఇటులు ఉత్తర మిచ్చెను: 'ఇంతకన్న నెక్కువ సంస్కరణము జరుగుట అసంభవమేమో!' కావున దేనిని గుఱించి మనస్సులో దుర్భావము పొడమలేదు.

కాంగ్రెసులో

మహాసభ మొదలయెను. ఆ మంటపముయొక్క భవ్యత, ఆస్వచ్ఛందసేవకుల పరంపర, మంచాసీనులయిన ఆ పెద్ద పెద్దల సముదాయము చూచి నివ్వెఱపోతిని. ఈసభలో నాకు తా వెచట నని తికమక పడితిని.

అధ్యక్షుని ఉపన్యాస మొక గ్రంథము. దీనినంతయు చదువుట అసంభవము. కొన్నికొన్ని అంశములే చదువబడెను.

పిదప విషయనిర్ణయసభ కెన్నికలు. గోఖలేగారు నన్నటకుఁ గొంపోయిరి.

సర్ ఫిరోజీషాగారు నా ప్రస్తావము నిదివరకే అంగీకరింతుననిరి. కాని అందలివా రెవ రెపుడు దీనిని ప్రతిపాదింతురో యని (ఈమొదలగు విషయముల) అరయుచుంటిని. ప్రతితీర్మానమునకు దీర్ఘ దీర్ఘములగు నుపన్యాసములు జరుగుచుండెను. అవన్నియు ఇంగ్లీషులోనే. తీర్మానమును సమర్థించువార లందఱు అతిసమర్థులే. ఈనగారాఖానాలో నాతూతూ వినువా రెవ్వరు? రాత్రి ప్రొద్దుపోయినకొలఁది నాగుండియలు దడదడలాడఁ దొడఁగెను. చివరచివరకు మిగిలియున్న తీర్మానములు వాయుయానముల పరుగునఁ బోవుచుండెను. అందఱును ఇంటికిఁ బోవ నులు కులమీఁద, పరుగులమీఁద నుండిరి. రాత్రి పదొకండు దాఁపెను. నాకు మాటలాడఁగల సాహసము లేదు. గోఖలేగారికి లోఁగడనే తీర్మానము చూపెయుంటిని. వారి కురిచీకడకు వెళ్ళి మెల్లగా నిటు లంటిని:

ఆ త్మ క థ

‘నా మాట మఱవకుండు!’

వా రిటు లనిరి: ‘నాకు గుర్తులోనే ఉన్నది. వారివేగమును మీకు చూచుచునే యుంటిరిగదా! కాని దానిని తప్పిపోనీయను.’

‘ఏమి? అంతయు ముగిసినదికదా!’ అని సర్ ఫిరోజీషా గా చనిరి.

‘ఇంకను దక్షిణ-ఆఫ్రికాను గుఱించిన ప్రస్తావము మిగిలిలేదా? గాంధీగారు చాలనేపటినుండి వేచియున్నారు’ అని గోఖలేగారు ఎలుగైతి చెప్పిరి.

‘మీ రాతీర్థానమును జూచియుంటిరా?’ అని సర్ ఫిరోజీషాగా రడిగిరి.

‘చూచితిని.’

‘మీకు బాగుగా నున్నదా?’

‘ఆ. అంతయు బాగుగా నున్నది.’

‘అయితే గాంధీ! చదువు!’

‘నేను వడకుచు దానిని జదివి వినిపించితిని.

గోఖలేగారు దానిని సమర్థించిరి.

‘ఏకగ్రీవముగా తీర్మానింపబడిన దని అందఱుచిరి.’

‘గాంధీ! నీ వయిదునిమిషములు మాటాడు’ మని వాచాగారనిరి.

‘నా కాలెఱఁ గేమియు బాగుండలేదు. ఆప్రస్తావము నర్థము చేసికొను కష్ట మెవరును పూనుకొనలేదు. అందఱును ఎపుడు పోవు దిమా అని కనిపట్టుకొనియుండిరి. గోఖలేగారు లోగడ చూచియు న్నిందులఁజేసి మఱియెవరికిని చూడను, వినను ఆవశ్యకత తోఁపలేదు.

ఉదయ మయినది.

ఉపన్యాస మెటులో యని ఆలోచింప సాగితిని. అయిదు నిమిషములలో నేమి చెప్పను? నేను లెస్సగానే విషయమును సిద్ధము చేసికొంటిని. కాని ఆవశ్యకములగు శబ్దములు గోచరింపవు. ఏమేని యగుఁగాక! ఇంటికడ వ్రాసికొని ఉపన్యాసమును చదువరా దని నిశ్చయించుకొంటిని. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో ఉపన్యాసము లిచ్చుటలోఁ గల నిస్సంకోచత యిపుడు మాయ మయి పోయి నటు లుండెను.

నాప్రస్తావనమయము రాఁగనే సర్ దిన్నాగారు నాపే రెలుఁ గె త్తిరి. నేను నిలువఁబడితిని. తల తిరుగఁదొడఁగెను. తీర్మాన మెట్లో చదివితిని. ఎనరో ఒకకవి తన కవిత్వమును ప్రతినిధు లందఱకు పంచి పెట్టుచుండెను. అందు విదేశగమనమును గుఱించి, సముద్రయాత్రను గుఱించి ప్రశంస కలదు. నేను వానిఁ జదివి వినిపించి దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని కష్టములు కొంచె మెఱుకచేసితిని. ఇంతలో దిన్నాగారు గంట బజాయించిరి. అప్పటి కయిదు నిమిషము లయియుండదని నాకు తెలియును. అయితే ఇంక రెండు నిమిషముల అవకాశ మున్నదని సూచింప నాగంట గొట్టుదు రని నాకు తెలియదు. అనేకు లఱగంటవఱకు మాట లాడుచుండుట నేను వింటిని కాని అపు డేటులు గంట మోఁగ లేదు. దానఁజేసి నాకు కష్ట మనిపించెను. గంట మోఁగఁగనే కూరుచుంటిని. కాని నేఁ జదివిన ఆపద్యములు సర్ ఫిరోజిషాగారికి సరియగు ప్రత్యుత్తర మగు నని బాల్యచాపలముచే అపు డనుకొంటిని.

తీర్మాన మామోదింపఁబడెనా లేదా యని అడుగ నక్కఱ లేదు. ఆగోజులలో ప్రతినిధులకును ప్రేక్షకులకును భేదము లేదు. ఏప్రస్తావనమునకును విరోధ మనుమాట లేదు. అందఱు చేతు లెత్తుదురు.

ఆ త్మ కథ :

‘వీరీర్మానమయినను ఏకగ్రీవముగా నామోదింపబడుచుండెను. నా
తీర్మానమునకును అదియే స్థితి. ఇందువలన నాతీర్మానమునెడల నాకు
అంతగా ప్రయోజనము కానిపింపలేదు. కాని కాంగ్రెసులో దీని
ప్రస్తావము జరిగెను; చాలు, నా కానందము. దీనిమీద కాంగ్రెసు
మొహరు పడెను. ఇదియే సమస్తభారతవర్షముయొక్కయు
మొహరు—ఈజ్ఞానము, ఈసంతోషము ఎవరి కైనను తృప్తికరము
కాదా?

లార్డు కర్జన్ దర్బారు

కాంగ్రెసు ముగిసెను. కాని దక్షిణ-ఆఫ్రికాపనులను గుఱించి చేంబర్ ఆఫ్ కామర్స్ మొదలగువానితో పని యుండుట వలన కలకత్తాలోనే యుంటిని. ఇందుల కొకనెల పట్టెను. ఈ తూరి హోటలులో నుండుటకు బదులు పరిచయము సంపాదించి ఇండియన్ క్లబ్బులో నుండు నేర్పాటు చేసికొంటిని. అచట గొప్పగొప్ప భారతీయులు బసచేయుదురు. కావున వారి పరిచయము లభించును. అపుడు దక్షిణ-ఆఫ్రికా విషయములలో వారికి కుతూహలము కలిగింపవచ్చునని నాయాశ. ఎల్లపుడు కాకున్నను అపుడపుడు గోఖలేగా రీక్లబ్బునకు బిలియర్డ్స్ ఆడుటకు వచ్చెడివారు. నేను కలకత్తాలోనే యుందునన్నభోగట్టా ఆయనకు తెలిసి తనకడనే నన్నుండఁగోరెను. నేనును సాదరముగా ఇయ్యకొంటిని. కాని నాయంతట నేనే యచటి కేగుట యుక్త మనిపింపలేదు. ఇటులు రెండుమూణ్ణాళ్లు చూచి గోఖలేగారు స్వయంగా నన్ను తీసికొనిపోయిరి. వారు నా ముభావమును చూచి యిటు లనిరి:

‘గాంధీ! నీ వీదేశముననే యుండవలయును గాన ఈ బిడియముచే పనులు సాగవు. నీ వెంతమందితో పరిచితి చేసికొన్న నంత మేలు. మఱి నీచేత కాంగ్రెసుపనులు చేయింపవలయును.’

గోఖలేగారికడకు వెళ్లకముందు ఇండియన్ క్లబ్బులో నేనుండఁగా జరిగిన ముచ్చటలను గొన్ని ద్రిప్పవలయును.

ఆత్మకథ

ఈ దినములలో లార్డ్ కర్జను దర్బారు తీర్చెను. అచటికి ఆహూతులయిన రాజులును, మహారాజులును కొంద టిచటనే యుండిరి. వారిచట నెపుడును బంగళీదోవతులను గట్టి కురతా తొడిగి ఉత్తరీయములు వేసికొనుచుండువారు. నాఁడు కాసాలకు తగు పంట్లములు తొడిగిరి. గౌనులు వేసిరి. తళతళలాడు బూట్లు తొడిగిరి. నా కిది చింతాజనక మాయెను. ఈక్రొత్తవేషమునకు కారణ మేమని యడిగితిని.

‘మా దుఃఖములు మాకే తెలియును. మాధనసంపత్తి, మా బిరుదుములు ఖాయముగా నుంచుకొనుటకు నేయే యవమానములు భరింప వలసివచ్చునో మీ కెటులు తెలియఁ గలదు?’ అని ప్రత్యుత్తరము వచ్చెను.

‘పోనిండు. అయితే ఈ కాసాలలపాగ లేమి? ఈ కాసా బూట్సులేమి?’

‘మాలోను కాసాలలోను మీ కేమి భేదము కానిపించుచున్నది? వాండ్రు మాకాసా లగుచో మేము కర్జనుకు కాసాలము కామా? మేమీ దర్బారుకు గైరుహాజ రగుచో దాని ఫల మనుభవింపవలసివచ్చును. మా సహజవేషముతో దర్బారుకు పోవుదుమా, అది యపరాధముగా పరిగణింపఁ బడును. అది యటుండె. అచ్చటికి వెళ్లుదుము; కర్జనుతో మాటలాడఁ దరమా? రామరామ! ఒక్కమాట!’

ఈ శుద్ధహృదయునిపై నాకు జాలి కలిగెను.

ఇటువంటి దర్బారు మఱియొకటి నాకు గుర్తువచ్చుచున్నది. లార్డు హార్డింజి హిందూవిశ్వవిద్యాలయమునకు శంకుస్థాపనము కావించిననాట నొక దర్బా రాయెను. ఇందు రాజులును, మహారా

జులును గలరు. భారతభూషణము మాలవ్యాగారు నన్నందులకు రావలసినదని పట్టుపట్టిరి. నే నట కేగితిని. కేవలము స్త్రీలకే శోభ లేదగిన వారిచిస్త్రభూషణములను జూచి మిగుల సంతోషము చెందితిని. పట్టు పాజామాలు, పట్టు అంగరఖాలు, మెడలలో వజ్రములయు ముత్యములయు మాలలు. బాహుల బాజుబందులు, తలపాగలపై వజ్రములు, ముత్యములు పొదిగిన తురాయులు—వీని యన్నిటితోపాటు నడుములందు బంగారు పిడిగల కరవాలములు! ఇవి రాజచిహ్నములా? దాస్యచిహ్నములా? ఈ నామార్దానగలను తమ యిష్టముచొప్పుననే వీరు ధరించుచుండిరని నే ననుకొంటిని. కాని యిట్టిదర్బారులకు ఇట్టి వస్త్రభూషణములతో వచ్చుట వీరికి విధి యని తెలిసెను. కొందఱు రాజుల కిట్టి వస్త్రభూషణము లింపితము కావనియు, ఇట్టి దర్బారులందుతక్క మఱియెన్నఁడును వీనిని తాఁక రనియు తెలిసెను. ఈమాట యెంతవట్టు సత్యమో నే నెఱుఁగ. ఇతరావసరములయందు వారు ధరింతురో, ధరింపరో, వై సురాయిదర్బారునం దగుఁగాక, ఇతరస్థలమునం దగుఁగాక, ఆడువారికిఁ దగు నగలను వీరు తాల్తురని తెలియుట మిగుల దుఃఖదాయకము. ధనము, బలము, మానము, ఇవి మనుష్యులచే నెట్టియెట్టి పాపములను, అసర్థకములను చేయింపవు!

గోఖలేగారితో నొకనెల—౧

గోఖలేగారితో నొకనెల—౧

౧౨

గోఖలేగారితో నొకనెల—౧

మొదటివాటనే గోఖలేగారు నాకొత్త బాపిరి. నన్ను తమ్మునిచందమునఁ జూచుకొనిరి. నాయావశ్యకముల నన్నిటి నెఱిగి కొని వాని నేర్పాటుచేసిరి. అదృష్టవశమున నాకుఁ గావలసినవి కడుఁ గొలది. నాపనులన్నియు నేనే చేసికొనుట నాకలవాటు గాన నాకుఁ జేయఁదగినదే కడుఁ గొలది యాయెను. నాపనులు నేనే చేసికొనుట, మడివేషము, పూనిక, నియమము-ఇచ్చెన్నియు వీరి మనస్సున ముద్రితములగుటఁజేసి నేను నివ్వెఱపడునంతగా నన్ను నుతించెడువారు.

వారు నాకడ నేమియు దాచినటులు నాకు గుఱుతు చాలదు. తమను జూడవచ్చిన గొప్పవారందఱతో నాకు పరిచయము కలిగించెడు వారు. ఈపరిచితులందఱలో డాక్టరు ప్రభుల్లచంద్రరాయలు ప్రధానులు. వారు పొరుగుననే ఉండెడివారు. మఱి యెల్లపుడును వచ్చుచుండెడివారు.

‘ఈప్రాశ్నసరు రాయగారికి నెల కెనిమిదివందల రూకలు జీతము. అందు నలుబది రూకలుమాత్రము తమ కుంచుకొని మిగిలిన దంతయు ప్రజాసేవ కిచ్చివేయుదురు. వీరింతవట్టు పెండ్లాడలేదు. ఇంక ముందు పెండ్లాడను దలఁపలేదు.’ అని చెప్పి గోఖలేగారు నాకు వీరితో పరిచయము కలిగించిరి.

నేటి రాయగారికిని నాటి గాయగారికిని నాకు అట్టే భేదము కానరాదు. ఇపు డెట్టి వస్త్రములు తొల్పుచుండిరో అపుడును ఇంచు

మిం చట్టివే. ఇప్పుడు ఖాదీ వచ్చిపడెను. అప్పటికింకను అదిలేదు. స్వదేశపు మిల్లుబట్టలుండెడివి. వీరి యిరువురి సంభాషణము వినుచుండఁగా నాకు విసుకన్నమాట ఉండెడిదికాదు. వీరి సంభాషణమంతయు దేశహితచర్చ, లేక జ్ఞానచర్చ. వీరు మాటలాడుకొన్ని మాటలవలన కష్టముగూడఁగలిగెడిది; ఏలనఁగా వీరు కొందఱు నాయకులను గూడ విమర్శించుచుండెడివారు. నేను పర్వతములనుకొన్నవా రందఱును పరమాణువులైరి.

గోఖలేగారు పనిచేయురీతి ఎంత యానందజనకమో అంత జ్ఞానజనకము. వా రొక నిమిషము వితగా పోనిచ్చెడువారుకారు. వీరి ప్రతికార్యమును దేశముకొఱకే; మాటలాడుటయు దేశముకొఱకే. వారి మాటలలో మాలిన్యముకాని, దంభముకాని, అసత్యముకాని లేదు. భారతదేశ దారిద్ర్యము, పారతంత్ర్యము—ఈరెండును వీరిమనస్సును వేధించుచుండెడివి. పలువురు వీరిని పలువిధములుగా ఆకర్షించుటకు వచ్చుచుండెడువారు. వీ రందఱును ఒకటే జవాబు—‘మీరు మీపని చేయుఁడు; నన్ను నా పని చేసికొననిండు. నాకుఁ గావలసినది దేశస్వాతంత్ర్యము. అది కలిగిన పిమ్మటనే మఱియొకటి. ఇప్పటికి నా కీ పనితో ఒకక్షణమును తీరిక లేదు.’

వీరి ప్రతిమాటలోను రానడేగారియెడ గౌరవము ముద్రితమైయుండెడిది. ‘రానడేగా రిటులు చెప్పెనువారు’ అనుమాట వీరికి ‘నూత ఉవాచ’ వంటిది. నే నటు నుండఁగా రానడేగారి జయంత్యుత్సవమో, వార్షికోత్సవమో (సరిగా నేఁడు గుఱుతు లేదు) వచ్చెను. గోఖలేగారు ప్రతియేఁడును జరుపుచువచ్చుచున్నటులు తెలిసెను. అప్పుడునేను గాక వీరిమిత్రులు ప్రొఫెసర్ కాథవటేగారు, *మఱియొక సజ్జనుఁడు

* ఇంగ్లీషుప్రతిలో నబ్జజ్జి యని కలదు.

ఆ త్మ క థ

నుండిరి. అందులకు వీరిని గూడ నాహ్వానించిరి. అపుడు వీరు మాకు రానడేగారిని గుఱించి తమకు గుఱుతు గల విషయములు కొన్ని వినిపించిరి. రానడేతైలంగమాండలికులను పోల్చిరి. తైలంగుగారు భాషా పండితులు; మాండలికుగారు గొప్ప సంస్కర్తలు. మాండలికుగారికి క్లయంట్ల పనియెడ కడు శ్రద్ధ. ఒకతూరి వారికి రైలు తప్పిపోవఁగా స్పెషల్ రైలు చేయించుకొని వెళ్లిరి. ఇక రానడేగారి శక్తి సర్వాంగీణము. నాటికాలమున నున్న గొప్పవారందఱలో ఆయన గొప్పవారు. ఆయన కేవలము న్యాయమూర్తి కాదు, చరిత్రకారుఁడు; అర్థశాస్త్ర వేత్త; గొప్ప సంస్కర్త. సరకారువారి జడ్జియయ్యును నిర్భయముగా కాంగ్రెసుకు ప్రేక్షకుఁడుగా వచ్చెడివాఁడు. లోకులకు వీరి నిర్ణయము ప్రమాణము. ఇటులు రానడేగారిని వర్ణించునెడ వారికిగల ఆనందము నకు మేర లేకుండెడిది.

గోఖలేగా రొక గుర్రపుబండి పెట్టుకొనిరి. నేను దీని గుఱించి ప్రశ్నించితిని; దానియావశ్యకము నాకు తెలియరా దాయెను: 'మీరు ట్రాముబండిమీద వెళ్లుచో సరిపోవదా? అది నాయకుల ప్రతిష్ఠకు భంగమా?'

కొంచెము వగచి ఆయన యిటు లనియెను: 'ఏమి? నీవును నాసంగతి యెఱుఁగఁజాలక పోయితివా? నాకు కాన్సిలులో వచ్చు సొమ్మును నాసొంతమున కుపయోగించుకొనను. మీరందఱు ట్రాము బండ్లలో పోవుట నా కీసుగా నుండును. కాని నే నటులు చేయఁజాలను. ఎంతమందితో నాకు పరిచయము కలదో అంతమందితో నీకును పరిచయము కలుగునేని అపుడు ట్రాములో పోవుట అసంభవము కాకున్నను తప్పక దుష్కర మగును. నాయకులు చేయున దంతయు సౌఖ్యము

కొఱకే యని యనుకొనుట కేమియు కారణము లేదు. నీ మితజీవిక నాకు ప్రీతికరము. వీలుకలంతవట్టు నేనును అట్టివాడనే. కాని నావంటి వారికి కొంచెము వ్యయ మనివార్య మగుట నిశ్చయము. '

నా ఆక్షేప మొకటి పూర్తిగా రద్దయిపోయెను. కాని మఱొకటి కలదు. దానికి మాత్రము వారు సంతుష్టి చేయఁగల ప్రత్యుత్తర మీయలేక పోయిరి.

'అయితే మీరు షికారుకై న పోవరుకదా! ఇంక ఎప్పుడు అస్వస్థులై యుండుట వింత అగునా? దేశకార్యములలో వ్యాయామమున కవకాశము దొరకదా?' అని నే నంటిని.

'షికారుపోవుట కవకాశ మెన్నఁడేని కనిపట్టితివా?' అని ప్రత్యుత్తరము వచ్చెను.

వారియందలి ఆదిరమువలన ఇందులకు నేను సమాధాన మొసఁగ లేదు. ఈప్రత్యుత్తరమువలన నాకు సంతోష మొదవలేదు. కాని మాటు పలుక కూరకుంటిని. భోజనమునకు మనకు సమయము దొరకుట లేదా? ఆరీతిగనే వ్యాయామమునకును దొరకునని నాటికిని నేటికిని నాయాశయము. దీనివలన దేశసేవ తక్కువకాదు. మఱియొక్కవ అగునని నా సవినయాభిప్రాయము.

గోఖలేగారితో నొకనెల—౨

గోఖలేగారి గొడుగునీడలలోఁ గూర్చుండి నేను కాల మతివా-
హితము చేయలేదు.

హిందూదేశమునందలి దేశ్యకైస్తవులపరిచయముఁ బడసి వారి
స్థితిగతులఁ దెలిసికొని నత్తునని నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని కైస్తవ
మిత్రులకుఁ జెప్పియుంటిని. కాళీచరణబెనర్జీగారి పేరు వినియుంటిని.
వారు కాంగ్రెసునందు లెస్స పనిచేయుచుండిరి. దీన నాకు వారియెడ
ఆదరము కలిగిపోయెను. ఏలనగా—సాధారణముగా దేశ్యకైస్తవులు
కాంగ్రెసుసభలో, హిందువులలో, ముసల్మానులలోను కలియరు.
కావున ఈకైస్తవులయెడఁ గలిగిన అవిశ్వాసము కాళీచరణబెనర్జీ
గారియెడ కలుగలేదు. ‘నేను వీరి దర్శనమాసింతు’ నని గోఖలేగారితో
ననగా, ‘వారిని జూచి నీ వేమి చేయఁగలవు? వారు చాల యోగ్యులే;
కాని వారిని దర్శించినందుల నీకు సంతృప్తి గలుగఁబో దని నే నను
కొందును. నేను వారిని బాగుగా నెఱుఁగుదును. నీవు మాడఁడలఁతు
వేని తప్పక మాడవలసినదే.’ అని వా రనిరి.

నేను కాళీబాబును దర్శనమున కర్థించితిని. వారు వెంటనే
అనుమతి నిచ్చిరి. దర్శన మొనర్చితిని. ఇంటిలో వారి ధర్మపత్ని
మృత్యుశయ్యమీఁద నుండెను. ఇల్లంతయు నిరాడంబరము. కాంగ్రెసు
నందు వారు కోటుపంట్లములలోనే యుండిరి గాని యింట బంగాళీ
దోవతి కట్టుకొని కుడితినీ తొడుగుకొని యుండిరి. నే నపుడు పారసీ

కోటు, పంట్లమును ధరించియుంటిని గాని వారి యీ నిరాడంబర వేషమునకు ప్రీతుడ నయితిని. వారి సమయము వ్యయ మొనరింపక నాగొడవ నేను చెప్పుకొంటిని.

వీ రిటు లనిరి : 'పాపములతోపాటు మనకు పునర్జన్మము కలదను సిద్ధాంతమును మీరు విశ్వసించురా, విశ్వసించరా?'

'తప్పక విశ్వసించును.'

'అయితే ఈ మూలపాపనివారణోపాయము హిందూధర్మములో నెచటను లేదు. కాని క్రైస్తవధర్మమందు కలను.' అని యీమాట చెప్పి వీరు మరల నిటు లనిరి : 'పాపమునకు ఫలము మృత్యువు. ఈమృత్యువును తప్పించుకొనుటకు ఏసే శరణము.'

నేను వీరికి గీతోపదిష్టమగు భక్తియోగమును ఉపస్థితికిఁ దెచ్చితిని గాని నాయీప్రయత్నము వృథాయయ్యెను. నేను వీరి సౌజన్యమునకు ధన్యవాదము లర్పించితిని. ఈసంభాషణమువలన నాకు తృప్తి కలుగ లేదు. కాని లాభము కలిగెను.

ఈసమయమున నేను కలకత్తాలో వీధివీధి వితగా తిరిగితిని. తఱచు నడచి. ఇపుడే న్యాయమూర్తి మిత్రగారిని, సర్ గురుదాస బెనర్జీగారిని దర్శించితిని. దక్షిణ-ఆఫ్రికా కార్యముల కీసజ్ఞుల సాయ మావశ్యకము. ఇపుడే రాజా సర్ ప్యారీమోహనముకర్జీ గారి దర్శనమును పొసంగెను.

కాళీచరణ బెనర్జీగారు కాళికాలయమునుగూర్చి నాకుఁ జెప్పిరి. ఒక పుస్తకమున దాని వర్ణన చదివియుంటిని. న్యాయమూర్తి మిత్రగారి గృహ మాప్రాంతముననే. వారి దర్శన మొనరించి యాదారిసే

ఆ త్మ క థ

కాళికాలయ మేగితిని. కాళికి బలి గాఁబోవుచున్న గొఱియలమందను దారిలోఁ జూచితిని. ఆలయపుసందులో బిచ్చగాండ్ర దండు. బైరా గీబాబులు సరేసరి. సంతలు, బజాబులు మొదలగుచోటుల భిక్షుకుల కేమియు నీయరాదని నాటికే నాకు నియమ ముండెను; పలువురు భిక్షుకులు నావెంటఁ బడిరి.

బాబాజీ యొక్కడు యెత్తగు నలుచదరపు రాతికట్టడముపై కూర్చుండియుండెను. అతఁడు ననుఁ బిలిచి, 'నాయనా! ఎక్కడికిఁ బోవుచున్నావు?' అనెను. నేను యథోచితముగ బదులాడితిని. అతఁడు నన్నును, నామిత్రుని గూర్చుండు మనెను. మేము కూర్చుంటిమి.

నే నిటు లడిగితిని: 'అయ్యా! ఇన్ని గొఱియలను బలియిడుట ధర్మమని మీరు తలఁతురా?'

ఆయన ఇటు లనెను: 'జీవహత్య ధర్మమని యెవఁ డనును?'

'మీ రిచటఁ గూర్చుండి లోకుల కేల యుపదేశింపరు?'

'అది నాపని గాదు. భగవత్సేవయే నాపని.'

'తమ కందుల కీచోటే దొరకెనా? వేటేచోటులు లేవా?'

'ఎక్కడఁబట్టిన నక్కడనే కూర్చుందును. నా కన్ని తావులు నొక్కటియే. లోకులగోల యేల? నా రొక గొఱియలమంద. ఎక్కడికి పిలిచిన అక్కడికి పోవుదురు. మాకు వారితో నేమి పని?'

నే నిక సంవాదమును పెరుగనీయలేదు. పిమ్మట నే నాల యములొనికిఁ జనితిని. ఎదురుగా రక్తనది చూచినపిదప నిలువ బుద్ధి పుట్టలేదు. నామదిలో పెద్ద ఊభ కలిగెను. తలక్రిందు లైపోతిని. అది నేటికివి మఱపురాదు.

౧౮ గోఖలేగారితో నొకనెల-౨

ఆసమయమున ఒక వంగసంఘమువారు నన్ను విందునకుఁ బిలిచిరి. అచట నేనొకసజ్జనునితో ఘాతకముగు నీపూజనుగూర్చి ముచ్చటించితిని. వారిటులనిరి: 'అచట బలిదానవేళలో చెవులు రింగుమన నవుబతులు మ్రోగును. ఈగందరగోళములో గొఱియలు వృత్తుబాధ నెఱుంగవు.'

ఈమాట నాకు రుచింపలేదు. నేనిటు లంటిని: 'ఆగొఱియ లకు నో రుండుచో నిటు లనవు. ఈఘోరాచారమును ఆపవలెను.' నాకు బుద్ధదేవుని కథ గుఱుతువచ్చెను. కాని ఆపనిమాత్రము నాశక్తికి మించిన దని గోచరించెను.

ఈవిషయమున నాకు నాటి కే యభిప్రాయమో నేటికిని అదియే యభిప్రాయము. గొఱియప్రాణమువల మనుష్యప్రాణము వలకంటె తగ్గదు. మనుష్యశరీరమును పోషించుటకు గొఱియను కూనీ చేయ నే నెన్నఁటికి సంసిద్ధుడఁ గాను. జంతు నెంత నిస్సహాయమో మనుష్యహింసనుండి తప్పించుకొన మనుష్యునిసాయముఁ బడయుటకు అది అంత అధికారి. కాని యెంతోయోగ్యత, యెంతో యధికారము లేక మనుజుఁ డిట్టి యాశ్రయదానము చేయఁజాలఁడు. గొఱియల నీక్రూ రహామమునుండి తప్పింప ఇంకను నాకు చాల నాత్మశుద్ధియు, త్యాగ మును ఆవశ్యకము. ఇంకను ఈశుద్ధిని, త్యాగమును గూర్చి ఘోషిం చుచుఘోషించుచునే ఈ దేహమును విడువనయ్యెడి నేమో యని తోచెడిని. మనుష్యుల నీమహాపాతకమునుండి తొలగించుటకు, నిర్దోషములగు నీజీవముల రక్షించుటకు, మఱి యాయాలయమును పవిత్రము చేయుట కెన్నఁడు పరమేశ్వరుఁ డేమహాపురుషుని, లేక యేమ హాసతిని సృష్టించునో! నేను సదా అందులకు ప్రార్థించుచున్నాను. జ్ఞానవంతులు, బుద్ధిమంతులు, త్యాగులు, మఱి భావనాప్రధానులు నగు వంగవాసులు ఎటు లీవధను సహించి యూరకుండుచున్నారు?

గోఖలేగారితో నొకనెల—3

కాళీమాత నుద్దేశించి చేయబడుచున్న భయంకర మగు నీయజ్ఞమును గాంచిన తరువాత నాకు బంగాళీజీవితమును తెలిసికొను నిచ్చయినుమడించెను. ఇందులకు బ్రహ్మసమాజమతగ్రంథములు బాగుగా చదివితిని. ప్రతాపచంద్రమజుమదారుగారి జీవితమును కొలఁది గొప్ప చదివితిని. వారి యుపన్యాసములు వింటిని. వీరు వ్రాసిన కేశవచంద్ర సేనుగారి చరిత్రమును కడు నాసక్తితోఁ జదివితిని. మఱియు సాధారణ బ్రహ్మసమాజమునకును, ఆదిబ్రహ్మసమాజమునకును భేదము తెలిసికొంటిని. పండితశివనాథశాస్త్రిగారిని దర్శించితిని. ప్రొఫెసర్ కాధనటేగారితో మహర్షి దేవేంద్రనాథ టాగూరుగారిని దర్శింపఁ జనితిని. కాని ఆసమయమున వా రెవరికిని దర్శనమిచ్చుటలేదు. కాన వారి దర్శన మబ్బలేదు. కాని వారి యింట బ్రహ్మసమాజోత్సవమునకు మే మాహూతులమైతిమి. అపు డచట శ్రేష్ఠమగు వంగగానము వింటిని. నాఁడునుండి వంగగాన మనిన చెవులు కోసికొందును.

బ్రహ్మసమాజమునుగూర్చి యింత తెలిసికొనినతరువాత శ్రీ వివేకానందస్వామివారి దర్శన మొనరింపకుండ నుండు టెటులు? అత్యుత్సాహముతో బేలూరుమతమువఱకు చాలనట్టు నడచియే వెళ్లితిని. ఎంతవట్టు నడచితినిో నేఁడు సరిగ నుర్తు లేదు. అట్టి యేకాంతస్థలమున ఉండుటవలన ఆమతమును నేను చాలఁ గొండాడితిని. అచటికి వెళ్లఁగా స్వాములవారు జబ్బుపడి కలకత్తాగృహమునం దుండిరని తెలియ

వచ్చెను. ఈ సమాచారము వినఁగా నా కాశ లుడిగెను. పిదప సోదరి నివేదిత నివాస మెఱిగికొంటిని. ఆమె యొక చౌరంగీమహాలునం దుండెను. అచట నామెను దర్శించితిని. ఆమె వైభవమును జూచి నిలువున నీరయితిని. మాటయందును పలుకునందుఁగూడ మాయరువురికి పలక కుదురలేదు. నే నీ విషయమును గోఖలేగారికిఁ జెప్పితిని. 'ఆమె మిగుల తేజు గలది. మీ కిరువురికి ఏకవాక్యత కలుగుట కష్టమని గోఖలేగా రనిరి.

మఱియొకతూరి పే స్టన్ జీ పాదుషాగారి యింట మాయరువురకు సమావేశము కలిగెను. ఆమె యచట నుండఁగా నే నేగితిని; ఆమె పే స్టన్ జీగారి వృద్ధమాత కుపదేశ మిచ్చుచుండెను. ఇందు నే ననాయా సముగా దుబాసి నయితిని. సోదరి నివేదితకును నాకును భావైక్యము లేకున్నను, నే నామెకుఁగల హింమామతమునందలి అగాధప్రేమను గమనించితిని. ఈమె రచించిన గ్రంథములను నేను పిదపఁ జదివితిని.

అర్ధదినము దక్షిణ-ఆఫ్రికాకార్యములకు, కలకత్తాలోని నాయకులను దర్శించుటకును, మిగిలిన అర్ధదినము కలకత్తాలోని ధార్మిక సంస్థలను, ఇతరసాంఘికసంస్థలను దర్శించుటకును నేను నాదైనిక కార్యక్రమమును ద్విధా విభజించుకొంటిని. నే నొకనాఁడు డాక్టరు మల్లికుగారి అధ్యక్షతక్రింద బోయరుయుద్ధమునందు భారతీయపరిచారకసమూహము డేసిన పనినిగుఱించి యుపన్యసించితిని. 'ఇంగ్లీష్ మన్' పత్రికాధిపతిపరిచితి యిపుడును నా కుపయుక్త మాయెను. సాండర్సుగారి కిన్నాళ్లును సుస్తీగానే యుండెను గాని ౧౮౯౬ సంవత్సరమునందు ఎటులు నాకు సాయము చేసిరో యిపుడును అటులే సాయముచేసిరి. నా యీ యుపన్యాసమునకు గోఖలేగారు సంత

ఆ త్మ క థ

సింఛిరి. మఱియు నది డాక్టరు రాయగారి మెప్పు పడయఁగా మిగుల సంతసింఛిరి.

నే నిటులు గోఖలేగారి ఛత్రచ్ఛాయమునం దుండుటనలన బంగాళమునందు నా సని చాల తేలికయాయెను. బంగాళమునందలి గొప్పగొప్ప కుంటుంబములతోడి పరిచితి సులభముగాఁ గలిగెను. మఱియు నాకు బంగాళముతో సన్నిహితసంబంధ మేర్పడెను. చిర స్మరణీయుమగు ఈకాలమునందలి విషయములు పెక్కు లున్నవి గాని వానిని విడనాడవలసినచ్చుచున్నది. ఈసమయముననే బ్రహ్మదేశ (బర్మా) మరిగితిని. ఇచటి ఖాంగీలఁ (సన్న్యాసులు) గనుఁగొంటిని. వారి సోమరితనమునకు వగవు కలిగెను. బంగారు పెగోడాలు (గోపురములు) చూచితిని. దేవళమునందు లెక్కపెట్టలేనన్ని చిన్నచిన్న క్రొవ్వెత్తులు వెలుఁగుచుండెను. అవి నా కింపిశము కాలేదు. గర్భాలయమున పరువులెత్తు నెలుకలను జూడఁగా మోర్బిలో దయానంద స్వామివారి యనుభవము గుఱుతునచ్చెను. బ్రహ్మదేశమునందలి స్త్రీల స్వాతంత్ర్యమును, ఉత్సాహమును జూచి సంతసింఛితినిగాని పురుషుల మాండ్యమును గాంచి దుఃఖించితిని. బొంబాయి ఎటులు హిందూ దేశము కాదో రంగూనుకూడ అటులే బ్రహ్మదేశము కాదని చూచి తెలిసికొంటిని. మఱియు హిందూదేశమునందు మనము ఇంగ్లీషువర్తకులకు కమిషన్ ఏజెంట్ల మయినట్లే ఇంగ్లీషువర్తకులతో కలిసి బ్రహ్మదేశము వారిని మనకు కమిషన్ ఏజెంట్లగాఁ జేసికొంటి మనియుఁ దెలిసికొంటిని.

బ్రహ్మదేశమునుండి మరలివచ్చిన పిదప గోఖలేగారికడ నెలవు గొంటిని. వీరిని విడిచిపెట్టుట దుస్సహ మాయెను. అయితే నాకు పంగదేశముతో లేక కలకత్తాతో పని అయిపోయెను.

అన్ని పనులకంటే ముందు, హిందూదేశమున మూడవతరగతి రైలు బండ్లలో ప్రయాణము చేసి ఆతరగతిలో పయనించువారి కష్టములను తెలిసికొనవలయు నని తలచితిని. ఇట్లు గోఖలేగారికి విన్నవించితిని. వినీ వినుటతోడనే వీ రపహసించిరి. కాని నాయభిప్రాయములను నేను తెలుపుకొనఁగా సంతసించిరి. ముమ్మొదట కాశికి వెళ్లి ఆనిబినెంటుగారి దర్శన మొనరించుకొనవలయునని స్థిరీకరించితిని. ఆమె యపుడు మంచ మెక్కియుండెను.

మూడవతరగతి రైలుబండి ప్రయాణమునకు తగిన సరంజామా పిదపఁజేసికొనవలసి వచ్చెను. లడ్డుపులు, పూరీలు నించిన టిఫిన్ బాక్సు ఒకటి గోఖలేగారు బహుమతి చేసిరి. పండ్లెం డణాలకు ఒక రైలుసంచి కొంటిని. ఒకచాయ ఉన్ని (పోరుబండిరు ప్రాంతమువారు నేయుదురు) కోటు, ఒకతువ్వలు, ఒకదోవతి, ఒకకుడితినీ వీని నం దుంచితిని. కప్పుకొన నొక కంజలి నుంచికొంటిని. ఇవి గాక ఒక లోటా. ఈ సామానును తీసికొని రవాణా అయితిని.

గోఖలేగారును, డాక్టరు రాయిగారును నను సాగనంప స్టేషనుకు వచ్చిరి. రావలదని వీరిని నేను కడు వేడుకొంటిని గాని వీరు నామాట విన్నారు కారు. 'నీవు ఒకటవ తరగతిబండిలో పయనించుచో నేను రాను గాని యిపుడు రాకతప్పదు' అని గోఖలేగా రనిరి.

ప్లాటుఫారమ్మీదికి వెళ్లుచుండఁగా గోఖలేగారి నెవరును అచర్యోధింపలేదు. వీరు పట్టుపాగ చుట్టుకొనిరి, ధోవతి కట్టుకొనిరి. కోటు తొడుగుకొనిరి. డాక్టరు రాయిగారు బంగాళీవేసములో నుండిరి. ఈకారణమున టికెట్ కలెక్టరుబాబు మొదట వీరి నాపెను గాని గోఖలేగారు 'నామిత్రులని చెప్పిన పిదప రానిచ్చెను. ఈరీతిగా వా రిరువురును నాకు నెల వొసఁగిరి.

కాశీలో

శ్రీపయనము కలకత్తానుండి రాజకోటకు. నడుమకాశీ, ఆగ్రా, జయపురము, పాలనపురములు చూచుకొని రాజకోట పోడలచితిని. పీనిని చూచుటకుమాత్ర మనకాశీ ముందెను. అన్నిస్థలములందును ఒకొక్కనాడే ఉంటిని. పాలనపురమునందొక్క మిగిలిన స్థలములందు సత్రములందును, పండాలు యిండ్లయందును ఉంటిని. ఈప్రయాణమున కయిన వ్యయ మంతయు రైలుఖర్చులతోకలిసి ముప్పదియొక్క రూపాయ లని గుఱుతు. మూడవతరగతిబండ్లలో వెళ్లుచున్నను మెయిలులో నెక్కలేదు. ఏలన, అందు జనము క్రిక్కిరిసియుండునని తెలియును. మిగిలిన బండ్లకంటె మెయిలుబండిలో మూడవతరగతి కంటెకెట్టు కున్న వెల యెక్కువ. నా కిది కష్ట మనిపించెను.

మూడవతరగతిబండ్లలో చెత్తయు, మఱుగుదొడ్ల కంపును నేడెటు లుండెనో నాడును అట్లేయుండెను. ఇన్నాళ్లకు కొంచెము సంస్కరణము జరిగియుండును గాని మూడవతరగతికిని మొదటితరగతికిని గల కిరాయిలోనుండు అంతరముకంటె ఆ రెండుతరగతుల కును గల సౌకర్యములో నుండు అంతర మెక్కువ. మూడవతరగతి బాటసారులకును, గొటియలకును భేదము లేదు. ఈబండ్లుగూడ గొటియలకే తగినవి. యూరపులో మూడవతరగతిలో పయనించుటయే నా కలవాటు. ఎటు లుండెనో చూతమని ఒకసారి మొదటితరగతి పెట్టె యెక్కితిని. మూడవతరగతికిని మొదటితరగతికిని అంతర

మంతగా నాకుఁ గానరాలేదు. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో మూడవతరగతి బాటసారులు తఱచు నీగ్రోలు. అక్కడ మూడవతరగతి బాటసారులను సౌకర్యము చక్కఁగా నుండును. కొన్ని కొన్ని చోటుల మూడవ తరగతిబండ్లలో పడుకొనుటకును ఏర్పాటు లుండును. కూరుచుండుటకు దిండు లుండును. పెట్టెలలో నియతి నతిక్రమించి యెక్కువమంది యెక్కిరు. ఈమర్యాదాపాలనము మన దేశములో నెక్కడను గానరాదు.

రైల్వేవారి చెడు ఏర్పాటు లటుండ, బాటసారుల అశుచిత్వమును జూచినచో శుచిగా నుండువా రం దెక్క సంకోచింతురు. సంకోచించి యేమిఫలము? ఆ పయనము వారి కొక శిక్షగఁగాన్పించును. పలువురక్కడక్కడనే ఉమియుదురు. ముఠీకి చేయుదురు. బీడీల పొగ పెట్టుదురు. తములపుటాకులు, పొగాకును నమలి పిచకారికొట్టుదురు. బిగ్గటగా మాటలాడుదురు. ప్రక్కవారి బాధ నరయక దుర్భాషలాడుదురు. ఇట్టి మూడవతరగతి రైలు పయనపు పాట్లు అంతట ననుభవించితిని.

నేను ౧౯౦౨ సంవత్సరము మూడవతరగతిబండిలో పయనించితిని. ౧౯౧౫ నుండి సంవత్సరమువఱకును ఎడత్రెవ్వక మూడవతరగతిలోనే పయనించితిని. అప్పటికిని ఇప్పటికిని ఎక్కువ భేద మేమియు కానిపింపలేదు. ఈమహావ్యాధి కొకటేమందు. చదువుకొనినవా రందఱును మూడవతరగతిలోనే పయనించి బాటసారుల శూరభ్యాసములను మార్పఁ జూడవలయును. ఇంతియకాక అక్కటకల వానినిగుఱించి అర్జీలు పంపి రైలు-అధికారులను నిదుర పోనీయఁగూడదు. తమతమ సౌఖ్యమునకు లంచము, లీయరాదు; మఱి యేయితరములకు నన్యాయమార్గములను బట్టరాదు. మఱియు రైలునియమముల నతిక్రమింపరాదు. ఇటు లొనరించినచో కొలది గొప్ప సంస్కారము

ఆత్మకథ

జరుగునని అనుభవమువలనఁ జెప్పుచున్నాను. నేను జబ్బువాడ నైపోవుటవలన ౧౯౨౦ సంవత్సరమునుండి మూడవతరగతిపయనమునకు స్వస్తి చెప్పవలసివచ్చెను. ఇందులకు నాకు సిగ్గును, వగపును గలిగెడిని. మూడవతరగతిజాటసారుల కష్టములను దూరముచేయు ప్రయత్నము కొంచెము దారికి నచ్చుచున్న కాలముననే నాకిట్టి యదృష్టము తప్పిపోయెను. రైలునందును, పొగయోడలందును పయనించు పేదవార చిక్కులను, అసౌకర్యములను, దురభ్యాసములను తొలగించుటయు, విదేశవర్తకులకు సర్కారువారు చేయు అనుచితసౌకర్యములను దొలగించుటయు ఇది అందఱకును సంబంధించిన ఒక స్వతంత్రవిషయము. ఇందులకు సమర్థు లొకరిద్దఱు పూనుకొనినచో మేలు కలుగును.

ఇక నీమాట కట్టిపెట్టి కాశీకథ వినిపింతును. ప్రాతఃకాలమున కాశీలో కాలు పెట్టితిని. పండా యింట దిగఁ దలచితిని. పలువురు బాపనయ్యలు నా చుట్టుముట్టిరి. వీరి అందఱలో శుచిగానున్న పండా యింటికి వెళ్లుద మనుకొంటిని. నేను వెళ్లినట్లే ఆయిల్లు శుచిగా నుండెను. మంగిలిలో గోవు కట్టబడియుండెను. ఇల్లు శుద్ధముగా నుండెను. మేడమీద నాబస. యథావిధిగా గంగాస్నానము చేయఁ దలచితిని. అంతవట్టు అన్నము తినకుండ నుండ నెంచితిని. చేయవలసిన ప్రయత్న మంతయు పండా చేసెను. రు. ౧-౪-౦ కంటె నెక్కువ దక్షిణ యాయఁజాలనని మొదటనే పండాకుఁ జెప్పితిని. దానికిఁ దగినట్లులే చేయుమంటిని. అతఁ డించుకయు జగడమాడక, 'పక్షిదుల కై నను పాదుషాల కై నను పూజ ఒకరీతినే చేయింతుము. యాత్రికులు వారి శక్తిని, ఇచ్చును అనుసరించి యిత్తురు, దానికేమి? అనెను. పూజాసమయమున మంత్రము లేమియు మ్రొంగినటులు లోపలేదు. పండ్రెండు గంటలకు పూజాస్నానాదుల నెఱవేర్చికొని కాశీ

పశ్యేనాథుని దర్శింపఁ జనితిని. ఆచట నామాచిన విషయములు దుఃఖ జనకము లాయెను.

౧౮౯౧ సంవత్సరమున నేను బొంబాయిలో బారిష్టరీ చేయు చుండఁగా ప్రార్థనాసమాజమందిరమునందు కాశీయాత్రనుగూర్చి ఒక యుపన్యాసమును వింటిని. దానఁజేసి నిరాశుఁడ నయియే వెళ్లితిని గాని ప్రత్యక్షదర్శనమున అనుకొనినంతకన్న నెక్కువ నిరాశుఁడ నైతిని.

జాటుదలగా నున్న ఒక యిటుకుసందులోనుండి ఆలయము లోని కేఁగవలయును. అచట శాంతి యను మాటయేని లేదు. నలు దెసల ఈఁగలు 'మొంయి' మనుచుండెను. యాత్రకులయు, దుకాణ ములవారలయు గోల పడరాదు.

ధ్యానమునకు, భగవచ్చింతనమునకు తానైన అచట వాని యూరుపేరులు లేవు. కాని తమ చుట్టు ప్రక్కల నేమి జరుగుచున్నదో తెలియక ధ్యానమునందు మునిగియున్న స్త్రీలను కొందఱును నేను జూడకపోలేదు. కాని యిందుల కాలయాధికారులను బ్రశంసింపవలసిన పని యేమియు లేదు. ఆలయప్రాంతములు శాంతముగ, నిర్మలముగ, సుగంధితముగ, వెలుపటి శాంతి లోపల ప్రతిబింబించునటులు చేయుట ఆలయాధికారుల విధి. నే నచట మోసపు వర్తకులు రెండవరకి పు మిఠాయి అమ్ముచుండుటఁ జూచితిని.

ఆలయము ప్రవేశింపఁగ నే గుమ్మముమందు క్రుశ్చిన పూలు కానిపించెను. నీనినుండి దుర్గంధము ప్రసరించుచుండెను. లోపల నేల యంతయు చలువతాలచే పఱపఁబడియుండెను. ఆ చలువతాలమీఁద అంధభక్తుఁ డొకఁడు రూపాయలు తాపటముచేయించెను. దానిలో నికి ముఱికిమాఱి నివాస మేర్పఱిచికొనెను.

ఆత్మకథ

‘జ్ఞానవాపికడ కేగితిని. అచట నీశ్వరు నన్వేషించితిని గాని వృథా. దాన నామనస్సు బాగుండలేదు. జ్ఞానవాపికడఁగూడ చెడుగ వులే. దక్షిణ నర్పింప నాకు ఆటే బుద్ధిపుట్టలేదు. కావున నొక దమ్మిడి అచట వయిచితిని. పండా ఎగిరిపడి దమ్మిడిని త్రోసివైచి కొన్ని తిట్లుతిట్టి, ‘నీవిట్టి యవమానము చేయుదువేని నరకమున కూలఁగలవు’ అనెను.

‘అయ్యా! నా కేకర్మము కానున్నదో యది యగుఁగాక! కాని తమ రీదుర్భాషలను వాకునకుఁ దెచ్చుటచితము కాదు. ఈదమ్మిడిని తీసికొన్నచో తీసికొనుఁడు, లేదా యిదియు మీకు దక్కదు’ అని నేనంటిని. ‘పో! నీదమ్మిడి నాకుఁ గావలయు ననుకొంటివిగాఁ బోలు?’ అని పండా మఱినాలుగు తిట్లు వడ్డించెను. నేను దమ్మిడిని దీసికొని దారిని బడితిని. ‘పండామహాశయునికి దమ్మిడి నష్టము; నాకు దమ్మిడి లాభ’ మని నే ననుకొంటిని. కాని ఆయన దమ్మిడి పోనిచ్చువాఁడు కాఁడు. అతఁడు నన్ను వెనుకకు రాబిలిచి, ‘మంచిది. అక్కడ ఉంచు. నేను నీవలెఁ జేయరాదు. నేను తీసికొనకున్నచో నీ కమంగళము కలుగును’ అనెను.

నేను మెదలక ఆదమ్మిడి నట నుంచి ఒక పాడవు నిట్టూర్పు విడిచి నిర్గమించితిని.

ఇటుపిదప ఒకటిరెండుమాటులు కాశీవిశ్వనాథునికడ కేగితిని గాని నా కప్పటికి మహాత్మబిరుదము లభించియుండెను. కావున ౧౯౦౨ సంవత్సరపు అనుభవము లెటులు కలుగును? నేనే దర్శన పాత్రము నయిపోవఁగా నిక నాకు దర్శనభాగ్య మెటులు? మహాత్ముల కష్టములు మహాత్ములకే యెఱుక. అది యటుండె. ఆలయమున గవులు కంఘరములు మున్నెటులుండెనో అపుడును అటులే యుండెను.

ఎవరికేని పరమేశ్వరుని దయయెడల శంక యుండునేని వారీటు వంటి తీర్థక్షేత్రములను జూతురుగాక ! ఆమహాయోగి తనపేరిట జరుగు నెంత మోసమును, ఎంత అధర్మమును, ఎంత పాపందేతను సహించు చున్నాడోకదా ? ఆయన యిటులు చెప్పియుంచినాడు:—

యే యథా మాం ప్రపద్యంతే తాం స్తథైవ భజాన్మహమ్. *
కర్మనెవఁడు మిథ్య చేయఁగలఁడు ? మఱియు నిక భగవానుఁడు నడుమ తానేల చేయి చేసికొనవలయును ? ఆయన ధర్మము నిటులు నిర్ణయించి అంతర్హితుఁడాయెను.

నే నీయనుభవములు నెంటఁబెట్టుకొని మిసెస్ బిసెంటుదర్శనమున కేగితిని. ఆమె యపుడే జబ్బుపడి లేచెను. నారాకను లోనికిఁ దెలిపినంతటనే యామె ననుఁ జూడవచ్చెను. నేను కేసలము దర్శన కాంక్షిని కావున నిటు లంటిని:—

‘తమకు శరీరమున తిన్నగా లేదని వింటిని. అందులకు మిముఁ జూచిపోవుటయే నాకోరిక. తమకు జబ్బుగానున్నను దర్శన మిచ్చితిని. చాలును; సంతుష్టుఁడను. ఇక నింతకంటె నెక్కువకష్టము మీ కీయఁ గోరను.’

ఇటు లామెకడ నెలవు గొంటిని.

* ఏవ రెటులు నను? గొలిచిన వారి కట్టిఫల మొనఁగఁడును.

బొంబాయిలో

నేను బొంబాయిలో ఉండి బారిష్టరీ చేయుచు దానితోపాటు లోకసేవలో పాలుగొన గోఖలేగారి కోరిక. ఆకాలమున లోక సేవ యనగా కాంగ్రెసుసేవ. అప్పుడు గోఖలేగారి కోరిక సంస్థను స్థాపించి యుండిరి. దానిపని కేవలము కాంగ్రెసుపనులను నడపుట.

నాకును అదియే కోరిక గాని బారిష్టరీలో ఆత్మవిశ్వాసము లేకుండుట. పూర్వానుభవములు మఱపుతరులలేదు. మఱి కేసులకొరకు పోరిని వీరిని కొనియాడుట నాకు విషప్రాయము.

ఈకారణమున మొదట నేను రాజకోటయందే మకాముపెట్టి యిని. అచట నాపురాణహితైషులును, నన్ను సీమ కంపినవారును అగు శ్రీరామమహదేవగారు మూడుకేసులు తెచ్చియిచ్చిరి. అందు రెండు అప్పీళ్లు. కామయ్యవాడు జూడిషల్ అసిస్టెంటుకడ వానివిచారణ. మిగిలినది అసలుదావా. అది జామనగరమునందు. ఇది సెద్దదావా. ఈదావా గెలిపింప నేను పూచీ యాయలే నంటిని. ‘ఓడిపోవుచో మేముగదా? నీవు శక్తికొలది పనిచేయుము. నేనును నీతో నుందును గాదా?’ అని కేవలరాముగా రనిరి.

ప్రతిపక్షుల వకీలు స్వర్గీయులగు సమర్థుగారు. నేను కేసు బాగుగా చదివి సంసిద్ధుడ నైతిని. నాకు ఇండియన్ లా బాగుగా వచ్చునని కాదు. మఱి కేవలరామదేవగారు నాకు నూజిపోసిరి. ‘ఎవి డెన్స్-ఆక్టు—సాక్షివిధాన మంతయు. ఫిరోజిషాగారికి. జిహ్వ

గ్రామమున నుండును. 'ఆయన' గొప్పవాఁడగుటకు 'హేతు వది' యని నామిత్రులు నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు పోవకముందు చెప్పుచుండెడి వారు. ఈసంగతి నేను గుర్తించుకొని దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు వెళ్లునపుడు టేకలతోఁగూడ దీనిఁ జదివి పెట్టుకొంటిని. ఇంతియ కాక నాకు దక్షిణ-ఆఫ్రికా యనుభవమును గలదు.

నేనీ దావా గెలిచితిని. దీనివలన నా విశ్వాసము దృఢపడెను. అపీళ్లయెడ నాకు భయము లేదు. అవియు గెలిచెను. ఇక బొంబాయి వెళ్లినను భయము లే దని ధైర్యము కలిగెను.

ఈ విషయ మెక్కువ చెప్పకముందు తెల్లయశికారుల యవి చారమును, అజ్ఞానమును గుఱించి కలిగిన అనుభవము చెప్పుదును. ఈ జూడిషియల్ అసిస్టెంటు ఎప్పుడును ఒకచోట నుండఁడు. ఈయన త్రిపాదివలె ఎక్కడెక్కడ తిరుగుచుండునో వకీళ్లును, క్లయంట్లును అక్కడక్కడికి పోవలసియుందురు. తనుచోటులు వదిలినచ్చు వకీళ్లకు ఫీ బెక్కువ కాఁగా క్లయంట్లకు ఇబ్బడి ఖర్చు తగిలెడిది. ఇదియంతయు విచారించుటకు జడ్జి కేమిపని?

వేరావల్ అను గ్రామమున ఈ అప్పీలు శ్రవణము. అపుడు వేరా వలునందు స్లేగు ముమ్మరముగా నుండెను. రోజుకు ౫౦ మందికిఁ తాకు చున్నటులు గుర్తు. జనాభా ఇంచుమించు ౫,౫౦౦. దాదాపు గ్రామ మంతయు శూన్యము. నేనొక శూన్యసత్రమున విడిసితిని. అది గ్రామము నకు కొంచెము దవ్వు. అయితే పార్టీలకు నివాస మెక్కడ? వీరు దరి గ్రు లయినచో వీరి నీశ్వరుడే కాపాడుకొనవలయునా?

'అచట స్లే గుండుటవలన విచారణ మఱియొకచోటికి మార్పు మని దొరగారిని కోరుము' అని నా కొకపకీలుమిత్రుఁడు తంతినిచ్చెను.

ఆ త్మ క థ

నే నటులు కోరగా దొరగా రిటు లనిరి: 'క్షేగుకు భయపడు చున్నారా?'

'ఇం దడుగవలయునది మా భయమునుగుఱించి కాదు. నా సంతోషోపాయము నాకుఁ దెలియును. అయితే క్లయంట్లగతి యేమి కావలయును?'

'క్షేగు హిందూదేశమున ఇల్లు కట్టుకొన్నది. దీనికి భయ మెందుకు? వేరావలుగాలి ఎంతమంచిది! (దొరగారు గ్రామమునకు మారముగా రాజభవనమునంటి డేరాలో నున్నారు) ఈరీతిగా వెలుపల నుండుట జనులకు నేర్పవలయునని యిటులు చేయుచున్నాను.'

ఈ ఫిలాసఫీముందు నామాట యేమి చలామణి యగును? 'గాంధిగారు చెప్పినది గుర్తించుకొని వకీళ్లకును, పార్టీలకును నిక్కముగా కష్టమాయెనేని నాకుఁ జెప్పు'మని దొరగారు శిగస్తాదారుతో ననిరి.

దొరగా రొప్పునుకొనినదానినే చేసిరనుట నిక్కువము. కాని నల్లవారి యిక్కట్టులముం దది యేపాటి? ఆయనకు బీదలగు నల్లవారి యక్కఱలు, అలవాటులు, స్వభావములు, ఆచారములు ఎటులు తెలియఁగలవు? కాసులమీఁద నడచువారికి కానులయెఱుక యెటులు? ఎంత విచారించినను, ఏనుఁగు చీమనుగుఱించి తెలిసికొన నెటు లసమర్థమగునో, అరీతిగనే అక్కఱలో ఏనుఁగులంతటి తెల్లవారు అక్కఱలో చీమలంతటి నల్లవారినిగుఱించి తెలిసికొనను, వారికి తీర్పుదిద్దను అసమర్థులు కాఁగలరు.

ప్రకృత మనుసరామః. డైని జెప్పిన చందమున నాయందు నాకుఁ గొంత విశ్వాస ముదయించినచరసారా కొంతకాలము రాజకోటయందే ఉండనిశ్చయించితిని. ఇంతలో నొక నాఁడు కేవలరాము గారు నాకడకు

వచ్చి, 'నిన్ని చట నుండనీయము. నీ విక బొంబాయిలో ఉండవలసి వచ్చును' అనిరి.

'అయితే అచట నున్నచో నాకు కేసు లేవి? నా ఖర్చులు మీరు గడపుదురా?'

'ఆహా! నీ ఖర్చులు గడపుదును. వలసినపుడు పెద్దపెద్ద బారిష్టరులవలె నిన్ను ఇచటికి తీసికొని వత్తును. వ్రాతకోతల పనులన్నియు అచటికిఁ బంపుదును. బారిష్టరును గొప్పవానిని జేయుటగాని, కొలఁదివానిని జేయుటగాని స్టేడరుల చేతిలోని పని గాదా? జాంసగరమందును, వేరావలునందును నీవు నీపనిని తిన్నగాఁ జేసితివి. దీనివలన మాకిక పికరు లేదు. నీవు లోకారాధన చేయవలసినవాడవు. నిన్నిటులు కారిత్యావాడులో ముటుగనీయము. చెప్పు ప్రయాణ మెపుడో?'

'నేటాలునుండి నాకు కొంతపైకము రావలసియున్నది. అది వచ్చుటతోడనే నేను వెళ్లుదును.'

పైకము రెండువారములలో వచ్చెను. నేను బొంబాయి వెళ్లితిని. 'పేయిన్ గిల్ బర్టు అండ్ సయానీస్' ఆఫీసునందు 'చేంబర్స్' అద్దెకుఁగొని అచట నిలిచిపోతిని.

ధర్మసంకటము

నే నాఫీసుతోపాటు గిరిగామనందు ఇల్లును అద్దెకుఁగొంటిని.

కాని యీశ్వరుఁడు నన్ను స్థిరముగా నిలువనీయలేదు. ఇల్లుగొని యెన్నోనాళ్లు కాకముందే నారెండవపిల్లవానికి జబ్బు వచ్చిపడెను. టైఫాయిడ్ జ్వరము. జ్వరము జాఅదు. తడఁబాటుమాటలు, రాత్రి సన్నిపాతలక్షణములు. ఈవ్యాధికిముం దితనికి ముమ్మరముగా మశూచి పోసెను.

డాక్టరును బిలిచితిని. 'ఇందులకు మం దుపయోగింపదు ; కోడి గ్రుడ్లరసము, కోళ్లరసమును ఈయవలయు'నని యతఁ డనెను.

మణిలాలువయస్సు పదియేండ్లు. వాని నే మడుగుదును? సంరక్షకుఁడను నేనే. యేవోయొకటి నిర్ణయింపవలసినవాఁడను. డాక్టరు సజ్జనుఁడు ; పౌరసీనుఁడు. 'అయ్యా! మేము మాంసాహారులము కాము. మీరు చెప్పిన ఈ రెండువస్తువులలో దేనినీ ముట్టము. ఇందులకు బదులు మఱియొకటి చెప్పు' ఁడంటిని.

'మీకుర్రవానికి జీవితాశ లేదు. పాలలో నీరు కలిపి యీనగును గాని ఆయాహారము చాలదు. నేను పలువురు హిందువుల కుటుంబము లలో వైద్యము చేయుదు నని మీ రెఱుఁగుదురు. వా రెవరును నే నె టులు చెప్పిన నటులు చేయకమానరు. నే నీపైని జెప్పినవి వారు తీసికొనుచునే యున్నారు. నేను చెప్పినటులే మీరును విని మీ కుర్రని యెడ కాఠిన్యము తాల్పకుందురేని మేలు కలుగును.'

‘మీ రన్నది నిక్కమే కాని తమకిది తెలుపఁగోరెదను. ఇందు నాపూచీ చాల నెక్కువ. ఇతఁడు పెద్దవాఁడై యుండునేని వాని యిష్టానుసారము ప్రవర్తించియుండును గాని యావిషయమును నామీదనే పడినది. మనుష్యునకు ధర్మసంకట మిట్టిసమయమందే యని నే ననుకొందును. తప్పగునొండె, ఒప్పుగునొండె, మనుష్యుఁడు మాంసము తినరాదని నామతము. జీవనసాధనములకును ఒక యెల్లకలదు. ప్రాణ ధారణ మొనరించుటకును ఈవస్తువులఁ దినరాదని నాయుద్దేశము. నాకుఁ గాని, నావారికిఁగాని ఇట్టి సమయములందును నాధర్మమర్యాద మాంసముమొదలగువానిని నిషేధించుచున్నది. కావున మీరీ కుర్రవానిజీవిత మపాయగ్రస్తమయి యున్నదని నిశ్చయించినను, అట్టిది తటస్థించినను, నేను వీని ముట్టను. కాని నే నొకటి మిమ్ము యాచింతును. విశ్రాంతి దులు నేను వాడను. నాకు నాడీశ్వాదయపరీక్ష తెలియదు. నాకు, కొంచెము జలచికిత్స యెఱుక. నే నాచికిత్స చేయఁదలఁతును. కాని తమరు నియమము ననుసరించి మణిలాలను జూడవచ్చి శరీరమునందు జరుగు మార్పులను నాకుఁ దెలుపుచుందురేని నేను తమమేలు మఱచను’ అని అంటిని. సజ్జనుఁడగు నతనికి నా యిక్కట్టు తెలిసెను. నాయి చ్ఛానుసారము మణిలాలను జూచిపోన నంగీకరించెను.

మణిలాల తనయుద్దేశమును నిర్ధారించి చెప్పఁగలవాఁడు కాక పోయినను, నాకును డాక్టరునకును జరిగిన సంభాషణమును తెలియఁ జెప్పి పిదప ‘నీ ఉద్దేశ మేమి?’ అని అడిగితిని.

‘నీవు మామూలుగా జలవైద్యము చేయుము. నాకు కొట్లా వద్దు, కొడిగ్రుడ్లరసమూ వద్దు.’

నేను వీనిని తినుమని చెప్పినచో నితఁడు తిను నని నాకుఁ దెలిసినను ఈమాటలవలన నాకు సంతసము కలిగెను.

నాకు కూనీనైద్యము కొంచెము తెలియును. లోగడ నీనైద్యము చేయుచుంటిని. రోగమునకు 'లంఘనం పరమాషధమ్' అని నాకుఁ దెలియును. కూనీపద్ధతి ననుసరించి మణిలూలును కటిస్నానము మూడునిమిషములు మాత్రము చేయించుచుంటిని. మూడుదినముల వఱకు నీరు కలిపిన నారింజపండ్లరస మిచ్చుచుంటిని.

వేడి జాఱలేదు. రాత్రులు కొంచెముకొంచె మెగయుచుండెను. వేడి ౧౦౪ డిగ్రీలవఱకు పోవుచుండెను. నాకు తొందర పుట్టెను. 'పిల్లవాని కెక్కువ చేసిన యెడల నన్ను లోకు లేమనుకొందురు? మాయన్న యేమనును? మఱియొక డాక్టరును పిలిపింపరాక పోయెనా? ఆయుర్వేదవైద్యుని పిలిపింపకపోదుమా? అపక్వమయిన తమబుద్ధిని పిల్లలపై ప్రయోగింప తలదండ్రుల కేమిహక్కు?' అని యిట్టి ఊహలు కలిగెను.

'జీవుడా! నీవు నీకొఱకు దేనిని జేయుచున్నావో నీపిల్లవాని కిది దానినే చేయుము. దీనికి పరమేశ్వరుడు సంతసించును. నీకు జలచికిత్సమీఁద గుఱి. మందుమీఁద లేదు. డాక్టరు ప్రాణము పోయ లేడు. ఆతఁ డిచ్చునదెల్ల మందు. ప్రాణతంతువు పరమేశ్వరునిచేత నున్నది. ఈశ్వరనామము గ్రహింపుము. మఱి దీనిని నమ్ముము. నీమార్గమును విడువకుము' అని యీ యాహులును కలిగెను.

మనస్సునం దిటులు మల్లాగుల్లాములు పడుచుంటిని. చీకట్లులు పడెను. రాత్రి మణిలూలును దగ్గఱకుఁ దీసికొని పడుకొంటిని. తడి ఘడ్డ మీఁదఁ గప్పవచ్చునని నిశ్చయించితిని. లేచి బట్ట తెచ్చి చలినీటఁ దడిపి పిడిచి తణవఱకుఁ గప్పితిని. పైని రెండు కంబళ్లు కప్పితిని. తలకు తడితువాలు చుట్టితిని. ఒడులు పెనమువలె కాలి ఆర్చుకొనిపోయెను. చెమటబొట్టు లేదు.

నాకు అలపు పుట్టెను. మణిలాలను తల్లి కప్పగించితిని. ఒక అటగంటనేపు మంచిగాలిలో తిరిగి శ్రమ తీర్చికొని శాంతి నొందఁ గోరి చాపాటీవంకకుఁ బోయితిని. పది కొట్టిరి. మనుజుల రాకపోకలు తగ్గిపోయెను. కాని నా కదేమియు తెలియుటలేదు. నేను విచార సాగరమున మునిగిపోతిని. ఓయీశ్వరా! ఈధర్మసంకటమున నావి నతి సంగీకరింపుము. నానాలుకపైని రామనామ మాడుచునే యుండెను. కొంతనేపటికి ఇంటికి మరలితిని. నా గుండెలు దడదడలాడుచుండెను. ఇంటఁ జొరఁగనే మణిలాలు 'నాన్నా వచ్చితివా?' అనెను.

‘అ, నాయనా!’

‘న న్నిందుండి తీసివేయుము! ఇందులో చచ్చిపోవుచున్నాను.’

‘చెమట పోయుచున్నదా?’

‘చెమటతో స్నాన మయిపోయినది. వెంటనే తీసివేయుము నాన్నా!’

నేను మణిలాలు తల చూచితిని : స్వేదబిందుమాల. వేడి దిగ జాతెను. నే నీశ్వరునకు చేతు లెత్తితిని.

‘నాయనా! మణిలాలూ! భయములేదు. ఇంక జ్వరము పోవును. కాని ఇంకొంచెము చెమట పోయనిమ్ము!’

‘ఇంక ఆఁగలేను. ఇప్పుడే నన్ను జయటకి తీయుము; నలయుచో నింకొకతూరి కప్పవచ్చును.’

నాకు ధైర్యము వచ్చెను. మాటలతో కొన్ని నిమిషములు గడపితిని. చెమట తలనుండి ధారగా కాఱజొచ్చెను. కప్పినబట్ట లన్నియుఁ దీసితిని. ఒడలంతయు తుడిచి అరిచిచ్చితిని. పిరిప తండ్రి

ఆ త్మ క థ

బిడ్డల మామంచముమీఁదనే నిదిరించితిమి. మా యిరువురకును గాఢ నిద్ర పట్టెను.

ప్రాద్దునఁ జూతునుగదా మణిలాలునకు వేడి చాలనట్లు తగ్గి పోయెను. నలుబదినాళ్లు పాలు నీరు పండ్లమీఁద నుంచితిని. నాకు భయము తీతెను. జ్వరము మొండిదే గాని తుదకు వశమాయెను.

నేఁడు నా బిడ్డ లందఱలో మణిలాలు ఆరోగ్యవంతుఁడు, బలి ప్తుఁడును.

ఇందులకు కారణము రాములవారి కృపయా? జలచికిత్సయా? అల్పాహారమా? లేక యే దేని యుపాయమా? దీనినిర్ణయ మెవరు చేయఁగలరు? ఎవరి విశ్వాసము చొప్పున వారికి నిర్ణయించుకొనఁ జెల్లును. కాని ఆసమయమున ఈశ్వరుఁడే నావినతి నంగీకరించెనని నేను నమ్మితివి; నేటికిని నమ్ముచున్నాను.

మరల దక్షిణ-ఆఫ్రికా

మణిలాలనకు పూర్తిగా నిమ్మళించెను. గిరిగామునందలి గృహము వాసయోగ్యముగా లేదని తలచితిని. ఇల్లంతయు లేమ. తగిన నెలుగు లేదు. కావున నేను రేవాళంకరుగారితో నాలాచించి మంచితావున గాలి వచ్చు నిల్లు తీసికొన నిశ్చయించితి. బాంద్రా, సాంతాక్రాజ్ వగైరా లన్నియు తిరిగితిమి. బాంద్రాయందు కసాయిమకాణ ముండుటచే నచటనుండ నాకు బుద్ధిపుట్టలేదు. ఘాట్ కోపరము వగైరాలు సముద్రమునకు దూర మని తోచెను. సాంతాక్రాజునం దొక అందమైన బంగాళా దొర కెను. అచటకి కాపుర మెత్తితిమి. ఆరోగ్యదృష్టిలో నిక సురక్షితుల మనుకొంటిని. చర్చి గేటుకు వెళ్లుటకు మొదటితరగతిప్యాసు తెప్పించుకొంటిని. మొదటి తరగతిబండిలో పలుమాటులు నేనొకడనే యని గుఱుతు. దీనివలన నాకు కొంచెము గర్వముమాడ జనించెను. పలుమాటులు బాంద్రా నుండి చర్చిగేటుకు సరాసరి పోవుబండినందుకొనుటకు సాంతాక్రాజు నుండి బాంద్రాకు నడిచిపోవుచుండువాడను. నాకు రాబడి మొనలిడెను. దక్షిణ-ఆఫ్రికా క్లయంట్లుమాడ కొంచెముపని యిచ్చుచుండిరి. దీనివలననే నాఖర్చులు వెళ్లఁబారిపోయెడివి.

ఇంతవఱకు నాకు హైకోర్టుతో పని పట్టలేదు; కాని ఆదినము లలో నచట 'మూట్' (చర్చ) జరుగుచుండెడిది. దానికి వెళ్లుచుంటిని. అందులో పాలుగొన ధైర్యము చాలదు. అందు జమీయత్ రామ్

నానాభాయిగారు ప్రధానభాగ మాక్రమించుకొనుచుండిరని గుఱుతు. క్రొత్తబారిష్టరు లండను చందమున నేనును హైకోర్టునందు కేసులు వినుటకు వెళ్లుచుంటిని; అచట నేదో యొకింత వినుటకు బదులు సముద్రముమీదనుండి మెల్ల మెల్లగా వచ్చు చల్లగాలికి కునికిపాట్లుపడి ఆనంద మనుభవించుట సంభవించెడిది. నావలెనేకునికిపాట్లుపడువారిని జూచి సిగ్గు పోకొట్టుకొనుచుంటిని. అటు లచట నిదురించుటయు ఒక ఫాషన్ అని తలపోసితిని.

హైకోర్టునందలి పుస్తకాలయము నుపయోగింప దొరకొంటిని. అచట కొందఱతో పరిచయము చేయను మొదలిడితిని. ఇక కొలది కాలములోనే హైకోర్టులో పని చేయఁగలుగుదు ననుకొంటిని.

ఈదెస నొకనంక వృత్తినిర్వాహమునెడ కొంచెముకొంచెము చింత లేకుండఁ బోఁ దొడఁగెను; మఱియొకనంక గోఖలేగారి కన్నులు నామీద. వారమునకు రెండుమూడుమాటులు నాచేంబర్సు లోనికి వచ్చి నాసంగతి తెలిసికొని పోవుచుండిరి. మఱియు నపుడపుడు తమ ముఖ్యమిత్రులను దీసికొనియు వచ్చుచుండిరి. వారు తమకార్యము చేయు తెఱఁగు నాకుఁ దెలుపుచుఁ బోవుచుండిరి.

అయితే నాభవిష్యత్విషయములనుగుఱించి యొకటి చెప్పిన బాగుండును. అది యేనునఁగా, నేను మొదట నేమి చేయవలయునని యేర్పఱచికొంటినో అటువంటిదానిని దేనిని ఈశ్వరుఁడు సాగనిచ్చి నాఁడు కాఁడు—‘తా నొకటి తలపఁగా దైవ మొకటి తలచె.’

చూడుఁడు! నేను స్థిరముగా నుండ నిశ్చయించుకొంటిని; మఱియు కొంచెము స్వాస్థ్య మనుభవింపఁ గడఁగితిని. ఇంతలో ఎకాయెకి దక్షిణ-ఆఫ్రికానుండి తంతివచ్చెను: ‘చేంబర్లనుగారు ఇచ

టికి రానున్నారు. నీవు వెంటనే రావలయును.' నా చెప్పినమాటలు నాకు గుఱుతున్నవి. నేను మరల తంతి నిచ్చితిని: 'నాఖిర్చులు సిద్ధపెట్టుడు. నేను వచ్చుటకు సంసిద్ధుడను.' వెంటనే ధనము వచ్చెను. నే నాఫీసు కట్టిపెట్టి అచటికి రవాణా అయితిని.

అచట నా కొక యేడాది పనిపట్టు ననుకొంటిని. బంగాళా నాక్రిందనే యుంచుకొని, ఆలుబిడ్డల నం దుంచిపోవుట మంచి దనుకొంటిని.

ఈదేశమున పని దొరకని పిన్నవారు విదేశములకుఁ బోవ సాహసించుట లగ్గని నా కపుడు తోచుచుండెను. ఇందువలన నాతోఁ గూడ నలుపురైచుగురిని తీసికొనిపోయితిని. వీరిలో మగనలాల్ గాంధీయుఁ గలఁడు.

గాంధీ కుటుంబము పెద్దది. ఇంకను వృద్ధియగుచున్నది. వీరిలో స్వాతంత్ర్యము గోరువారిని స్వతంత్రులఁజేయుట నాకోరిక. మాతంత్రుడిగారు వీరి నందఱను జమిందారీ నాకరీలలోఁ బెట్టి యెటులో నిర్వహించుచుండెడివారు. వీ రీనాకరీ మానుకొనిన బాగుండునని నే నెంచుచుండెడివాఁడను. వారికి వేరే నాకరీ చూపింపలేక కాదు. శక్తియున్నను అట్టి యిచ్చ లేదు. వారు తమంతట తాము సంపాదించుకొనఁగల స్వతంత్రులు కావలయునని నాకోరిక.

తుదకు నా ఆదర్శములు పోనుపోను ఎటులెటులు అభివృద్ధి చెందినవో (నా కిటులు నమ్మకము) ఈపిన్నవారి ఆదర్శములను గూడ నటులటులు నాయాదర్శములతో నైక్యముచేయఁ దొడఁగితిని; వీరిలో మగనలాల్ గాంధీని సంసిద్ధుని జేయుటలో మిగుల సాఫల్య మొదనెను; అయితే యీవిషయము ముందుముందు వ్రాయఁదగినది.

ఆత్మకథ

అలుబిడ్డల నియోగము; నిలువబడిన వకీలుపనిని త్రేంపివై చుట; నిశ్చితవస్తువునుండి అనిశ్చితవస్తువునందు ప్రవేశించుట—ఇది యంతయు ఒక నిమిషము బాధాకరమాయెను. కాని నా కనిశ్చితజీవన మలవాటైపోయెను. ఈ ప్రపంచమునందు భగవంతుఁడొకఁడే సత్యము; మిగిలిన దంతయు నిశ్చితముకాదు; అది నిశ్చిత మనుకొనుటయు భ్రమ; మనచుట్టుప్రక్కల కానిపించునదియు, జరుగునదియు ఇది యంతయు అనిశ్చితము; మఱియు క్షణికము. దీనియందు నిశ్చితరూపమైన యేపర మత త్వము నిలీనమయియున్నదో దాని ప్రదర్శన మెల్లపుడు జరుగు చుండును. ఈవిషయమున నమ్మక ముంచియున్నను మన జీవనము సార్థకము కాఁగలదు. ఈ యశ్వేషణమే పరమపురుషార్థము.

నేను డర్మనుకు ఒక దినము ముందుగనైన వెళ్లఁజాలకపోతిని. నేను చేయవలసిన పనియంతయు తయారుచేసి పెట్టియుంచిరి. చేంబ ర్లేనుగారిని జూచు డెప్యూటీషనుకు తారీఖు నిర్ణయింపబడెను. వారి కీయవలసిన అర్జీ వ్రాసి నేను డెప్యూటీషనుతోఁగూడఁ బోవలసి యుంటిని.

మూడవ భాగము—మొదటి ఖండము సమాప్తము

శ్రీ వేదాంత ప్రసాదా లయము
చాచాగ్రామ

అకారాదిపదాదిసూచి

అ

అంటరానితనము ౩౪౨.

అటర్నీ జనరల్ ౨౨౧, ౨౨౩.

అడిసన్ గారి మాదిరి ౬౩

అధ్యక్షేటు ౨౨౩-౪;—కొఱకు నా అర్జీ ౨౨౧;—గా నల్లవారిని
చేర్చ నగునా? ౨౨౨.

‘అనాలజీ’, బట్లరుగారు వ్రాసినది ౧౦౬-౭.

అనుభవము, శాస్త్రజ్ఞానము ౧౦౭.

అన్ వెల్ కమ్ విజిటర్ ౧౬౫.

అన్నమా ౨౬, ౫౬, ౬౧-౩, ౧౩౧-౨, ౧౪౧, ౧౪౪, ౧౪౬,
౧౫౩;—గారి ఆలోచన ౫౭;—గారి ఆశయ ౧౩౬;—గారి
కోరిక ౧౪౭;—కు నాపై అపారప్రేమ ౧౩౬;—వాగ్దానము
౫౯;—సాయపడెను ౧౩౮.

అన్నదమ్ములము ౧౦.

అన్నపానసంస్కరణము ౧౩౮.

అన్నాకింగ్సుఫోర్డు ౨౦౮.

అఫిడవిట్టు ౨౨౭.

అబుబకర్ ఆమద్ నేట్ ౨౩౭.

అబ్బాస్ తయార్జీ, ౨౬౩;—గారి ప్రాయశ్చిత్తము ౨౬౭.

అకారాదిపదాదినూచి

అబ్దుల్లా సేట్ దాదా ౧౬౦, ౧౬౨, ౧౬౬, ౧౬౭, ౧౬౯, ౧౭౧-౨;
 ౧౭౪-౫, ౧౮౧, ౧౮౮, ౧౯౮, ౨౦౭, ౨౧౧-౧౧-౧౨,
 ౨౨౧-౨-౩, ౨౨౬, ౨౮౬;—బుద్ధి ౧౬౧;—గారి యుప
 దేశము ౧౬౪;—కలవలపడుట ౧౬౮;—గారివకీలు ౧౭౯;
 —గారి వీడుకోలు విందు ౨౧౦;—గారి ఇంట్లో సభ, ౨౧౪;
 —గారి దావా ౧౯౯;—గారు దావా గెలిచిరి. ౨౦౩,
 ౨౧౦-౧౨;—గారి గృహము, కార్యస్థానము, సత్రము ౨౧౭;
 ౨౨౦;—తలపాగ ౨౨౪;—గారి చందా ౨౨౭;
 —‘కుర్ లేండ్’ స్త్రీమరు కొనిరి, ౨౭౬;—‘నాదరీ’ స్త్రీమరు
 ఏజెంటు ౨౭౬;—గారికి నష్టపరిహారము ౨౮౪;—గారిని
 బెవరించుట ౨౮౫.

అబ్దుల్ కరీమ్ జావేరీ సేట్ ౧౫౩.

అబ్దుల్ కరీమ్ హజీ ఆదం కంపెనీ వ్యవహారాలు ౨౮౪.

అబ్దుల్ గనీ సేట్ ౧౭౫-౬, ౧౭౮.

అమెరికా ౧౧౩, ౧౧౬;—నీగ్రో ౧౮౦;—హోటలు యజమాని
 వసతి ఇచ్చుట ౧౮౦.

ఆమృతబజారుపత్రికా ఆఫీసు ౨౭౪;—అధిపతి ౩౪౧.

అమ్మ, మా ౨౬, ౩౨, ౪౨, ౫౫-౭, ౬౨, ౬౬, ౭౪;—పరమ
 సాధ్య ౩;—కు సూర్యదర్శనము తెలియజేయుట ౪;—గారి
 అనుమతి ౫౮;—గారి ఆజ్ఞ ౬౧;—గారి చెంత శపథము ౬౨,
 ౧౦౮;—గారి మీద బెంగ ౬౯;—గారు చనిపోయిరి ౧౩౩.

అయ్యా ‘సర్’—Sir—౬౮.

అరబీ ౨౪, ౨౫.

అకారాదిపదాదినూచి

అరబ్బులము ౧౬౨-౩.

అరవవారు ౧౬౩, ౨౫౩, ౩౦౭;—యతడు ౨౩౨;—గుమాస్తా
౨౩౨;—వంటయిల్లు దృష్టిదోషము ౩౪౨.

అరవము ౨౫౨, ౨౫౩, ౩౦౧;—బాగుగనే నేర్చితిని ౨౫౨;—
దక్షిణ-ఆఫ్రికా చెరసాలలో నభ్యసించితిని ౨౫౩.

అరేబియా సముద్రము ౧౩౧.

అర్జీలు వ్రాయుట ౧౪౩, ౧౪౬.

అలెగ్జాండరు—పోలీసు సూపరిం టెండెంటు ౨౯౧, ౨౯౩;—మిసెస్
౨౯౦;—గారికి వందనములు ౨౯౩;—గారి చాతుర్యము ౨౯౪.

అల్పత్యము, నా—ప్రస్తా ౪.

అల్లిస్ సన్ ౭౫, ౬౧-౨.

అసెంబ్లీ ప్రెసిడెంటు ౨౧౫.

అస్పృశ్యత ౨౦౭

అస్సాము స్త్రీమరు ౧౨౭.

అసామ్యదాబాదు ౫౫;—హైస్కూలు ౩౦౨.

అహింస ౩౬;—పాతము ౪౧;—విమర్శనము ౨౬౧;—సిద్ధాంతము
పై ప్రశ్న ౨౮౭.

ఆ

ఆంగ్లము ౨౩.

ఆంగ్ల పదములు ౭౭.

ఆంగ్ల భాషాజ్ఞానము ౨౫౧.

ఆంగ్ల దేశము ౭౯, ౮౧, ౯౨, ౯౩;—న హైందవవిద్యార్థులు ౯౬.

అకారాదిపదాదినూచి

అంగ్లేయ-ఉపాధ్యాయుడు 300;—సమాజము 22, ౮3.

అంగ్లేయుడు ౬౬.

అంగ్లేయులు ౯౭.

అంగ్లోఇండియన్ ౭3;—పత్రికాసంపాదకులు ౨౭౫.

ఆంధ్రుల ముత్రే ౨౦౪.

ఆక్స్ ఫర్డ్ ౮౨.

ఆగ్రా 3౬౬.

ఆత్మ కథ ౧౨;—ప్రస్తావనలో ౧, ౨;—పరీక్ష ౮౦;—జ్ఞానము
౪౭;—సాక్షాత్కారము ౪౭;—హత్య 3౮.

ఆదంజీ మియాఖాన్ ౧౬౬, ౨౧౪, ౨౧౭, ౧౫౧-౨, 300, 33౪.

ఆధ్యాత్మిక ప్రయోగములు, ప్రస్తావనలో ౪;—ప్రసంగములు ౨౪౫.

ఆనందస్వామి-ప్రస్తావనలో ౨.

ఆనాకింగ్సు ఫర్డ్ వ్రాసిన Perfect way in Diet ౭౫.

ఆని బెసంటు సతి ౧౧3, ౧౦౬, 3౬౫, 3౭౧.

ఆపదలో ఐక్యము ౨౮౧,

ఆమోదజీవ ౨౧౪, ౨౧౭.

ఆరెంజి ఫ్రీస్టేటు ౧౯3-౪, ౨౧౧.

ఆర్థర్-మంచి వ్రాయసకాడు ౨౧౬.

ఆర్మీ అండు నేవీ స్టోర్స్ ౭౭.

ఆలిన్సన్ గారు-డాక్టరు, వారి సంతాననిరోధోపాయములు 3౧౨.

ఆసియా ఖండవాసులకు శాసనములు ౧౯౪-౫.

అకారాదిపదాదినూచి

అసెటిక్ ఆసిడ్ ౭౦

ఆస్తికమలము ౧౦౬.

ఆస్తికుడు: నాస్తికుడు ౧౦౭.

ఆహారపరీక్ష ౭౫;—పరిశోధన ౭౫,

ఇ

ఇంగ్లాండు ౧౮, ౨౨, ౫౫-౭, ౫౯-౬౦, ౬౬, ౬౯, ౭౪, ౯౮,
౨౦౮;—బారిష్టర్ల పూర్వాచారము ౧౨౨;—లో మాంస
భక్షణము ౮౭;—లో శాకాహారపరిశోధనకు బీజములు ౮౯;
—లోని హైందవవిద్యార్థులు ౯౬;—హైకోర్టులో నాపేరు
రిజిస్ట్రే రగుట ౧౨౩.

ఇంగ్లీషు ౨౩-౪, ౬౬, ౭౧, ౮౨, ౧౧౧-౩, ౧౪౪, ౧౫౪,
౧౬౧-౨, ౨౫౩, ౩౦౩;—ఉద్యోగులు ౨౫౨—నావద్ద
చదువుకొనిరి ౧౯౨;—భాషాధికారము, కాంగ్రెసులో
౩౪౬:—వారి ఉడుపులు ౫౯;—ఆచారములు ౭౦, ౭౬;
—నర్తకులకు మనము కమిషన్ ఏజెంట్లము ౩౬౪;—వంటక
ములు ౧౧౪;—సంఘము ౭౭;—సర్టిఫికేట్లు ౨౨౧-౨.

‘ఇంగ్లీషుమన్’ ౨౭౪;—పత్రికాధిపతితో పరిచితి ౩౬౩.

ఇండియా, ౬౯, ౭౫, ౭౯, ౧౧౩, ౧౫౪;—కు దారి పట్టవల
యునా? ౧౭౦;—వైస్రాయి, ఎర్లిక్ ప్రభువు ౨౩౮;—
సర్కారు ౨౩౮;—కు బయలుదేరుట ౨౫౨.

ఇండియన్ ప్రాంచైజ్ ౨౧౦-౧౧;—క్లబ్బునకు గోఖలే గారు బిలి
యర్లు ఆడవచ్చుట ౩౫౧;—లా ౩౭౨.

అకారాదిషదాదిసూచి

ఇంద్రియములు, కాక్షసబలము కలిగినవి ౩౧౮.

ఇంద్రియనిగ్రహము ౩౧౫;—నాపడినపాట్లు ౩౧౨.

ఇంద్రియనిగ్రహోద్యమము ౩౧౨.

ఇన్ డెన్ చెర్డు మాల్ ౧౬౩, ౨౩౪;—చట్టము చదువుట ౨౩౩.

‘ఇన్ ఫాలిబుల్ పూఫ్స్’,—పియర్స్ గారి గ్రంథము ౧౮౬.

ఇన్స్ ఆఫ్ కోర్టు ౭౯.

ఇసా హాజీసుమర్ సేట్ ౧౭౪-౫.

ఇస్త్రీ పెట్టె ౩౨౨;—నా ఇస్త్రీ: చాకలి ఇస్త్రీ ౩౨౩.

ఇస్లాం ౨౫, ౧౬౧;—గ్రంథములు ౨౦౮;—మతముననాకుసామాన్య
జ్ఞానము ౧౬౨.

ఈ

ఈవినింగ్ సూట్ ౭౯.

ఈశ్వర-అనుగ్రహము ౩౪, ౧౫౯;—ఇచ్చు ౪౪;—మహిమ ౧౧౮;
—రక్షితుడు ౨౪౯;—సాక్షాత్కారము ౩౧౭; ప్రస్తావన ౪
దీనికొకటకు బ్రహ్మచర్యము ౩౨౦.

ఈశ్వరుడు రక్షించుట ౧౦౯;—పంపినదూత ౨౪౭;—సాగనివ్వలేదు
౩౮౨.

ఈశ్వరుడే వినతి సంగీకరించెను ౩౮౦.

ఈశ్వరునకు చేతు లెత్తితిని ౩౭౮.

ఉ

ఉత్తమచందు గాంధీ ౧.

ఉత్తమధర్మము ౧౨,

అకారాదిషదాదిసూచి

ఉపనిషత్తులు-దివ్యజ్ఞానసమాజమువారు ప్రకటించినది ౨౪౨.

ఉపవాసము, ఇచ్ఛాపూర్వకము;—మనోనిగ్రహము;—విషయాసక్తి
—బ్రహ్మచర్యమున కనివార్యోపకరణము ౩౧౮;—దీక్ష ౪౯.

ఉపాధ్యాయపదవి ౧౪౪.

ఉపాధ్యాయుడు ౬, ౧౭, ౧౯, ౨౨, ౪౭, ౫౪;—శుద్ధ్యమాంస
ములు ౨౭-౨౮.

ఉపాసన ౧౧౦.

ఉర్దూ ౨౫;—భాష చదువ దలచుట ౨౫౨;—మున్నీ ౨౫౨;—
యెరవాడచెఱసాలలో సభ్యునిచితిని ౨౫౩.

ఎ

ఎడ్వర్డు-పట్టాభిషేకసమయము ౨౬౧, —మెయిట్లండు ౨౦౮-౯.

ఎడ్విక్ ఆర్నాల్డు, సర్ ౮౯;—గారి గీతానువాదము ౧౦౨;—
గారి లైట్ ఆఫ్ ఏషియా ౧౦౩, ౨౪౪.

“ఎథిక్స్ ఆఫ్ డయట్-ది” ౭౫.

ఎఱ్ఱసముద్రము ౭౬.

ఎల్లిక్ ప్రభువు, ఇండియావైస్రాయి ౨౩౮;—గిర్మిటియా తలపన్ను
తెల్లవారికి లాభముమార్పుట ౨౩౯.

ఎల్లర్ థార్పు, మిస్టరు ౨౭౩.

ఎవిడెన్సు ఆక్టు ౧౪౧-౨; ౩౭౨.

అకారాదిపదాదినూచి

ఎస్కాంటీ హారీ ౨౧౧-౨, ౨౧౫, ౨౨౫, ౨౯౫-౬, ౩౨౭;—

అటర్నీ జనరలు ౨౨౧;—గారికబురు ౨౨౯;—గారు పిలువ
నంపుట ౨౯౪.

ఏ

ఏకపత్నీవ్రతము ౪౬, ౧౫, ౩౧౧-౧, ౩౧౩.

ఏకాదశి ౪౯.

ఎడెన్ ౧౩౧.

ఏఫిల్ టవర్ మానవుని అజ్ఞానచిహ్నము, టాల్ స్ట్రాయిగారి అభిప్రాయము ౧౧౭-౮-౯.

వీయిడాన్సుమిషన్ ౩౦౭.

ఏసు—అద్వితీయ అవతారము, ఈ సిద్ధాంతము హృదయంగమము
కాలేదు ౨౨౫;—కుటుంబముతో పరిచితి ౨౪౩, ఆగి
పోవుట ౨౪౪;—నకును, బుద్ధునకును తారతమ్యము ౨౪౪;
—మతము; నాఅంతరాత్మ ౨౧౪;—మతముపై నాకు ఈసు
గూర్చి;—మతమువారివాదన ౧౨౯;—మతమున కలియనిచో
ముక్తిరాదా ? ౨౦౬.

ఏసే రక్షకుడు ౧౨౮.

ఓ

ఓంటె, పై తొలిసారి ప్రయాణము ౫౭.

ఓ

ఓటుపిండి-జావ ౭౧;—పులుసు ౫౭.

అకారాదిపదాదిసూచి

ఓతగాంధీ ౧.

ఓల్లు పెస్టి మేరటు ౧౦౪.

ఓల్లుఫీల్డుగారు ౮౯-౯౦.

క

కటిన్నానము ౩౭౮.

కతినశాసనము ౧౯౮, ౨౧౫.

కడపటిమాట ౨౮౭.

కత్తిమీదిసాము, ప్రస్తా-౮.

కన్సర్వేటివులు ౨౨౬.

కబాగాంధీ ౧-౨.

కరంచందుగాంధీ ౧.

కరపత్రములు రెండు ౨౩౧;—చక్షిణ-ఆఫ్రికాను గుఱించి ౨౬౩.

కర్జన్ లార్డు-దర్బారు ౩౫౨.

కలకత్తా ౨౫౨, ౨౫౫, ౨౭౩, ౨౭౬, ౩౩౯, ౩౫౧, ౩౫౯, ౩౬౪, ౩౬౬.

కలకత్తాలో నాకార్యక్రమము ౩౬౩;—లో ఓడదిగుట ౨౫౪;—
లో సభచేయుట సులభముకాదు ౨౭౪-౫;—కాంగ్రెసు
౩౪౩, ౩౪౪;—అధ్యక్షుడు, డి. ఏ. వాచాగారు ౩౩౯;—
నాదక్షిణ-ఆఫ్రికాతీర్మానము ౩౪౦, ౪౮;—అది ఆమోదింప
బడుట ౩౪౯-౫౦;—నివాసములు ౩౪౧;—ప్రతినిధులు ౩౪౧;
—వారు హుక్కుములు జారీచేయుదురు ౩౪౨;—వారిలో
అంటరానితనము ౩౪౨;—వీరికి ప్రేక్షకులకు అభేదము ౩౪౯;

అకారాదిషదాదిసూచి

—ప్రతినిధుల మలమూత్రవిసర్జనము 3౪౩;—దానిని బాగు చేయుగౌరవమునాకేదక్కను 3౪౩;—ఆరంభము 3౪౭;—అన్నియు ఇంగ్లీషులోనే 3౪౭;—నాడపన్యాసము 3౪౯;—ముగిసెను 3౫౧.

కలోనియత్-బారన్ ఇండియన్ ఎడ్యుకేషనల్ అసోసియేషన్ ౨౩౦.

కస్తూరిబాయి ౧౬, 3౩౯;—ఆమెకు చదువు ౧౭-౮;—ఒక బంగా రుహారము 3౩౫.

కాంగ్రెస్ 3౪౫-3౫౦;—తంతు అంతయు తెలిసికొంటిని 3౪౬;—పనులు నడిపుట 3౭౨;—మూణ్ణాళ్ల ముచ్చట 3౪౧;—లో పనిజేయవలెననియున్నది 3౪౫;—లో కాలము వృథా 3౪౬;—లో ఇంగ్లీషుభాషాధికారము 3౪౬;—నేవలో తలవెంట్రుకలు నరసినవి 3౪౫, 3౫౧.

కాతియావాడు ౯, ౧౭, ౧౯, ౫౪, ౧౪౭-౮, ౧౫౧, ౨౪౧; కోమటులు ౨౮౦;—జూడిషియల్ అసిస్టెంటు 3౭౨-3;—లో నిన్ను ముటుగనీయము 3౭౫;—సంస్థానములలో మాపూర్వులు మంత్రులు ౧.

కాధనటే, ప్రొఫెసర్ 3౫౫, 3౬౨.

కానుకలు, దేశమునకు ముటులునపుడు 3౩౪-౫;—వాటిని జీర్ణము చేసుకొనవచ్చునా? 3౩౬;—లోక నేవకుని నిజవస్తువులుకావు 3౩౮.

కార్డినల్ మానింగు ౧౧౪-౫;—మహల్ ౧౧౫.

అకారాదిషదాదిసూచి

కార్జెల్ ప్రాసిన “హీరోస్ అందు హీరో వర్సిఫ్” ౧౦౫;—గారి
మహమ్మద్ స్తుతి ౨౪౩.

కాలరు, ఉన్ని ౩౨౨;—నేను బాగుచేసినది ౩౨౨-౩;—బారిష్టర్
హాస్యము ౩౨౩.

కాలేజీ, ౫౪; శ్యామలదాసుకాలేజీ ౫౪—౫.

కాళీ, ఆలయము ౩౬౦;—మాతకు భయంకరయజ్ఞము ౩౬౨;—చరణ
బెనర్జీ గారి దర్శనము ౩౫౮; నారి నిరాడంబరవేషము
౩౫౯; వారితో సంభాషణ ౩౫౯.

కాశీ ౩౬౫, ౬;—కథ ౩౬౮;—విశ్వనాథ-ఆలయము, భగవచ్చింత
నకుతావులేదు; అశుచి, దుర్గంధము, రూపాయల తాపటము
౩౬౯—౭౦;—దర్శనము ౩౬౯—౭౦.

కాసా, తలపాగాలు ౩౫౨,

కాసిమ్ కమరుద్దీన్ మహమ్మద్ ౧౭౫.

“కీరీటములేని బొంబాయిపాదుషా” ౨౮౧.

‘కీటు ఖియాసఫీ’ ౧౦౩.

‘కుర్ లేందు’ స్త్రీమరు ౨౮౬, ౨౯౬;—దాదా అబ్దుల్లాగారు కొనిరి.
౨౭౬.

కురాన్, పరీఫ్ ౧౬౧;—నేలుగారిది ౨౦౮.

కులము-నుండివెలి ౧౩౬.

కుష్ఠ-రోగి ౩౦౬;—రామాయణపఠనమున గుదురుట ౪౮

కూనీ-వైద్యము ౩౭౮.

అకారాదిపదాదినూచి

కూలివారు, రీకూటు ౨౩౬;—భారతీయులకు పేరు ౧౬౩.

‘కూలీబారిష్టరు’ ౧౬౩, ౧౭౭.

కృష్ణశంకరపాండ్యా ౨౪.

కెప్టెన్ ౧౫౬-౮, ౨౮౬-౭, ౨౮౯;—డోరడించుట ౨౮౧;—
సెలూను, విందు ౨౮౫.

కె. మాలెసన్, గారి విప్లవ (Mutiny) చరిత్ర ౧౨౭.

కెమిస్ట్రీ ౮౩.

కెల్నరుహోటల్ ౨౫౫.

కేంబ్రిడ్జి ౮౨.

కేదారేశ్వరుని మందిరము ౩౮.

కేవల్ రాం, మావజీ, దవేగారు కేసులు తెచ్చియిచ్చుట ౩౭౨, ౩౭౪.

కేశనచంద్రసేను-గారి జీవితము చదువుట ౩౬౨.

కేశవరావు దేశపాండే ౨౬౬-౭,

కేసులు—౧౪౩, ౧౪౫; నామొదటికేసు ౧౪౨; కే. మా దవేగారు
కేసులు తెచ్చియిచ్చువారు ౩౭౨.

కొట్టినవారిపైకేసు ౨౯౫.

కొళందవేలుపిల్లెయి, ఎ ౨౧౪.

కో కో ౮౪;—కొట్టెలు ౮౪.

కోట్టు ౧౮౭-౮, ౧౯౭;—కేవలకరు తెగవారు ౧౮౫;—హృదయము
౧౮౬;—గారితోషికారు ౧౯౫;—గారు పాపభీరువులు
౧౮౯; గారిచ్చిన గ్రంథములన్నియు దండుగ ౨౦౮.

అకారాదిపదాదినూచి

కోడిగుడ్డరసము ౩౭౬-౭.

కోర్టు—ఒకత్రాసు ౨౨౧;—లో నన్ను చేర్చుకొనక పోవుట ౨౨౪;
—నియమములు: తలపాగ ౨౨౪-౫;—ఫీజు రెగ్యులేషన్
౨౦౨;—లో నాక్షరమును జూచి కోలాహలము ౩౨౫.

క్రికెట్—౨౦.

క్రూగర్, ప్రెసిడెంటు ౧౯౬.

క్రైస్తవ-మతము ౫౦-౧, ౧౦౪, ౧౦౪;—మతబోధ ౫౦;
—మతప్రాశస్త్యము ౧౦౨;—మతానుసారము ఆత్మరేదు
౨౦౬,—మిత్రులు నన్నే సుమతమున గలుపుకొన బ్రయత్నిం
చుట ౨౦౭, ౨౧౯;—మిత్రులవలని యనుభవములు ౨౧౪.

క్రైస్తవుడు ౫౧, ౧౧౪.

క్రైస్తవులు ౨౦౫;—పరిచయము ౧౦౬;—హిందువులు ౨౦౭,
౨౧౧;—మాంసభోజులు ౧౦౪.

క్రాజ్ గారు, డాక్టరు ౧౯౫-౬.

క్లయింటుకు, ఇబ్బడిఖర్చు ౩౭౩.

క్వారంటైన్ ౨౦౩, ౨౦౫; ౨౦౭—లో మా ఓడల నుంచుట ౨౦౩,
ఇందుకు హేతువు ౨౦౪.

ఛ

ఛరసేట్ జీ, సి. యం, స్మార్ట్ కాజుకోర్టు జడ్జి ౨౬౩.

ఛాత (Book-keeping) ౧౬౭, ౨౦౧.

ఛాన్ గారు, కేసులలో నాకు సాయపడుచుండు వారు ౩౦౭

అకారాదిపదాదినూచి

గ

గర్వగంధము-ప్రస్తా ౯.

గవర్నరుగారికి అతిథిని ౩౩౯.

గాంధీ, ఉత్తమచందు ౧;—ఓతా ౧;—కబాగ, ౨;—కరంచందు ౧;
—తులసీదాస్ ౧;—మణీలాల్ ౩౮౧; ౩౭౭;—మగ్న
లాల్ ౩౮౩;—కుటుంబము ౩౮౩;—కుటుంబమువారు
వైష్ణవులు ౨౯, ౩౦;—నీ చెలిమి తగదు ౨౪౫.

గాడ్ ఫ్రే, సుభాస్ ౧౬౬;—జేముస్ ౧౬౬.

గాడ్ సేవ్ ది కింగ్ ౨౬౦-౨౬౧.

గాబ్ కుమారి ౧౮౫.

గార్డు ౧౭౭;—మొదటితరగతినుండి నన్ను వెడలగొట్టుట ౧౭౮.

గీరిమిటియా ౧౬౩; ౨౩౨, ౨౩౪, ౨౩౯, ౨౪౦, ౩౦౭, ౩౨౮,
౩౩౩;—ఆసుపత్రి ౩౦౬;—కరారునామా ౨౩౭;—దొరల
వేషము తాల్చుట ౧౬౪;—పోరు ౨౪౦;—బంధువు ౨౩౪;
—బిల్లు ౨౩౬;—లతో సంబంధము ఎక్కువగుట ౨౩౬;—
లలో అన్నిరకములభారతీయులున్నారు ౧౬౪;—లకు పెట్టిన
ఆశలు ౨౩౭;—తలపన్ను ౨౩౮;—లలో వివేకోదయ
ము ౩౨౯;—లత్పత్తి ౨౩౫;—శాసనపరతులు ౨౩౮;—
హాటు ౧౬౪.

గిర్గామునందు ఇల్లు మకాము ౧౪౫, ౩౭౬, ౩౮౧.

గీతా-అనువాదము ౧౦౨, ౧౦౩;—గిరిప్రవచనము ౧౦౪-౫;—పా
తాయణము ౩;—భక్తియోగము ౩౫౯.

గర

అకారాదిపదాదినూచి

గుజరాత్ ౨౯.

గుజరాతీ ౧౭, ౨౫, ౫౨, ౩౦౨;—అయిదవ తరగతివరకు మాతండ్రి
చదివెను ౩;—అనువాదము ౧౦౨, ౧౧౨, ౧౧౩;—పలుకుల
కునాతర్జుమా ౧౧౫;—లో బోధన ౩౦౧;—శిక్షకుడు
౩౦౧;—నిఘంటువు పెస్తన్జీ పాదుషాగారి సేవ ౨౬౮.

గుడీవ్స్ పెర్సనల్ ప్రాపర్టీ ౧౨౩.

‘గుమాస్తాపని’ ౩౪౪.

గురుదాసబెనర్జీ, సర్ ౧౬౩.

గురువుకొఱకు అన్వేషణము ౧౩౪;—మహత్వము ౧౩౫.

గుట్టపుబండి-అధికారి నన్నవమానపరచుట ౧౭౨-౩;—అధికారి నా
గూబలు సగులకొట్టుట ౧౭౩;—ఏజెంటు ౧౭౨, ౧౭౪.

గృహ-భారము ౨౪౬;—శ్యయము ఇండియా బారిష్టర్లకు తగినట్లు
౨౪౬.

గొఱియలను క్రూరహోమమునుండి కాపాడ నా ప్రార్థన ౩౬౧,
ప్రాణమునెల ౩౬౧;—మంద బలికిబోవు ౩౬౦;—మృత్యుబాధ
౩౬౧.

గోఖలేగారు, గోపాలకృష్ణ, ప్రొఫెసర్ ౨౪౦, ౨౪౦, ౨౪౧, ౩౨౩,
౩౪౭, ౩౬౩, ౩౬౫;—ఇచ్చిన బహుమానము ౩౬౫;—గం
గకు సమానులు ౨౪౧;—గుట్టపుబండి ౩౫౬;—గొడుగునీడ
౩౫౮;—ట్రాములో పోవుట దుష్కరము ౩౫౬;—నన్ను
తమ బసకుగొనిపోయిరి ౩౫౧;—నన్ను సాగనంపుట ౩౬౫;—
నా క్రొత్తను బాపిరి ౩౫౪;—నాహృదయము వాక్రమించిరి

అకారాదిపదాదినూచి

అకరః—పనిచేయురీతి ౩౫౫;—బిలియడ్లు ఆడఇండియన్ క్లబ్బుకువచ్చుట ౩౫౬;—రానడేగారి యందు వారికిగౌరవము, వారివార్షిక తోత్యవములను జరుపుట ౩౫౭;—వారికోరిక ౩౫౮;—వారికడ నెలవుగొనుట ౩౫౯;—వారి ఛత్రచ్ఛాయన నా పని లేలికయైనది ౩౬౦;—వారి నేలువ ౩౬౧; దానికి నాఇస్త్రీ ౩౬౨, ౩౬౩;—వారికి నాతీర్మానము చూపితిని ౩౬౪; దానిని కాంగ్రెసులో సమర్థించిరి ౩౬౫;—వీరి మనస్సును వేధించునవి: 'భారతదేశదారిద్ర్యము, పాగతంత్ర్యము' ౩౬౬;—స్థాపించిన సంస్థ ౩౬౭.

గోమాంసము ౫౦;—తినుట ౫౧, ౫౨.

గ్రాండ్ నేషనల్ హోటల్ ౧౭౫.

గ్రాండ్ నైట్ ౧౭౬.

గ్రిండ్లెక్ంపెనీ ౬౭, ౬౮, ౬౯.

గుడ్లు ౮౭, ౮౮.

గ్రేట్ ఈస్టరన్ హోటల్ ౨౭౩.

గ్లాడ్ స్టన్ గారియెడ భార్యకుగల క్రేమ ౩౧౦.

ఘ

ఘాట్ కోపరము ౩౮౧.

ఘూర్జరభాష ౪౯.

ఘోషా ౧౭.

అకారాదిపదాదినూచి

ఘోషాల్ బాబు, కలత్తాకాంగ్రెసు కార్యదర్శి 3౪౪; హ్యూము
గారితోపాటు నాకును పాలు కలదనుట 3౪౬;—సంతసిం
చిరి 3౪౫;—మాటలప్రోవు 3౪౫;— గారికి చొక్కానుం
డీలు పెట్టియిచ్చుట 3౪౬.

చ

చట్టములు-భారతీయులహక్కును సంకుచించు రెండు ౨౯౭;—మం
జూరాయెను ౨౯౮.

చదరంగము ౧౫౬-౭, ౨౫౨.

చర్చిగేటు 3౮౧.

చాండాల-వాటిక ౨౫౮

చాంద్రాయణము 3.

చాకలి- ఖర్బు 3౨౨-3.

చాతుర్మాస్య 3.

చార్లెస్-టౌను ౧౭౧-౨, ౨౨౯;—బ్రూసు, మారిషస్ గవర్నరు
- 3౯.

చిత్తానందము నిచ్చునదియే సేవ ౨౬౪

చిత్రలేఖనము ౨౭.

చిమన్లాల్ సెతల్వాడ్ 33౯-౪౦

చివరవానిపుట్టుక 3౦౮.

చీటి-పై నాతప్పు వ్రాసి తండ్రి కిచ్చితిని ౪౦.

చీపురుకట్ట 3౪౨.

చీవలీలిబిర ప్రాంతసంచారము 33౦.

అకారాదిపదాదినూచి

‘చెజనీ’, డాక్టరు, ‘హయెనీర్’ ఉపసంపాదకులు ౨౫౫.

చేంబర్ ఆఫ్ కామర్సు, కలకత్తాలో ౩౫౧.

చేంబర్లెనుగారు ౨౯౫, ౩౮౨;—నేటాలు గవర్నమెంటుకు తతి
నిచ్చుట ౨౯౪;—వారిని చూచుటకు డెప్యూటీషన్ ౩౮౪
చాపాటీ ౩౭.

చారంగీమహాలు ౩౬౩.

చార్యము ౩౯-౪౦.

జ

జమీయత్ రామ్, నానాభాయి ౩౮౨.

జయపూరు ౩౬౬.

జయరామ్దాసు-ప్రస్తా ౧

జర్మనీ ౧౪౪.

జర్మిష్టన్ ప్రేషన్ ౧౭౮.

జలచికిత్స ౩౭౭-౮, ౩౮౦.

జా•జిబారు ౧౫౮-౯, ౧౬౭, ౨౬౭.

జాకోబన్-డి-వెట్, ప్రిటోరియా బ్రిటిషు ఏజెంటు ౧౯౩.

జాతి-బహిష్కారము ౧౩౧;—వైపమ్యము ౨౩౮.

• జాన్ బరన్స్ ౧౧౪;—రాజిన్ సన్, సర్ ౨౧౫.

జాన్ స్టన్ ౧౮౧, ౧౮౩;—హోటల్ ౧౮౦.

జామనగరము ౩౭౨-౩౭౫.

జార్జిముల్గర్ ౨౦౪.

ఝ

అకారాదిషదాదిసూచి

జీసస్ ౭౫;—ఈశ్వరుని ఏకమాత్రపుత్రుడు ౧౮౨;—ను గుఱించి
నానమ్మకము ౨౦౬-౭;—భగవత్సమును ౨౦౬.

జునాఘడ్ ౧;—చక్రాలు ౬౩-౪.

జూలూ-జాతివారు ౨౩౬;—తిరుగుబాటు, నేటాలులో ౩౧౨-౩;
అందు పనిజేయవలచుట ౩౧౨.

జేమ్సుగాడ్ ఫ్రే-షక్తితాత్త్వికాప్రతినిధిసంస్థసభ్యులు ౧౬౬.

జైన-సాంప్రదాయము ౩౧;—ధర్మాచార్యులు ౫౦.

జైల్స్-పరీక్షకుడు ౫.

జోషీ-మావుతీ దవే ౫౫, ౫౯-౬౦, ౨౧౪.

జోహాన్స్ బగ్గు ౩౧౬;—నందు గోఖలేగారికి విందు ౩౨౩;—నుండి
మకాము ఎత్తివేయుట ౩౧౨.

కానవాపి, ఇచట చెడుగవులు, నేనిచ్చిన డిమ్మిడీ డిక్షిణ, పండాచే
తిట్లుతినుట ౩౭౦.

కీర్తన-పుత్రుడు, నా ౩౦౨-౩.

ట

టాంగోటా ౨౨౯.

టాగోరు, మహారాజా ౨౭౩.

టాల్ స్ట్రాయి, ఎఫిల్ లవర్ ౧౧౮-౧౯;—వ్రాసిన 'వై కుంఠము నీ
హృదయములోనే' ౧౩౫, ౨౦౮. **The Gospels in Briefs**
What to do" ౨౪౩.

టీ-కాఫీలు మాయింట ప్రవేశించుట ౧౩౮,

టెటమ్ గారు, రేవు సూపరిం టెండెంటు ౨౮౯.

అకారాదిపదాదినూచి

టైఫాయిడ్-జ్వరము రెండవపిల్లవానికి, నా జలచికిత్స 32౬-౭.

టైముస్ ఆఫ్ ఇండియా ౨౧౮.

ట్రాన్సువాలు, ౧౭౬-౭, ౧౯౩-౪, ౨౭౬, ౨౯౬;—నందు అబ్దు
ల్లానేటుగారి వ్యవహారము ౧౬౦.

ట్రెయినింగు కళాశాల, రాజకోటలో ౨౬౧.

డ

డచ్చి-పోలీసు ౧౯౭, —భాష ౧౯౭.

డర్బన్—చూడు, దర్బాన్.

డాక్టరు సర్టిఫికేట్లు, రక్షకదళమునకు ౩౨౭.

డిజరాలీ, మంత్రి ౧౧౪.

డెక్కు-మీద పయనము ౧౧౩, ౧౧౬, ౧౩౧, ౧౫౬, ౧౫౭, ౨౫౨.

డెయిలీ-టెలిగ్రాఫ్ ౭౩;—పత్రికాప్రతినిధితో పరిచితి ౨౭౩;—
న్యూస్ ౭౩.

డ్రాయింగురూము-బెంగాలుక్లబ్బులో భారతీయులప్రవేశము ౨౭౩.

త

తండ్రిగారు, మా ౧౩, ౩౯, ౪౨, ౪౪, ౫౪, ౩౮౩; దివాను ౧౨,
౨౨౩; వారికి పరిచర్య ౨౧; వారి ఓర్పు ౪౧, వ్యాధి ఎక్కు
వగుట ౪౩, వేదన ౪౬, మరణప్రయాణము ౪౪, ౪౫; వారి
గౌరవము ౧౪౩.

తయాజీ-బరుమద్జీ, జడ్జి ౧౨౫, ౧౪౧, ౨౬ ౨-౩;—నంశీయుని
వాగ్దానభంగము ౨౬౭.

అకారాదిపదాదినూచి

తలపన్ను-సిరిమిటియాలపై, ౨౩౮-౪౦.

తలపాగ ౧౬౪-౫;—మేజిస్ట్రేటుతో తగవు ౧౬౨;—కోర్టు నియమములకు విరుద్ధము ౨౨౪;—తీసివేయుమని తెల్ల అధికారి ఆజ్ఞ ౨౨౫.

తలిపండ్లు ౩౩, ౫౦;—వారిపైభక్తి ౪౮;—వారికి పరమభక్తుడను ౩౦.

తిలకు—చూడు, లోకమాన్య.

తుపాను ౬౧, ౧౩౧, ౨౮౧;—తొలగిపోవుట ౨౮౧;—భయము ౨౮౨.

తులసిదండ, మాఅమ్మగారి ప్రసాదము ౧౮౭.

తులనీదాసు-రామాయణము ౪౯;—గాంధీ ౧.

తెలుగు నేర్వ బ్రయత్నము ౨౫౩;—వారు ౧౬౩, ౨౫౩, ౩౦౭.

తెల్ల-అధికారులు ౧౪౭, ౧౫౧; వారినడత ౧౪౯; వారి అజ్ఞానము, అవిచారము ౩౮౩;—ఉద్యోగి ఉర్దూ చదువుటలో నన్నతి క్రమించుట ౨౫౨—దొరతనమందలి విశ్వాసము ౩౨౬;—ఫాదరీలు ౨౧౦;—బాటసారులు ౧౭౮;—వర్తకులు ౧౬౧ నోల్లగ పాతు ౩౨౯-౩౦.

తెల్ల వారు ౨౭, ౧౫౩; వారిని అనుకరించుట ౨౭౯; వారి ఆధిక్యము ౨౨౨; వారిని జయించుటకు మాంసాహారము అవసరము ౨౯-౩౦ వారివలన రైలులో భారతీయులు పడుపాట్లు ౧౭౧; వారి యోగ్యతాపత్రముల విలువ ౨౨౧-౨; వారు తలలు వంచు కొనిరి ౨౯౭; వారిబడి ౩౦౧; వారికి నల్ల వారిపై ఈసు ౨౭౩.

అకారాదిషదాదిసూచి

తై యబ్ హజీఖాన్ మహమ్మదు, ప్రతివాది ౧౬౮-౯, ౧౯౦, ౧౯౩, ౨౦౨; రాజీకంగీకరించుట ౨౦౨-౩.

తైలంగుగారు, భాషాపండితులు ౩౫౬.

“త్యాగనటకే”, నిష్కులానందుని ౧౨, ౩౧౪.

త్యాగిజీవనము, భోగిజీవనము ౩౧౮.

త్రాగుబోతులు ౧౧౭.

త్రిభువనదాసుగారి గ్రంథము ౩౦౮.

త్రివేణి సంగమము ౨౫౬.

ద

దక్షిణ ఆఫ్రికా ౧౮, ౧౨౨, ౧౨౩, ౧౨౮, ౧౪౩, ౧౫౩-౬; ౧౭౦, ౨౫౧, ౨౫౬, ౨౬౪, ౨౬౭-౯, ౨౭౪, ౨౯౬, ౨౯౯, ౩౦౨-౩, ౩౦౭, ౩౧౦, ౩౩౪, ౩౩౯, ౩౪౧, ౩౪౯, ౩౫౧, ౩౫౯—ఆత్మగౌరవముగల భారతీయులకు నివాసయోగ్యము కాదు. ౧౯౮;—కేసు ౧౬౭;—క్లయింట్లు ౩౮౧.—కు చెందినతూరి సకుటుంబప్రయాణము ౨౭౬;—కు పోవు మహాత్మ్యము ౧౫౫;—నాజీవితము ౨౧౩;—ను గూర్చి ప్రధానవ్యాసములు ౧౭౬;—నుండి పెద్దసాయము ౩౩౩;—నుండి తంతి ౩౮౨;—రేవులో డాక్టరు పరీక్ష ౨౮౩;—లో బిడియమువదులుట ౯౫;—లోరోమన్ డచ్చి లాలు ౧౨౩;—లో ప్రఖ్యాతి ౧౬౫, ౨౨౫;—లోని తెల్ల వారిదోషములు ౨౭౫;—లో మాకిరువురు కుమారులు కలిగిరి ౩౦౭;—సత్యగ్రహము ౩౦౦, ౩౦౨,—సత్యగ్రహేతిహాసము ౧౯౪, ౩౨౬. ప్రస్తా-౨;—భారతీయసంఘములో

అకారాదిపదాదినూచి

శుభ్రత ౩౩౨, కొఱతలు ౩౩౩;—భారతీయులు ౨౩౧;
 వారి కష్టములు ౧౭౬, ౧౯౮; వారికి హాలీలని పేరు ౧౬౩;
 పరస్పరభేదములు ౧౯౧, ౨౧౫; వారి జీవితములను సమ
 స్తము తెలుసుకొంటిని ౧౯౩; వారి విషయము లోతుగ విచా
 రించుట ౧౯౭;—ఆంధోళనమువలన వారిలో నూతనప్రాణము
 ౨౧౬; వారియెడ అసూయ ౧౩౭; వీరిపై ద్వేషము పెరుగుట
 ౨౯౭; వారికి కష్టములు కలిగించు చట్టములు ౨౯౭; వారిహా
 క్కులు ౨౯౮; వారనిన భయము ౨౯౭; వీరిలో నైక్యము
 వృద్ధియగుట ౩౨౯; వీరి ప్రతిష్ఠ హెచ్చెను ౨౯౭, ౩౨౯;
 వీరిపై నొక ఆక్షేపము ౩౩౧; వీరికి నేనజేయుట ౩౩౩.

దమ్మిడి-దక్షిణ ౩౭౦, ౩౭౩.

దయానందస్వామి, మోర్ఖి యనుభవము ౩౬౪.

దర్బాన్ ౧౬౮, ౧౭౧, ౨౧౦, ౨౨౭, ౨౮౪-౫, ౩౦౧, ౩౮౪;
 —కోర్టు ౧౬౨;—తెల్లవారి పాతాళశూమము ౨౮౩-౪;
 —నుండి బయలుదేరుట ౧౬౯;—నుండి తంతి ౨౭౫;—
 పొర్లు నేటాలనియు పేరు ౧౬౦;— భారతీయకైస్తవు
 లతో పరిచయము ౧౬౬;— శేవున లంగరు ౨౮౩:—లో
 తెల్లవారికి నల్లవారికి ద్వంద్వయుద్ధము ౨౮౪;—లో స్థేగు ౩౩౧.

దలపతరాం శుక్ల ౬౭, ౮౩.

దవే, కే-మా నాకు కేసులు తెచ్చియిచ్చుట ౩౭౨, ౩౭౪.

దస్తూరి, ఒకవిద్య ౨౨.

దాంపత్యము ౧౩౭.

అకారాదిషదాదిసూచి

దాదా అబ్బలా అండ్ కంపెనీ ౧౫౩, ౧౫౫, ౧౬౬, ౨౧౪
౨౨౧-౨, ౨౮౬.

దాదాభాయి నాథోజీ ౬౭, ౧౨౪-౫

దాదీ బర్ జోరుగారు, ఓడవైద్యులు ౨౯౧.

దారిబత్తెము, ప్రస్తా-౫.

దావా-కొఱకు తయారీచేయుట ౨౦౦;—పని చూచుటయే ౧
ముఖ్యసర్కము ౨౦౧;—లో నా కభిరుచి ౨౦౦.

దావూన్-మహమ్మద్ సేట్ ౨౧౪, ౨౧౭.

డిన్నాఎడ్జి వాచా-కలకత్తా కాంగ్రెసు అధ్యక్షులు ౩౩౯-౪౦, ౩౪౮;
గంట వాయింపుట ౩౪౯.

దిశ్యజ్ఞాన-సమాజము, తత్సమాజికులు ౧౦౨, ౧౦౩, ౧౦౬, ౨౪౨.

దిబ్బలు, నాకు తగిలినవి ౨౯౧,

దేవళపు దుర్గంధము ౨౫౯.

దేవేంద్రనాథరామారు, మహర్షి ౧౧౨, ౩౬౩.

దేశపాండే-కేశవరావు ౨౬౬-౭.

దేశభాషల నాడరింపకుండుట ౨౫౪.

దేశకార్యములలో వ్యాయామము ౩౫౭.

దేశమునకు-మఱుట ౩౩౪, ౩౩౯; మఱునపుడు కానుకలు ౩౩౫.

•దేశ్యకైస్తవుల పరిచయము ౩౫౮.

దొంగిలించితిని ౩౯.

దొర ౧౪౮, ౧౫౧, ౩౭౩-౪;—ను చూచుట ౫౯;—ప్రత్యుత్త
రము ౧౪౯;—పైకేసు. ౧౪౯;—సిలాసఫీ ౩౭౪;—మాట

అకారాదిపదాదినూచి

యే కాసనము ౧౫౩;—గారులు, వారితోకలిసి తినుట ౬౨;
వారి న్యాయము ౧౬౦; శిరస్తాదాశే వారికి కన్ను ౧౫౨; హి
దూ అధికారి వారికి తాత ౧౫౨.

దొరాబ్జి ఎడుల్టీ గిమి, హెడ్ మాస్టరు ౨౦-౧.

ద్విపదలు ౪౯.

ధ

ధర్మజిజ్ఞాస ౨౪౧.

ధర్మవిచారము, నర్మదాశంకరుని గ్రంథము ౨౪౨.

ధర్మసంకటము ౩౭౭, ౩౭౯.

ధూమపానము ౩౭.

ధోరాజీ. ౫౭.

న

నంబర్సు—బైబిలు పుస్తకము. ౧౦౪.

నగలు, దేశమునకు మఱిలునపుడు బహుమతిచేసినవి ౩౩౫-౬; ఇం
టిలో ఉంచుకొనుటయే మానుకొంటిని; 'వానిపై వ్యామో
హము; అవి అనవసరములు ౩౩౬; కావలెనను కోడండ్లు
౩౩౭; తిరిగి ఇచ్చివేయుటకు భార్య నొప్పించితిని; అవి
ప్రజాసేవకై బాంకులో వేయబడెను ౩౩౮.

నరసీరామ్ ౨౧౪.

నర్మదకవి ౨౯.

నర్మదా శంకర్ రచించిన “ధర్మ విచారము” ౨౪౨.

నర్సుపని, మాతండ్రికి పరిచారము ౪౨, ౫౦;—చేయలెనని ప్రబం
మగు నిచ్చ ౩౦౬.

అకారాదోషదాదిసూచి

నల్ల-తల, తెల్ల మంగలి అంటునా? 3౨౫.

నల్లవారు, అడ్వకేటుగా జేర్చుకొన దనుదురా ౨౨౨; వారినిగుఱించి
ఆంగ్లేయుల భావన 3౨౭; వారివర్తకపు తెలివి ౨3౫; వారి
ఇక్కట్టులు 3౭౪.

నవజీవన్, ప్రస్తా ౨.

నాగరికత ౭౦.

‘నాదరీ’, దక్షిణాఫ్రికాపొహ్లా స్త్రీమరు, ఏజెంటు అబ్దుల్లాసేటుగారు
౨౭౬, ౨౮౨, ౨౮౬, ౨౯౬.

నారాయణ హేమచంద్రుడు ౧౧౧-౬.

నాసిక్ ౧3౬.

నాస్తికమతము ౧౦౮-౬.

నిద్రించుట, కూడ నొక ఫ్యాషన్ 3౮౨.

నివేదిత, సోదరి, హిందూమతముపై నామె కగాధప్రేమ 3౬3.

నిష్కులానందుడు ౧౨, 3౧౪.

నీగ్రోలు, నల్లవారు నొకటే ౧౯౭.

నీగ్రో-నౌకరులకు చీటి ౧౯౫;—స్త్రీలు ౧౫౮.

నీతి, సత్యము ౫౨;—సృష్టి ౫౨.

నృత్యము, ఒక ఫ్యాషన్, నేను నేర్చుకొనుట ౭౮-౭౯.

నెక్-టై ౬౪, ౭౭-౮, ౧౭౭.

నేటాలు ౧౬౦, ౧౬3, ౧౭౬, ౨౨౦, ౨౨౨, ౨౪౬, ౨౬౮,
౨౮౧, ౨౮౬, 33౪, 3౭౫;—‘అడ్వర్ టైజర్’ ప్రతినిధితో
నాప్రసంగము ౨౯౭;—ఇండియన్, కాంగ్రెసు, జన్మ

అకారాదిపదాదినూచి

౨౨౬, ఋణములు ౨౨౭-౮, చందాలు వసూలుచేయుట
 ౨౨౭, అందులో ఒక సంకటము ౨౨౮, కోశము ౨౨౯,
 లెక్కలు ౨౩౦, చేయుపని ౨౩౦-౧, గిరిమిటియాలు చేరుట
 ౨౩౨; కాంగ్రెసులో బిల్లుచర్చ ౨౩౬, ఆందోళనసలుపుట
 ౨౩౯; కాంగ్రెసువారి నిశ్చయము ౨౪౦; మూలధనమునకై
 ఆస్తికొంటిమి ౨౯౮-౯;—కోర్టు ౨౨౫; అందు పాల్ గారు
 దుబాసి ౨౧౪;—క్రైస్తవులు ౨౧౪;—చేరుట, నేను ౧౫౯;
 —తెల్లవారు ౨౮౬; వారి ఉద్దేశ్యములు ౨౫౬;—తో
 నాప్రథమ పరిచయము ౨౧౮;—తో నాకెక్కుడు సంబం
 ధము ౩౩౫;—బిషపు దర్శనము ౩౨౭;—భారతీయులు
 ౨౨౮; వీరికి వోట్ల హక్కు ౨౩౧; వారు నాపై ప్రేమామృ
 తము కురిపించిరి ౩౩౫;—ముఖ్యపట్టణము ౧౬౯;—రాష్ట్ర
 ము ౧౯౦; ౨౨౬;—రేవులోదిగుటకు మాహక్కు ౨౮౮;—
 “లెజిస్లేటివ్ కౌన్సిలు”లో రెండుచట్టములు ౨౯౭-౮;—లో
 నుండుటకు నిర్బంధము ౨౧౮;—వకీలు సభ ౨౨౧; ౨౨౫;
 సభవారు నాకునోట్రేసు పంపుట ౨౨౨, వారి అధికారము
 ౨౨౩;—శాసనసభలో భారతీయులహక్కు ౨౧౦;—సర్కా
 రు ౨౩౬; తెల్లవారికి తోడుపడుట ౨౮౫;—హైందవుల
 బాధలు ౨౫౭.

నేరములు, నాపై రెండు ౨౮౫-౬.

“నేషనల్ ఇండియన్ ఎసోసియేషన్” ౧౧౦.

నోటర్ డేము ౧౧౮.

“న్యూ ఇంటర్ ప్రెటేషన్ ఆఫ్ బైబిల్, సి” ౨౦౮.

న్యూ టెస్ట్ మెంటు ౧౦౪.

ప

పంచీకరణము ౨౦౯.

పండా, ఇంటబస ౩౬౮; అతనిచే తిట్లుతినట ౩౭౦.

పండ్లు—నిర్వికారత, బ్రహ్మచర్యమున కుపయుక్తములు ౩౮౭.

పచ్చజెండా, ఓడకు ౨౮౩, ౨౯౬.—పుస్తకము ౨౫౬, ౨౭౨.

‘పచ్చయప్పహాలు’లో సభ ౨౭౨.

పటేలుగారు ౧౪౩.

పత్రికా—సంపాదకుడు, అతని అవస్థ, అతనిమాటలోనిశక్తి ౨౭౫-౬.

పయ్యోనీర్—పత్రిక-ఖ్యాతి ౨౫౫; పత్రికాధిపతితో సంభాషణ ౨౫౬.

పరకాంత ౧౦౯.

పరమేశ్వరుని-దయను శంకించువారికి తీర్థక్షేత్రదర్శనము ౩౭౧;—

పూజారిని, ప్రస్తా-౭.

పరమేశ్వరన్పిల్లె ౨౭౫.

పరాసు-భాష ౯౮, ౧౧౩, ౧౧౬.

పరీక్షాసమయము, ఒక విషయము ౫.

‘పర్ షట్ట వే ఇన్ డయట్’, డాక్టరు ఆనాకింగ్సుఫోర్డువ్రాసినది ౭౫, ౨౦౮.

పరిచారకునిస్వామిభక్తి, భార్యస్వామిభక్తి కన్న విలువగలది ౩౧౧.

ప్రాండిత్యము: స్వాతంత్ర్యము ౩౦౫.

పాకీదొడ్లు ౨౫౭; వాటిని పరీక్షించుట, సంస్కరణము, ఒకభాగ్య శాలి పాకీదొడ్డి వర్ణన ౨౫౭-౯.

‘పాణి ఆపనే’ ౫౩.

అకారాదిపదాదినూచి

పాత్రనత్యము ౧౫.

పారసీ ౨౩, ౫.

పారసీకమిశ్రుడు, ఒక ౨౬౭.

పారసీకులు ౫౧; అందఱకంటె నాగరికులు ౨౦౦; నేను వారిచలె
వేషము వేయుట ౨౦౦.

పారసీ రుస్తుంజీ ౧౬౬, ౨౧౩, ౨౫౧, ఒకమిశ్రునివాద్దానభంగమునకు
తాను ప్రాయశ్చిత్తము చేసుకొనుట ౨౬౭; వారింట భార్య;
పిల్లలతో తలదాచుకొనుట ౨౦౯-౯౧; వీరిధర్మముచే నేర్ప
డిన ఆసుపత్రి ౩౦౬, ౩౩౬.

పారిస్ ౧౧౬; లో గొప్పసంత ౧౧౭; ఇందలి ప్రాతనుళ్లు ౧౧౮;
పట్టణపు ఫాషన్ ౧౧౮.

పార్టీ కోపు ౧౭౩.

పార్క్, 'సిటి టెంపిల్' వ్యాఖ్యాత ౧౮౬.

పార్లమెంటు సమావేశము ౨౭౬.

పాలనపూరు ౩౬౬.

పాలు, బ్రహ్మచారికి విఘ్నకారకము ౩౧౭; మనోవికారము కలి
గించును ౩౧౮.

పాల్ మాల్ గెజెట్ ౭౩.

పాల్ గారు, నేటాలు కోర్టు దుబాసి ౨౧౩; రోమన్ కాతలిక్ ౧౬౬.

పాశ్చాత్య, -దేశాచారము ౬౮-౯; -నాగరికత, -నా ముచ్చటిరిపు
౨౦౫; -సంస్కారము; నా ఉపన్యాసము ౨౦౭; -సాంప్ర
దాయము, ఆత్మకథ వ్రాయుట, ప్రస్తా-౨.

పాశ్చాత్యులు, విండులు ౯౩.

అకారాదిపదాదినూచి

పిటిమన్, శాసనసభకు పంపుటకు ౨౧౫.

పిట్టు-గారి ఉపన్యాసము ౭౯.

పితృనేవకు వాసమయము పంచుట ౪౨,

‘పిన్కట్టు’ గారి మాట ౨౦౧.

పియర్స్ గారి ‘ఇన్ ఫాలిబుట్ ప్రూఫ్స్’ ౧౮౬.

పియానా ౭౮.

పిల్లలకు విద్య ౩౦౨, ౩౦౩; పిల్లలను పెంచు సమస్య ౩౧౭.

పుత్తలీబాయి ౨.

పునర్జన్మసిద్ధాంతము ౩౫౯.

పూనా నెళ్లుట ౨౭౦.

పెండ్లి, నా ౯, ౧౧;—కులాసా ౧౨; హిందూసంస్కారము
లందు పెండ్లి ౧౦, ౧౩.

పెగోదాలు, బంగారు ౩౬౪; గర్భాలయమున ఎలుకలు పరువులెత్తు
చుండుట ౩౬౪.

పెస్తనీ-పాదుషా ౨౬౯, ౩౬౩; వారితో మైత్రి, లండన్ శాకా
హారాగారమున కలుసుకొనుట; వారి ప్రోథోనోటరీ ఉద్యో
గము; గుజరాతీ నిఘంటుపని ౨౬౮; నాకు దక్షిణాఫ్రికా
వెళ్లవలదని సలహానిచ్చెను ౨౬౮; వారి భాభానేవ ౨౬౯.

పేయిన్ గిల్ బర్టు అందు శాయనీసు-ఇందు ఛేంబర్స్, అద్దెకు గొం
టిని ౩౭౫.

పైథాగరస్ ౭౫.

పాగ త్రాగుట ౨౨, ౩౭, ౩౯.

అకారాదిపదాదిసూచి

పొలిటికల్ ఏజెంటు; అసిస్టెంటు-మాతండ్రికిగల రాజభక్తికై అత
నిని దండించుట ౨;—పోరుబందర్ సంస్థానముయొక్క—,
నాన్నేహమును మఱచి, నన్నవమానపరచుట ౧౪౮, ౧౫౩.
‘పోన్ గోలా’, కలకత్తాకు బయలుదేరు స్త్రీమరు ౨౫౨;—స్త్రీమరు కెప్పె
నుతో ఆధ్యాత్మికప్రసంగములు ౨౫౪.

‘పోరుబందరు ౧, ౫, ౧౧-౧౨, ౪౮, ౫౭, ౬౧, ౧౪౨, ౧౫౨-౩,
౩౬౫;—నందు నా జననము ౪; నా శైశవము ౫;—పొలిటి
కల్ ఏజెంటు ౧౪౭-౮;—రాణావారికి కుట్రసలహాచెప్పె
నని మా అన్నగారిపై శేరము ౧౪౭;—వర్తకులలో వ్రాయని
శాసనము ౨౦౩.

పోర్టునుత్, శాకాహారసభ ౧౦౮-౯.

పోలీసు—చే నెట్టించుట ౧౭౦;—నన్ను తన్నెను, తిరిగి క్షమాపణ
కోరెను. ౧౯౭;—వారి‘వయాధర్మబిచ్చము’ ౧౯౫;—వారి
కాపుదలయం దుండుట ౨౯౧;—సూపరింటెండెంటు ౨౯౧,
౨౯౩;—వా రంపిన కబురు, ౨౯౧; వారిచలన ప్రాణములు
రక్షింపబడుట ౨౬౧;—వారిభార్య గొడుగునీడ ౨౯౦;—
స్టేషన్ లో తలదాచుకొనుట ౨౯౩, ౨౯౬.

ప్యోరీమోహన్ ముఖర్జీ, రాజా, సర్ ౨౭౩, ౩౫౯.

ప్రజాసేవ ౨౨౬, ౨౪౧;—చేయు నదృష్టము ౧౯౯;—అనగానేమి
౨౨౮;—కు ప్రతిఫలము ౨౨౦, ఫీజు ౨౧౨, ౨౧౯.

ప్రతాపచంద్ర మజుందారు, వారిజీవితము చదువుట ౩౬౨.

ప్రథమోపన్యాసము, నేజేసిన ౧౯౦.

ప్రధానము ౯-౧౦.

అకారాదీపదాచిసూచి

ప్రఫుల్లచంద్రరాయి, డాక్టరు, ప్రొఫెసరు ౩౫౪;—నన్ను సాగనంప
వచ్చుట, వారి బంగాళీవేషము, టికెట్ కలెక్టరుచే నడ్డగింప
బడుట, వారి ప్రజాసేవ ౩౫౪;—వారిచే నా ఉపన్యాసము
మెప్పువడయుట ౩౬౪.

ప్రమాణములు, తల్లికడ చేసిన, నా ౭౧-౨.

ప్రయాగ ౨౫౫.

ప్రయోగములు ౫౨.

ప్రాచ్యసంస్కారము, అహింసకము ౨౮౧.

ప్రార్థన ౧౦౯, ౧౧౧;—దానిమహిమ ౨౦౪.

ప్రాసిక్యూషన్, నా ౧౧౬.

ప్రిటోరియా ౧౬౧, ౧౬౬-౮, ౧౭౬, ౧౭౮-౯, ౧౯౦, ౧౯౩,
౧౯౬, ౨౧౦, ౨౪౧-౨. ౨౫౪, ౩౨౪.

ప్రెసిడెంటు, కూగర్ ౧౯౬;—వీధి ౧౯౬.

ప్రేమ, అన్యోన్యప్రేమ ౧౭; ఉన్మత్తప్రేమ ౧౮; శుద్ధప్రేమ ౧౮;
—పాశబద్ధుడను ౩౩౪.

ప్రైమరీస్కూలు ౫.

ప్రాటెక్టరు ౨౩౩,

ప్రాటొస్టెంటు ౨౦౪.

ప్రీమియర్ బ్రవర్సు, ఒక్కవీససాంప్రదాయము ౧౮౮-౯, ౨౫౪.

ఫ

ఫలాహారము, వికారనాశనము ౩౨౦.

ఫాదరీ-చర్యలు, రాజకోటలోని ఒక ౧౧౪, ౧౦౬.

అకారాదిపదాదినూచి

ఫారింగ్స్ వీధి, కాకాహారాలయము ౭౪౫-౨౨;—
 ఫిరోజ్ షా మెహతా, సర్ ౧౨౪, ౧౨౬-౭, ౧౪౯, ౨౬౨, ౨౬౫,
 ౨౬౭, ౨౭౦, ౨౯౬, ౩౩౯, ౩౪౭-౪౯, ౩౭౨;—‘బొం
 బాయి సింగము’, ‘కిరీటము లేని పాదుషా’ ౨౬౩, ౩౪౦; వారి
 ఉపన్యాసము ౨౬౬; హిమాలయ సమానులు ౨౭౦.

ఫీనిక్స్-లో ఆలుబిడ్డల నుంచితిని ౩౧౩; ఇచ్చటనే బ్రహ్మచర్య
 ప్రథము గైకొంటిని ౩౧౬.

ఫుల్ బాల్ ౨౦.

ఘాంగీలు ౩౬౪.

ఘెర్గుసె-కాలేజీ ౨౭౦.

ఘాంచై జ్, ఇండియా ౨౧౦-౧౨-౨౨౬.

ఘాంజీకావస్ జ్-ఇన్ స్టిట్యూటుహాలు ౨౬౬.

ఘాన్సు దేశము ౭౪, ౧౧౩.

ఘెంచిభావ, భృ. ౪౨-౩, ౧౧౩, ౧౧౬.

ఘడరిక్-లేవీ ౫౭-౪, ౪౨;—పీన్ కట్ ౧౨౫.

బ

బంగారు-పెగోడాలు, బర్మాదేశమున ౩౬౪;—హారము, మాడు-
 కస్తూరిబాయి.

బంగాళము ౩౬౪.

బంగాలీ-భాష ౨౫, ౧౧౨-౩;—జీవితము ౩౬౨.

బచ్చలి, స్పీసెక్ ౦౬.

అకారాదిపదాదినూచి

బట్టర్-గారి 'అనాలజీ' ౧౮౬.

బరజోరజీ, పాదుషా, పిచ్చివాడు, 'చక్ర'మని పేరు ౨౬౮.

బాండు-వీధి ౭౭.

బాంద్రా ౩౮౧.

బాబాజీ ౩౬౦.

బారిష్టర్ ౫౫-౬, ౧౩౪, ౧౪౧, ౧౪౫-౭ ౧౫౬, ౧౭౭, ౨౧౨, ౩౦౪;—పట్టా ౮౨;—పరీక్ష ౬౩, ౮౨, ౧౨౦, ౧౨౪, పరిషానియమములు ౧౨౦; విందులు, ఉపన్యాసములు ౧౨౧; ప్రాతవారినండి క్రొత్తవారు నేర్చుకొనునది ౧౯౯;—బల్ల ౧౪౨;—హోదా ౨౧౮;—వృత్తి ౧౪౭.

బారిష్టరీలో నాకాత్మవిశ్వాసము తక్కువ ౩౭౨.

బారిష్టర్లు, మాచుటకు వీరు తెల్లవారివలెనే కాన్పింతురు ౫౭-౮;—వీరిని గొప్పగాజేయుట స్టీడర్ల చేతిపని ౩౭౫.

బాలసుందరము;—ఒక తెల్లవాని ఇండొంచెర్డుమాలి, దెబ్బలు తగులుటచే డాక్టరుకడకు పంపబడెను ౨౩౩;—నిర్బంధమునుండి విడిపింపబడుట ౨౩౪;—కేసు మాలీలలో ప్రాకిపోయినది ౨౩౪;—అతని తలపాగ ౨౩౫;—కేసుమూలమున గిరిమిటెయాలతో నాసంబంధ మెక్కువాయెను ౨౩౬;—కథ మద్రాసుసభ నాకట్టెను ౨౭౨.

బాల్యవివాహము ౧౮, ౨౭౯.

బావ, మా-స్వర్గసుడగుట ౨౬౪.

బిడియము ౯౨, ౯౪-౫, ౯౭, ౯౯, ౩౫౧.

అకారాదిపదాదినూచి

బిల్లు—ప్రాంచైజ్ ౨౧౫;—చర్చిపగోరుట ౨౧౫;—శాసనసభలో
ప్యాసుఅయెను ౨౧౬;—గిరిమిటియాలపై పన్ను వేయు ౨౩౬.

బిల్వేశ్వర-నివాసి ౪౮;—దేవాలయము ౪౮.

బినెంటు, ఆని ౧౦౩, ౧౦౬.

బిస్కె-సముద్రము ౬౫-౬.

బుద్ధచరితము ౧౦౩-౫.

బుద్ధుడు-ఇతనికిని ఏ సునకును తారతమ్యము, ఇతని సర్వభూతదయ
౨౪౪;—అతనికథ జ్ఞాపికి వచ్చెను ౩౬౧.

బూత్, డాక్టర్ ౨౬౩, ౩౨౭, ౩౨౮;—ఎయిడాన్సుమిషన్ అధి
కారులు ౩౧౬;—నా రక్షకసంఘప్రయత్నములను లెస్సగా
ప్రోత్సహించిరి ౩౨౭.

బూలర్, జనరల్-పంపినవార్త ౩౨౮; మాసేవను ప్రశంసించుట ౩౨౯.

బెంగ, నా ౧౨౩.

బెంగాల్ క్లబ్బు ౨౭౩.

బెంథం-గారి Theory of Unity ౭౨.

బెనర్జీ, సురేంద్రనాథ్ ౨౭౩.

బుల్-అను ఆయన ౭౯.

జేకర్, ఎ. డబ్ల్యు. ౧౮౧, ౨౦౪-౫; క్రైస్తవ ప్రాశస్త్యమును
సాధించు మతబోధకుడు ౧౮౨;—నామతాభిప్రాయములను
కనుగొనెను ౧౮౨-౩;—దక్షిణాఫ్రికా జనరల్ మిషన్
డైరెక్టరు ౧౮౩; వారిమైత్రికి విజార్థము ౧౮౪; వారిప్రా

అకారాదిపదాదినూచి

ర్థనామందిరము, అచట శలుపుప్రార్థనలు గలవి; వారికి నా
యెడగల తలంపు గంక; నావంటి నల్లవానిని వెంటగొనిపోయి
కష్టములపాలైరి, ౨౦౫.

బేచరస్వామి ౫౯-౬౦.

బేరా ౩౪౪, ౩౪౬.

బేలూరిమఠము ౩౬౨.

బేసువాటర్ షేట ౮౯.

బైబిల్-మతము పరమప్రమాణమా? గ౦౬; దానిపై నాకుగల తపన
గ౦౯;—మధ్యమాంసములు తినుమని విధింపదు గంక.

బొంబాయి గ౦, ౪౩, ౫౪, ౬౦-౧, ౬౪, ౬౯, ౧౨౭, ౧౩౯,
౧౪౧-౪, ౧౪౬, ౧౫౫, ౧౫౪, ౧౫౬, ౧౬౨, ౧౬౫,
౧౬౮, ౧౭౦, ౧౭౬, ౧౮౩, ౩౬౪, ౩౬౯, ౩౭౩, ౩౭౫;—
అల్లర్లు-ప్రస్తా-౧;—కిరీటము లేని పాదుషా ౧౬౩, ౩౪౨;—
దుస్తులు ౭౭;—రేవులో సముద్రపు ఒడుదుడుకు ౧౩౧;—
లో షేను ౧౫౭;—లో మాబావ ౧౬౪;—లో నాబారి
ప్రీ ౩౭౨;—సంసారము, నా ౪౩;—సభ, దక్షి
ణాఫ్రికా విషయమై, ౧౬౫;—సింగము ౧౬౩, ౧౬౬;—
హైకోర్టు ౧౨౧.

బోధ, శిశుక్రీడ ౧౫౪-౫;

బోయరు-యుద్ధము ౧౬౯, ౩౧౨, ౩౨౬; అందు నావైద్యప్రవేశ
ముపయోగించినది ౩౦౭, బోయర్ల పరాక్రమము ౩౨౭; వారి
ముట్టడి ౩౨౯; యుద్ధహతుల నేవకొని కర్పడిన 'భారతీయ
రక్షకదళము' ౩౨౧-౮-౩౦, ౬౩.

బ్రహ్మ-చర్యము ౩౬, ౪౨, ౩౧౧;—నతము ౩౧౦; నతధారణ
 ౩౧౫;—సత్యవ్రతంగము,—వ్రతసమయమున నాభార్య
 యుద్దేశ్యము కనుగొనలేదు ౩౧౫; నతమహిమ ౩౧౨, ౩౧౯;
 —గార్హస్థ్యమునందుసహిత మాచరించుచును ౩౧౦;—అనగా
 సేమి? ౩౧౬;—దానికాక ౩౧౬;—అస్తిధారావ్రతము ౩౧౭;
 నాలుకను కట్టుకొనుట ౩౧౭; ఈశ్వరస్థితో భోజనప్ర
 యోగములు ౩౧౭; దీనికి ఉపవాసము అనివార్యోపకర
 ణము ౧౦; దీని విధులత్వము ౩౧౯; సత్వేంద్రియవిగ్ర
 హము ౩౧౯;—కేవలప్రయత్నసాధ్యము కాదు ౩౨౧;
 దీనికి ఈశ్వరశ్రద్ధ అవశ్యకము;—చారి ౯౬;—దేశమునకు
 పోవుట, అందలి స్త్రీలస్వాతంత్ర్యము—దేశములు మనకు
 కమిషన్ ఏజెంట్లు, అచటినుండి మరలుట ౩౬౪;—సమా
 జము, మతగ్రంథములు, ఆది బ్ర.సమాజము, సమాజోత్సవముల
 కాహూతుల మైతిమి ౩౬౨.

బ్రాహ్మ-అంత్యక్రియలదర్శనము ౧౦౫-౬.

బ్రిటిష్-ఏజెంట్లు, జాకోబస్ డి వెల్ ౧౯౩; ఆతనితో మాటలు
 ౧౯౭;—ఇండియా అసోసియేషన్ ప్రతినిధి ౨౭౩;—పరి
 పాలనయందు దోషములు ౨౬౧;—వారి సాంప్రదాయము
 వర్ణ ద్వేషము కాదు ౨౬౦;—రాజ్యరక్షణ, ధర్మము ౩౨౬;
 —సేనాపతి ౩౨౯.

బ్రిష్టల్—నివాసి, జార్జి ముల్లరు ౨౦౪.

‘బ్రూమ్స్ కామన్లా’ ౧౨౩.

బ్రైటన్ ౯౮, ౯.

బ్రావర్ స్కీ, మదాం ౧౦౩.

భ

భంధార్కురు, రామకృష్ణ, ప్రాఫెసర్ ౨౭౦-౧.

భక్త్యుపదార్థశోధన ౮౭, ౧౪౧.

భగందరము, నాతండ్రికి ౪౦-౨.

భగవంతుడు ౩౩, ౧౦౮;—అడ్డుపడువా ౩౪;—ఒక్కడే సత్యము ౩౮౪.

భగవత్సేవ ౩౬౦.

భరతవర్షము ౨౪;—సముద్రము ౬౧.

భర్తృధికారము ౧౪.

భాగవతము ౪౯;—కాలక్షేపము ౪౯.

భారత-దేశమునుండి వర్తకులు వలసపోయిరి ౨౩౫.

భారతభూషణమాశవా ౩౫౩.

భారతయువకులు, కన్యలు ౯౭.

భారతసేవ ౨౪౧.

భారతీయులు, లాభకరులు ౨౩౭.

భార్య, నా ౨౯, ౪౪, ౪౬, ౫౯, ౬౧, ౧౩౮, ౩౧౧; గర్భవతి ౪౨; ఆమె ననుమానించి హింసలు పెట్టుట ౩౫; ఆమె కుసాధ్యాయుడను ౧౭, ౧౫౫; ఆమెచే రోగుల కుపచారములుచేయించుట ౨౬౪; విడిచివెళ్లుట కష్టము ౧౫౫; ఆమె ప్రసవమునకు నామంత్రసానితనము ౩౧౧; బహుమతి యిచ్చిన నగలను తిరిగి ధర్మమున కిచ్చివేయ నిర్బంధించుట ౩౩౬; ఆమెకు అశ్రుధార ౩౩౭.

అకారాదిపదాదిసూచి

భార్య-భర్తకు ఘటదాసి కాదు 3౬; భార్యకుగల స్వామిభక్తి.

ఆమెతో నెట్టిసంబంధ ముండవలె? భార్యభోగసాధనమా? 3౧౧.

భావనగరము ౫౪.

భిక్షుకుల కేమియు నీయరాదు 3౬౦.

భూషేంద్రనాథ్ వసు-కలకత్తా కాంగ్రెసు కార్యదర్శి 3౪౪.

భోగవిలాసము, పారిస్ ౧౧౮.

భోగాసక్తి ౧౭.

భోగిజీవనము-త్యాగిజీవనము, పోలిక 3౧౯.

మ

మంగలి, దాస్యము, తిరస్కారము. 3౧౯.

‘మంచి చాకలి’, గోఖలేగా రిచ్చిన బిరుదు 3౨3.

మగ్గలాలు-గాంధీ 3౮3.

మజుందారు, త్ర్యంబకరాయి, ౬౪-౫, ౬౮-౯, ౯౨-3.

మజుందారు, ప్రతాపచంద్ర-మాడు-ప్రతాపచంద్ర.

మణిరత్నమాల ౨౧౯.

మణిలాల్ గాంధీ 3౭౬-౯; జలచికిత్సచే హ్యాథి నివారించితిని.
3౮౦-౧.

మతము, దానివివేచన, వివిధమతపరిచయము ౪౭, ౫౨.

మదనమోహన మాళవ్యా, భారతభూషణ 3౫3; వారివద్ద భాగవత్
శ్రవణము ౪౯.

మద్యమాంసములు ౨౭, ౬౯

మద్యములు, షాంపేన్, పోర్టువైన్, షేరీ ౧౨౧.

అకారాదిపదాదినూచి

మద్రాసు ౨౭౨-౩-౨౯౨;—లో బాలసుందరము కేసు ప్రతిధ్వ
నించుట ౨౩౪;—వాస్తవ్యుల పరిచయార్థము అరవ మధ్యసించి
తిని ౨౫౨;—సోదరులకు నేనన్న ప్రాణము ౨౫౩;—కు నా
రాక, అచట సభ జరుపుట; ప్రిండర్లు, హిందూపత్రికా సం
సోదకులతో సంభాషణలు ౨౭౨.

మన్ సుఖిలాల్ హీరాలాల్ నాజర్ ౨౮౪, ౩౩౪;—మాయింటు
నుండిరి ౨౯౮.

మనుస్మృతి ౫౧;—అహింస ౫౨.

మనోనిగ్రహము ౩౨౦.

మమిబాయి-కేసు ౧౪౨.

మరాఠీ ౨౫, ౧౧౩.

మల్లిక్, డాక్టర్ ౩౬౩.

మహమ్మదీన్-లా ౧౨౪.

మహమ్మద్-జీవితము, స్తుతి. కార్లయిలు వ్రాసిన ౧౧౫-౨౪౩;—
ప్రవక్తపై నా కాదరము ౨౪౩.

మహమ్మద్ కాసాం కమరుద్దీన్ ౨౧౪.

మహమ్మదీయులు ౫౦; వారి ఆచారములు ౧౬౨;—నన్ను తమ
మతమున కలుపుకొన బ్రయత్నించుట ౨౦౭.

‘మహాత్మా’-బిరుదము-ప్రస్తా-౪; ౩౬౭; మహాత్ముల కష్టములు ౩౭౦,
మహారాజ్ రణజిత్ సింహ ౬౭.

మహారాజులు, ఆదువారి ఆభరణములు, నామర్దానగలు ధరించి దర్బా
రులకు హాజరగుదురు ౩౫౩.

అకారాదిషదాదిసూచి

మాంచెస్టరు ౧౦౪.

మాండలికుగారు, సంస్కర్త ౩౫౬.

మాంసభోజనము, ౭౨, ౭౭, ౮౯, ౩౭౭; దాని ప్రతాపము ౨౯;
—ఆరంభించుటకు శుభముహూర్తము వెదకుట ౨౯; దాని
నిషేధము, తిరస్కారము ౩౦;—విందులు, వంటకములు ౩౨;
హిందూదేశమున దాని ప్రచారము ౩౩;—నాత్యగదీక్ష ౬౬.

మాంసము ౨౮, ౩౦, ౩౩, ౩౯, ౬౫, ౭౧ ౭౪; ఇంగ్లండులో
దాని లక్షణము ౮౭; ఈశబ్దమునకు నూ అమ్మగారి అర్థము ౮౯.

మాక్సుముల్లరు-గారి India, What can it teach us ౨౪౨.

మానవుడు ౩౪, ౮౬; అతనితిండి, శరీరనిర్మాణమును బట్టి శాకా
హారిము ౮౫; అతని బాహ్యచారము ౨౯౩.

మానింగు-కన్య ౧౧౧;—కార్డినల్ ౧౧౪-౫.

‘మానేశిఖావణి’-త్రిభువనదాసుగారి గ్రంథము ౩౦౮.

మార్జిట్టుబర్గు ౧౬౯-౭౨.

మారిషస్ రేవు ౩౩౯.

మారువేషముతో పలాయనము చెప్పితిని ౨౯౨.

మాలలకు క్షౌరము ౩౨౫.

మాలవాడలకు జనుట ౨౫౮.

మాల్టా ౬౯.

మాపుజీ దవే, జోషీ, మాకుటుంబపు పురాణమిత్రులు ౫౪;—ఇంగ్లం
దునకు పొమ్మని సలహా నిచ్చుట ౫౫-౬.

మిత్ర, న్యాయచూర్తి ౩౫౯.

మిత్రులు ౨౬-౨౯; ౩౧-౨, ౩౪, ౭౬-౭, ౧౦౮, ౨౪౭-౮.

అకారాదిపరాదిసూచి

మీరాబాయి 332.

ముక్తానందుడు ౧33.

ముముక్షుప్రకరణము ౨౦౯.

ముర్రే, ఆంధ్రవ్యా ౨౦౪-౫.

ముల్లరు, జార్జి ౨౦౪.

మూడవతరగతి-రైలుపయనము ౧౧3; ఇందిలికిష్టములను తెలుసు
కొనదలచుట 3౫;—టిక్కెట్ వెలలు బండ్లు, అందలి సౌక
ర్యములలో మొదటి తరగతికి దీనికిగల అంతరము, యూరపు
లోను, దక్షిణాఫ్రికాలోను మూడవతరగతికిగల సౌకర్య
ములు 3౬౬;రైల్వేవారి చెడునడత, ఏర్పాటులు, బాట
సారులు పడుపాట్లు, వారి అశుచిత్వము 3౬౭; దీని సంస్కా
రము, చదువుకొన్నవారు చేయవలసినపని 3౬౭.

మెట్రిక్యులేటు 3౧3.

మెట్రిక్యులేషన్-పరీక్ష ౫౪, ౮౨;—విద్యార్థులు ౧౪౪.

మెయిట్లండ్, ఎడ్వర్డు ౨౦౯,

మెయికోన్ హిందూలా ౧౨౨-౧౪౨.

మెహతా, ప్రాణజీవన్, డాక్టరు ౬౭, ౭౦,—నాకు పాశ్చాత్య
దేశాచారము తెలుపుట ౬౮;—తమయింటికి తీసికొనివెళ్లుట,
రామచందు భాయిగారి పరిచితి గలిగించుట. 3౨౯-3౦.

• మెహతా, ఫిరోజీషా-చూడు-ఫి-

మేజిస్ట్రేటుకోర్టు 3౦౭.

మేమన్, దుక్కాణము ౧౫3;—మిత్రులు ౧౬౮.

మేరీ, వర్జిన్ ౧౧౮.

అకారాదిపదాదినూచి

మేసన్ ౨౩౮.

మొంబాసా ౧౫౮.

మొజాంబిక్, గవర్నరు జనరలు ౧౫౬, ౧౫౯.

మొదటి-కేసు, నేపనిచేసిన ౧౪౨;—బిడ్డ, పుట్టుక, చావు ౪౬;—

తరగతి పయనమున గర్వముకలిగెను ౩౮౧;—దెబ్బ, నాజీవి

తమునకు ౧౪౭, ౧౫౦.

మోడ్ వైశ్యులు-బనియాలు ౬౦-౬౧.

మోతీబాబు, అమృతబజారు పత్రికాధిపతి ౩౪౧.

మూనము, మితభాషి ౯౪, ౯౭.

య

యరవాడ చెఱసాల ౨౫౩, ప్రస్తా-౧.

యూక్లిడ్ ౨౩.

యోగసాధన-ఆరంభించుట ౨౪౩.

ర

రంగస్వామి పడయాచ్చి ౨౧౪.

రంగుతెగులు ౧౮౩;—పోరు ౧౭౧.

రంగూన్ ౩౬౪.

రంభ, నాదాది ౪౭; అది నాహృదయమున విత్తిన రామనామ

బీజము ౪౭-౮ ౭౨.

రక్తనది, కాలికాలయమున ౩౬౦.

‘రక్షకదళము’-మాడు-‘బోయర్ యుద్ధము’.

రవిశంకర్ ౧౩౯-౪౦.

అకారాదీపదాదినూచి

రస్కిన్ 'సర్వోదయము' ౧౩౫.

రాజకోట-సంస్థానము ౧౧-౨, ౧౮, ౪౪, ౪౮-౯, ౫౪, ౫౯-౬౧, ౧౦౪, ౧౩౬, ౧౩౮, ౧౪౪, ౧౪౬, ౧౫౫, ౨౫౯, ౨౬౧-౨, ౨౬౪, ౩౬౬, ౩౭౨, ౩౭౪;—నా తండ్రి దివానుగా నుండుట ౨;— నావిద్యార్థిదశ ౫, ౬; సంస్కరణములు తరంగితము లగుచుండెను ౨౭; భాగవతకాల క్షేపములు జరుగుచుండెను; సర్వమత సమత్వ మేర్పడినది ౫౦;—బారిష్టరీ ఆరంభించితిని ౧౪;— పాలిటికల్ ఏజెంటుచే ననమానితుడ నగుట ౧౪౭-౯; పచ్చపుస్తకము వ్రాయుట ౨౫౬; ఇచటి వ్యాధిపరీక్షాసంఘములో పాల్గొనుట ౨౫౭-౮;—లో తిరిగి వకాలత్ పని, విక్టోరియా డైమండ్ జూబిలీలోకి వెళ్లుట, తిరిగి వకాలస్తు చేయ నారంభించుట -౨౪౬.

రాజనీతి ప్రయోగములు, నా-ప్రస్తా-౪.

రాజభక్తి, ౨౬౦;—లో తెల్లవారినిమాడ మించితిని ౨౬౦;—ఒక విధి, దీనిని అమ్ముకొనలేదు ౨౬౧.

రాజశత్రువులను చంపుము ౨౬౨.

రాజస్థానికకోర్టు, నాతండ్రి ఇం దొకసభ్యుడు ౨.

రాజీ- ద. ఆ. కేసు పరిష్కరించు యత్నము ౧౬౮;—గుదుర్చుట వకలు ధర్మము ౨౦౨-౩.

- రానడే, మహాదేవ గోవింద, జడ్డి, వారిదర్శనము ౨౬౨-౩, ౩౨౩
వీరియొడ గోఖలేగారికి గల గౌరవము-చూడు-గోఖలే, వీరిశక్తి
సర్వాంగీణము ౩౫౬;—వీరు కాంగ్రెసుసభకు ప్రేక్షకులుగా
హాజరగుచుండువారు ౩౫౬.

అకారాదిపదాది సూచి

రాబర్ట్స్, ప్రభువు, లెఫ్టినెంటు-గుండు తగిలి చచ్చుట ౩౩౦.

రామ-కృపయే సాధనము ౩౨౧;—కృష్ణభండార్ కరు-చూడు-భం ;
—నామము ౩౮, ౫౦, ౩౨౧, ౩౭౯;—మందిరము ౩౮,
౫౦;—రక్షా స్తోత్రము ౪౮.

రామాయణము ౪౯; దానిపతనము కుష్టు కుదురుట ౪౮.

రాయచంస్ భాయి, కవి ౧౩౧-౨, ౨౦౮-౯, ౨౪౨; ఆయన
ధారణాపటిమ ౧౩౨; వ్యాపారము ౧౩౩; ఉపదేశములు
౧౩౪;—యే నాహృదయస్వామి ౧౩౫;—తో ఉత్తర
ప్రశ్నోత్తరములు ౨౦౯;—నా బ్రహ్మచర్యవ్రతమునకు కార
కుడు ౩౧౦;—వచనబలము నన్ను నశపటచుకొన్నది ౩౧౧.

రాయి, ప్ర. చం-చూడు-ప్ర.

రాళ్లెనర్లు, నాపై-౨౯౦.

‘రిక్మూట్’-హాలివారు ౨౩౬, ౩౨౭.

రిక్ష్, ఎక్కుట, నా కిష్టములేదు ౨౬౨;—లో నన్నెక్కించుకొన్న
రిక్ష్వానిని చంపుదుమని బెదిరించుట ౨౯౦.

రిచ్ మండ్ ౭౪, ౮౬.

రిటెయినర్ ౨౧౯-౨౨౧.

రిప్పన్, కాలనీ సెక్రటరీ ౨౧౬;—కాలేజీ ౩౪౧.

రూటర్ ౨౫౬, ౨౯౪.

రెడ్ క్రాసు, మా భారతీయరక్షకదళమునకు తగిలించితిమి ౩౦౮.

రేవాశంకర్, జగజ్జీవన్ ౧౩౨, ౩౮౧.

రైలు, నాకై ఒకనిమిష మాపియుంచుట ౨౫౫.

అకారాదిపదాదినూచి

శోగుల కుపచరించుట ౨౬౨, ౨౬౩.

శోమన్ల ౧౨౨.

ల

లండన్ ౬౯, ౭౩, ౯౯, ౧౧౬, ౨౪౬;—ఘైమ్ము ౨౧౮;—
భారతీయులు ౧౦౬;—మెట్రిక్యులేషన్ ౮౨, ౧౨౨;—
విక్టోరియా హోటల్ ౬౮, ౭౦, ౭౬.

లచ్చీరాం, సి. ౨౧౩.

లా, ఇంగ్లీషు ౧౨౨-౩;—హిందూ ఇండియా ౧౨౪, ౧౩౯,
౧౪౧-౨, ౩౭౨;—రోమన్ ౮౨, ౨౨౩;—రోమన్ డబ్బి,
దక్షిణాఫ్రికాలో ప్రమాణము ౧౨౨-౩;—లో జాతిభేద
ములు ౨౯౭.

లాక్ హార్టు ఛీఫ్ కోకోరూమ్ము ౮౪.

లాటన్, మిస్టర్, దాదా అద్విల్లాకంపెనీ వకీలు ౨౮౪;—దర్బాన్
లో పట్టపగలు ఓడ దిగుదని నాకు సలహా యొసంగెను ౨౮౯;
పారిని నన్ను గుంపు విడదీసెను ౨౯౦;—౨౯౨;—౨౯౪-౫,
౩౨౭.

లాటిన్, భాష ౮౨-౩, ౧౨౨.

లాథామహారాజు, రామాయణపఠనము ౪౮-౯.

లామూ, రేవు ౧౫౪-౭.

• లాయరు ౨౨, ౬౯;—దివానుగిరి ౫౫;—పనికి నాయోగ్యత ౨౧౯;
—లాటిన్ భాషాజ్ఞానము ౮౨;—హిందూదేశ చరిత్ర చదువ
వలయును ౧౨౬.

లార్డు కర్జన్ దర్బారు ౩౫౨;—హార్డింగ్, హిందూ విశ్వవిద్యాలయ
శంకుస్థాపనోత్సవము ౩౫౨.

అకారాదిపదాదినూచి

లావేటర్, ముఖసాముదికగ్రంథము ౧౨౬-౭.

లియోనార్డు, ద. ఆ. లో గొప్పబారిష్టరు ౨౦౧.

లేడీ స్మిత్ ౩౨౯.

లేలీగారు, ఫ్రెడరిక్ - పోరుబండరులో న్యవహారాధికారులు ౫౭-౮, ౮౨.

లైట్-అఫ్-ఎషియా, ఎడ్వైన్ ఆర్నాల్డుగారి ౧౦౩, ౨౪౪.

లోకమాన్య తిలక్ ౨౭౧, ౩౪౦;—దర్శనము ౨౭౦;—సముద్ర సమానులు ౨౭౧.

లోక సేచకునకు-కానుకలు నిజవస్తువులు కావు ౩౩౮.

వ

వంగ-గానము వింటిని ౩౬౨;—దేశము ౩౬౪;—వాసి, పత్రక, ఖ్యాతి, తత్సంపాదకుని నిర్లక్ష్యము ౨౭౪;—వాసులు ౩౬౧
—సంఘము'నారి విండు ౩౬౧.

వకీలు ౫౬, ౧౩౯; నావకీలు తనము ౧౪౦; రాజీ కుదుర్చుట వకీలు ధర్మము ౨౦౨-౩.

‘వకీలుసభ’-చూడు-నేటాలు.

వర్ణద్వేషము ౧౭౧, ౧౮౧, ౨౫౯.

వసిష్ఠవిశ్వామిత్రుల కథ, ప్రస్తా-౯.

వాంకనేరు ౨.

వాగ్దానములు, మాతల్లికిచ్చిన మూడు ౬౦.

వాచా, డి. ఇ. ౩౩౯-౪౦, ౩౪౮-౯;—మెహతాగారి కుడిభుజము •

౨౬౩;—వారిని మాటలాడుమని సభలో కేకలు ౨౬౬;—

చూడు-‘ద్విన్నా’

వార్పు, ఇంజనీయరు ౨౧౧.

అకారాదిపదాదినూచి

వారక్రాంజు 3౨౯.

వాసింబ్న్ ఇర్వింగ్ - గారి Life of Mahomet. and his
Successors ౨౪౩.

విందులు: స్త్రీలు ౪౧;—పాశ్చాత్యులు ౯౩.

విక్టోరియా-రాణి డైనండుజూబిల్ ౨౬౧.

‘విక్టోరియా హోటల్’ చూడు-‘లండన్’

విద్య, పిల్లలకు ౩౦౨; బాలర విద్యాభ్యాససంస్కరణము ౧౩౮;
నావిద్యాప్రయోగములు ౩౦౪; మనవిద్య ౨౪.

విలియం-హంటర్, సర్ ౨౩౩.

విలియము ఎడ్వర్డు గారల ‘రియల్ ప్రాపర్టీ’ ౧౨౩.

వివాహము: నావివాహనాటకము ౧౦-౩;—వలన విద్యనాశనము
౧౯, ౨౨, ౩౭.

వివేకానందస్వామి దర్శనము ౩౬౨.

విశ్వప్రేమ ౨౪౩.

విశ్వాసఘాతకుడు: అతనిని నెడల గొట్టు నూపరింటెండెంటు మద్దతు
౨౪౯.

‘విహారము’ నకు రమ్మని పిలుచుట ౧౫౮.

వీడికొలుపు విందు ౨౧౩.

• వీరచందు గాంధీ ౧౪౧, ౨౬౩.

వుడ్ గేటు, జవరత్, గారిని యుద్ధఘామముండి చేరవైచు భార్యము
౩౨౮.

వృత్తినిరోధము, సంపూర్ణ బ్రహ్మచర్యమునగా ౩౨౦.

అకారాదిపదాదినూచి

చెజిటేరియన్ పత్రిక ౮౯.

వెలివేయుట, కులమునుండి ౬౧, ౧౩౬-౭.

వెల్లింగ్టను పట్టణము, అందు జరిగినసభ ౨౦౪-౬.

నెట్టు కెన్సింగ్టను ౭౩.

“వెంటనర్” ౯౨-౭.

వెస్లియన్ చర్చి, అచటి మండలి ౨౪౩.

“వేడి-నెలుగు” ౮౩.

వేదములు-అపొరుషేయములకు ౨౦౭.

“వేరానో” ౩౭౭;—గ్రామమున అప్పీలు శ్రవణము ౩౭౩.

“వైట్ అండు ట్యూటర్ను లీడింగ్ కేసెస్” ౧౨౩.

వైద్యప్రవేశము, నా ౩౦౭.

వైద్యుడు, ఆయుర్వేద,—ఆంగ్లేయ; ౪౩; వైద్యవృత్తి ౫౬.

వైష్ణవ-సాంప్రదాయము, మా గాంధులు, తలిదండ్రులు ఈసాంప్రదాయకులు ౨౯-౩౦, ౪౭, ౫౬;—విధులు కఠినమైనవి ౪౩-౪

వోకింగు సెమిట్రీ ౧౦౬.

వోట్ల హక్కు ౨౧౫, ౨౧౭, ౨౩౧;—తొలగించుట ౨౩౮;—భారతీయులు-మాడు-నేటాలు.

వ్యయము, తగ్గించుట ౩౨౨, ౩౨౫;—నకు సరియైన లెక్కలు ౮౦.

వ్యాధిపరీక్షాసంఘము—రాజకోటలో నా నేవ ౨౫౭, ౨౫౯.

శ

శపథముచే బంధించుకొనుట ౩౧౩-౪.

అకారాదీపదాదినూచి

శస్త్రచికిత్స ౪౩.

శాశాహారము ౭౪-౫, ౮౫, ౧౦౪, ౨౫౫;—నా ప్రతిజ్ఞ ౬౯;—

గ్రంథకర్తలు ౧౫, దొరలపద్ధతిన ౧౪౦.

శాశాహారపరిశోధన, ఇంగ్లండులో ఆర్థికదృష్టితోను, ద. ఆ. లో
ధార్మికదృష్టితోను జరిపితిని ౮౯.

శాశాహారప్రచారకసంఘము, స్థాపన, అందు కార్యనిర్వాహకసభ్యు
డను ౮౫; ఇందలి ఇతరసభ్యులు ౯౦; అందుండి ఒకరిని
తొలగించు విషయమై తగవులు ౯౧.

శాశాహారభోజనశాల, ఫారింగ్ డెన్ వీధిలో ౭౪, ౭౫-౬, ౮౫-౬,
౮౯, ౧౧౭.

శాశాహారమహాసభ; పోర్టుమత్ లో జరుగుట ౧౦౮.

శారీరక సేవ ౩౦౬.

శాస్త్రజ్ఞానము, అనుభవము ౧౦౭.

శివాలయము ౫౦.

శిశునాథశాస్త్రీ, పండిత ౩౬౩.

శిశుపోషణము ౩౦౯-౧౦

శిశువునకు-విద్యారంభము తల్లిగర్భమునుండియే ౩౧౦.

శ్యామలభట్టవాక్యములు ౧౦౫.

శ్రీవణుడు—శ్రవణవిశృంభకై, నాటకము ౭, ౪౨.

ష

షడ్గర్భనసముచ్ఛయము, హరిభద్రనూరిరచితము ౨౦౯.

షరతు, దేశమునకు మఱిలునపుడు దక్షిణాఫ్రికామిత్రులు పెట్టిన ౩౩౪.

అకారాదిపదాదినూచి

షెకారు—ఇండియా మెమాతరు అతిథులను, షెకారుకు పిలుచుకొని
పోవుట ఒక ఆచారము ౯౭.

షెమ్మెట్ పెన్నిక్—ముఖసాముద్రకము ౧౨౭-౮.

షేక్స్పియర్—ముఖసాముద్రకము ౧౨౮.

స

సంతానము, నిరోధించుట కుపాయము ౯౨, ౩౧౨;—కై, గృహ
మేధులు ౩౧౦.

సంస్కృతము ౨౩, ౨౫, ౧౦౨;—ప్రతిహించుబాలుడు నేర్పు
కొనవలసినది ౨౪; నా సంస్కృతోపాధ్యాయుడు ౨౩.

సంస్థానాధిపతులు, వారి రాజకీయవ్యవహారములు ౧౫౧.

సత్యనిష్ఠ, విదేశములయందు ఎక్కువగ నుండవలయును ౧౯౧.

సత్యపరీక్ష ౮౮.

సత్యప్రయోగములు, నాప్రస్తా ౩, ౬.

సత్యము ౩౦;—నకు పూజారిని ౯; నాదృష్టిలో సత్యములు, ప్రస్తా-
౬;—నీతి, పరస్పరసంబంధము ౫౨; పూర్ణమగు సత్యము
౧౮౭; న్యాయము సత్యము ననుసరించును ౨౦౧;—మహా
వృక్షము ౩౩౫; భావసత్యము—ప్రస్తా—౭;—సాక్షాత్ పర
బ్రహ్మము, ప్రస్తా ౭.

సత్యశోధకుడు—ప్రస్తా—౮.

సత్యాగ్రహము ౨౨౪; ద. ఆ. సత్యాగ్రహము ౩౧౨; సంగ్రామ
ప్రతిష్ఠ, నూచకములు ౩౧౬.

సత్యాన్వేషణమే. పురుషార్థము ౩౮౪.

అకారాదిపదాదినూచి

సత్యారాధకుడు 30౫.

సప్తపది ౧3.

‘సమర్థుగారు’ ప్రతిపక్షుల వకీలు 32౨.

సముద్రయానము ౫౮, ౬౧-౨, ౬౫—కులభర్తృనిషిద్ధము ౬౨;—
చేసినందున కులమునుండి వెలి ౧౨.

‘సర్’, ‘అయ్యో’—సంభోధనలు నాక ర్లుపయోగింతురు ౬౮.

సాంఘర్మ్య 3౬3;—‘ఇంగ్లీషుమన్’, పత్రికాసంపాదకుడు ౨2౫;
వారిశ్రేమకు హేతువు ౨2౫.

సాంత్రాక్చూజ్ 3౮౧.

‘సామీ’-ద. ఆ, భారతీయులకు మరియొకజేరు ౧౬3.

సారా-త్రాగుట ౫౦-౧, ౬౬, 2౨.

సార్వజనికసంస్థలు-వీటితో నా అనుభవము ౨౯౮; వీనికి మూలభవము
చేకూర్చుట ౨౯౯; వీని లోకప్రియత్వము 3౦౦; సరియైన
లెక్కలే ఇట్టిసంఘములకు ప్రాణము ౨౨౯.

సాలగ్రామదానము ౬3.

సాల్బగారి పుస్తకములు 2౮-౬.

సింధుదేశీయమిత్రుడు. ౬౮-౯.

సిగరెట్లు, బీడీలు 32, 3౮, 3౯.

‘స్విటీ-టెంపిల్’ గ్రంథముపై పార్కరు వ్యాఖ్యానము ౧౮౬.

పిడెన్ హాముటో ఖిందు ౨౧౦.

సివిల్ ప్రొసీజర్ కోడ్డు ౧౪౧.

సీమ, నాసీమప్రయాణము ౬౧,—లో రెండవ వీధు ౧౦౨, ౧౦3.

అకారాదిక్షదాదిసూచి

సుదామపురి-నాజననము ౪.

సుప్రీముకోర్టు ౨౨౧, ౨౨౪,

సుబ్రహ్మణ్యఅయ్యర్, జి., డాక్టరు, 'హిందూ'సంపాదకులు ౨౭౨.

సురేంద్రనాథ్ బెనర్జీ, ఎంగ్లె సము ౨౭౩-౪, ౩౪౬.

నూర్ దాసు-ప్రస్తా-౧౦.

'నెతల్వాడ్' చూడు-'చిమన్ లాలు' 'సెర్మౌ-ఆన్-ది-మాంట్' గీతకు
సాటి ౧౦౪.

నేటు, మాకులపెద్ద యగు ౬౨; నాసీమప్రయాణమునకై ఆతని ఆ
గ్రహము ౬౩

నేవ, చిత్తానందము నిచ్చు ౨౬౪.

సాలిసిటర్ ౧౪౧.

సోదరి, నా ౨౬౪.

సోరత్, డివిజన్. ౧౯-౨౦.

సౌతాంప్టన్. ౬౭-౮

సుక్కుళ్లు, స్వతంత్రతాఘాతకములు ౩౧౫.

స్టాండర్ట్స్ ౧౭౨, ౧౭౪-౫.

స్టేంగర్ పట్టణము ౨౨౯.

'స్టేట్సుమన్' ౨౭౫.

'స్టోరు' వీధి ౧౧౨.

స్తుతి, ప్రార్థనలు శ్రుణ్ణిసమ్మకము కాదు ౧౧౦.

'స్నెల్సు' ఈక్విటీ ౧౨౩, ౧౨౭.

అకారాదిపదాదినూచి

స్వీయాంకోపు 30౮-౯.

స్పెన్సర్ వాల్టన్-దర్బాన్లోని ద. ఆ. జనరల్ కమిషన్ అధ్యక్షుడు అరగ.

స్మృతికర్తలు, బాహ్యభ్యంతరశాచము ౨౫౯.

స్లమ్స్ (Slums) ౮3.

స్వచ్ఛందసేవకులు అగర, అగృ, 302, 3౪౦-౧, 3౪3-౪, 3౪౭;
వారికి నేను సేవాధర్మము తెలిపితిని 3౪౧;—పాకీపని 3౪౨.

స్వదేశమునందే నే జేయవలసినపని 33౪.

స్వధర్మానుష్ఠానము, ౨౬౯.

స్వయంసేవకులు అగృ-2, ౨౫౭.

స్వరాజ్యము 30.

స్త్రీ-క్షమయొక్క అవతారము 3౫;—సంగమము ౪3.

స్త్రీపుంససంయోగము 30౯.

హ

హాకీము, పట్టేలు ౪3

హక్కు-కాపాడుకొను ప్రతిజ్ఞ ౨౮౮.

హరిభద్రనూరి-కృతపద్యార్థసముచ్చయము ౨0౯.

హరిశ్చంద్రుడు, అతనికథ, నాటకము. 2-౮.

హవేలీ 3.

హాజీ ఆదాంసేట్ అగర.

హాజీ జుసబ్ సేట్ ౧౯౧.

అకారాదిపదాదినూచి

హాజీ మహమ్మద్ సేట్ ౧౯౦, ౨౧౪.

హాటెంటాట్ ౧౭౪.

హారిస్, కుమారి ౧౮౫.

హార్జింజి, లార్డు ౩౫౨.

హాత్ బరన్ రెస్టూరెంటు ౭౬, ౯౩.

హిందీ ౨౪-౫, ౧౧౩, ౩౧౧.

హిందువులు ౧౫౭, ౧౬౦;—క్రైస్తవులు, వ్యత్యాసము ౨౧౭;
వారి కడగండ్లు ౧౮౪.

హిందూస్తానీ-ద్రావిడులు ఆభ్యసించుట ౨౫౩.

హిందూ ఆచారములు ౧౮;—కుటుంబములు, నడుమరకపు ౧౯,
౨౭౯; పీటిలో భార్యాభర్తల జీవనము ౨౭౯.

‘హిందూ’-మద్రాసుపత్రిక, తత్సంపాదకులు ౨౭౨.

హిందూదేశచరిత్ర లాయర్లు అవశ్యము చదువవలెను ౧౨౭.

హిందూదేశము ౩౦, ౬౮, ౭౭;—న ఓట్ల హక్కు ౨౧౬;—న
ప్లేసు ఇల్లు కట్టుకొన్నది ౩౭౪.

హిందూధర్మము—ఇందు పాపనివారణోపాయము లేదట ౩౫౯.

హిందూ పతి, పత్నీ ౨౭౯.

హిందూమతము ౫౦, ౧౦౭, ౧౮౪;—తద్ద్రంధములు ౧౦౫:—

నాకు ఎక్కుడు తెలియదు ౧౮౨;—అందలి దోషములు
౨౦౭:—సిద్ధాంతముల సూక్ష్మత ౨౦౮; దీనిపై నా కాదర
మెక్కువగుట ౨౪౨.

అకారాదిపదాదినూచి

హిందూ లా ౧౨౪, ౧౩౯, ౧౪౧-౨, ౩౭౨.

హిందూవేదాంతము ౧౩౫.

హిందూస్త్రీలు, విడాకులు ౩౫.

హిల్సు, డాక్టరు-సంతాననిరోధమునకు సంయమమే తగినది ౩౧౨.

హిల్సు, థేమ్సు ఐరన్వర్కుస్ కంపెనీ అధ్యక్షుడు ౯౦-౧.

హీబ్రూ ౨౫.

హుగ్లీనది సౌందర్యము ౨౫౫.

హ్యూముగారు, కాంగ్రెసు సంస్థాపకులు ౩౪౫.

హెన్రీ బీన్సు ౨౩౮.

హైకోర్టు ౧౩౯, ౧౪౪;—నకు నడచిచెల్లుట గీత౫;—హా పనికి

పాట్లుపడుట ఫాషన్ ౧౪౫, ౩౮౨;—నందు మాట్ ౩౮౧;

—నందు పుస్తకాలయము ౩౮౨.

హైస్కూలు ౨౬-౭, ౫౦, ౬౧, ౧౪౪; నాచుర్సు ౫, ౧౯.

హోవర్డు విలియమ్సు ౩౫, ౯౨.

హోన్-ఆఫ్-కామన్సు ౯౩.

ఆంధ్ర గ్రంథమాల

నెం. 6, 7 తంబుశెట్టివీధి, చెన్నపురి.

ఈ గ్రంథమాలయందు విజ్ఞానాభ్యుదయమునకు సాధనములై వివిధవిషయములకు సంబంధించిన గ్రంథములు ఈమూసముల కొకటివంతున ప్రచురింపఁబడును.

1. శతకమంజరి (భక్తిసంపుటము) : వృషాధిప సర్వేశ్వర దేశికీనందన ఒంటిమిట్టరఘువీర నారాయణ కాళహస్తీశ్వర దాశరథి రంగశాయి రామతారక రామచంద్రశతకములు పది యిందుఁ గలవు. ఒక్కొక్క శతకమునకు పీఠికయు, పాఠభేదములును గలవు. (ఈ శతకములు విడిగను దొరకును.) ౧-౪-౦

2. భీమవపురాణము (ద్విపద) : పాల్కురికి సోమనాథుఁడు. అనేక తాళపత్రమాతృకలను బరిశీలించి కూర్చిన మూలము. పాఠభేదములు సూచింపఁబడినవి. శ్రీ వేటూరి శ్రీభాకరశాస్త్రిగారు వ్రాసిన విపులమగు పీఠిక గలదు. ౨-౪-౦

3. గాంధీమహాత్ముని బెల్లాము కాంగ్రెసు అధ్యక్షోపన్యాసము . ౦-౪-౦

4. త్యాగరాజస్వామిచరిత్రము (పద్యకావ్యము) : శ్రీ పసుమర్తి కృష్ణమూర్తిశాస్త్రికృతము. శ్రీరామ భక్తాగ్రణియు, గాయకపితామహుఁడు నగు శ్రీ త్యాగరాజుగారి చరిత్ర మిందు సరసముగ వర్ణింపఁ

బడినది. సందర్భానుసారముగ త్యాగరాజుగారు రచి
యించిన కృతులును నిందుఁజేర్పఁబడినవి. ౦-౧౦-౦

8. భీష్మఁడు (అయిదంకముల నాటకము) : నా ర్వేదేశపు
కపిశిఖామణి యగు ఇబ్సను గారి బ్రాహ్మణు అను
నాటకమున కనువాదము. అనువాదకులు : శ్రీ పొ
ణకా పిచ్చిరెడ్డిగారు, బి. ఏ. (ఆనర్సు) ౦-౧౦-౦

9. జీర్ణవిజయనగరచరిత్రము : శ్రీ కుందూరి ఈశ్వర
దత్తుగారు, బి. ఏ. శ్రీకృష్ణ దేవరాయసామ్రాజ్య
లక్ష్మీపీఠ మగు విద్యానగరము (హంపిశిథిలములు)
యొక్క ప్రాచీనచరిత్రము, ప్రకృతజీర్ణస్థితియు నిందు
నర్ణితము లైనవి. ౦-౧౦-౦

11. ఆంధ్రవాఙ్మయసూచిక : మూదితాముదితాంధ్ర
గ్రంథములపట్టిక 3-౨-౦

12. ఆంధ్రభారతకవితావిమర్శనము : కోర్కూడ రామకృష్ణ
య్యగారు, యమ్. ఏ., యల్.టి., ౨-౦-౦

13. భారతీయచిత్రకళ : తల్లిసెట్టి రామారావు గారు,
బి.ఏ., బి.యల్., ౧-౦-౦

15. జీవనప్రభాతము : కే. యస్. వెంకటరామణిగారి
Murugan The Tiller అను అగ్నివల్లకుఁ అనువా
దము, అనువాదకులు : శ్రీ పోలవరపు రామ
బ్రహ్మం గారు ౧-౫-౦

కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు, వ్యవస్థాపకుఁడు.
తపాలాఛార్జీ ప్రత్యేకము.

౫౨

BC.

TPLA102B 179

B.C.

F

మనసు ఫౌండేషన్
పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం పంఖ్య	TP 69 102 B 179
పుస్తకం పేరు	భీష్మ కథ
తారీఖు	25-10-24
ముందు లెట్టు	Yes
వెనుక లెట్టు	Yes
మొత్తం పేజీలు	243
పెద్ద సైజు పేజీలు	No
ఖాళీ పేజీలు	By BCI, 12,277
లేని పేజీలు	13 TO 222
తయారు చేసినది	Trivani
పేజీలు విడదీసినది	Trivani
స్కాన్ చేసినది	Trivani
పరీక్ష చేసినది	KASIMBI
పేజీలు సరిచూసినది	
లైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
స్కాన్ చెయ్యబడింది	
తప్పులు	No
పరిస్థితి	good